T.C.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

HAZIRLAYAN

Göktuğ ŞEKER

MALATYA – 2025

T.C

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Gökhan TUNCEL

Hazırlayan

Göktuğ ŞEKER

MALATYA - 2025

ONUR SÖZÜ

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında Prof. Dr. Gökhan TUNCEL danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım ‘’**TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ ”** başlıklı çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve faydalandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31/10/2025

Göktuğ ŞEKER

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün *''Türk milleti, tarihinle övün; çünkü senin ataların uygarlıklar kuran, devletler, imparatorluklar yaratan bir varlıktır. Sen, Anadolu denilen bu yurda sonradan gelme değil, ilk yerleşip uygarlık kuranların çocuklarısın. Fakat geleceğine güvenebilmek için, bugün çalışman gerekir; çünkü yalnız tarih övüncü bir meziyet sayılmaz.''* sözü, Türk siyasi düşünce tarihinin en köklü akımlarından biri olan milliyetçilik açısından önem arz etmektedir. Çeşitli dönemlerde farklı aktörler tarafından yeni anlamlar ve pratiklerle şekillenen milliyetçilik, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren siyasi partiler ve liderler aracılığıyla toplumsal söylemde yer edinmiştir. Bu bağlamda, Türk siyasal hayatının iki önemli aktörü olan Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milliyetçilik yaklaşımları, güncel politikaların ve toplumsal eğilimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için dikkatle incelenmeyi hak etmektedir. Bu doktora tezi de tarihsel süreç içinde köklü bir geçmişe sahip olan Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin görüşlerinde meydana gelen dönüşümü, iki siyasi partinin tüzükleri, parti programları, seçim beyannameleri ve uzman görüşleri dikkate alınarak yapılan analizler bağlamında açıklamaktadır.

Lisansüstü eğitime başladığım günden doktora tez savunma sürecime kadar geçen zaman diliminde beni her daim yönlendiren danışman hocam Prof Dr. Gökhan TUNCEL'e, özgün katkıları ve sabırlı rehberliği için içtenlikle teşekkür ederim. Ayrıca, tez yazma aşamasında değerli fikirleriyle ufkumu genişleten tez izleme komitesi hocalarıma müteşekkirim. Araştırma sürecim boyunca, her daim engin bilgi ve tecrübelerini paylaşıp, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Munzur Üniversitesi Kurucu Rektörü ve Büyük Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısı saygıdeğer büyüğüm Prof. Dr. Durmuş BOZTUĞ'a da minnettarlığımı belirtmek isterim. Son olarak, bu uzun ve meşakkatli yolculuğumda maddi ve manevi desteklerini sürekli hissettiğim aileme şükranlarımı sunarım.

Yazmış olduğum tezin, Türkiye özelinde milliyetçiliğin dönüşümü ve farklı siyasal aktörlerin milliyetçilik düşünceleri üzerine daha kapsamlı yaklaşımların önünü açması en büyük dileğimdir. Saygılarımla.

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

ÖZET

Milliyetçiliği temel ilkeleri arasında benimseyen Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin milliyetçiliğe bakışları ve bu bakış açılarının tarihsel süreç içinde yaşadığı dönüşüm tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezin temel amacı da Türkiye'de milliyetçilikte meydana gelen dönüşümü iki siyasi parti üzerinden mukayeseli olarak analiz etmektir. Tezde karma yöntem benimsenmiştir. Yöntemin nicel kısmında kapsamlı doküman incelemesi, nitel kısmında ise yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Doküman incelemesinin ana eksenini parti tüzükleri, parti programları ve seçim beyannameleri oluşturmuştur. İkincil veri kaynağı olarak da makaleler, seçim sonuçları, biyografiler ve diğer kurumsal belgelerden faydalanılmıştır. Görüşmeler ise MHP ve İyi Parti teşkilatlarında üst düzey yöneticilik yapan veya daha önceki süreçlerde görev yapmış kişiler ile Türk milliyetçiliği konusunda uzman olan öğretim üyeleriyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular MAXQDA 24 programı aracılığıyla kodlanarak, içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Tez zaman bağlamında 1969 ile 2023 yılları arası ile sınırlandırılmışken, parti bağlamında ise MHP ve İyi Parti ile sınırlandırılmıştır. Tezin ilk bölümünde, amaç, kapsam, yöntem ve hipotezler ortaya konmuştur. Daha sonra ise tezin kavramsal çerçevesi belirlenmiştir. Ardından MHP ve İyi Parti'nin tarihsel süreçleri ele alınarak partilerin genel siyaset anlayışı kurumsal boyutlarıyla incelenmiştir. Son olarak da iki siyasi partinin milliyetçilik görüşlerinin farklı bağlamlarda karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Böylece iki siyasi parti arasındaki benzerlik ve farklılıklar mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda tez, Türkiye'de milliyetçiliğin siyasal partiler düzeyinde geçirdiği dönüşümü açıklamayı ve milliyetçilik literatürüne güncel katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Milliyetçilik, Milliyetçi Hareket Partisi, İYİ Parti

THE TRANSFORMATION OF NATIONALISM IN TURKEY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NATIONALISM PERCEPTIONS OF THE MHP AND THE IYI PARTY

ABSTRACT

This thesis examines the perspectives of the MHP and the İyi Party, which embrace nationalism as one of their fundamental principles, and the transformation of these perspectives throughout history. The main objective of the thesis is to comparatively analyze the transformation of nationalism in Turkey through two political parties. A mixed method was employed in the thesis. The quantitative part of the method involved comprehensive document analysis, while the qualitative part employed semi-structured interviews. The main axis of the document analysis consisted of party statutes, party programs, and election manifestos. Articles, election results, biographies, and other institutional documents were used as secondary data sources. Interviews were conducted with individuals currently serving or previously serving in senior management positions within the MHP and İyi Party organizations, as well as faculty members specialized in Turkish nationalism. The findings were coded using the MAXQDA 24 program and analyzed using content analysis. The thesis is limited in time to the period between 1969 and 2023, while the party context is limited to the MHP and İyi Party. The first part of the thesis outlines the purpose, scope, method, and hypotheses. The conceptual framework is then established. The historical processes of the MHP and İyi Party are then examined, examining the parties' general political understanding within their institutional dimensions. Finally, a comparative analysis of the two political parties' nationalist views in different contexts is conducted. Thus, the similarities and differences between the two political parties are evaluated comparatively. In this context, the thesis aims to explain the transformation of nationalism at the political party level in Turkey and to contribute to the current nationalism literature.

Key Words: Turkiye, Nationalism, Nationalist Movement Party, IYI Party

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ ii

ÖNSÖZ iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER..... vi

KISALTMALAR ix

TABLOLAR LİSTESİ x

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR 1

1.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı 3

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 4

1.3. Araştırma Soruları ve Hipotezleri 4

1.4. Araştırmanın Yöntemi 6

2. KAVRAM TANIMLARI 6

2.1. İdeoloji 7

2.2. Millet ve Milliyetçilik 8

2.3.Siyasi Parti 15

3. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI 18

3.1.İlkçi (Primordializm) Kuram 18

3.2.Modernist Kuram 22

3.3.Etno Sembolcü Kuram 26

4. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN GELİŞİMİ 28

4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem 28

4.2.Tek Partili Dönem 33

4.3.Çok Partili Dönem 36

5. MİLLİYETÇİLİĞİN FARKLI BAĞLAMLARI 40

5.1. Muhafazakâr Milliyetçilik 40

5.2. Liberal Milliyetçilik 42

5.3. Anadoluculuk 45

5.4. Atatürk Milliyetçiliği 48

5.5. Türkçülük ve Turancılık 49

6. TÜRK SİYASİ HAYATINDA MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ VE İYİ PARTİ 53

6.1. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kuruluşuna Giden Süreç 54

6.2. Milliyetçi Hareket Partisi'nde Alparslan Türkeş ve Devlet Bahçeli Dönemleri 62

6.3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Genel Siyaset Anlayışı 69

6.4. İyi Parti Kurucularının Milliyetçi Hareket Partisi'nden ayrılış Süreci ve İyi Parti'nin Kuruluşuna Sebep Olan Etmenler 79

6.5. Yeni Siyasal Aktör Olarak İyi Parti 83

7. MİLLİYETÇİLİK PERSPEKTİFİNDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MUKAYESESİ 91

7.1. Parti Tüzükleri Bağlamında Mukayesesi 91

7.2. Parti Programları Bağlamında Mukayesesi 109

7.3. Seçim Beyannameleri Bağlamında Mukayesesi 143

7.4. Seçim Sonuçları Bağlamında Mukayesesi 201

8. İÇERİK ANALİZİ DEĞERLENDİRMESİ 212

8.1. Sosyolojik Değişim ve Toplumsal Taban 215

8.1.1. Toplumsal Gerilim ve Güvenlik 216

8.1.2. Ekonomi ve Gündelik Hayat 217

8.1.3. Toplumsal Yapı ve Demografi 217

8.1.4. Kuşaklar ve Katılım Biçimleri 220

8.2. İdeolojik Yönelim ve Kavramsal Ayrımlar 221

8.2.1. Söylem ve Dönüşüm Dinamikleri 222

8.2.2. Milliyetçilik Türleri ve Yorumları 223

8.2.3. Karşıt / Alternatif Çerçeveler 226

8.3. Parti İçi Süreçler ve Liderlik 227

8.3.1. Ayrışma ve İttifaklar 228

8.3.2. Kuruluş, Miras ve Liderlik 229

8.3.3. Yönetim ve Kurumsallık 231

8.4. Parti Tabanı ve Seçmen Davranışı 233

8.4.1. Seçim ve Strateji 233

8.4.2. Profil ve Hareketlilik 234

8.4.3. Tutum ve Motivasyon 236

8.5. Sonuçlar ve Etkiler 237

8.5.1. Sistem ve Siyaset Düzeyi 238

8.5.2. Partiler Düzeyi 240

SONUÇ 242

KAYNAKÇA 251

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BBP : Büyük Birlik Partisi

BM : Birleşmiş Milletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

FETÖ : Fetullahçı Terör Örgütü

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

TC : Türkiye Cumhuriyeti

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

YSK : Yüksek Seçim Kurulu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 7.1. Tüzük Mukayese Tablosu……102

Tablo 7.2. İyi Parti 2018 ve 2013 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması…….156

Tablo 7.3. Milliyetçi Hareket Partisi 2018 ve 2023 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması……...174

Tablo 7.4. MHP ve İyi Parti 2018 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması……....178

Tablo 7.5. İyi Parti ve MHP 2023 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması……182

Tablo 7.6. Cumhur İttifakı Öncesi ve Sonrası MHP…….196

Tablo 8.7. Kod Defteri……...212

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 8.1. Sosyolojik değişim ve toplumsal taban temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli……214

Şekil 8.2. Sosyolojik değişim ve toplumsal taban temasına ait kod trendi……..218

Şekil 8.3. Tabanda farklılaşma koduna ait kelime bulutu……219

Şekil 8.4. İdeolojik yönelim ve kavramsal ayrımlar temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli……220

Şekil 8.5. İdeolojik yönelim ve kavramsal ayrımlar temasına ait kod trendi……224

Şekil 8.6. İlkesel/kapsayıcı–değer temelli milliyetçilik koduna ait kelime bulutu……224

Şekil 8.7. Parti içi süreçler ve liderlik temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli…..226

Şekil 8.8. Parti içi süreçler ve liderlik temasına ait kod trendi…….230

Şekil 8.9. Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras koduna ait…....230

Şekil 8.10. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli……232

Şekil 8.11. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait kod trendi……..236

Şekil 8.12. Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras koduna ait kelime bulutu…….236

Şekil 8.13. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli……237

Şekil 8.14. Sonuçlar ve etkiler temasına ait kod trendi……238

Şekil 8.15. Siyasal yapısal dönüşüm koduna ait kelime bulutu……239

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Ulus devletlerin ortaya çıkış sürecinde merkezi konumda yer alan milliyetçilik, zamanla hem devletlerin iç politikalarında bireylerin kimlik ve aidiyet duygularını şekillendiren hem de dış politikada devletlerin tutumlarını etkileyen güçlü siyasal etki alanına dönüşmüştür. Napolyon Savaşları'ndan sonra yükselişe geçen milliyetçilik 21. yüzyıla kadar ki süreçte politik güç olarak istikrarlı yükseliş sergilemiştir. Bu yükseliş siyasi yönelimleri, toplumsal dinamikleri ve uluslararası ilişkilerde gösterilen tutumları etkilemiştir.

Millet, ortak değerlerin bir araya getirdiği topluluk olmasının ötesinde modern siyasal örgütlenmenin temel ilkesidir. Milliyetçiliğin ana hedeflerinden biri, her milletin kendi siyasal yapısını oluşturması olarak tanımlanmıştır. Dünya genelinde dönemsel olarak değişen siyasal atmosfer, milliyetçiliğin farklı biçimlerde yorumlanmasına yol açmış ve bu durum Türk siyasal hayatını da derinden etkilemiştir. Milliyetçilik, ortaya çıktığı günden bu yana farklı koşullara göre dönüşmüş, diğer ideolojilerle karşılıklı etkileşim içinde olmuş ve kimi dönemlerde toplumun bütünleştirici unsurlarından biri olarak görülürken kimi zaman da ayrımcı yönleri nedeniyle yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle milliyetçilik, siyaset bilimi literatüründe en çok tartışılan konulardan biri hâline gelmiştir.

Milliyetçilik dünyada birçok devleti etkilediği gibi ortaya çıkışından kısa süre sonra Türkleri (Osmanlı'yı) de etkilemiştir. Birçok etnik kökeni içinde barındıran Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik, özellikle gayrimüslimler arasında bağımsızlık isteklerinin artmasına sebep olmuştur. Farklı etnik gruplar, kendi milli kimliklerini ön plana çıkararak imparatorluktan ayrılma düşüncesine girmişlerdir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin politik ve toplumsal birliğini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Böylelikle milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğunu dağılma sürecini hızlandıran temel etkenlerden biri olurken, aynı zamanda Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkmasına da katkı sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda milliyetçilik, milli kimliğin oluşturulması, toplumsal birlikteliğin sağlanması ve modernleşme amaçlarının gerçekleştirilmesi sürecinde önemli rol üstlenmiştir. Özellikle Atatürk ilke ve inkılapları bağlamında şekillenen devlet görüşü içerisinde Türk milleti terimi, politik söylemin merkezinde yer almıştır. Kültürel bağlamda ön plana çıkan milliyetçilik sonraki süreçte politik hale

dönüşmüş ve Türkçülük şeklinde karşılık bulmuştur. 1930'lu yıllarda ise Avrupa'da yükselen faşizmin etkisiyle etnik milliyetçilik vurgusu güçlenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası çok partili hayata geçişle birlikte komünizme karşı tepkiler, Türk milliyetçiliğinin yeni siyasal çerçeve kazanmasına sebep olmuştur.

Milliyetçiliğin Türk siyasi hayatındaki sürekliliği ve belirleyici role sahip olması, tezin önemini ve güncelliğini ortaya koymaktadır. Tezin içeriğinde milliyetçilik, siyasi partiler bağlamında ele alınmakta ve iki farklı siyasi partinin milliyetçiliğe ilişkin yaklaşımları mukayeseli perspektifle değerlendirilmektedir. Bu kapsamda öncelikle, 1969 ile 2023 yılları arasındaki dönemde Milliyetçi Hareket Partisi'nin benimsediği milliyetçiliğin temel ilkeleri, bu ilkelerde meydana gelen dönüşümler ve söz konusu dönüşümlere neden olan faktörlerin incelenmesi yapılmıştır. Ardından da Milliyetçi Hareket Partisi'nden ayrılan isimlerin kurmuş olduğu İyi Parti'nin 2017 ile 2023 yılları arası dönemde benimsediği milliyetçilik değerlendirilmiştir. İyi Parti'nin genel başkanı ve kurucu isimlerinin büyük kısmının Milliyetçi Hareket Partisi kökenli olması, iki parti arasında milliyetçiliğe dair benzerlik ve farklılıkların tespitinin Türk siyasi hayatı açısından ayrıca önemli kılmaktadır. Bu kapsamda tezin son aşamasında da her iki siyasi partinin milliyetçiliğe bakışları farklı bağlamlarda mukayeseli olarak değerlendirilecektir.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Milliyetçilik gerek küresel ölçekte gerekse Türkiye özelinde dönemsel şartlara göre farklı biçimlerde anlam kazanmıştır. Göçün yoğunlaştığı, ekonomik krizlerin arttığı, terör eylemlerinin yükselişe geçtiği dönemlerde daha ön plana çıkmıştır. Özellikle bu dönemlerde gerçekleşen seçimlerde milliyetçi söylemlerin seçmen davranışı üzerindeki etkisi artmaktadır. Türkiye'de milliyetçilikle ilgili söylemler tarihsel süreç içerisinde dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüme etki eden sebepler arasında Kıbrıs Barış Harekatı, yaşanan sağ sol kutuplaşmasının artması, terör eylemleri, popülizmin yükselişi, küreselleşmenin etkileri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin ardından ortaya çıkan seçim ittifakları bulunmaktadır.

Bu tezde yapılan karşılaştırma, MHP ile İyi Parti'nin programları, tüzükleri, toplumsal tabanları, seçim beyannameleri ve teşkilat yapıları gibi çeşitli başlıklar altında yapılmıştır. Böylelikle Türkiye'de milliyetçiliğin farklı siyasi partilerdeki temsilleri

arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Tezin konusu, MHP ve İyi Parti'nin kuruluşlarından itibaren milliyetçilik anlayışlarının şekillenmesine etki eden dinamiklerin ve milliyetçiliklerinde zaman içinde yaşanan dönüşümlerin incelenmesidir. Tezin temel odağı, iki partinin milliyetçilikleri arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve bu farklılıkların hangi faktörler çerçevesinde ortaya çıktığını mukayese etmektir. Bu bağlamda tezin kapsamını parti düzeyinde MHP ve İyi Parti oluşturmaktadır. Zaman bağlamında ise 1969 ile 2023 yılları arasın dönem oluşturmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tez Türk siyasi hayatını etkileyen unsurlar arasında yer alan milliyetçiliği, iki farklı siyasi partinin kaynakları üzerinden değerlendirerek milliyetçiliğin zaman içerisindeki dönüşümünü analiz etmektedir. Tezin temel amacı, MHP ve İyi Parti'nin milliyetçiliğe dair temel ilkelerinin parti politika, program ve söylemlerine nasıl yansıdığını incelemektir. Bu doğrultuda iki parti arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları mukayeseli perspektifle ortaya koymaktır. Tezin başka bir amacı, Türkiye'de milliyetçiliğin 1969 ile 2023 yılları arasında geçirdiği dönüşümü siyasi bağlam, toplumsal şartlar ve parti yapıları üzerinden değerlendirmektir. Böylece milliyetçiliğin sadece siyasi düzene değil, siyasi partilerin bulundukları konuma ve ideolojik yönelimlerine nasıl etki ettiği geniş ksapsamda ele alınmıştır. Bu tez, milliyetçiliği MHP ve İyi Parti gibi Türk siyasetinin iki ayrışan aktörü üzerinden incelenmesi nedeniyle bilimsel ve güncel açıdan önem taşımaktadır. Millliyetçiliğin farklı siyasal yapılardaki temsil biçimlerinin karşılaştırılması, hem millliyetçiliğin dönüşümünü anlamaya hem de Türkiye'deki siyasal yönelimlerin dinamiklerini çözümlemeye katkı sağlamaktadır.

1.3.Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Tezin içeriği doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara verilecek cevaplar üzerinden çeşitli hipotezlere ulaşılması amaçlanmaktadır.

1. Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçilik anlayışının şekillenmesinde etkili olan faktörler nelerdir?

2. Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçilikle ilgili görüşleri 1969-2023 yılları arasında dönüşüm yaşamış mıdır? Eğer yaşamış ise bu duruma sebep olan faktörler nelerdir?

3. Farklı seçim dönemlerinde Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milliyetçilik anlayışında söylem farklılığı var mıdır? Varsa nelerdir?

4. İyi Parti'nin Milliyetçilik anlayışının şekillenmesinde etkili olan faktörler nelerdir?

5. İyi Parti'nin milliyetçilik anlayışı 2017 ile 2023 tarihleri arasında dönüşüm yaşamış mıdır? Eğer yaşamış ise bu duruma sebep olan etmenler nelerdir?

6. MHP ile İyi Parti'nin milliyetçilik görüşleri hangi bağlamlarda benzerlik ve farklılık göstermektedir?

7. MHP ve İyi Parti'nin milliyetçilik konusundaki söylem ve eylemleri ile parti programları ve tüzüğü arasındaki uyum nedir?

8. Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi, çözüm süreci gibi olaylara karşı milliyetçilik bağlamında MHP ve İyi Parti'nin yaklaşımında benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

9. Türkiye'de milliyetçilikte ve milliyetçiliği benimseyen toplumsal tabanda ne tür değişim ve dönüşüm yaşanmıştır?

10. MHP ve İyi Parti'nin politikalarında değişim yaşanmış mıdır? Yaşandı ise neden ve ne tür değişiklikler olmuştur?

Bu sorulardan yola çıkarak yedi hipotez üzerinde durulmuştur. Bu hipotezler;

- Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçiliği, ülkemizde yaşanan gelişmeler bağlamında kurulduğu yıldan 2023 yılına kadar ki süreçte bir dönüşüm yaşamıştır.
- İyi Parti'nin milliyetçiliği, kurucularının birçoğunun Milliyetçi Hareket Partisi geçmişi olmasına rağmen, daha merkeze yakın çizgide yer almıştır.
- Tez bağlamında değerlendirilen iki siyasi parti, seçim dönemlerine göre milliyetçilik söylemlerini yeniden düzenlemektedir
- İki siyasi partinin milliyetçilik görüşleri, teorik olarak farklı milliyetçilik kuramları kapsamında değerlendirilmektedir.
- Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan diğer partilere dönük tutumları, milliyetçilik anlayışlarının sertlik ve ılımlılık bağlamındaki farklılıklarını ortaya koymaktadır.

- İki siyasi parti arasındaki ayrımın temelinde, yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda politik strateji, liderlik ve örgütsel yapı farklılıkları da bulunmaktadır.
- Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milliyetçilikleri, Türkiye'de ki siyasal kutuplaşmanın etkisiyle sadece ideolojik değil, aynı zamanda konjonktürel olarak da şekillenmekte; seçim dönemlerinde bu durum söylemlere net bir şekilde yansımaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Tezde tarihsel betimleme yöntemi kullanılmış ve konu sosyolojik perspektifle ele alınmıştır. Araştırma yapılırken arşiv incelemesi ve ikincil veri analizi tekniklerinden faydalanılmıştır. Ayrıca konunun daha kapsamlı analiz edilmesi amacıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişiler arasında MHP ve İyi Parti de yöneticilik yapan veya geçmişte yöneticilik yapmış kişiler ile Türk milliyetçiliği konusunda çalışmaları bulunan öğretim üyeleri yer almaktadır. Kuramsal kısmın yazımında milliyetçilikle ilgili temel eserlerden yararlanılmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin tüzükleri, parti programları, seçim beyannameleri, parti üst düzey yöneticileri ve alanda uzman öğretim üyeleriyle yapılan görüşmeler tezin temel veri kaynaklarını oluşturmuştur. Ayrıca, MHP ve İyi Parti ile ilgili, diğer kurum ve kuruluşların kaynakları, tezler, kitaplar, biyografiler, makaleler, seçim sonuçları ve dijital mecradaki diğer eserler de yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda elde edilen veriler MAXQDA 24 programı aracılığıyla kodlanmış, içerik analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular literatürdeki bilgilerle birlikte ele alınarak çalışmanın hipotezleri test edilmiş ve sonuç kısmı hazırlanmıştır.

2. KAVRAM TANIMLARI

Bu kısımda, tezin kuramsal temelini oluşturmak gayesiyle ideoloji, millet, milliyetçilik ve siyasi parti terimleri açıklanmıştır. Söz konusu terimlerin tanımları üzerinden ilerlenerek, araştırmanın dayandığı teorik çerçeve oluşturulmuş ve tezin ana hatları ortaya konmuştur. Bu bağlamda, kavramların tarihsel gelişimi ve siyasal alandaki işlevleri de dikkate alınarak, sonraki bölümlerde yapılacak değerlendirmeler için sağlam bir zemin hazırlanması hedeflenmiştir.

2.1. İdeoloji

Siyaset bilimi literatüründe en fazla üzerinde durulan terimlerinden birisi ideolojidir. İdeoloji sözcüğü köken olarak Yunancaya dayanmaktadır ve fikir manasındaki ‘’idea’’ ve bilim manasındaki ‘’logia’’ sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. Türkçeye, Fransızcadan geçmiştir. Heywood (2021: 31). Bu terim ilk olarak Fransız İhtilali döneminde Destutt De Tracy tarafından ortaya konmuştur. Düşünüre göre ideoloji, fikirlerin bilimi manasına gelmektedir (Heywood, 2021: 25). Francis Bacon doğrudan ideoloji kavramını kullanmasa da, insan aklının gelişimine engel olduğunu iddia ettiği idoller eleştirisi üzerinden Destutt Tracy'nin düşüncelerinin olgunlaşmasına katkı sağlamıştır. Tracy'e göre bireyin aklı dini önyargılardan ve içi boş olan inançlardan uzak olmalıdır (McLellan, 2012: 14-15). Tracy'nin ideolojiye atfetmiş olduğu anlam, günümüz kullanımınkinden genel olarak farklıdır. O ideolojilerin mevcut düzenin açıklanması, gelecek süreçteki ideal toplumun ne olacağı ve bu dönüşümün nasıl gerçekleşeceğini sistematik bilgi demeti üzerinden açıklamayı amaçladığını belirtmiştir (Kennedy, 1979: 354).

Kelimenin sonuna sadece ‘’izm’’eklendiğinden dolayı ideoloji olarak görünen fakat ideolojinin özelliklerini içinde bulundurmayan görüşler de bulunmaktadır (Yayla, 2005: 105). 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan, ekonomiden, toplumsal düzen ve kişilerarası iletişime kadar devrim niteliğinde dönüşümlere neden olan Aydınlanma düşüncesi ideolojiyi de etkilemiştir. Bu düşünce, insanı toplumdan önce gelen varlık olarak ele alır ve aklı sayesinde, doğuştan sahip olduğu haklarla siyasi otoriteye karşı durabileceğini savunmaktadır. Bu anlayış, tüm kavramların yeniden açıklanmasını zorunlu kılmıştır. İdeoloji siyasi inançlara bağlı olan sistemdir, yönetici kesimin fikirlerini daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Bireyleri ortak menfaatleri için bir araya getirme özelliği olan sistemdir ve varlığını somut olarak ispatlayamadığımız lakin kapsamlı şekilde düşünüldüğünde sistematik düşüncelerin toplamıdır (Heywood, 2021: 25).

İdeoloji dört mana taşımaktadır. Birinci manasında siyasi iktidarın gücünü kaybetmemesine yardım eden yanıltıcı ve toplumla arasındaki bağ koparılmış olan görüşleri yansıtmaktadır. İkincisine göre ideoloji egemen sınıfın maddi menfaatlerini desteklemeye yaramaktadır. Üçüncüsüne göre bu kavram politik olarak devrimcilerin de

doğru bilincini kapsayacak şekilde genişletilebilir. Son olarak da meta fetişizmi sebebiyle insanlar arasındaki etkileşimlerde gizemli olarak görünür bu durumunda birçok ideolojik sonuçları olmaktadır (Marx, 1992).

Lenin ideoloji kavramını kuramsal mücadele alanı olarak açıklamıştır. Devletin güçlü sınıfa hizmet ettiğini söyleyen Althusser'e göre devlet eğitim, hukuk vb. aygıtlar ile ideolojisini topluma dayatmaktadır (Althusser, 2010: 10). İdeolojiyi hegemonya terimine atıfta bulunarak açıklayan düşünür Antonio Gramsci'dir. Gramsci'nin görüşünde devlet, ideolojisini kişilere rıza yoluyla kabul ettirmektedir (Gramsci, 1997: 28). İdeoloji kavramıyla ilgili bir başka tanım da Theodor Adorno tarafından geliştirilmiştir. Ona göre ideoloji, değerler, inançlar ve fikirler bağlamında toplumun hâkim sosyal, politik, iktisadi ve kültürel fikir dünyasını anlama biçiminde tanımlanmıştır (Adorno, 2012: 37). Karl Mannheim ideolojiyi, belirli toplumsal düzene hizmette bulunan ve genel olarak elit kesimin düzenini savunmaya hizmet eden düşünce sistemi şeklinde tanımlamıştır (Mannheim 2016: 87).

İdeolojiye atfedilen farklı anlam ve işlevleri ortaya çıkarabilmek için üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilere ideolojinin ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. İdeolojiyi bazı öğrenciler sistemli şekilde işleyen fikir yapısı olarak açıklarken kimi öğrenciler de ideolojiyi nesnel görüşlere karşılık gelmeyen fikir yapısı şeklinde tanımlamıştır (Mardin, 1992: 16).

İdeolojilerin işlevlerine yönelik olarak da çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Hall (1994: 196) yerinden etme, maskeleme etkisi, parçalama ve ayırma işlevleri üzerinden ideolojinin farklı fonksiyonlarına vurgu yapmıştır. İdeolojiler görüşleri açığa vurma özelliğinin yanında baskılama aracı olarak da işlev görmektedirler. Bu baskılama durumu iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak eğlence ve boş zaman faaliyetlerinin içine nüfuz etme şeklindeyken ikinci olarak da totaliter sistemlerde görülen şiddet, baskı ve yıldırma şeklindedir. İdeolojilerin bir diğer işlevi de insana bir gruba ait olma duygusu sağlamasıdır.

2.2.Millet ve Milliyetçilik

Millet kavramının tek tanımı bulunmamaktadır. Coğrafi, felsefi ve tarihi farklılıklar millet kavramının tanımında çeşitliliğe ve kavrama atfedilen değerde değişime

sebebiyet vermiştir. Kavramın kökeni Latince doğan şey manasına gelen ‘’nation’’ kelimesinden gelmiştir. Bu kelime aynı yasalara göre yönetilen ve aynı dili konuşan insan topluluğu şeklinde kullanılmıştır. (Llobera, 2007: 165) Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre millet; genel olarak aynı topraklar üstünde yaşamını sürdüren, aralarında dil, ülkü, gelenek ve görenek birliği gibi çeşitli ortak özellikleri bulunan insan toplulukları manasındadır (TDK, 2023). Millet kavramı köken olarak açıklanırken dil, kültür ve doğum yeri gibi birbirinden farklı etkenler tarafından şekillendiği görülmektedir.

Tarihsel süreçte insanların başlangıçta millet şeklinde değil, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamlarını sürdürebilmek için bir araya gelen; beslenme ve barınma gibi ortak hedefleri paylaşan topluluklar halinde ortaya çıktıkları görülmektedir. İlk çağlarda, millet kavramı kişinin doğduğu yerle ilişkili manaya sahipken, Ortaçağ’da bu kavram dönüşüm geçirerek, dini ve kültürel kimlikleri temel alan cemaat topluluklarını ifade etmeye başlamıştır. Roma İmparatorluğu döneminde ise millet, aşağılayıcı anlamda kullanılarak, Roma yurttaşlığı statüsünün dışında kalan yabancı halkları tanımlamak için tercih edilmiştir. Bu bağlamda millet, toplumsal hiyerarşide alt tabakada yer alan yabancılar cemaatini işaret etmektedir. Nitekim bu anlamın, Ortaçağ üniversitelerinde öğrenim gören yabancı öğrenci topluluklarını tanımlamak amacıyla da kullanıldığı bilinmektedir (Greenfeeld, 2016: 20-27). Kur’an-ı Kerim'de ise millet kavramı, modern anlamda ulus, etnik grup ya da devlet yapılanmasından ziyade; belirli peygambere isnat edilen inanç sistemi, dini gelenek ve yaşam tarzını ifade etmektedir.

Millet ile ulus kavramları, tarihsel süreçte farklı siyasi ve sosyolojik bağlamlarda ele alınmış olup, içerik bakımından farklılıkları bulunmaktadır. Millet kavramı, geleneksel toplumlarda genellikle dini aidiyet ekseninde tanımlanmış, kişilerin peygambere ya da inanç sistemine bağlılıkları üzerinden mana kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda farklı dini grupları içine alan millet sistemi bu anlayışın örneği olarak gösterilebilmektedir. Buna karşın, ulus ise modern dönemde ortaya çıkmış, ortak dil, kültür, tarih ve siyasi bağlarla açıklanan, vatandaşlık temelli toplumsal kimliği belirtmektedir. Ulus, modernleşmeyle beraber seküler ve homojen yapıya sahipken; millet daha çok çoğulcu ve dini temelli kimlik görüşünü yansıtmaktadır (Smith, 1991: 54). Oran’a göre ise on ikinci yüzyıldan sonra krallıkların güç kazanması on altıncı yüzyılın sonunda milletlerin doğmasına sebep olmuştur (Oran, 1998: 102). İngiltere’de millet sözcüğü 16. yüzyılın ilk dönemlerinde ülkedeki kişiler için kullanılmış ve halk

sözcüğüyle aynı manayı ifade eden değişim yaşamıştır. İlk milletlerin Avrupa'da değil de Latin Amerika'da kurulmuş olduğunu söyleyen düşünür Benedict Anderson bu savın nedenlerinden birisi olarak Avrupa'da henüz Aristokrasinin egemenliğini kaybetmemiş olmasını göstermiştir. Diğer neden olarak da I. Napolyon'un İspanya'yı mağlup etmesinin ardından İspanya'nın sömürgesinde yer alan Latin Amerika'ya isyan etme hakkı tanıması olarak açıklamıştır (Anderson, 2017: 64). Milletin kurucuları asıl olarak Avrupa sınırlarında doğmuş lakin göç yoluyla Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş olan insan manasına gelen ''Criollo''lardır. Criollolar zengin toprak sahipleri olup çeşitli meslek gruplarıyla ittifak kuran kişilerden oluşmaktadır (Lynch, 1996: 14).

Osmanlı Devleti döneminde millet kavramı, din ekseninde şekillenmiş ve farklı inanç gruplarını tanımlamak maksadıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda millet, aynı dine mensup toplulukların oluşturduğu cemaat yapısını ifade etmiş; Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi toplulukları bu sistem içerisinde ayrı birer millet olarak kabul edilmiştir. Osmanlı egemenliği altında yaşayan çeşitli etnik ve dini kökenlere sahip halklar, uzun süre çok milletli yapıda bir arada varlık göstermiştir. Ancak 18. yüzyılın sonlarında meydana gelen Fransız İhtilali'nin etkisiyle birlikte ortaya çıkan özgürlük, eşitlik ve ulus kavramları, Osmanlı tebaası olan gayrimüslim ve etnik unsurlar arasında ulusçu eğilimlerin doğmasına neden olmuş; bu da zamanla merkezi otoriteye karşı başkaldırıları tetiklemiştir. Sonuç olarak, imparatorluk sınırları içerisindeki birçok topluluk, bağımsızlıklarını kazanarak ulus devlet modeline yönelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ise millet kavramı yeniden tanımlanarak modern ve seküler içerikle bütünleşmiştir. Bu yeni yaklaşım, Atatürk'ün katkılarıyla Afet İnan tarafından derlenen Medeni Bilgiler adlı eserde açık biçimde ifade edilmiştir. Söz konusu eserde, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş olan Türkiye halkına Türk milleti denilmektedir" (İnan, 2020: 18) ifadesiyle millet, dini değil; ortak tarih, kültür ve vatandaşlık bağına dayalı siyasi kimlik olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, Cumhuriyet dönemindeki ulus inşası sürecinin temel taşlarından biri olmuştur.

Türk milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp milleti (2023: 22); din, dil, güzellik ve ahlak olarak ortak değerlere sahip olan topluluk olarak açıklamıştır. Hilmi Ziya Ülken tarafından hazırlanan Sosyoloji Sözlüğü'nde millet, kendi birliğinden bilgisi olan ve egemenliği altında toprak parçası bulunan, siyasi toplum olarak

tanımlanmaktadır (Ülken, 1969: 205). Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem önemli düşünürlerinden Babanzâde İsmail Hakkı (2014: 216) milleti; aynı idare ve hükümete mensup olan, aynı dili konuşan, aynı sınırlar dâhilinde yaşayan ve aynı mezhebi benimseyen topluluk şeklinde tanımlamıştır.

Milleti kader, doğuştan gelen özellikler, ortak aile ve kan bağı (Canovan, 1996: 56-60) gibi doğal unsurlar üzerinden açıklanan etnik topluluk (Heywood, 2013: 161) şeklinde belirtenler de bulunmaktadır. Bir toplumun millet olabilmesi için aynı dine mensubiyeti, aynı dili telaffuz etmeyi ve aynı toprak parçasında yaşamayı yeterli görmeyen Ernest Renan ise milleti, ortak geçmişe sahip, mevcut düzen içerisinde birlikte yaşama iradesi ve rızası gösteren topluluk olarak tanımlamıştır. Renan'ın düşüncesinde seçim ve irade biçimi olarak kabul ettiği toplumsal bağlılık hissiyatı ve süreklilik öne çıkmıştır (Renan, 1946: 108-120). Max Weber ise milletin oluşumunda devlete ayrı değer atfetmiştir. Bu bağlamda milleti kendi devletini kurmayı arzulayan topluluk (Weber, 2006: 181-187) olarak tanımlamıştır. Kedourie de milleti, devletle ilişkilendirmiş ve onu vatandaş topluluğu (1971: 111) şeklinde ifade etmiştir.

Milletin farklı yönlerini öne çıkaran düşünürler bulunmaktadır. Toprak ile millet arasında doğrudan ilişki olmadığını (Hobsbawm, 2014: 30) savunanların yanında, Herbert Spencer gibi savaşın belirleyiciliğine de vurgu yapanlar vardır (Ayni, 1997: 22). Topluluk bilinci, ortak kültür (Gellner, 1992: 28), ortak geçmiş, gelecek hayali, kendi kendini yönetme hakkı (Guibernau 1997: 122), kendi kaderini tayin etme isteği (Smith, 2013: 24) gibi farklı yönlerden milleti anlamlandırmaya çalışanlar olduğu gibi milleti hayal edilmiş topluluk kabul edenler de bulunmaktadır. Millet kavramına eleştirel yaklaşan Anderson, milliyetçiliğin siyaseten güçlü, felsefi açıdan tutarsız olduğunu, milletin modernizmin gerçekçi temelleri üzerinde inşa edilmesine karşın milliyetçilerin kavrama öznel kadimlik yüklediğini ve modern dünyada kendine özgü kimlik aidiyeti inşa ettiğini (Anderson, 2017: 20-22) belirtmektedir. Millet teriminin beş ana unsuru olduğunu belirten Erözden'e göre bu unsurların dört tanesi içsel biri dışsaldır. Dışsal olan öteki imajıyken, içsel olanlar din, dil, kültür ve tarih bilgisi ile soydur. Öteki imajı devletin birliktelik duygusunun güçlenmesine yardımcı olup milli bilinci canlı tutmaktadır (Erözden, 1997: 59).

Nation (ulus / millet) kelimesinden national (ulusal / milli) ondan da nationalizm (ulusalcılık / milliyetçilik) kelimesi türetilmiştir. Milliyetçilik, tıpkı millet gibi birçok unsuru içinde barındıran ve genel kabul gören bir tanımı olmayan kavramdır. Bu kavramın ne zaman ortaya çıktığı konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Milliyetçilik kavramının ilk kez Gottfried Herder tarafından ‘’Başka Bir Tarih Felsefe’’ isimli broşürde 1774 yılında kültürel birlikteliği vurgulamak amacıyla kullanıldığını (Alter, 1994: 18) savunanlar olduğu gibi kavramın ilk kez 1792’de (Brubaker, 1996: 10) kullanıldığını savunanlar da bulunmaktadır. Ayrıca Fichte’nin Almanlara 1806’de yaptığı çağrının milliyetçiliğin doğuşuna zemin hazırladığını belirtenler (Kedouire’dir 1994: 20) de bulunmaktadır.

Eric Hobsbawn (2017: 106) milliyetçiliğin 19. yüzyılda oluşan modern olgu olduğunu ifade etmiştir. Amerikan ve Fransız devrimlerinin akabinde bu kavramın ortaya çıktığını ileri süren görüşler de bulunmaktadır (Smith, 1971: 27). Milliyetçiliğin akademik olarak ön plana çıkması ise 1940’lı yıllarda ise Hans Kohn’un eserleriyle olmuştur. Kohn’a göre dünya genelinde iki tür milliyetçilik hâkimdir. Bunlar Doğu ve Batı milliyetçiliği şeklinde ayrılmaktadır. Doğu milliyetçiliği ideal vatan oluşturmayı hedef alan geçmişteki hayal ve mitlere dayanan anlayışken Batı milliyetçiliği daha gerçekçi temele dayanmaktadır. Batıda milliyetçilik toplumsal bütünlüğün yeni kaynağı ulusun inşa sürecinde geliştirilmiştir. Doğu milliyetçiliklerinin kültür kozası içerisinde geliştiğini, Batının da devlet kozası içerisinde geliştiği benzetmesi yapılmıştır. Ayrıca, Afrika, Asya ve Slav milletlerindeki doğu milliyetçiliği, batınınkini taklit ettiği iddia edilmiştir (Pflanze, 1966: 139).

Milliyetçilik bazen Romantizm ve Aydınlanmadan etkilenen bir ideoloji gibi ele alınırken bazen de siyasal doktrin kabul edilmektedir. Anthony Smith, milliyetçilik için ‘’çekirdek doktrinin’’ oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Çekirdek doktrin için dört unsuru öne çıkartmıştır. Bunların ilki, dünyanın milletlere bölünmesi ve bu milletlerin ayrımı yapılırken ortak kader ve ortak tarih şartlarının sağlanmasıdır. İkincisi millete bağlılığın diğer bütün sadakat bağlarından yüksekte tutulması ve milletin siyasal iktidarların güç kaynağı olmasıdır. Üçüncüsü bireylerin milletiyle etkileşim içinde olmasıdır. Dördüncüsü dünya genelinde barış ve adalet hâkim olması için milletlerin özgür ve güvenli bir ortamda yaşamasıdır (Smith, 2004: 121).

Breuilly ise milliyetçiliği üç grupta ele almıştır. Birincisi düşünürlerin fikirlerine dayandırdığı milliyetçiliktir. İkincisi dil, kültür veya din üzerinden oluşan milli bilince dayanan milliyetçilik duygusudur. Üçüncüsü milliyetçiliğin aksiyon almış hali olan milliyetçilik hareketleridir (Breuilly, 1993: 58-61). Louis Synder 1964 yılında yayımlanan kitabı ‘’The Meaning Of Nationalism’’ de milliyetçiliği, dağıtıcı milliyetçilik, çağdaş milliyetçilik, entegre edici milliyetçilik ve saldırgan milliyetçilik olarak dönemsel şekilde sınıflandırmıştır (Synder, 1964). 1815 - 1871 arası dönemi entegre edici milliyetçilik, 1871 - 1890 dönemi dağıtıcı milliyetçilik, 1900'lü yılların başını saldırgan milliyetçilik ve son olarak da 1945 - 1954 dönemini ise çağdaş milliyetçilik şeklinde sınıflandırmıştır (Oran, 1977: 3). 1980'li yıllara gelindiğinde ise milliyetçiliği ayrılıkçı hareketlere, saldırgan ve yayılmacı görüşlere indirgenmesinin eleştirisine dayanan banal milliyetçilik kavramı öne çıkmıştır (Billig, 2002: 50-51).

Milliyetçiliğin kendinde olanı benimseme, diğerlerini ise ötekileştirme şeklinde gerçekleştiğini belirten Gelner'e göre milliyetçilik öncelikle ait olma hissini içerisinde barındırmaktadır (Gellner, 1998: 95). Gellner'e göre milliyetçiliğin üretilmesinde devletin belirleyiciliği söz konusudur. Frost ise milliyetçiliği benimseyenlerin görüşlerine göre ortaya çıkartılacak tanımın en iyi tanım olacağını ileri sürmüştür (Frost, 2006: 1). Toplumlar milliyetçiliğin kendilerine sağladığı gurur hissiyatı ile milliyetçi olmakta, milli değerlerle gurur duymakta, daha da ileri giderek milli değerler için ölmeyi ve öldürmeyi dâhi göze almakta olduğunu belirten Calhoun, milliyetçiliğin sıradan ideoloji olmadığını savunmuştur (Calhoun, 2012: 17).

Milliyetçiliği sağ veya sol siyasi yelpazenin ürünü kabul etmenin doğru olmadığını savunan Baradat'a göre her iki siyasi yaklaşımın bir şekilde milliyetçilikten beslendiğini vurgulamıştır. Sağ siyaset istikrar ve birlik için sol siyaset ise vatandaşın refahını artırmak için milliyetçiliği kullanmıştır (Baradat, 2012: 62). Sosyalizmi savunan bazı düşünürler de egemen devletlerin yurttaşlar arasındaki dayanışma duygusunu güçlendirebilmek, ülke içi ve dışındaki egemenliğini güçlü kılabilmek için milliyetçilikten yararlanmak (Jaffrelot, 1998: 55) zorunda kaldığını belirtmişlerdir.

Milliyetçiliği öznellikten uzaklaştırmak için ‘’fil’’ metaforunu kullananlar olmuştur. Milliyetçilik marksizm ve liberalizmin arka plana attığı odada bulunan file benzetilmiştir. Fil odayı dağıtıp, odadakileri kırdığında ancak dikkat çekmiş ve fille ilgili

tanımlamalar yapılmıştır. Ancak fili inceleyenler gözü görmeyen insan gibi elleriyle fili tanımaya çalışmış ve sonuçta herkes dokunduğu uzvuna uygun ayrı bir fil tanımı yapmıştır. Bu metaforda belirtilen yanlışa düşülmesi durumunda milliyetçilik tam olarak anlaşılamayacaktır. Milliyetçilik bir bütünsellik halinde ele alınmazsa yeni ve büyük sorunlar çıkartma potansiyelini bünyesinde hep taşıyacaktır (Gat ve Yakobson, 2019).

Milliyetçiler, toplumsal ve siyasal ilerlemenin ancak milliyetçiliğin yasal, yapısal, ahlaki ve politik bir hedef olarak hayata geçirilmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, milliyetçiliğin yaygınlaşması uluslararası düzeyde savaşların ve anlaşmazlıkların azalmasına katkı sağlayacaktır. Milliyetçiliğin hegemonya kurucu niteliği, kurumsal yapılar aracılığıyla işlemesi, dünyayı "biz" ve "ötekiler" şeklinde sınıflandırması ve söyleminin zamanla doğallaşması (Özkırımlı, 2010: 29-31), iyi işleyen toplumsal düzenin kurulmasına ve dolayısıyla çatışmaların önlenmesine zemin hazırlayacaktır.

Millet ile milliyetçilik arasında net olmayan ve şartlara göre değişkenlik gösteren karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Milliyetçiliği tanımlamanın veya anlamanın millet kavramını tanımlamaktan veya anlamaktan daha kolay olduğunu (Dellanoi, 1998: 32) savunanlar bulunmaktadır. Millet ve milliyetçilik ilişkisinde hangisinin diğerini ortaya çıkardığı sorunsalı, bazen sabit ve değişmeyen kaynak olması sebebiyle milleti öne çıkartmıştır. Bu yaklaşım milletin milliyetçiliği ortaya çıkardığını belirtmiştir. Millet ve milliyetçiliğin modern dönem ürünü olduğunu savunanlar ise milliyetçiliğin milleti ortaya çıkardığını belirtmişlerdir.

Irkçılık ve milliyetçilik arasındaki ayrıma değinecek olursak, milliyetçiliğin emperyalizm ve ırkçılıkla özdeşleştirilmesinin; tıpkı demokrasinin, liberalizmin, anarşizmin veya marksizmin birbirleriyle aynı çerçevede değerlendirilmesi gibi, kavramsal hata olduğu görüşünü savunanlar bulunmaktadır (Öz, 2003: 752). Irkçılığın biyolojik, milliyetçiliğin ise kültürel temeli olduğuna vurgu yapanlar da bulunmaktadır. Milleti hayali bir cemaat gören Anderson, milliyetçiliğin dil ile mümkün olacağını, ırkçılığın ise kan bağını esas aldığını belirtmiştir. Ayrıca ırkçılığın aristokrasinin ürünü, milliyetçiliğin ise orta sınıf ürünü olduğunu vurgulamıştır (Anderson: 2011: 56). Milliyetçilik merkezi devlet egemenliğine tepki şeklinde ortaya çıkarken, ırkçılık iş bölümünün getirdiği hiyerarşik yapının yerleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik,

ırkçılığın tek sebebi değildir lakin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilme potansiyeli taşımaktadır ancak ırkçılık her zaman milliyetçiliğe göre daha aşırıdır (Balibar, 2000: 13-50).

2.3.Siyasi Parti

Parti kelimesi Türkçede cemiyet ve fırka kavramlarıyla ifade edilmiştir. Ortak fikirlere sahip bireylerin oluşturduğu siyasi topluluğa karşılık gelen siyasi partiler dünyanın çeşitli yerlerinde farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Avrupa'da 17. yüzyıla dayanan siyasi partilerin ABD'de ortaya çıkışı 18. yüzyılı bulmuştur. Siyasi partiler on dokuzuncu yüzyılda temsili demokrasinin, özellikle de genel ve eşit oy hakkının kabul görmesiyle gelişen sürecin ürünüdür.

Siyasi partiler üzerinde uzlaşıya varılmış tek tanım bulunmamaktadır. Münci Kapani (2019: 174) siyasi iktidarı kazanmak veya koalisyon yoluyla paylaşmak için belirli program etrafında toplanmış, teşkilata sahip olan ve süreklilik arz eden kuruluşlar şeklinde açıklarken, Maurice Duverger (1993: 15) kamuoyuna şekil veren geniş halk teşkilatları şeklinde açıklamıştır. Başka tanımda ise vatandaşların desteklerini almak kaydıyla devlet yönetiminin kontrolünü seçimler yoluyla kazanmaya ya da devam ettirmeye çalışan, istikrarlı ve sürekliliğe sahip teşkilat yapısı olan siyasal topluluk şeklinde açıklanmıştır (Özbudun, 1974: 4). Tanımlarda belirli ortak özellikler bulunmakla birlikte her tanımda siyasi partinin bir yönü ön plana çıkmıştır. Münci Kapani, partilerin önceden genel hatları çizilmiş program kapsamında teşkilatlandığını ifade ederken, Duverger partilerin kamuoyu oluşturabilme özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Özbudun (1995: 36) ise teşkilatın istikrar ve sürekliliğini ön plana çıkararak siyasi partilerin seçimler yoluyla iktidarı kazandığını belirtmiştir.

Siyasi partilerin ortaya çıkışına dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler kurumsal yaklaşım, kriz yaklaşımı ve modern siyasi gelişme yaklaşımı olarak üç ayrı başlık altında değerlendirilebilir. Kurumsal yaklaşım partilerin ortaya çıkışını temsili demokrasiye dayanan kurumlar üzerinden ele almaktadır. Bu yaklaşımda siyasi partilerin parlamentolar ve temsili kurumlar içerisinde birbiriyle rekabet halinde bulunan hiziplerin ayrışması ve mücadeleleri sonucu ortaya çıktığı savunulmaktadır. Genel ve eşit oy ilkesinin kabul görmesi siyasi partilerin ortaya çıkışında önemli yer tutmaktadır. Partilerin ortaya çıkması ise temsiliyet mekanizmasının kurumsallaşmasına özellikle de

parlamentoların güçlenmesine katkı sağlamıştır. Kriz Yaklaşımı, devlet müdahalesinin sebep olduğu krizlerin; hükümetlerin karşılaştığı meşruiyet krizi, toplumdaki siyasi katılım eksikliği, ulus devletlerde kimlik krizi ve kaynak yetersizliği gibi yapısal problemlerin siyasi partilerin oluşmasında ve bu partilere yönelik toplumsal yönelimde belirleyici rol oynadığını savunmaktadır. Bu yaklaşım, krizlerin siyasi yapıları şekillendirdiğini ve sosyal talepleri partiler aracılığıyla ifade etmede etkili olduğunu vurgulamaktadır. Küresel ve ulusal ölçekte yaşanan birçok politik ve sosyolojik kriz siyasi partilerin gelişimine zemin hazırlamıştır. Siyasi partilerin ortaya çıkışını modernleşme süreciyle ilişkilendiren modern siyasi gelişme yaklaşımında ise modernleşme sürecinde yaşanan sorunların çözümünün ikincil ilişkiler üzerine kurulu yapılarla mümkün olabileceği kabul edilmiştir.

Birbirine yakın fikirleri benimseyen kişilerin parlamentoda grup kurarak oluşturduğu partiler, parlamento içerisinde doğan partiler olarak tanımlanmaktadır. Sendika ve düşünce gruplarının demokratik yollarla siyasal iktidarı ele geçirme amacıyla siyasi partiye dönüşümüyle oluşan parlamento dışı partileşme süreçleri de vardır. Sosyalist partilerin ortaya çıkışı ile Birinci Dünya Savaşı sonrası muharip derneklerinin faşist partilere dönüşümü parlamento dışı partilerin ortaya çıkışına örnek olarak verilmektedir (Duverger, 1993: 26). Partilerin ortaya çıkmasında politik şartlar kadar iktisadi şartlar da etkilidir. İtalya ve Almanya'da ki faşizmi benimseyen partiler ülkelerinin iktisadi durumunun zor olduğu koşullarda hayat bulmuş, bu dönemdeki buhrandan ve orta sınıf halkın çaresizliğinden faydalanarak güç kazanmışlardır (Kışlalı, 2016: 265). Siyasi partiler sahip oldukları özelliklere göre farklı gruplara ayrılmaktadır. Partilerin sahip olduğu ideoloji, üye profili, parti disiplini, partilerin işlevleri (Kışlalı, 2016: 101) gibi özelliklere göre yapılan kadro ve kitle partisi (Duverger, 1964, Roskin, 2013: 234) sınıflandırmasına ek merkez ve kartel partileri gibi birçok sınıflandırma bulunmaktadır.

Siyasi partilerin nüfuzunu artırması siyasal sistemlerin de siyasi partiler bağlamında tasnif edilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda siyasal sistemler tek partili sistemler, iki parti sistemler ve çok parti sistemler şeklinde değerlendirmişlerdir. Siyasi partiler bir taraftan temsili demokrasinin vazgeçilmez unsuru olarak öne çıkarken diğer taraftan demokratik sistemin ortadan kaldırılmasına ve işlevsiz kılınmasına aracılık eden kurumlar haline dönüşme potansiyeline sahiptir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya

ve Almanya'da ortaya çıkan faşist partiler iktidarı ele geçirdikten sonra sahip olduğu iktidar gücünü, demokratik sistemi ortadan kaldırmak için kullanmıştır. Siyasi partilerin demokrasiye tehdit oluşturmaması için anayasa yargısı alanında çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Teziç, 2016: 379-382). Bu düzenlemeler, siyasi partilerin anayasal sınırlar içinde faaliyet göstermesini sağlamak ve demokratik düzenin korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Düzenlemeler ilk olarak 1947'de İtalya'da yapılırken sonraki yıllarda 1949'da Almanya, 1958'de Fransa, 1961'de ise Türkiye'de yapılmıştır. Türkiye'de partilerin kurulması, örgütlenmesi, görevleri, sorumlulukları, yetkileri, denetlenme şekilleri ve ekonomik olayları ile ilgili hükümler Siyasi Partiler Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın altmış sekizinci maddesinde düzenlenmiştir (Erdoğan, 2019: 214).

İmparatorluk döneminde partilerin ilk örgütlenmesi 1909 yılında Dernekler Yasası ile olmuştur. Ayrıca bu yasa cumhuriyet döneminde de siyasi partilerin kuruluşuna hukuki bir zemin oluşturmuştur (Aziz, 2019: 159-160). Türkiye'de siyasi partilerin gelişimi, tarihsel bağlamda ele alındığında belirli dönemsel kırılmalar üzerinden şekillenmiştir. Bu sürecin başlangıcını, II. Meşrutiyet dönemine kadar götürmek mümkündür. II. Meşrutiyet'in ilanı (1908), anayasal yönetimin yeniden yürürlüğe girmesinin yanı sıra çok partili siyasal yaşama geçişin ilk örneklerinin görülmesini sağlamıştır. Ancak bu dönemin en temel özelliği, anayasal siyasi hayatın kurumsallaşamamış olmasıdır (Tunaya, 1969: 21-52). Bu dönemde, Dernekler Kanunu çerçevesinde kurulan siyasi partilere örnek olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti gösterilebilir. 1908 yılında kurulan bu parti, kısa sürede dönemin en etkili siyasal gücü haline gelmiş, özellikle 1913-1918 yılları arasında ülke yönetiminde tek parti egemenliği kurmuştur. Bu yıllar arasında parti, siyasi muhalefeti büyük oranda tasfiye ederek merkezi otorite haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte, siyasi alanda yeni yapılanmalar ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki Partisi'nin dağılmasının ardından, parti kadrolarının önemli kısmı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi yapılar içerisinde yeniden siyasal faaliyetlerde bulunmuştur. Bu cemiyet, ilerleyen süreçte Cumhuriyet Halk Fırkası'nın temelini oluşturmuştur.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, 1923-1945 yılları arasında Türkiye'de tek parti dönemi yaşanmıştır. Bu süreçte Cumhuriyet Halk Partisi, ülkenin tek yasal siyasi partisi

olarak faaliyet göstermiştir. 1945 yılında çok partili hayata geçiş için ilk adımlar atılmış; bu süreç 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla hız kazanmıştır. Böylece Türkiye'de demokratik seçimlerle işleyen çok partili siyasi hayat resmen başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren siyasi partilerin sayısı ve çeşitliliği giderek artmıştır. 1961 ve 1982 Anayasaları, siyasi partilerin faaliyetlerini düzenlemiş ve belirli denetim mekanizmaları getirmiştir. 1980 darbesi sonrası siyasi partiler yeniden yapılandırılmış, bazı siyasi partiler kapatılmış ve yenileri kontrollü biçimde kurulmuştur. 2023 yılı itibariyle de Türkiye'de faaliyet gösteren siyasi parti sayısı 134'ye ulaşmıştır. Bu durum, Türkiye'de çok partili hayatın kurumsallaşma düzeyini ve siyasal çeşitliliğin geldiği noktayı göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

3. MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI

Literatürde birçok milliyetçilik kuramı bulunmaktadır. Millet ve milliyetçiliğin ortaya çıkışına veya kökenine dair görüş ayrılıkları farklı milliyetçilik kuramlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kuramlar arasında öne çıkan üç temel milliyetçilik kuramı vardır. Bunlar; milletleri doğal bir yapı olarak gören ilkçi kuram, milletleri modernizmin bir ürünü olarak gören modernist kuram ve temel olarak milletlerin kökeniyle ilgilenen, önceki iki kuramla bazen benzeşen bazen de ayrışan etno sembolcü kuramdır.

3.1.İlkçi (Primordializm) Kuram

Milliyetçiliğin yorumlanmasına ilişkin ortaya çıkan ilk kuram, İlkçi (primordializm) kuramdır. Bu kuram, erken dönem Romantik Alman milliyetçileri hatta Fransa'da Rousseau'nun takipçileri arasında da var olan milliyetçiliğin organik biçimidir. Primordializm aile içi ilişkileri betimlemek için Edward Shills (1957: 137) tarafından kullanılmıştır. İlkçi kuram asıl olarak milliyetçilik literatürüne etnisite araştırmalarından geçmiştir. Bundan dolayı da İlkçi kuramı öne planda tutan görüşleri etnik çalışmalardan ayrı olarak değerlendirilmek gerekmektedir. Bundan dolayı primordializm yalnızca politik olarak değil antropolojik ve toplumsal araştırmaların da kaynağı olma niteliğine sahiptir.

İlkçi kurama göre milletlerin ortaya çıktığı dönem çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bundan dolayı kuramın temsilcileri milletlerin köklü tarihi geçmişi

olduğunu ifade etmişlerdir. Milliyetçiliğin de milletlerin politikleşmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedirler. İlkçiliğin temel sorunlarını etnisitenin ne manaya geldiği ve kronolojik süreçte ne zaman ortaya çıktığı gibi sorular oluşturmaktadır. Bu sorulara verilen cevaplarla kuram açıklanmaktadır (Korkmaz, 2016: 53). Kuramda toplumsal birlikteliğe zemin hazırlayan gelenek, mana ve dilin ehemmiyeti bulunmaktadır. Bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu toplumsal yapının mana kazanması ve sürekliliğinin sağlanmasında inançlar, mitler ve gelenekler temel belirleyicilerdir. Ancak kültürel birikimin gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılmasını sağlayan ana faktör, millet tarafından benimsennmiş ortak dildir (Gökalp, 2007: 280-283).

İlkçi kuram doğalcı, biyolojik ve kültürel olmak üzere üç farklı bakış açısını bünyesinde barındırmaktadır. Doğalcı bakış açısı; konuşma yeteneği, işitme ya da görme duyularının etnik kimliğin doğal bir parçasını oluşturduğunu savunmaktadır. Biyolojik bakış açısı üreme faktörünü, diğer bir ifadeyle kan bağını esas almaktadır. Bireyler içgüdüsel şekilde öncelikle yakını olanı, akrabayı seçmektedir. Kültürel bakış açısı da dil, din ve ortak tarih gibi unsurlara bağlılığı öne çıkarmaktadır. Doğalcı bakış açısında bireylerin birbirinden ayrı etnik kesimlere ayrılması doğal süreç olarak kabul edilebilir ve bu kesimler farklı olanı dışlamaya müsait yapıya sahiptir. İlkçi kuramdaki bu bakış açısında millet ile etnik gruplar arasında ayrım bulunmamaktadır. Milletler doğal sınırlara sahip belirli kökeni, kişilik yapısı ve misyonu bulunan yapılardır. Bu bağlamda milletler tarihsel süreç içinde çok fazla değişim geçirmeden varlığını devam ettirmişlerdir (Özkırımlı, 2015:91).

Doğalcı bakış açısına göre; birey içerisinde doğduğu toplumun çeşitli özelliklerini benimseyerek o grubun bir aktörü olup ve orada hayatını devam ettirmektedir. Kişinin yaşamını sürdürmesi süreç içerisinde kendisinin gayreti kadar mensubu olduğu topluluğunda gayretine bağlı kılınmıştır. Toplum ile birey arasında oluşacak bağ milliyetçi kimliklerin kaynağıdır. Doğalcı yaklaşım, varlıklarını sürdürme çabası içerisindeki etnik topluluklar ile milleti birbirinden ayırmaz; milletin yaşadığı coğrafi sınırları doğal ve verilmiş yaşam alanı olarak kabul etmektedir. Bu yaşam alanı içerisinde farklı toplulukların kendilerine özgü yaşam biçimleri geliştirerek diğer gruplardan ayrışmaları ise milliyetçiliğe doğal ve tarihsel süreç niteliği kazandırmaktadır.

Doğalcı yaklaşım içerisinde Smith'in farklı yere koyduğu iki grup vardır onlar da eskilciler ve daimciler olarak adlandırılmaktadır (Smith: 2013: 126). Eskilciler milletlerin çok eski zamanlardan itibaren varolduğunu ileri sürmektedirler lakin milletin doğal oluşuna kuşkuyla bakmaktadırlar. Ayrıca eskilcilere göre millet ortak toprak, dil, tarih ve kültürü paylaşan topluluktur. Diğer grup olan daimcilik, Smith'inde savunduğu görüştür. Bu görüş etnisiteyi genel olarak önceden var olan, verili, güçlü ama pratikte bazen ezici ve sorgulanmaz bağ olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Ancak duygusal güç etnik bağlılığın doğasından kaynaklanmamakta, verili etnik karşılaşmanın tarafları ya da belirli etnik grubun mensupları tarafından hissedilmektedir. Bireyler mensup olduğu etnik gruplara ilksel niteliği kendileri atfetmektedir. Etniler değişmez değil aksine tarihsel etnik topluluklardan oluşmaktadır. Bu topluluklarda gelişir, çözülürler ya da komşu etnik gruplar tarafından asimile edilirler.

İlkçi kuram kapsamındaki diğer yaklaşım biçimi biyolojik ilkçiliktir. Bu yaklaşım genel olarak etnik köken ilişkilerinin temelinde genetik faktörlerin ve içgüdülerin olduğunu savunmaktadır. Biyolojik yaklaşımda milletler geniş kapsamlı aileler olarak kabul edilmekte, ayrıca bireylerin etnik köken ve mensubiyetlerinin; duyma ve işitme duyusu gibi doğal özellik olduğuna inanılmaktadır. İlkçi kuramının öncülerinden Pierre Van Den Berghe'ye (1994: 56) göre bireyler arasındaki ilişkilere yön veren üç ana güdü bulunmaktadır. Bunlar; akrabaların seçimi, karşılıklılık ve zorlamadır. Akrabaların seçimi güdüsünde üreme başarısı sağlamak ve yeni kuşakların yozlaşma tehlikesinin önüne geçmek önemlidir. Bireyler bu amaçlara ulaşabilmek için akrabalık bağı olan kişilerle evlenmek isterler. Karşılıklılık güdüsünde bireylerin karşılıklı çıkar sağlamak amacıyla koordineli bir şekilde hareket etmesi esastır. Zorlama güdüsünde ise kuvvet kullanarak tek taraflı yarar sağlanması öne çıkmaktadır. Bu güdüler sadece aileler için değil etnik kesimler içinde geçerlidir çünkü etnik gruplar akrabalık ilişkilerinin geniş kapsamlı geliştiği yer olarak görülmektedir. Berghe etnik toplulukları süper aileler olarak görmektedir. Etnik topluluklar kişiye yakınlık, tanıdıklık ve güven ortamı oluşturduğundan birey için bir tercih odağı haline gelmektedir. İnsanlar neslinin devamını sağlaması için kendi etnik grubu içerisinden kişileri seçmesi ile oluşacak kan bağı zamanla kuvvetli aidiyet bağı oluşturmakta bu durum da milli duygulara dönüşerek milliyetçiliği ön plana çıkarmaktadır (Berghe, 1994).

İlkçiliğe yönelik farklı yorum da kültürel primordializmi savunan kesim tarafından gelmiştir. Kültürel ilkçilere göre etnik kökenli bağlılık durumunda inanç ön plandadır. Bu yorumlama biçimine göre bir etnik grubu diğerlerinden ayıran temel ögeler din, dil ve ortak tarih bilincidir. Kültürel ilkçiliğe göre milliyetçilik, bir etnik kesimi diğer gruplardan ayıran ögelerin o etnik topluluğun mensuplarınca biricik olduğu fikrine duyulan güvenden oluşmaktadır. Bu güven, kişiyi o etnik kesime bağlamaya yarayan güçlü mensubiyet düşüncesini oluşturarak milliyetçilik duygusunun gelişmesine olanak sağlamaktadır (Özkırımlı, 2013:91). Ayrıca bu yaklaşımla ilgili belirleyici üç temel özellikten bahsetmek mümkündür. Her şey insanlığın varoluşundan beri vardır, hiçbir şey türetilerek ortaya çıkmamıştır. Milletler duygusaldır ve kelimelerle ifade edilemez. Bireysel menfaatlerle milliyetçiliğin ilgisi yoktur ve milliyetçilik esas itibariyle duygu ve heyecan meselesidir.

Primordial kavramını literatüre kazandıran Shills, bireyler arasındaki bağın kan esaslı olduğu vurgulayarak insana dair tüm özelliklerin her şeyden önce yaratılmış olduğu düşüncesine vurgu yapmaktadır (Özkırımlı, 2013: 80). Aile ilişkileri bağlamında konuya yaklaşan Shills'e göre aile bireyleri arasında bulunan bağlılık iletişim halinde olmalarından kaynaklanmamaktadır. Aile üyeleri arasındaki bağ birincil ilişkiye dayanmakta, her şeyden önce varmış gibi algılanmaktadır (Shils, 1957: 142). Bu yaklaşımı benimseyen C. Geertz ise bireyleri birbirine bağlayan bağın kan bağı, din, dil ve gelenek olduğunu belirtmiştir. Bu bağların kendi doğasından kaynaklanan yaptırım gücü bulunmaktadır. Bağlanmışlığın asıl nedeni bireyler nazarında bağa karşı doğal yakınlık hissedilmesindendir (Geertz, 1973: 259). Milliyetçilik ve millet terimlerinin kullanımında belirsizlik olduğunu ifade eden Geertz belirsizliği ortadan kaldırmak için milliyetçiliğe yön veren iki ana faktörün göz önüne alınması gerekliliğini belirtmiştir. Bu faktörlerden ilki özel kimlikle tanınma gereksinim iken diğeri de daha iyi hayat koşulu elde etmek, daha iyi siyasi yapıya sahip olmak, dünyadaki politik ve toplumsal yapıda söz sahibi olabilmektir (Geertz, 1973).

Hüseyin Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan ve Rıza Nur Türkiye'de İlkçi kuramın önde gelen isimleridir. Nihal Atsız, Ali Fuat Başgil ile arasında geçen diyalogta, Fuat Başgil'in safkan Türk olan Alevileri, Türk olarak görmemesine karşın Atsız'ın da Türk kabul etmesi bu yaklaşımı benimsediğini ortaya koymaktadır (Bora, 2017: 128). Oğuz Türkkan ise Alpinlerden gelmiş olan Macarların ve Alp-Turanid

ırkından gelen kızıl derilerin Türk soyundan geldiğini ifade etmektedir (Önen, 2017: 131). Zeki Togan'ın İlkçi kuramı benimseyen bir düşünür olması da Türklerde soy bilincinin olduğunu ve bu bilincin tarihsel yapıdan ibaret olduğunu savunmasındandır. Rıza Nur ise en büyük gurur kaynağının Türk olarak dünyaya gelmesi olduğunu belirtmiş, dünya devlet ve milletlerinin Türk ırkı kadar cesur, vicdanlı ve şanlı bir tarihe sahip olmadığını ifade ederek İlkçi kuramı benimsediğini göstermiştir (Alpkaya, 2017: 376-377).

3.2.Modernist Kuram

Modernist kuram bazı kaynaklarda araçsalcılık olarak da geçmektedir. Bu kuram milliyetçiliğin kökenini çok eskilere götürmek yerine modernizmin ürünü olarak görmektedir. Merkezi devletlerin oluşması, kapitalizmin yaygınlaşması, sanayileşme süreci ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi gibi etkenler milliyetçiği ortaya çıkarmıştır. Modernist kuram milliyetçiliğin verili bir öz olmadığını aksine mekân ve zaman koşullarına göre değişim ve dönüşüm geçirebileceğini savunmaktadır. Ulus kimliğinin oluşumuna kaynaklık ve aracılık edecek unsurların modern dönemde ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

Toplumsal ilişkiler, bireylerin birçok farklı kimlik geliştirmesine olanak tanımaktadır. Ancak kimliklerin çoğu, kapsayıcı olmadıkları için daha çok kişisel nitelik taşımaktadır. Bu noktada milliyetçilik, bireye daha kapsayıcı kimlik sunarak diğerlerinden ayrışmaktadır. Modernist kuram siyaset ve kültürü birlikte değerlendirerek milliyetçiliğin vatandaşı harekete geçirecek kimlik olmanın yanında toplumdaki farklı grupların menfaatlerini koordine edebileceğini ve iktidar gücüne meşruiyet sağlayan bir teze dönüşeceğini savunmaktadır. Bu kuramda ilkçi ve etno sembolcü kuramlarda görülen türdeşliğe yer verilmemektedir.

Modern milliyetçiliği savunan kişiler milliyetçiliğin ortaya çıkışı hakkında görüş birliğine sahip değildir. Karl Deutsch'un 1953'de yazdığı ''Nationalism ve Social Communication'' kitabı ile Kedourie'nin 1960'ta yazdığı ''Nationalism'' adlı kitaplar alanın öncüsü olarak kabul edilmektedir. Modernistler milliyetçiliğin 19. yüzyılda yaygınlaştığını savunmaktadır. Eric Hobsbawm milletin toplumsal bağın göstergeleri arasında yer alan etnik kimlik, dil ve benzeri etmenlerden ziyade, kişisel menfaatlere karşı toplumsal menfaati, ayrıcalığa karşı ortak yararı temsil ettiğini ileri sürmektedir.

Milliyetçiliği, sosyal mühendislik ürünü gören Hobsbawn modern devletin halkı denetleyebilmek ve halkın siyasal sisteme uyum sağlayabilmesi için üç yol izlediğini belirtmektedir. Bunlardan ilki sanat, spor vb. alanlarda yeni kurumlar inşa etmek, ikincisi yeni kollektifleştirme biçimleri ortaya çıkarmak, üçüncüsü de milli konularda bir olmaya yönelten ve birliği simgeleyen topluluklar oluşturmaktır (Hobsbawm, 1993).

Modernist kuram matbaanın icadı, birbirleriyle iletişim kuran seçkinlerin artması ve kamudaki idari mekanizmaların gelişiminin milliyetçiliğe önemli katkı yaptığını savunmaktadır. Milletleri hayal edilmiş cemaat olarak gören Benedict Anderson'a göre milletler modern zamanlarda tahayyül edilmiş birimlerdir. Milliyetçiliğin ortaya çıkışında Latin Amerika bağımsızlık eylemlerinin ayrı yeri bulunmaktadır. Anderson'a göre milletin oluşabilmesi, üç kültürel tasarımın etkisini yitirmeye başladığı yer ve zamanda mümkün olabilecektir. Kutsal yazı dillerinin ontolojik hakikate ulaşmadaki ayrıcalıklı yerlerini kaybetmesi, yöneticilerin yönetilenlerden üstün görülmesine dayanan görüşün sorgulanması ve bireylerin hükümdarın etrafında bulunma meşruiyetinin ilahi buyruktan kaynaklandığı fikrinin geçerliliğini yitirmesi ile birlikte; ilahi olanla tarihsel olanın ayırt edilememesi sonucu, dünyanın ve insanın kökenlerini özdeşleştiren zaman tasarımının işlevsiz hale gelmesi (Anderson, 2011: 20-22) ulus tahayyülünün inşa sürecinde hayati rol oynamıştır. Bu dönüşümler, geleneksel kozmolojik düzenlerin çözülmesiyle modern ulus fikrinin önünü açmıştır. Anderson için millet, hayal edilmiş, politik cemaattir. Hayal edilmişlikten anlaşılması gereken ulusun herhangi bir mensubunun, o ulusun diğer mensuplarıyla daha önce tanışmamış, belki de hiç tanışmayacak olsa bile, kolektif çıkarlara sahip olmasıdır.

Modernist kuramın diğer düşünürü Paul Brass, etnik kimliğin milliyetçiliğe dönüşümünün her şartta mümkün olamayacağını, bu dönüşümün belirli şartlar altında gerçekleşebileceğini savunmuştur. Üst kimlik olacak milletin seçkinlerinin ekonomik ve politik menfaatleri doğrultusunda şekil alacağı gibi etnik kimliklerin etkisinin sürüp sürmeyeceği de seçkinler arasındaki mücadeleye göre şekillenmektedir. Sembolik ve kültürel unsurların siyasal amaçlar için kullanılması etnik kimlik gelişiminin sağlandığını, çeşitli dönemlerde ise geçmişteki sembollere yeni manalar atfedilerek etnik kesimler arasındaki sınırların netleştiğini ya da daha karmaşık bir hal aldığını ileri sürmektedir (Brass, 1991: 45).

Modernist milliyetçiliğin diğer önemli düşünürü Anthony D. Smith milliyetçiliği beş farklı alt başlıkta ele almıştır. Birincisi bireyler arasında eşitsizlik, sınıflar arası mücadele ve sanayi kapitalizmi gibi faktörlerden ortaya çıkan ekonomik ve toplumsal milliyetçiliktir. İkincisi sosyolojik olarak modernizme geçiş sürecinde ortaya çıkan ve modernleşme sürecinin faktörleri olan kültürel milliyetçiliktir. Üçüncüsü siyasi milliyetçilik, dördüncüsü ideolojik milliyetçilik ve beşincisi ise inşacı milliyetçiliktir (Smith, 2013: 79-81).

Modernist kuramın diğer düşünürü de Ernest Gellner'dir. O da kuramın diğer düşünürleri gibi milliyetçiliğin modern dönemle beraber ortaya çıktığını ifade etmiştir. Gellner, milletin yaratılıştan gelen organik yapı olduğu fikrini savunan İlkçi kuramı eleştirmektedir. Milliyetçilik kültürel yapıya sahiptir, toplumsal yapı koşulları yüksek kültürün gereklerini ortaya çıkardığı kadarıyla milli olabilir ya da milliyetçiliği ortaya çıkarabilir. Asıl olan durum üst kültürün kendinden daha alt kültürler üzerinde belirleyicilik gücüne sahip olmasıdır (Gellner, 1992: 107). 1964'te milliyetçiliği açıklamak amacıyla ortaya attığı ''Grand Theory'''de milliyetçiliği farklı boyutlarıyla ele almıştır. Milletlerin milliyetçiliği değil milliyetçiliğin milletleri oluşturabileceğini ileri sürmüştür. Gellner'de devlet, milliyetçiliğin inşasında önemli yere sahiptir. Devlet kurma başarısı sağlayamayan toplumlarda milliyetçilik gibi bir sorun gündeme gelmemiştir. Avrupa'daki milliyetçiliğin gelişimini ''Avrupa'nın Zaman Dilimleri'' bağlamında sınıflandıran Gellner, Avrupa'da milliyetçiliğin gelişiminde farklı özelliklere sahip dört ayrı zaman dilimi olduğunu belirtmiştir. Bu zaman dilimleri, her sosyo politik yapının, dilsel ve kültürel homojenliğin, sanayileşmenin, eğitim sistemlerinin gelişmişlik seviyesine göre şekillenmektedir. Her zaman dilimi, milliyetçiliğin doğuşu ve etkileri açısından farklı bağlam sunmaktadır. Paris, Londra, Lizbon ve Madrid'deki siyasi birimler kendi iç işlerinde genellikle kolektif kültür ve dil paylaşmaktadır. Bundan dolayı milliyetçilik çağı geldiği zaman bu siyasi birimler sınırların tekrardan çizilmesine daha az ihtiyaç duymuşlardır. Netice olarak, bu dilimde yeni milli kültür oluşturmak sebebiyle köylü kültürlerinin analiz edilmesi, kodlanması ve idealleştirilmesi nadir görülmektedir (Gellner: 2013: 52). Bu tasnif özetle milliyetçiliğin tek tip, evrensel bir gelişme modeli izlemediğini göstermektedir. Her bölge, kendi tarihsel ve kültürel bağlamı içinde milliyetçiliği farklı biçimlerde deneyimlemiştir. Bu sınıflandırma, milliyetçiliğin modernleşmeyle olan ilişkisini coğrafi, kültürel ve tarihsel farklılıkları dikkate alarak

açıklamaya çalışmaktadır. Milletler ve milliyetçiliğin ancak modern endüstriyel toplumda ortaya çıkabileceğini savunan Gellner, üst kültürün tarım toplumundaki ruhban sınıfı ya da aristokrasinin imtiyazı olmaktan çıkarak modern devlette vatandaşlığın ve toplumsal katılımın öncülü halini aldığını vurgulamıştır. Milliyetçilik toplumsal birlikteliği sürdürebilmek için oluşturulan kültürle uyumlu siyasal yapı inşa etme çabasının sonucu ortaya çıkmaktadır. Egemen sınıfın hakimiyetine, yönetimine, menfaatlerine meşruiyet kazandırma ve bunları koruma aracı haline gelerek diğer kültürlere yönelik baskı aracına dönüşmektedir (Gellner, 1992:107).

Modernist kuram bağlamında milliyetçilik, modernleşme sürecinde meydana gelen iktisadi, toplumsal ve politik dönüşümlere karşı bir uyum(suzluk) tepkisi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda milliyetçilik, yerel yaşam tarzlarına uygun biçimde yeniden üretilmiş; bireylerin kendilerini farklı kılan yerel kültürel mensubiyetlerinin ötesine geçerek, modern dönemin siyasal örgütlenme biçimi olan ulus devletin toplumsal bütünlüğünü sağlayan kolektif kültür temelinde şekillenen yapı haline gelmiştir (Bauman, 1996: 96-97).

Milliyetçiliği modern çağların ürünü olarak değerlendiren diğer düşünür Miroslav Hroch'tur. Milli hareketlerin gelişimini üç aşamalı süreç olarak açıklamaktadır. İlk aşamada, mutlakiyetçi yönetim koşullarında yalnızca sınırlı sayıdaki aydın grubun ulusal kimlik üzerine fikir ürettiği hazırlık dönemi yaşanmaktadır. İkinci safhada, anayasal geçişlerin başlamasıyla birlikte parlamenter yapılar aracılığıyla ulusal talepler dile getirilmeye başlanmaktadır. Üçüncü ve son aşamada ise, anayasal geçiş ya da sivil toplum kurumları gelişmeden, geniş halk kitlelerinin katıldığı kitlesel milli harekete dönüş gerçekleşmektedir (Hroch, 2011:51). Bunların gerçekleştirilmesiyle milli hareketlerin tamamlandığı kabul edilmektedir.

Modern kuramın Türk düşüncesindeki yansımaları arasında da İsmail Gaspıralı öne çıkmaktadır. Gaspıralı, İslamiyet'in temel ilkeleri ile modern eğitim anlayışını bir araya getirerek "Usûl-ü Cedid" adını verdiği yeni eğitim modeli ortaya koymuştur. Aynı şekilde Yusuf Akçura da toplumların kendi çıkarları doğrultusunda dönüşüm içerisinde olduğunu savunmuş ve bu dönüşümün modernleşmeyle sağlanabileceğini belirtmiştir (Öğün, 1995: 182).

3.3.Etno Sembolcü Kuram

Etno Sembolcü kuram diğer iki kurama eleştirel gözle bakmaktadır. Bu kuram milleti modern olgu olarak görmekte ancak milletlerin modern dönem öncesinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Etno sembolcü kurama göre milliyetçiliğin ortaya çıkış sürecinde ortak kültür ve tarih önemli bir yere sahiptir. Etno sembolcü kuram İlkçi kuramcıların öne sürdüğü milletlerin kendiliğinden oluştuğu ve değişmez bir yapıya sahip olduğu düşüncesiyle, Modernistlerin ileri sürmüş olduğu milliyetçiliklerin kurgulanmış ve inşacı olduğu görüşlerini indirgemeci olarak görmektedir.

Etno sembolcüler milliyetçilik çalışmalarında etnik geçmişin önemsenmediğini ileri sürmektedir. Bu kuram milletlerin tarihsel ve etnik ilişkilerini bozmadan değerlendirmeye çalışmaktadır. Etno sembolcüler, varlığını sürdüren milletlerin modern dönem öncesindeki millet düşünce yapısıyla devamlılık gösterdiğini ve onlara dair etnik izler taşıdığını (Selçuk, 2011: 119) savunmaktadır. Etno sembol kavramı literatürde ilk olarak milletlerin yoktan var edilemeyecek yapıda oluğunu ve milli kimliklerin geçmişten kalan mitler, değerler ve semboller etrafında şekillendiği (Özkırımlı, 2013: 209) anlamında kullanılmıştır.

Etno sembolcülük ile klasik milliyetçilik arasındaki farkı ortaya koymak gerekirse; etno sembolcülük, belirli etnik grubun kendine özgü kültürel değerlerini, tarihsel hafızasını, fiziksel ya da sembolik sınırlarını ön plana çıkararak, bu unsurlar üzerinden kolektif kimliğini koruma ve menfaatlerini gerçekleştirme amacı güden yaklaşımdır. Bu tür milliyetçilik aidiyet, ortak etnik köken, dil, din ya da kültürel miras gibi soya dayalı unsurlar temelinde tanımlanmaktadır. Buna karşılık, klasik milliyetçilik, millete olan bağlılığı ve bu bağlılığın siyasal bütünlük içerisinde sürdürülmesini esas almaktadır. Bu yaklaşımda bireylerin etnik kökenlerinden ziyade, ortak vatandaşlık, siyasal sadakat ve ortak değerler temelinde ulusal birlik hedeflenmektedir. Dolayısıyla etno sembolcülük daha dışlayıcı ve ayrıştırıcı yapıya sahipken, siyasi milliyetçilik çoğu durumda kapsayıcı ve birleştirici toplumsal bütünlüğü esas almaktadır.

Etno sembolist kuramcı Anthony Smith, milliyetçiliği ‘’bukalemuna’’ benzetmiş ve iki kategoride ele almıştır. Toprağa ve etnik kimliğe dayalı milliyetçilik olarak belirten Smith, bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası şeklinde dönemsel milliyetçilik ayrımı yapmıştır (Smith, 2013: 93). Bağımsızlık öncesinde sömürge topraklarında toprağa dayalı

olan milliyetçilik, sömürge karşıtı mücadele üzerinden yeni ulus devlet kurmayı amaçlamıştır. Bağımsızlık sonrasında bu milliyetçilik farklı etnik grupları yeni ulus devlet çatısı altında birleştirme ve bütünleştirme çabası içerisine girmiştir. Smith, İlkçilerin ileri sürmüş olduğu ulusun modern dönem öncesinde var olduğu görüşünü eleştirmektedir. Ulus, modern öncesi yapılardan farklı olarak kitleselliği bünyesinde barındırmaktadır. Ulus mensupları sosyal hayatta ve yasalar karşısında eşit durumdadır. Smith, İlkçilerdeki modern yapıların modern düşünce ürünü milliyetçilik ile beraber var oldukları düşüncesine de eleştirel yaklaşmaktadır. Etnik kimliğin, menşeinin en az doğası kadar karmaşık yapıda olduğunu belirtmiş ve modern milletlerin kökenlerini açıklamak için üç farklı soru sormuştur. Bu sorulardan ilki millet kimdir ve modern milletin etnik temelleri nelerdir? İkincisi bir millet niçin ve nasıl doğmaktadır? Farklılık gösteren etnik bağ ve anılardan millete geçiş yapılmasını sağlayan sebepler nelerdir? Üçüncüsü millet ne zaman ve nerede var olmuştur? Milletin kim olduğu sorusuna yanıt verirken etnik köken ve geleneklere odaklanmaktadır. Kolektif isim, ortak soy miti, ortak tarihsel anılar, ortak kültürü farklı hale getiren öğeler, yurt ile kurulan bağ ve nüfusun büyük bölümü arasındaki dayanışma duygusu etnik grubu meydana getiren unsurlardır (Smith, 2004: 42). Smith, dünyanın birbirinden farklı milletlere bölündüğünü ve her milletin kendine has karakteri ve kaderi olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bireyin ilk bağ kurduğu yer kendi milletidir. Milletler yapıları itibariyle özerk olmalı ve kendi has özelliklerini ortaya çıkarmalıdırlar. Adil düzen içerisinde işleyen, barışın ön planda tutulduğu yapı ancak özerk milletler üzerine kurulabilir. Milliyetçiliğin üç ana unsuru bulunduğunu belirten Smith, ulus devletin Vestfalya Antlaşmasının ardından meydana gelen değişimlerin ürünü olduğunu belirtmektedir. Ortak köken, milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin belirleme hakkı ve milli bilincin oluşmasında önemli yere sahip olan kültürün milleti ortaya çıkan unsurlar olduğunu savunmaktadır. Smith, modern kuramın modern öncesi etnik aidiyet ve düşüncelerin önemini hissettirmede başarılı olamadığını belirtmektedir (Smith, 2004: 63-67).

Etno sembolizmin diğer önemli düşünürü (Özkırımlı, 2013: 206) John Alexander Armstrong, milletlerin oluşumundan önceki süreçte de milliyetçiliği konuşmanın mümkün olduğunu savunmuştur. Yabancı düşünürler haricinde etno sembolcü kuramı düşüncelerinde ön plana çıkaran Türk fikir insanları da vardır. Galip Erdem'in düşüncesinde; Fransızlar kültür esaslı, Almanlar kan esaslı milliyetçiliği

benimsemektedirler. Türk milletinde ise, soy esaslı aidiyet bilinci bulunmaktadır. Bundan ötürü de kendisini Türk olarak kabul etmiş her birey Türk olarak görülmelidir. (Erdem, 2017: 68).

4. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN GELİŞİMİ

Milliyetçiliğin gelişim süreci, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren modernleşme, devlet inşası ve toplumsal dönüşüm süreçleriyle yakından ilişkilidir. 19. yüzyılda imparatorluk içindeki etnik ve dini çeşitliliği yönetme arayışı çerçevesinde geliştirilen Osmanlıcılık ve İslamcılık akımlarına alternatif olarak ortaya çıkan Türk milliyetçiliği özellikle II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte siyasal kimlik kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ilan edildikten sonra milliyetçilik, ulus devletin inşasında temel kurucu ideolojilerden olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de milliyetçilik, hem modernist kuramlarla hem de tarihsel mirasla beslenen, dönemsel şartlara bağlı olarak sürekli dönüşüm içinde olan dinamik yapı olarak değerlendirilmektedir. Tezde bu yapının daha iyi şekilde anlaşılabilmesi için milliyetçiliğin gelişim süreci Türkiye bağlamında üç temel dönemde incelenecektir. İlk olarak, Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki milliyetçilik olgusu ele alınacak; ardından Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yaşanan tek partili dönem incelenecek ve son olarak çok partili hayata geçiş süreciyle birlikte milliyetçiliğin geçirdiği dönüşüm ortaya konulacaktır.

4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Modern dönemde, geleneksel dini kurum ve kuralların toplumsal ilişkilerdeki etkisinin azalması, şehirlerde kitleler halinde yaşayan insanların birlikteliğini sağlama hususunda yeni kaynak ve araçlara ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Gelenek ve dinin toplumsal hayatta boşalttığı alanı meşruiyeti güçlü olan milliyetçilik doldurmuştur. Bu bağlamda Fransız İhtilali, milliyetçiliği toplumsal ilişkilerin asli belirleyicisi kılmıştır. Fransız İhtilali sonrasında dünyanın hemen her yerinde toplumsal ve siyasi etki oluşturan milliyetçiliğe Osmanlı Devleti gereken ehemmiyeti vermemiştir. İmparatorluk sınırları içinde yaşayan gayrimüslimler ve gayrimüslimleri kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanan yabancı devletler milliyetçiliğin imkânlarını Osmanlı'nın aleyhine kullanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda uzun yıllar toplumsal ve siyasal yaşamda belirleyici olan din esaslı millet sistemi zamanla etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte

dünyada yaygınlaşan milliyetçilik önemli dönüm noktası olmuştur. Farklı etnik grupları bünyesinde barındıran imparatorlukta Yunanlılarla başlayıp Sırp ve Bulgarlarla devam eden bağımsızlık mücadelesi, Arapların devreye girmesiyle farklı evreye taşınmıştır. Yaşanan bağımsızlık mücadeleleri devlet yönetiminde önce Osmanlıcılığın, sonra İslamcılığın en sonunda da ise Türkçülüğün gelişimine zemin hazırlamıştır. Tanzimat sürecinde Batılılaşma yolunda önemli adımlar atan Osmanlı Devletinde müslim ve gayrimüslim ayrımının ortadan kaldırılmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1856'de Islahat Fermanı'nın ilanıyla beraber gayrimüslimler ve müslümanlar hukuki manada eşitlik kazanmıştır. Osmanlı'da bu döneme kadar gerçekleşen toplumsal ilişkilerde siyasal alanda dini kimliğin belirleyiciliği işlevsiz kılınmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı'nın siyasi hayatında yeni dönemi başlatmıştır.

Batı da sınırları belirlenmiş toprak parçası içerisinde aynı kültürü benimseyen ve aynı dili konuşan insanlardan oluşan ulus temelli milliyetçilik çok dilli ve çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı'da millet kavramı dine dayalı birlikteliği kapsayacak şekilde kullanılmıştır (Küçük, 1985: 13). Osmanlı'da benimsenen millet birlikteliği veya ayrımı etnisite, kültür birlikteliği veya siyasal birliğe dayanan milliyetçiliklerin kabul görmesiyle işlevini yitirmeye başlamıştır. Ülkedeki gayrimüslimlerin kendi etnik kimliklerini ön plana çıkarması Müslümanları da etkilemiştir. (Sarınay, 1994: 15-18). Etnik temele dayalı milliyetçiliğin yaygınlaşması Osmanlıcılığı etkisizleştirmiştir. Osmanlıcılığın devletin dağılmasını engelleyemeyeceği anlaşılınca II. Abdülhamit döneminde İslamcılık politikası ön plana çıkartılmıştır. Arap toplumlarının bağımsızlıklarını ilan etmesiyle İslamcılığın başarılı olamayacağı anlayan aydın ve siyasetçiler, devleti kurtarmanın zeminini oluşturacağına inanılan Türkçülüğe yönelmişlerdir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde kültürel milliyetçiliğin gelişerek yaygınlaşmasında Jön Türkler önemli rol üstlenmiştir. Jön Türkler devletin yıkılmasını engellemek amacıyla bir taraftan anayasanın tekrar yürürlüğe girmesi ve meclisin açılması için çalışırken diğer taraftan toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlayacağına inandıkları milliyetçiliğin yayılmasına gayret etmişlerdir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra milliyetçiliğin etkisi artmıştır. Bu dönemde Türk milletinin egemen olacağı merkeziyetçi yönetim yapısının esas alındığı devlet kurma düşüncesi öne çıkmaya başlamıştır. Bu düşüncenin öne çıkmasında Balkan Savaşları ile Arap toplumlarının bağımsızlığını

kazanması etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını engelleyemeyen Türk milliyetçiliği, buna rağmen ordu, sivil bürokrasi ve aydın kesim tarafından geniş ölçüde benimsenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde temel dayanak haline gelmiştir (Karpat, 2012: 62).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde etkili olduğu Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle eğitim aracılığıyla Türk milliyetçiliğinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu dönemde sadece devlet okullarında değil aynı zamanda özel okullarda da müfredatın Türk milliyetçiliğini destekleyen içeriklerden oluşmasına özen gösterilmiştir. Bu kapsamda gayrimüslimlere ait eğitim kurumlarında Türkçe zorunlu hale getirilmiştir. Devlet okullarında eğitim almayanlar için devlet memuru olma zorlaştırılmıştır. Alınan kararlar ile Türklüğün değeri yükseltilmeye çalışılmıştır (Şevkli, 2009: 25).

Düşünsel anlamda Türk milliyetçiliğini etkileyen kişilerin başında Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gelmektedir. Jön Türkler ile irtibatlı olduğu süreçte kaleme almış olduğu "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı yazısında Akçura, Türk etnik kimliğine dayalı siyasal bilinç oluşturmanın önemine değinmiştir. Veled Çelebi ve Necip Asım ile birlikte 1908'de kurulan ve Türk milliyetçiliğinin öncü kuruluşu kabul edilen Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer almıştır. İmparatorluk içinde ve dışındaki Türk vatandaşlarını bir araya getirme misyonuna sahip derneğin kuruluş bildirgesinde Osmanlıcılığa bağlı kalarak, kültür ve dil konularında Türkçü yaklaşım benimseneceği belirtilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Türk Ocakları, Türk Yurdu ve Türk Derneği Türk kültürünün genel kabul görmesini sağlamayı amaçlamıştır. Literatürde Türk kavramının politik anlamda ilk kullanımında Genç Osmanlıların önemli rol üstlendiğini belirmek gerekmektedir. Namık Kemal, ülkedeki toplumsal birlik ve bütünlüğe vurgu yaparken Osmanlı kelimesi ile birlikte Türk kelimesini de kullanmıştır (Özdoğan, 2001: 13). Vatan duygusunu geliştiren ve yaygınlaştıran ''Vatan Yahut Silistre'' adlı eseri Türk milliyetçiliğine önemli katkı yapmıştır. Şerif Mardin' e göre; Kemal'in vatan düşüncesinde, Ernest Renan gibi, vatanın yalnızca coğrafi yer olmadığını içerisinde tarihi anıların, bireyin kendi gençlik hatıraları ile tecrübelerinin tamamının bulunduğu, bağlayıcı mekân olduğundan bahsetmektedir (Mardin, 2006: 362).

Osmanlı - Rus savaşı devam ederken basılan Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçe Şiirler eserinde ''Türk'' sözcüğü ilk kez ulus adı olarak kullanılmıştır (Yıldız, 2010, 67). Türk sözcüğünün bu anlamda kullanımı Türk milliyetçiliği açısından dönüm noktası kabul edilmiştir. Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali ve Akil Muhtar'ın 1911'de kurduğu Türk Yurdu Cemiyeti ve cemiyet bünyesinde çıkartılan Türk Yurdu Dergisi Türk milliyetçiliğinin gelişimine büyük katkılar yapmıştır. Akçura, Türk milliyetçiliğinin düşünce ve edebiyat dünyasındaki gelişiminde gayrimüslimlerin ve yabancı kaynakların etkisini azaltan yerli ve milli girişim olması dolayısıyla bu oluşumların önemine vurgu yapmıştır (Oba, 1994:239).

Farklı coğrafyalarda yaşayan Türklerin birleşmesini amaçlayan ve Pantürkizm'i savunan Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Kızıl Elma, Türkleşmek İslamlaşmak ve Muasırlaşmak gibi Türkiye'de milliyetçiliğin yerleşmesine ve yaygınlaşmasına katkı verecek önemli eserlerin yazarıdır. Gökalp ülkedeki Türk milliyetçiliğinin daha kapsamlı hale dönüşmesini sağlamamış, aynı zamanda cumhuriyet dönemi ulus inşa sürecine de önemli katkıları olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu iradesi üzerinde Gökalp'in düşünceleri etkili olmuştur.

Türk milliyetçiliği kurtuluş savaşında ve sonrasında siyasetin ideolojik, yasal, yapısal ve işlevsel açıdan şekillenmesinde önemli yere sahip olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde belirleyiciliği söz konusu olan milliyetçilik, yeni rejimin temel ilkelerinden birisi kabul edilmiştir. 1912'de kurulan Türk Ocakları imparatorluk bünyesinde yer alan Türk unsurunun diğer etnik gruplar karşısında ayrı ve ayrıcalıklı bir yere konumlandırılmasını amaçlamıştır. Türk Ocakları milliyetçiliğin toplumsallaşması ve ideolojik yönden güç kazanmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. İlk ortaya çıktığı süreçte kültüre odaklanılmışken zamanla ideoloji öne çıkmaya başlamıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinde siyasal ve toplumsal alanda Türk milliyetçiliğinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Cumhuriyetin kurucu iradesi, amaçlarına tam anlamıyla hizmet etmediği düşüncesiyle 1931 yılında Türk Ocaklarını kapatmıştır. Türk Ocağı'nın kapanmasından kaynaklanan boşluk halk evleri ile doldurulmaya çalışılmıştır. 1949'da tekrar açılan Türk Ocakları faaliyetlerine devam etmiştir.

Milliyetçilik bağlamında değerlendirildiğinde, Milli Mücadele dönemi Türkiye'de milliyetçiliğin dönüşüm geçirdiği zaman dilimidir. Bu dönemde, Osmanlı'nın birçok etnik kökeni içinde barındıran dini çoğulcu yapısı, dönemin şartları doğrultusunda Misak-ı Milli sınırları içinde yeni bir siyasi birlik oluşturma hedefiyle idari ve mülki temelli milli yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, çoğunlukla şartların etkisiyle ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2007: 56). Milli Mücadele döneminde Müslümanların birlik içerisinde yaşadığı ve eskiden gelen kültürel birliktelik taşıdığı belirtilmiştir. Ancak aynı dönemde Türk kimliğine doğrudan yapılan vurguya rastlanmamaktadır. Bu tercihin temelinde farklı İslami unsurların bir arada tutulması amacıyla birleştirici üst kimlik olarak millet kavramının tercih edilmesi bulunmaktadır. Nitekim bu dönemde millet kavramı, ortak tarihsel geçmişe ve kültürel değerlere dayanan toplulukları tanımlamakta kullanılmış; milli ifadesi ise daha çok Misak-ı Milli sınırları içinde yaşayan İslami gruplara referansla kullanılmıştır. Bu çerçevede, Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemlerinde de doğrudan "Türk" kimliği yerine "millet" ve "Türkiye halkı" gibi daha kapsayıcı ifadelerin tercih edildiği görülmektedir (Kocatürk, 1984: 1-15). Ancak Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının temel ideolojilerinden biri olarak kurumsallaşmış ve Atatürk milliyetçiliği, anayasal güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın değiştirilemez maddeleri arasında yer alan ifadelere göre, "Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir devlettir." Atatürk milliyetçiliği, iki yönlü bir yapıya sahiptir: bir yandan vatandaşlık temelli kapsayıcı milliyetçiliği barındırırken, diğer yandan milli devlet egemenliğine ve bütünlüğüne vurgu yapan yapısal yön taşımaktadır.

Milliyetçiliğin uluslararası boyutta algılanışı konusunda 19. yüzyıl Batı dünyasında Türklere yönelik iki ana eğilimden söz edilmektedir. Bunlardan ilki, Türklere yönelik estetik ve kültürel hayranlık, diğeri ise Türkoloji hareketidir. Türk hayranlığı, özellikle Batılı sanatseverlerin Osmanlı dönemine ait sanat eserlerini toplaması, bu eserleri "Türk odaları" gibi tematik alanlarda sergilemesi, ayrıca Batılı ressamlar tarafından Türk temalı tabloların yapılması, şiirler ve kitapların yazılması gibi örneklerde kendini göstermiştir. Öte yandan, Türkoloji hareketi oryantalist zeminde şekillenmiş, Batı'nın Doğu üzerindeki egemenliğini meşrulaştırmak amacıyla geliştirdiği bilgi üretim biçimi olmuştur. Oryantalist bilim insanları, 18. yüzyıldan itibaren Türk-İslam medeniyetine dair araştırmalar yaparak, Türklerin Osmanlı öncesi dönemde de zengin bir

medeniyet kurmuş olduklarını, dillerinin ve tarihlerinin incelenmeye değer olduğunu ileri sürmüşlerdir (Sarınay, 1994: 49). Bu çalışmalar, aynı zamanda Türk tarihinin az bilinen yönlerini aydınlatma çabasını da içermiştir.

Cumhuriyet öncesinde yürürlükte olan son anayasa niteliğindeki Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda milliyetçilik açık bir şekilde yer almamaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından 1924 Anayasası'na 1937 yılında yapılan değişiklikle birlikte milliyetçilik ilkesi resmen dâhil edilmiştir. Bu değişiklikle anayasanın ikinci maddesinde, "Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik ve devrimcidir" ifadesine yer verilmiş, ayrıca 88. maddede de "Türkiye'de din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin vatandaşlık açısından herkese Türk denir" ifadesiyle vatandaşlık temelli Türk kimliği tanımlanmıştır (TBMM Başkanlığı, 2018).

4.2.Tek Partili Dönem

Türkiye'de milliyetçilik, tarihsel süreçte dönemin politik ve toplumsal şartlarına bağlı olarak çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşunu takip eden yıllarda, özellikle 1925'te meydana gelen isyanlar sonrasında, milliyetçilikte önemli bir kırılma yaşanmış 1929 yılı itibarıyla ise etnik kimlik temelli yönelimin belirginleştiği gözlemlenmiştir (Ergün, 2010: 50). Cumhuriyet döneminde önemli yere sahip olan Kemalist Milliyetçiliği tarihsel süreç içinde farklı zaman dilimlerinde değerlendirmek mümkündür. Milli mücadele dönemi bu milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli yere sahiptir. Hakimiyet ve bağımsızlık düşüncesinden yola çıkarak, milli istiklal ve hakimiyet-i milliyet gibi sözcüklerin göz önünde bulundurulması, bu süreçte milli sözcüğünün laik ve dini boyutunun kaynaşmasına sebebiyet vermiştir.

1919 ile 1924 yılları arası döneme egemen olan milliyetçilik, İslamiyet ile Türklüğü bütünleştirici biçimde ele almıştır. Bu bağlamda, Trakya ve Anadolu coğrafyasında yaşayan Müslüman nüfus, etnik köken ayrımı yapılmaksızın "Türk" kimliği altında tanımlanmıştır. 1924 Anayasası'nın "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle "Türk" ıtlak olunur" ifadesinin geçtiği 88. Maddesi'nde de anlaşılacağı üzere soydan ziyade doğum yeri ve vatandaşlığa önem verilmiştir. İlerleyen yıllarda ise Türklük daha politik yapıya dönüşmeye başlamıştır. Bu dönemde Türk'ün temel özellikleri arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, Türkçeyi ve Türk kültürünü benimsemesi vardır. Bir önceki döneme kıyasla daha kapsayıcı nitelikte

olan bu vatandaşlık tanımında, Lozan Antlaşması'nın azınlık gruplara tanıdığı hakların belirleyici etkisi olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş süreci ile birlikte kendisini hissettiren milliyetçiliğin kamusal alanda Türklüğün belirleyicisi durumuna gelmesi 1930'lu yıllarda gerçekleşmiştir (Yıldız, 2007: 124-126). Etnik ve seküler milliyetçiliğin egemen olduğu dönemde Türk Tarih Tezi, Türk milletinin, İslamiyet'in yayılmasından önceki yapısına değinmiştir. Batı'da yapılan çalışmalardan etkilenen bu teze göre; Türkler dünyadaki en köklü uygarlıklardan bir tanesidir ve Türk uygarlığının temeli Orta Asya'dır (Ergün, 2010: 55). Tezin dayandığı temel unsurlar arasında ise; Anadolu coğrafyasını Türk milletinin, milli vatanı olarak benimsetmek ve Türklüğün ulusal düzeyde saygınlığını, güvenini tekrardan kazandırmaktır (Yıldız, 2010, 161).

1932'de toplanan Türk Dil Kurultayı'nda Türkçe'nin değerli kökeni olduğu görüşü 1936 yılında Güneş-Dil teorisinin doğmasına sebep olmuştur. Teorinin amacı Türkçe'nin, Türklerin kültürü kadar eski olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği iki fikir vardır. Bunların ilki Türk uygarlık tarihinin ana kapsamını yeniden oluşturmak ve bunu da tarih kitaplarına entegre etmektir. İkincisi ise Türk Tarih Tezi'nin kapsamlı etki yapmasını sağlamak için kongre organize etmektir. (Ersanlı, 2013, 139).

Türk tarihi açısından önem arz eden belirli sembol ve figürler milliyetçilik açısından da önem arz etmektedir çünkü bu figürler ulus inşası sürecinde rol oynamıştır. Bu figürlerden bir tanesi de Bozkurt'tur. Bozkurt figürü bir dönem tanrı olarak bile görülmüştür (Yıldız, 2010, 178). Bozkurt ismi Türklerin, Ergenekon'dan çıkmasında rol oynayan kurttan gelmiştir. Cumhuriyetin ilanından önce pullarda kullanılan bozkurt Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından paraların üzerinde kullanılmıştır. Atatürk, Fuat Köprülüye cumhuriyetin ilanından sonra kurulmuş olan Türkiyat Enstitüsü'nün sembolünün nasıl olması istediğini anlatırken şu şekilde ifade etmiştir: "Fuat Bey! Karlı Tanrı Dağlarının önünde elinde meşale olan bir Bozkurt olsun, bu meşale genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilminin ifadesi olsun. Ergenekon'dan çıkmamızda kılavuz olan Bozkurt, Türklüğün Anadolu topraklarındaki yeni devletinin kuruluşunu ifade etsin". (Erdoğan, 2015).

1930'lu yıllar siyaset sahnesinde tek partinin ülkedeki bütün bireyleri temsil ettiği anlayışının egemen olduğu dönemdir. Bu sürecin milliyetçiliği; ne mutlu Türk'üm diyene

anlayışıyla beraber sivil bir milliyetçilikle, Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur. Görüşünün ön plana çıktığı etno kültürel milliyetçilik arasındadır. Bu dönemde gerçekleştirilen konferansların ana konusu millet vurgusudur. Cumhuriyet Halk Fırkası‟nın 1931 yılındaki programına göre millet, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu politik ve toplumsal heyettir. Bu dönemde okullardaki ders kitapları Kemalist milliyetçiliğin, homojen devlet oluşturma amacını kapsamaktadır. Kitapların içeriğinde Türkçe ve Türklük vurguları sıklıkla yapılmaktadır. 1932 yılında İslam'ın Türkleştirilmesi görüşü ön plana çıkmıştır, burada asıl amaç ibadet dilini Türkçe yapmak olmuştur. Ezanın ve namaz dualarının Türkçe okunulması istenmiştir. Bu durum tepki eylemlerinin artmasına sebebiyet vermiştir. İbadet dilinin Türkçe olmasına dair uygulamalar Demokrat Parti dönemine kadar devam etmiştir. 1933 yılında edebi eserler olarak Türkçü dergiler önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde yayınlanan Milli İnkılap isimli dergide açık bir şekilde nasyonal sosyalizmin propagandası yapılmıştır yine aynı yılda çıkarılan Doğu, MTTB'nin Birlik adlı dergisi ile Türkçülükle ilgili dönemin en popüler yayını Orhun dergisi yayınlanmıştır. Orhun dergisi Hüseyin Nihal Atsız tarafından Edirne'de hazırlanarak İstanbul'da basımı yapılmıştır. Turancılığı öne çıkaran Türkçülük Hareketi'nin yükselişinin ardından dönemin hükümeti durumu tehdit olarak görmüş ve dergiyi kapatmıştır. Bu yıllarda baskıya maruz kalan Türkçü akım dört yıl çalışmalarına ara verdikten sonra yeniden hareketlenmeye başlamıştır.

Tek partili dönemde Mustafa Kemal'in vefatının (1938) ardından geçen süreç yeni bir dönem olarak görülmüştür. Bu dönemin milliyetçiliği, inkılapçı aydınların hümanist fikirleriyle, muhalif sivil milliyetçilerin milli kültürün kabul edilmeyen ve eksik bırakılan yönlerini ortaya çıkarma girişimleriyle farklılaşma göstermiştir (Turan, 2000: 29-30). Ayrıca bu dönemi Türkçü grupların dışarıda tutulmaya başlandığı dönem olarak da belirtmek mümkündür (Güler, 2017: 57). Bu sebeplerden ötürü Mustafa Kemal'in ölümünden çok partili hayata geçişe kadar ki süreçte Türk milliyetçiliği kırılma dönemi geçirmiştir. Bu süreç milliyetçi düşünürlerce Tanzimat yıllarında Batı'ya karşı hissedilen eksiklik düşüncesinin tekrarladığı dönem olarak kabul edilmiştir (Turan, 2000: 29). Oluşan bu durum kutuplaşmayı arttırmış bundan dolayı da bu dönem zarfında milliyetçilik tepkisel bir hal almıştır.

1938'de Reha Oğuz Türkkan tarafından Ergenekon isimli dergi basılmıştır. Derginin başlığında ise ‘’Türk ırkı her şeyin üzerindedir’’ ibaresi yer almıştır. Bu dergi

komünizm karşıtlığı yapmıştır. Bu yayınları engelleme girişimine devam eden kesim ile Türk milliyetçileri arasındaki mücadele 1940'lı yıllarda artış göstermiştir. Atsız bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti 5. Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na mektuplar yazarak hükümeti solculara karşı mücadele etmeye çağırmıştır. Yazdığı bir mektubunda Sabahattin Ali ve Pertev Boratav'ı Türkiye'ye zehir saçmaya çalışan komünistler olarak nitelemiştir. Bu durum Türk milliyetçiliği konusunda siyasi hayatta önemli yere sahip olan 1944 yılı Turancılık Davası'nın başlangıcıdır. İsmet İnönü bu süreçte, Türkiye'deki aşırı Türk milliyetçiliğini tehlike olarak görür ve bu akımın öncülerini dış mihrakların ajanı olduklarına dair görüş bildirir. Bu görüşünde eşitlik, vatanperverlik ve ortak vatana dayanan milliyetçiliğe vurgu yapar. Turancılık Davası'ndan ötürü cezaya maruz kalan Atsız, Türkkan ve diğer Türkçüler almış oldukları cezaların Yargıtay nezdinde iptal edilmesiyle fikirlerini beyan etmeye devam etmişlerdir. Nihal Atsız, Türkçülük hareketinin daha aktif şekilde faaliyetlerini yürütebilmesi için Türk milliyetçiliğini savunan siyasi parti kurulması gerekliliğini belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi kurucusu Alparslan Türkeş'de Turancılık Davası'nda yargılanan şahsiyetler arasında yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte dünya genelinde yayılan komünizm dalgası Türkiye'de de etki alanı bulmuştur, bu dönemdeki Türk milliyetçileri komünizmin karşısında durarak devletin bütünlüğünü savunmuşlardır.

4.3.Çok Partili Dönem

Dünya savaşının bitmesinin ardından birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de gerek ulusal gerekse uluslararası bir takım değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Türkiye'de çok partili hayata geçildikten sonra 1946 yılında birden fazla partinin katılımıyla seçim gerçekleştirilmiştir. Çok partili hayata başlanmasıyla birlikte ekonomik konularda liberalizmin temel ilkelerinin kabul edilmesi, dış siyasette tarafsızlığın terk edilmesi şeklinde dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemden sonra Türk milliyetçiliğinin asli görevi komünizmin karşısında durmak olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılı kurultayında milliyetçilik tanımı tekrardan yapılmıştır. Bu tanımda ortak kültür, dil ve tarihe dayanan bir terim olarak belirtilmiştir. Dönüşümlerin sonucu olarak yaşanan liberalleşme süreci milliyetçiliğin değişimi üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı tarihinin etkileri bu dönem milliyetçiliği üzerinde etkili olan bir başka unsurdur. Milliyetçiliğin daha çok Türk milletinin iç dünyasında yer alan

İslam dinine ve Türklerin tarihine dayandırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu gerekliliğe değinen kişi ise Türk Ocakları'nı 1949 yılında tekrardan işlevsel hale getirecek Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Tanrıöver 1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa etmiştir. Aynı yıl kurulan Türk Gençlik Teşkilatı, ilerleyen dönemlerde Ülkücü hareket içerisinde sembolik anlam kazanan "Tanrı Türk'ü korusun" ifadesini kullanan derneklerden biri olmuştur. Bu yönüyle teşkilat, milliyetçi söylemin şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir. Yine 1950 yılında faaliyete başlayan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği de milliyetçiliğin geniş kesimlere yayılma sürecinde rol oynamıştır (Bayraktar, 2016: 60).

Türkiye'de Demokrat Parti'nin siyasi hayata katılmasıyla başlayan çok partili dönem, ilerleyen süreçte Türk milliyetçiliğinin siyasal alanda temsil edilmesine olanak sağlamıştır. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nde daha önce görev yapan kişilerinde yer aldığı bir oluşumdur. Bundan dolayı bazı konularda Cumhuriyet Halk Partisi'nin izlerini taşımıştır lakin iktidara geldiği süreçten sonra Kemalizm'in sıkı laiklik anlayışından uzaklaşmıştır.

Çok partili yaşama geçilmeden önceki süreçte milliyetçilik genel olarak dernekler, dergiler ve bazı kuruluşlar tarafından temsil imkânı bulmuştur. 1948 yılında Osman Bölükbaşı ile Fevzi Çakmak'ın liderlik yaptığı Millet Partisi'nin kurulmasıyla beraber Türk milliyetçiliği siyasal alanda temsil olanağı yakalamıştır. Parti genel olarak ekonomik liberalizmin ilkelerini benimseyen, içtimai anlamda ırkçılık yapmadan milliyetçilik yapan parti olma özelliğine sahiptir (Güler, 2017: 84). Bu parti 27 Ocak 1954 tarihinde kapatılmıştır yerine ise 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur. Yalnızca siyasi olarak değil edebi anlamda faaliyet göstermeye devam eden milliyetçiler bu dönemde Türk Yurdu ile Peyami Safa tarafından çıkarılan Türk Düşüncesi dergilerinde düşüncelerini yaymaya devam etmiştir (Çalık, 1995: 106). Bu dönemde faaliyete geçen, Hareket, Özleyiş, Altın Işık, Milli Birlik, Kürşad, Serdengeçti, Kızılelma isimli milliyetçi yayımların etkisiyle milliyetçilik, özellikle genç kesimlerin ilgi odağı haline gelen hareket haline dönüşmüştür.

Türkiye Köylü Partisi'nin 1958 senesinde Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne katılmasıyla beraber milliyetçilik Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi tarafından temsil edilmiştir. Kurucuları arasında Osman Bölükbaşı, Hasan Koçdemir, Enis

Akaygen ve Suphi Batur'un yer aldığı parti popülist söyleme sahip, milliyetçiliği ön planda tutan, muhafazakâr orta sınıf partisi olmuştur (Turan, 2000: 37). 1965'te Osman Bölükbaşı'nın yerine Alparslan Türkeş Genel Başkan seçilmiştir. 1960 Darbesinde kurulan Milli Birlik Komitesi'nin üyesi olan Türkeş, komite içerisinde çıkan düşünce ayrılıkları neticesinde tutuklanarak sürgün edilen üyeler arasında yer almıştır. Bu süreçte komitedeki grup iktidarın sivillere devrinin gerçekleşmesi gerekliliğini savunurken, Alparslan Türkeş'in içinde bulunduğu grup da askeri yönetimin bir süre daha devam etmesini savunmuştur. Türkeş'in içinde yer aldığı gruptaki komite üyeleri Türk siyasi tarihine on dörtler grubu olarak geçmiştir. Daha sonra grup içinde yaşanan fikir ayrılığı Türkeş'in 1965'te dört kişiyle Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne geçmesine sebebiyet vermiştir. 1969'da yapılan kurultayda partinin ismi Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olmuş, Türkeş de genel başkan seçilmiştir.

Türkeş'in milliyetçiliği, Türk milletinin kendi varlığını koruma ve savunmasını esas alan duygu temeline dayanmaktadır. Türkeş MHP'nin milliyetçiliğinin Slav Marksizmi ile Anglosakson kapitalizminden farklı sosyal temele dayanan üçüncü yol olduğunu belirtmiştir (Türkeş, 1975). Bu üçüncü yol Türk mitolojisinde ayrı bir değer atfedilen dokuz sayısına atfen oluşturulan Dokuz Işık Doktrinine dayanmaktadır. Doktrin; milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikçilik ilkelerini esas almaktadır. MHP'nin felsefi yapılanmasında Dokuz Işık Doktrin'in etkisi yanında 12 Mart 1971 muhtırasının de büyük etkisi olmuştur. MHP bu dönemde kendisini devletin yanında konumlandırmış ve komünizme karşı mücadele yürütmüştür. Bu süreçte destek Ülkü Ocakları kapatılmış, 1974'e kadar görece pasif kalan MHP Kıbrıs Barış Harekatı sonrası yükselen milliyetçiliğin de etkisiyle 1975'te Milliyetçi Cephe Hükümeti'ne dâhil olmuştur (Karakurt, 2016: 42).

12 Eylül 1980 darbesinin ardından Türk milliyetçiliği İslam senteziyle beraber devletin resmi ideolojisine dâhil olmuştur. Darbe etnik milliyetçilik ile siyasetin sağ ve sol siyasi yelpazesinde yer alan siyasi partileri olumsuz yönde etkilemiştir. Darbe sonrasında iktidara gelen Anavatan Partisi siyasetin sağ liberal düzlemde ilerlemesine aracılık etmiştir. Bu süreçte izlenen politikalarda milliyetçilik, liberalizm ve muhafazakârlığı içe içe getirmiştir. Turgut Özal'ın milliyetçiliği, Türkiye'nin iktisadi ve siyasi olarak kalkınarak uluslararası alanda önemli aktör olması yönündedir. Ayrıca aile,

din kültür ve gelenek gibi muhafazakârlığın öğeleri de Özal'ın milliyetçiliğe bakışı içinde yer almaktadır. 1990'lı yıllarda Türk milliyetçiliği üç ana unsurdan etkilenmiştir. Bunlardan ilki soğuk savaşın bitmesi ikincisi Muhsin Yazıcıoğlu liderliğinde Milliyetçi Hareket Partisi'nden ayrılan bir grubun Türk-İslam sentezini benimseyen Büyük Birlik Partisi'ni kurması. Üçüncüsü ise farklı düşüncelerdeki siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilmesidir (Ete vd. 2014: 31). Bu dönemde geçerli iki milliyetçilik anlayışından söz edilebilir. Bunlardan ilki milli menfaati ileri sürerek küreselleşme sürecine katılmayı isteyen ve batıya uyumlu hareket etmeye çalışan milliyetçilik anlayışıyken diğeri de milli bekayı ön planda tutan reaksiyoner milliyetçilik anlayışıdır. Bu iki milliyetçilik anlayışı birbiri üzerinde etki sahibi olmuştur. Tanıl Bora 1990'lı yıllarla ilgili olarak milliyetçiliğin beş farklı söylemine vurgu yapmaktadır. Bunlar resmi milliyetçilik dediğimiz Atatürk milliyetçiliği, Kemalist ulusçuluk, liberal milliyetçilik, radikal Türkçü milliyetçilik ve İslamcı milliyetçiliktir (Bora, 2017: 35).

1999'da terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi milliyetçi duyguların kabarmasına sebep olmuş ve 1999 seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi oy oranını arttırmıştır. 2002 seçimleriyle uzun süredir devam eden koalisyon dönemi sona ermiş, AK Parti'nin tek başına iktidar olduğu dönem başlamıştır. AK Parti iktidarıyla milliyetçi ve muhafazakarlığa dayanan sağ siyaset geleneği egemen olmuştur. AK Parti'nin ikinci iktidar olduğu dönemde İsviçre'nin Davos şehrinde düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ''one minute'' söylevi milliyetçi duyguların yükselmesine sebep olmuş bu durumda bir sonraki seçimde AK Parti'nin oyunun yükselmesini sebep olmuştur. 2010 yılına gelindiğinde ise Mavi Marmara olayı yaşanmıştır. Olayın ardından Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri geçici süre sona ermiştir. Türkiye, ilişkilerin tekrardan normalleşme sürecine girmesi için İsrail'den üç talepte bulunmuştur. Bunlardan birisi İsrail'in Türkiye'den özür dilemesi, ikincisi Mavi Marmara olayında hayatını kaybeden kişilerin ailelerine tazminat verilmesi son olarak da İsrail'in Filistin üzerindeki ablukasını bitirmesidir.

Türkiye'de milliyetçilikle ilgili olarak etki oluşturan diğer olay da Çözüm Süreci'dir. Bu süreç ülkede ki Türk milliyetçilerinin tepkisine sebep olmuştur. Bu tepkilerin en önemli nedenlerinden birisi sınırda bir grup teröristin şarkılarla karşılanmasıdır. Çözüm sürecinin etkileri daha sonraki süreçte Türkiye'yi olumsuz olarak etkilemiştir. AK Parti'nin çözüm sürecindeki ana dayanak noktası müslüman kimliği

altında farklı etnik grupların bir arada toplanmasını sağlamaktır. Türkiye'de milliyetçiliği etkileyen gelişmelerden biri de 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişimidir. O gece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla halk sokağa çıkarak iradesini göstermiş ve darbe girişimi engellenmiştir. Bu girişimin ardından 7 Ağustos 2016'da düzenlenen milli birlik mitingi düzenlenmiştir. Mitingde yalnızca Türk bayrağı taşınarak birlik ve beraberlik mesajı verilmiştir. 2019 yılındaki seçimlerde Cumhur İttifakı'nın seçim vurgusunda milliyetçilik ön plana çıkmıştır ve bu seçimin sadece bir yerel seçim olmaktan ziyade devletin bekası için önemli olduğu vurgusu yapılmıştır. 2023 seçim sürecinde Cumhur İttifakı, milliyetçiliği ön plana çıkarmış ve seçmeni bu yolla etkilemeye çalışmıştır.

5. MİLLİYETÇİLİĞİN FARKLI BAĞLAMLARI

Milliyetçilik, tarihsel süreç içinde farklı düşünsel temellerden beslenmiş ve çeşitli ideolojik eğilimler doğrultusunda yorumlanmıştır. Türkiye özelinde milliyetçilik, siyasi, kültürel ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak farklı eğilimler kazanmış; muhafazakâr, liberal, kültürel ya da etnik odaklı çeşitli türlere ayrılmıştır. Bu kısımda, Türkiye'de etkili olmuş başlıca milliyetçilik türleri ele alınarak her birinin tarihsel gelişimi, temel ilkeleri ve siyasal etkileri incelenecektir. Muhafazakâr milliyetçilikten liberal milliyetçiliğe, Anadoluculuktan Atatürk milliyetçiliğine ve Turancılığa uzanan bu çeşitlilik, milliyetçiliğin tek tip yapısından ziyade dinamik ve çok boyutlu karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

5.1.Muhafazakâr Milliyetçilik

Milliyetçilik ve muhafazakârlık, toplumun farklı kesimleri tarafından benimsenmektedir. Güçlü düşünsel temellere sahip olan milliyetçilik ve muhafazakârlık kitleleri harekete geçirme gücüne sahiptir. Başlangıçta muhafazakârlar, milliyetçiliği ülkenin düzeni ve siyasi istikrarı için tehdit olarak değerlendirmiştir. (Heywood, 2012: 185). 1848 Devrimi ardındaki süreçle iki ideolojinin bir araya gelmesinde sağlam temeller atılmaya başlanmıştır. Engels ve Marx'ın birlikte kaleme aldığı Komünist Manifesto'nun yayımlanmasıyla birlikte, 1800'lü yılların sonlarına doğru Marksizm'in sendikal hareketler üzerinde etkili olmaya başlaması ve toplumların düşünsel yapısını etkilemesi, milliyetçilik ile muhafazakârlığın birbirine yaklaşmasına zemin hazırlamıştır (Ergüç, 2013: 31-32). İki ideolojinin yakınlaşmasında, sosyal düzeni koruma ve geleneksel

kurumları sürdürme arzusu önemli rol oynamıştır. Ayrıca modernizmin ortaya çıkardığı yeni değerlere karşı duyulan tepki, milliyetçiliği muhafazakârlığa daha da yakınlaştıran etken olmuştur.

Milliyetçilik ile muhafazakârlığın birleşmesiyle birlikte bazı kavramlar yeniden anlam kazanmış ve farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu kavramların başında devlet, millet ve din gelmektedir. Muhafazakârlara göre din toplumun temel yapıtaşlarından biri olma özelliğine sahiptir. Bundan dolayı da dinden uzaklaştırılan toplum ölmek üzere olan canlı gibidir. Muhafazakârlar dini, toplumu bir arada tutmaya yarayan çimento gibi görmektedirler (Akıncı, 2008). Yeniden yorumlanan kavramlardan biri de devlettir. Hem muhafazakârlar hem de milliyetçiler devlete önem atfetmektedir. Türkiye de ki muhafazakârlığın devlet ile ilgili düşünceleri milliyetçiliğin görüşleriyle benzerdir. Türkiye de muhafazakâr ve milliyetçiler, devlet kavramını politik manada tek ve salt şekilde benimsemektedirler (Kahraman, 2008:107). Bora'ya göre (2003: 127) bu görüş İslamiyet, milletin temel belirleyici unsurudur. İslamcılıkta ki milli kelimesi yalnızca ulusal anlamına gelmemektedir ayrıca dini kimliği de belirtmektedir. Muhafazakar milliyetçilik genel olarak İslamiyet ile iç içedir.

Muhafazakâr milliyetçiliğin hedefleri arasında var olanı koruma bulunmaktadır. Bu görüşü savunan kesimler göçmenlere ve ulus üstü gruplara karşı korumacı yapıya sahiptirler. Milliyetçi muhafazakârlar için ortak tarih, bir arada yaşamak için yeterli sebeptir. Muhafazakâr milliyetçilik; komünizme, LGBT'ye, aile kurumunun zarar görmesine ve teröre karşı durmaktadır. Muhafazakâr milliyetçilik, din teriminden soyutlanmış seküler milliyetçilik anlayışına tepki olarak din ile milliyetçiliği aynı çizgide bir araya getirme gayesi taşıyan kültürel milliyetçilikle açıklanmaya çalışılmaktadır (Ete, Taşdelen ve Ersay; 2014:22). İngiltere'de B. Disraeli, Prusya'da Bismark Rusya'da Çarl III. Alexander gibi kişiler milliyetçiliği, sosyal yapıyı muhafaza etmede ve geleneksel kurumları müdafaa etmede önemli yere koymuştur. Sonraki süreçte de yine İngiltere'de M. Thatcher, Amerika Birleşik Devletleri'nde R. Reagan, Fransa'da ise C. Gaoulle milli değerleri savunmuşturlar (Heywood, 2012:186). Türkiye de muhafazakâr milliyetçiliğin çıkış noktasını din oluşturmuştur (Özkırımlı, 2008:53).

Türkiye'de muhafazakâr milliyetçilik denildiği zaman akla gelen isimler arasında Suphi Tanrıöver, Peyami Safa, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hıfzı Oğuz Bekata ve Remzi

Oğuz Arık yer almaktadır. İsmail Hakkı, modernist manada bu düşüncenin öncülerindendir, Remzi Oğuz ise politik anlamda popülist milliyetçiliğin etkisinde kalan kişidir (Bora, 2003:73-74). Hıfzı Oğuz ise Çığır dergisini yayınlamaya başlamıştır. Türk siyasi hayatında muhafazakâr milliyetçilikle ilgili olarak yer verilmesi gereken kişilerden biri de Büyük Birlik Partisi'nin kurucusu olan Muhsin Yazıcıoğlu'dur. Yazıcıoğlu Türk İslam sentezini ön plana çıkaran kişiler arasında yer almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından, Türk milliyetçiliği önemli ideolojik yönelim olarak ön plana çıkmıştır. Bu milliyetçilik iki temel eksende şekillenmiştir. Birinci eksen, Anadolu merkezli yaklaşım benimseyerek İslamiyet'i milliyetçiliğin belirleyici unsuru olarak öne çıkarmıştır. İkinci eksen ise, Türkçülük düşüncesini yeniden canlandırma amacıyla Türk-İslam sentezine ulaşmayı hedeflemiştir. İlk eksende muhafazakârlığın özellikleri baskınken ikincisinde milliyetçiliğin özellikleri ön plana çıkmaktadır. Türkiye de muhafazakâr milliyetçilik, Türkçülükle direk olarak ilişkisi olmasa da uzaktan bir ilişki içerisinde olmuştur. Çok partili döneme kadar maneviyat ve mukaddesat terimleri dini ve milli değerler için kullanılmıştır (Ercilasun, 2020). Mukaddesatçılık, çok partili hayata geçişle birlikte merkez parti konumunda olan Demokrat Parti ve Adalet Partisi aracılığıyla düşüncelerini daha açık şekilde ifade etme olanağı yakalamıştır. Bu dönemde kendisini muhafazakâr milliyetçi olarak tanımlayan kesimler, ırkçılığa dönüşmeyen milliyetçilik anlayışını kabul edilebilir bulmuşlardır. 1970'li yıllara gelindiğinde milliyetçilik İslamiyet'i ve kutsallarını daha fazla önemseyen yapıya dönüşerek, siyaset sahnesinde etki alanını genişletmeye çalışmış ve 1977 seçimlerinde karşılığını bulmuştur. Muhafazakarlar, milliyetçiliği komünizme karşı önemli aktör olarak görmektedir. Çünkü Türk milleti, politik ad olmaktan öte vatan, dil, din, tarih, kültür ve aidiyet duygusu gibi ortak unsurlar üzerinden tarif edilmektedir. Batı dünyasındaki muhafazakar milliyetçilik ile Türkiye'de ki de birbirinden farklılık göstermektedir. Batı'da toplum içerisinde huzurun sağlanması için bu iki ideoloji birbirine eklemlenmişken, Türkiye'de toplumda birliğin sağlanması için araç olarak görülmektedir.

5.2.Liberal Milliyetçilik

Liberal milliyetçilik diğer siyasi milliyetçilik türlerine göre daha eski geçmişe sahiptir. Ortaya çıkışı Fransız İhtilali'nden sonraki sürece dayanmaktadır (Heywood,

2007: 210). Ülkelerin içinde yaşayan azınlıklar ve göçmenlerin eşitlik isteyerek tanınma çabaları liberal milliyetçiliğin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Liberal milliyetçilik kültürel temelli hak talepleriyle beraber 1990'lı yıllardan sonra gelişme göstermiştir (Kymlicka, 1998: 25-26).

Özkırımlı'ya göre (2015: 58) görüşün öncüsü Hayes'tir. Liberal milliyetçiliğin gelişme sürecinde etkisi olan isimlerden birisi Giuseppe Mazzini'dir. Vatanı; içinde yaşam sürdürülen bir olarak görmektedir, ona göre herkesin tıpkı evde olduğu gibi vatanın içinde de belirli sorumlulukları olması gerekmektedir. İtalyan düşünür en başta ülkesinin birlik ve beraberliğini savunmuştur. Bunun yanı sıra bireysel özgürlükleri de savunmuş bu durumu da ahlaki bir vazife olarak görmüştür. Mazzini için devletin içinde yaşayan birey olmakla diğer uluslarda yaşayan bireylere karşı ahlaki sorumluluğa sahip olmak arasında çelişki bulunmamaktadır. Özgürlük yalnızca vatanın içerisinde değil dışında da korunmalıdır (Viroli, 1997: 163-165). Milliyetçiliği amaçtan ziyade bireylerin kendilerini yönetmesi için gerekli araç olarak gören düşünüre göre bu durum ulusal egemenliğin sağlanması için temel gereksinimlerden bir tanesidir. Mazzini ulusu ilkel değerleri içinde bulunduran olgu olarak görmekten ziyade, ona göre ulus içinde yaşayan bireyler tarafından ortak çabayla oluşturulmuştur (Rowley, 2012). Bundan dolayı da Mazzini için ulusu bir arada tutacak faktörler arasında eşitlik ve özgürlük gelmektedir. Liberal milliyetçilik topluma ait olan spesifik kültürü uluslararası insan hakları bağlamında ele almaktadır. Kişiyi de bağlı bulunduğu topluma ve kültüre göre değerlendirmektedir. Bu sebepten ötürü de bu milliyetçilik diğerlerinden ayrılmaktadır. Çok merkezli yapıya sahip olan liberal milliyetçilik bu özelliğiyle kendini etnik kökenli milliyetçiliklerden ayırmaktadır (Tamir, 1993: 93).

J.S. Mill gibi liberalizmin önde gelen düşünürleri birbirinden ayrı dilleri konuşan bireylerin bulunduğu ulusta müşterek kamusal fikrin ve temsili yönetimin olamayacağı fikrini savunmuşlardır. Bu bakış açısına göre ulusun sınırlarıyla hükümet denk olmalıdır. Liberalizm bireyi kültüründen soyutlayarak yalnızca vatandaş olarak görmektedir. Bu durumda herhangi yaşam stilini ve dünya görüşünü destekleyememeyi beraberinde getirmektedir. Toplumdaki bütün bireyler eşit şekilde kendi hayat tarzlarını yaşayabilmelidir. Farklı etnik kimlikleri, liberalizmin ilkelerini benimsemeyen yönetimleri, belli başlı kültürleri ön plana çıkarıp onları savunmakla suçlamışlardır,

azınlıkların ise kamusal alandan dışlanan durumda olduğunu ileri sürmüşlerdir (Tamir, 1993: 140-141).

Liberal milliyetçilik, liberalizm ile milliyetçiliğin bazı ilkeleri arasında bağ kurmayı amaçlamaktadır. Kültürel alanda bu düşünce gelişirken Miller, Kymlicka ve Mac Cormick gibi düşünürler klasik liberalizmin kişi odaklı atomistik ilkesinin eksikliğine bir alternatif olarak liberal milliyetçiliğin üzerinde durmuşlardır. Mac Cormick yapmış olduğu çalışmasında liberal milliyetçilikten söz edilebilir mi düşüncesi üzerine yoğunlaşmıştır. Cormick için liberal milliyetçilik küresel anlamda mühim yer tutmaktadır. Ayrıca Cormick'e göre liberal milliyetçilik daha fazla ön plana çıkarılmalıdır. Bunun sebebi ise milliyetçiliğin aşırı versiyonlarının etnik köken temelli ve hoşgörüsüz yapıda olduğundandır (MacCormick, 2002: 174). Cormick ayrıca liberalizmle milliyetçiliği koordine ederek kişiye has olanı millete aktarmıştır. Bu duruma göre bireye saygının bir şartı da bireyin sahip olduğu etnik kimliğine duyulan saygıdır (MacCormick, 2002: 183). Klasik liberalizmde birey soyut haldedir bununla birlikte kültür faktörünün kişinin yaşamındaki yerini göz ardı etmektedir.

Liberal milliyetçilik, bireycilik ilkesini milliyet faktörüyle harmanlayan yapıdadır. Bu durum da ulus düşüncesinin benimsenmesiyle oluşmuştur. Ulus düşüncesi liberalizmi benimseyen toplumlardaki birbirini tanımayan bireyler arasında sadakat ve güvenin oluşmasına sebep olmuştur. Liberal milliyetçilik siyasi ve ulusal sınırları bir araya getirirken bütün ulusların ayrı devlet olması şartını ileri sürmemiştir, liberal milliyetçilere göre çeşitli ulusların kimlikleri bir devletin çatısı altında bulunabilir. Buradaki asıl önemli unsur farklı uluslardaki etnilerin devletin resmi kaynaklarında var olmasıdır ayrıca bu kimliklerin özerk yönetim yapısını benimsemesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere liberal milliyetçilik, federatif yönetim tarzını benimseyen devletlerden yanadır (Karabulut, 2014:875-879). Liberalizm ve milliyetçiliğin birbirine benzediği ilkelerden birisi de anayasal yönetim ilkesine dayanmasıdır.

On dokuzuncu yüzyıldan sonra komüniteryan eleştiri akımı liberal milliyetçiliği daha cazip hale getirmiştir. Liberal milliyetçilik çıkma ihtimali bulunan vatandaşlık krizini ulusal siyasi toplum içerisinde sınırlandırarak çözüm arayışı yoluna gitmeye çalışmaktadır. Yaşanabilecek kriz ancak vatandaşlar arasında kuvvetli toplumsal bağ kurulmasıyla çözüme kavuşturulabilecektir. Vatandaş, ulus değerlerini ön planda tutan

topluma ait menfaatlerin gerçekleşmesine yardımcı olacak kişi olmalıdır (Karabulut, 2014: 880-881). Liberal milliyetçilik, ulusal ve kültürel aidiyetin, liberalizmin temel unsurları olan bireysel özgürlük, eşitlik ve anayasal yönetimle uyumlu olduğunu savunmaktadır. Bu anlayışa göre, milliyetçilik ile liberal unsurlar birbiriyle çelişmek yerine, birbirini tamamlamaktadır (Tamir, 1993: 6).

Liberal milliyetçilikle, diğer milliyetçilik türleri arasında karşılaştırma yapılacak olursa bu görüşü diğerlerinden ayıran ana nokta farklılıklara duyulan saygıdır (Kymlicka, 2006: 130). Bu görüşün ulusa bakışı da milliyetçilikten farklılık arz etmektedir, liberal milliyetçilere göre ulus, doğumla elde edilmiş olan soy ve etnik kimlik gibi ilkeler temelinde değil de ortak değerler etrafında şekillenmektedir. Bu ortak değerlere tarih, dil ve kültür örnek olarak gösterilmektedir. Liberal milliyetçiliğin üzerinde durduğu diğer unsur özgürlüğe karşı bakışı da şu şeklidedir. Özgürlüğün koşulunu ulusların kendi kaderini belirleme hakkına sahip olmasıyla ifade etmektedir bunu yapabilen topluluklar özgürdür. Neticede özgür toplum hedefine ulaşmanın yöntemi, her bireyin kendi kültürel kökenini ve değerlerini eşit biçimde gerçekleştirme olanağına sahip olmasından geçmektedir. Toplumsal adalet kavramı ise liberal milliyetçiler için yalnızca ulus devletin içinde sağlanabilir zira vatandaşlar içinde yaşamış oldukları devletin mensubu olarak birbirlerinin faydası için özveride bulunmalıdırlar (Woons, 2014, s. 82). Ayrıca liberal milliyetçilikte ortak ulus kimliği, demokrasinin doğru şekilde işlemesi için asli şart olarak görülmektedir.

5.3.Anadoluculuk

Anadoluculuk, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Anadolucuların çekirdek ekibi Türk Ocakları bünyesinde yetişen kişilerden oluşmaktadır. Bu süreçte milliyetçiliğin tekrardan ön plana nasıl çıkartılabileceği hakkında iki yöntem ortaya konmuştur. Bu yöntemlerden biri imparatorluk döneminde ikinci planda olan anavatanın köklerine giderek ulusal şahlanmayı isteyenlerin oluşturduğu Anadoluculuk diğeri ise yine Osmanlı ruhunun ulusal kimlikle tekrardan diriltilmesini isteyen kesimin oluşturmuş olduğu turancılıktır (Atabay, 2017: 515). Anadoluculuk, kimlik terimini Anadolu coğrafyasını ana eksene koyarak açıklamaya çalışan bir akımdır (Obuz, 2011).

Anadolucular, milleti açıklarken başlangıçta ortak tarih ve coğrafyayı paylaşan insanları esas almışlardır. Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da yaşayan Türklerin, diğer bölgelerdeki Türk topluluklarından zamanla kültürel ve tarihsel olarak ayrışarak farklı kimlik geliştirdiklerini öne sürmüşlerdir. Anadoluculukta vatan ise ortak kültür çevresinde oluşmuş birliğin bulunduğu topraklar olarak görülmüştür (Pakiş, 2013: 5). Anadolu coğrafyasının Türk kültürü açısından önemine değinen Ülken'e göre; Türk milletinin Anadolu coğrafyasına yerleşmesiyle Türk tarih yazın alanında yeni dönemin başladığını, coğrafyaya yerleşen Türklerin eski özelliklerinden daha farklı konuma geldiklerini belirtmiştir (Ülken, 2001: 136).

Anadoluculuğun, milliyetçilik, vatan, kültür, dil ve tarih alanlarına dair kimlik odaklı fikirleri cumhuriyetin kuruluş sürecinde etkili olan Anadolucu yayın kanalları ve bu görüşü benimseyen düşünürler tarafından şekillendiği söylenebilir. İlk süreçte bu fikri benimseyen kesimlerin temel isteği ülkenin tam bağımsız yapıya kavuşması, milli esaslı kimlik ve vatan tanımlanmasına gidilmesidir. Bu düşünceyi savunan kişilerin milliyetçilik konusundaki fikirlerini ortaya koyduğu ilk yayın organı Anadolu Mecmuası'dır. Hilmi Ziya Ülken, 1920'li yıllarda Anadolu Mecmuası'nda yazmış olduğu eserlerinde Anadolucu millet fikrinin sınırlarını oluşturmaya çalışmıştır. İlerleyen yıllarda ise Çığır, Millet ve Hareket dergilerinde anadoluculuğu savunan kişiler fikirlerini yazmaya devam etmişlerdir. Hilmi Ziya Ülken dışında, Nurettin Topçu, Cahit Okurer ve Remzi Oğuz Arık gibi isimler Anadoluculuk fikrinin daha kavramsal yapıya dönüşmesine katkı sunmuştur. Nurettin Topçu'nun fikirlerinde İslam ruhu ön plandadır ve turancılık maddi milliyetçilik türüdür (Topçu, 1997: 158).

Türklerin İslamiyet'i benimsemediği dönemi göçebe ve ilkel olarak gören Anadolucular bu dönemi tarih dışı saymaktadırlar. Oğuz Arık Anadolu'nun, Türk milletinin vatanı olma sürecini kader birliği şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Anadolu coğrafyasının hiçbir zaman Türk milletine tek vücut halinde ait olmadığını belirtmiştir (Arık, 1948: 35). Remzi Oğuz Arık'ın Anadoluculuğa bakışının ana ögelerini somutluk ve kesinlik oluşturmaktadır (Kaplan, 1987:238). Arık, milliyetçiliğin dinamik ve statik değerler üzerine kurulduğunu ifade etmektedir. Statik tarafını dil, tarih ve soy gibi ögeler oluştururken, dinamik tarafını milliyetçiliğin realitesi oluşturmaktadır. Özetle Arık'ın milliyetçiliğe bakışı bütün subjketif ve objektif etmenleriyle beraber doğal

milliyetçiliktir. Anadoluculuk ise bu unsurların birlik içerisinde olduğu yapıdır (Çınar, 2013: 49).

Anadoluculuk çeşitli yönleriyle Osmanlıcılıkla aynı düzlemde olsa da aralarında bazı farklar vardır. Benzerlik olarak her iki görüşte teritoryal temelli bir vatan fikrini benimsemektedirler. Anadolu milliyetçiliğinin, Osmanlıcılıktan farklılaştığı kısım ise, Anadoluculuk, sınırları, tarihi ve kültürel etmenlerle çizilmiş coğrafi kesimi vatan olarak görmekteyken Osmanlıcılık tarihi ve kültürel sınırdan daha çok Osmanlı'nın o süre zarfında elinde bulunan topraklara dayanmaktadır. Anadoluculuğun diğer özelliği ise millet olma noktasında dini ön plana çıkarmasıdır. Irk temelli bir milliyetçilik anlayışı yerine ırklar arasındaki bütünleştirmeyi esas alan bir anlayış vardır. 1940'lı yıllarda Anadoluculuğu savunan grup mecliste de temsil olanağı bulmuştur. Bu grubun siyaset arenasına katılmasında II. Dünya Savaşı şartları ve Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde yaşanan gelişmeler etkili olmuştur. Anadoluculuğun amaçları arasında Anadolu coğrafyasında yaşayan vatandaşların modernleşme sorunları, geri planda olmaları, eğitim seviyelerinin düşük oluşu, iktisadi problemler ve savaşın oluşturmuş olduğu etkileri çözmek bulunmaktadır. Bundan dolayı anadoluculuğu halka daha yakın düzlemde incelemek mümkündür (Çalen, 2017: 354).

Anadoluculara göre; Türkiye sınırları içerisinde yer alan köyler Türkmenlerin tarihini yaşattığından ötürü kültürel bağlamda önem arz etmektedir. Bundan dolayı yönetimler köylerin problemlerini önemsemelidir. Dil konusunda ise Türkçede yer alan ve dil bilgisi kurallarına uygun her sözcüğün korunması gerektiğine önem vermektedir (Tüfekçioğlu, 2006: 455). Anadolucular ekonomik anlamda millet iktisadı fikrini öne sürmüşler ve Türkiye'nin ziraat yönden ön planda bir ülke olması sebebiyle ekonomik fikirlerini bu konu üzerine yoğunlaştırmışlardır. Anadoluculara göre Türkiye'nin kalkınması ile ziraatın gelişmesi aynı doğrultudadır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet politikalarına dönük görüşleri açısından Anadoluculuğu benimseyen kişiler fikir birliğine varamamıştır. Hilmi Ziya'nın başını çektiği grup cumhuriyetin kurulmasının ardından gerçekleşecek olan modernleşme çabalarını dönemin gereksinimi olarak görmüş ve bu duruma pozitif yönde yaklaşmıştır.

Anadoluculuğu kısaca özetlemek gerekirse bu akıma göre millet; içinde farklı etnik vurguları barındıran belirli coğrafi sınırlar içerisinde yer alan ve belirli bir reel

tarihten destek alarak varlığını sürdüren bir toplumdur. Milliyetçilik ise kavmi ya da etnik kökenlerden ziyade bireyler arasındaki ayrımı ortadan kaldıran yapı üzerine kurulmuştur. Anadolu ile kasteden asıl şey Anadolu coğrafyasının içindeki Türk kültürüdür. Anadoluculuğun millet ve milliyetçilik anlayışı, milliyetçilik kuramları açısından değerlendirildiğinde hem İlkçi kuramdan hem de Modern kuramdan bazı unsurlar taşısa da, en çok etno-sembolcü kuramın değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. Milliyetçilik kuramlarının sorularından birisi olan milletler mi milliyetçilikleri oluşturdu yoksa milliyetçilikler mi milletleri oluşturdu sorusunun cevabı Anadoluculuk fikrinde etno sembolcü yaklaşıma benzer şekilde cevap bulmaktadır. Onlara göre millet ve milliyetçilik birbirlerinden karşılıklı olarak etkilenen iki kavramdır.

5.4.Atatürk Milliyetçiliği

Atatürk'ün millet tanımında ortak tarih, kültür ve düşünceye bağlılık ön plana çıkmaktadır. Milleti, milli aidiyeti benimseyen yurttaşlar olarak görmüştür. Milliyetçiliğe bakışını Türk milliyetçiliği üzerinden ifade etmiştir. Ayrıca Türk olmaktan duyduğu gururu da söylemlerinde kimi zaman ifade etmiş ve yapmış olduğu bir konuşmasında benim yaşamdaki tek gönüllü isteğim ve zenginliğim Türklüktür diyerek konuya vurgu yapmıştır. Konuyla ilgili verilecek başka örnek ise ‘’Ne Mutlu Türküm Diyene’’ sözüdür. Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele dönemi yazarlarından Mehmet Emin Yurdakul'a göndermiş olduğu telgrafta Yurdakul'un yazmış olduğu şiirlerin milli mücadele ruhunun canlanmasına sebep olduğunu belirtmiş ve memnuniyetini iletmiştir (Feyzioğlu, 1987: 22). Türkçülüğün Esasları isimli yapıtında Ziya Gökalp, Mustafa Kemal'i Türk milliyetçiliğinin önde gelen ismi olarak lanse etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün milliyetçiliğini oluşturan etmenler arasında; Türk kültürü, Türk milleti ve vatan bulunmaktadır.

Atatürk milliyetçiliğini, kültür milliyetçiliği olarak da açıklamak mümkündür. Atatürk milliyetçiliği mezhepçiliği, ırkçılığı ve kavimciliği benimsememektedir. Atatürk milliyetçiliğine göre Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayanlar kimliklerine ve dinlerine göre ayrılmamalıdır. Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan ve Türklük bilincini kabul eden her yurttaş Türk olarak görülmektedir (Sarınay, 1990: 86). Türk ırkı diğer ırklardan üstün görülmemiştir. Atatürk milliyetçiliği için önemli olan akıl, medenilik, demokrasi, barış ve laikliktir (Güler, 2007: 186). Atatürk milliyetçiliğinin hedefleri arasında Türkiye Cumhuriyeti içerisinde çağdaş ulus yapısını oluşturmak, uluslararası düzeyde de çağdaş

medeniyetlerin seviyesine ulaşmak vardır (Keskin, 1999: 84). Türk milletinin tam bağımsızlığının sağlanması ve bağımsızlığın korunması temel ilke olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca devlet yönetiminin, milli egemenlik esasına dayandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bilimsel fikirlerin öncülüğünde, Türk milli kültürünün yaşatılması ve geliştirilmesi temel amaçlar arasında yer almaktadır (Güler, 2007: 180). Atatürk milliyetçiliği tarihle bütünleşmiş gerçeklere dayalı milliyetçiliktir. Milliyetçilikte dil ve tarih önem yere sahiptir. Bundan dolayı tarih ve dil kurumu kurulmuştur. Atatürk döneminde, Türkiye sınırları dışında yaşayan Türklerle ilişkiler sürdürülmüştür. Bu dönemde, millet ve devlet üyeliği arasında belirli bir ayrım yapılmıştır. Devlet vatandaşlığı, fiilen millet üyeliği olarak kabul edilmiştir. (Yıldız, 2009: 213). Atatürk'ün kurucusu olduğu Cumhuriyet Halk fırkasının 1927 senesinde yayınlanan tüzüğünde milliyetçilikte yer almıştır. Parti programında milliyetçilik modernleşmeyi ve batılılaşmayı ön plana çıkaran savunmacı özelliğe sahiptir (Yıldız, 2009: 214).

Atatürk milliyetçiliği, yalnızca siyasetle sınırlı kalmamış; eğitim, kültür ve iktisat gibi birçok alanda etkili olmuştur. Atatürk milliyetçiliğinde dini kimlik yerini milli kimliğe bırakmıştır (Tanör, 1997: 84). Hukuki anlamda ele alındığında Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet anlayışı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin milli yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Atatürk milliyetçiliği anayasal bağlamda değerlendirildiğinde 1982 Anayasası'nın ikinci maddesinde Atatürk milliyetçiliği terimi kullanılmıştır. Bu maddeye göre Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletidir (Anayasa, 1982). Bu maddede belirtilen Atatürk milliyetçiliğinden kasıt devletin sınırları içerisinde yaşayan bütün yurttaşların bölünmez bütün içerisinde birliktelik ve adalet fikri temelinde hayatlarını sürdürmesidir. Ayrıca Atatürk milliyetçiliği komünizm ve sosyalizm gibi milliyetçiliği benimsemeyen ideolojilere karşıdır. Bununla beraber ırkçılığı ve şovenizmi de benimsememektedir (Tunç ve Bilir, 1998: 4).

5.5.Türkçülük ve Turancılık

Bir sözcüğün terim olarak kapsamının değerlendirilebilmesi için ilk başta sözcüğün kökünü bulmak ve köke getirilen eklerle terimin kullanım amacını belirlemek gerekmektedir. Türkçülük sözcüğünün kökü Türk kelimesidir. Türk kelimesine getirilmiş olan –çü eki sözcüğe aidiyet anlamı katmıştır. Sonraki ek olan –lük ise Türk sözcüğüne

düşünce ve dava manalarını katmıştır. Sözcüğün kökünü eklerle birleştirerek anlam çıkarılacak olursa Türkçülük, Türk sevgisini ve bağlılığını kapsayan fikrin adıdır. Bu tanımlamayı daha da kapsamlı hale getirmek için Türk kelimesinin ne olduğunu Türk Dil Kurumu tasnifine göre incelemek gerekmektedir. Türk Dil Kurumu'na göre Doğu Avrupa ve Asya bölgelerinde yaşayan Türk dilinin farklı lehçelerini konuşan ve Türk soyundan olan kişilere Türk denilmektedir (TDK, 2024).

''Türkçü'' ile kastedilen ise Türklük bilincine sahip ve Türk olma aidiyetinden gurur duyan kimsedir. Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Türk milletinin ilmi anlamda ilk Türkçüsü kimi kaynaklarda Ahmet Vefik Paşa olarak görülmektedir. Bu duruma sebep olan ise Vefik Paşa'nın bütün eserlerinde Türklerin milliyetperverliğine yapmış olduğu vurgudur. Türkçülüğün yanında Turancılık etkileri de düşünürde bulunmaktadır. Ahmet Vefik Paşa Türklerin dünyaya, Orta Asya'dan yayılmaya başladığını ifade etmiştir (Özcan, 2020: 14). Türkçülüğün önde gelen isimlerinden Hüseyin Nihal Atsız'a göre Türkçü, Türk ırkının üstünlüğüne inanmış olan bireydir. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere Atsız kavramı etnik köken temelli değerlendirmiştir. Atsız için Türk'ün en büyük görevi Türklüğe hizmet etmektir. Hizmetin ilk yolu bireylere Türklük sevgisi ve bilinci kazandırmaktır (Atsız, 2003: 37-38). Türkçülüğü, milliyetçilikle birlikte açıklasa da onun görüşünde Türkçülük siyasi teoloji değildir çünkü her milliyetçi Türkçü olma vasıflarına sahip değildir. Bireyin Türkçü olabilmesi için ülkü sahibi olması gerekmektedir (Atsız, 1970: 104). Nihal Atsız'ın yanı sıra Türkçülüğü ırk kaynaklı açıklama gereksiniminde bulunan düşünürlerden birisi de Yusuf Akçura'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nu göz önüne alarak imparatorluğun yaşadığı olumsuz koşullardan kurtulabilmesi için gerekli akımının Türkçülük olduğunu ifade etmiştir. Yusuf Akçura için Türkçülük; ırk temeline uzanan Türk milletini oluşturmaktadır (Akçura, 2011: 8).

Türkçülük, Türk düşünürlerin batı toplumuyla teması sonucunda oluşmuştur. Tanzimat Fermanı Türkçülüğün ortaya çıkışında etkilidir. Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocakları ve Genç Kalemler gibi oluşumlar Türkçülüğün gelişmesinde önemli yerde olmuştur. Türkçülüğü benimseyen kişiler bu kuruluşlarda etkin konumda bulunmuştur. Türkçülük ile ilgili fikirlerini beyan eden Reha Oğuz Türkan Türkçülüğün temel ilkelerini beşe ayırmıştır. Bunlardan ilki Türk soyunun üstünlüğüne kanaat göstermek ikincisi Türklüğü her alanda ileriye taşımak üçüncüsü Türklüğü daima her alanda yükseltmeye

çalışmak dördüncüsü Türkçülüğü benimseyen her bireyin bu ülkü uğruna enerjisini sonuna kadar kullanması beşincisi de Türkçüğün yükseltilmesi için gerekli prensipleri bulundurmaktır. Prensipler arasında milli ahlak geliştirmek, savaşçı ruha sahip olmak, disiplini ön plana çıkaran rejim oluşturmak ve büyük Türk birliği fikrini uyandırmak vardır. (Türkkan, 1940: 90).

Türkçülük, devlet modeli olarak çağdaş yapıyı arzulamaktadır. Çağdaş devlet yapısının gerçekleşebilmesi için gerek toplumda gerek ekonomide gerekse de eğitim alanında çağdaş olmak gerekmektedir. Çağdaşlıkla kastedilen değişen dinamiklere ayak uydurmaktır. Din konusunda Türkçülük bilimsel bakış açısıyla konunun ele alınması gerekliliğini vurgulamıştır. Türkçülükte herhangi bir din veya mezhep arasında ayrım yoktur.

Türkçü düşünürlerden Ziya Gökalp'e göre Türk milletinin ahlak çevreleri arasında; yurt ahlakı, meslek ahlakı, aile ahlakı son olarak da uluslararası ahlak bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi yurt ahlakıdır çünkü Türkçülük en çok ulus ve yurt değerlerine önem vermektedir (Gökalp, 2004: 200). İktisadi anlamda Türkçülükle anlaşılması gereken durum toplumsal servetin, devletin çıkarları yönünde kullanılmasıdır. Hukuki anlamda ise yasalara bağlı hukuk düzeni öngörmektedir.

Türkçülük, 1965 yılında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile politika alanında yer edinmiştir. Sonraki süreçte Milliyetçi Hareket Partisi, Türkçülüğün taşıyıcısı konumuna gelmiştir. Türkçülüğün önde gelen şahsiyetlerinden Alparslan Türkeş yapmış olduğu açıklamada ''Milliyetçi ve Türkçüyüz ama bunun sebebi ne diyerek?'' konuyu açıklamaya başlamıştır: ''Türk olduğumuzdan dolayı kendimizi Türk, Türk hissettiğimizden Türkçüyüz'' demiştir. Türkeş, Türkçülüğü şöyle açıklamıştır; Hayatın her alanındaki faaliyetlerin Türk geleneğine ve Türk ruhuna uygun, aynı zamanda topluma yararlı şekilde yürütülmesidir. Türkçeye daima değer verilmesi gerektiğini ve faaliyetlerin Türklük ruhu ile karakterine uygun olmasını temel ilke görerek, Türkçülüğün sınırlarını çizmiştir. (Türkeş, 1977: 69-70).

Turan kelimesinin menşei İran efsanesi Avesta da yer almaktadır. Efsanede adı geçen ''Tura'' kelimesi göçebe şekilde hayatını sürdüren topluluğu ifade etmektedir. Avesta'da İran halkının düşmanı Turyanlılardır. Efsaneden yola çıkarak Firdevs şehname isimli yapıtını oluştururken tura sözcüğünü turana dönüştürmüştür (Maria, 1934: 884). Sonraki süreçte Yusuf Has Hacib‟in Kutadgu Bilig yapıtında "biz Turanlılar" halinde

geçen turan sözcüğü, on beşinci asırda ise Zafername isimli yapıtta yer almıştır (Önen, 2005: 40-44). Turancılıktan ilk söz eden isim Vambery'dir. Düşünüre göre Türkler arasında tarih ve dil birleştirici etkendir. Türklerin zihniyetinde güçlü imparatorluk idealinin önemli yeri bulunmaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti Adriyatik Denizinden Çin Halk Cumhuriyeti'nin en köşe sınırlarına kadar devasa bir imparatorluk kurmuştur. Bu tarihsel miras doğrultusunda, Türklerin bir araya gelmesi, ilerleyen dönemlerde gerçekleşme potansiyeli taşıyan olasılık olarak görülmektedir. (Landau, 1999: 10).

Turancılık, Türkleri tek çatı altında bir araya getirmeyi kendine hedef edinmiştir. Bundan dolayı turanı, Türk boylarının hepsini içinde barındıran büyük Türkistan olarak açıklamak doğru olacaktır. Ziya Gökalp de Turan; Tatarları Kırgızları, Özbekleri, Yakutları ve Oğuzları kültür, dil ve edebi alanda bir araya getirmektir (Gökalp, 2004: 27-28). Nihal Atsız'a göre Turancılığın içerisinde ırk ya da kan birliği bulunmaktadır. Bu birliktelik Türk milletinin tarih sahnesinde varlığını devam ettirebilmesi için önemlidir. Ona göre Turanın gerçekleşmesi üç aşama olacaktır. Aşamalardan ilki bağımsızlığı kazanmak ikincisi esaret altında bulunan Türkleri kurtarmak son olarak da zafer kazanarak sınırları genişletmektir. İlk aşamanın kurtuluş savaşında gerçekleştiğini belirten Atsız'a göre sıra da sınırlarımız dışındaki esir Türklere destek olmak vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, iç ve dış politikada Misak-ı Milli ile çizilmiş olan sınırlar dahilinde politika benimsemiştir. Dünya genelindeki Türk ya da Müslümanları bir araya getirmek gibi gayesi olmamıştır.

Türk siyasi tarihinde Türkçülük ve Turancılık konusundaki gelişmelerden birisi de 3 Mayıs 1944 olaylarıdır. 1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle Türkçülük önem kazanmıştır. Sonraki süreçte Sovyet Rusya'nın tasfiye edilmesi ve komünizmin çöküşüyle beraber, bağımsızlığına kavuşan Türki cumhuriyetlerle özgür bir şekilde ilişki kurma olanağı edinen Türkiye'de Turan ülkesinin mirasçısı olarak anılan Türk Dünyası'nın açtığı pencere, Pan-türkizm anlayışının daha büyük kesimlerce yeniden değerlendirilmesinin önündeki engeli kaldırmıştır (Özdoğan, 2008: 388).

Turancılığın ortaya çıkmasında Türkçülük etkili olsa da bu durumu etkileyen başka unsurlar da bulunmaktadır. Siyasi unsurlardan biri Rusların izlemiş olduğu emperyalist politikadır. Türk Dünyası, Rusların oluşturmak istediği Slav Birliği

karşısında engel olarak görülmüştür. Doğu Türk yurdunu sömürge biçimine getirmiş olan Rusya, Osmanlı Devleti'ni hedef almıştır. Bu durumların sonucu olarak Türk düşünürler, Rusya ya karşı olarak Turan idealini ortaya koymuşlardır. (Güler, Akgül ve Şimşek, 2007: 253). Turancılar tarafından önem verilen bir isim de Enver Paşa'dır. Bu durumun asıl sebebi sergilemiş olduğu askeri ve politik rol değil, hayatının son günlerinde Türkistan'da yapmış olduğu faaliyetlerdir. Ayrıca Enver Paşa için Turan hedef olmaktan ziyade coğrafi alan olarak karşılık bulmaktadır (Bardakçı, 2019: 20).

Türkçülüğü ve Turancılığı benimseyen kesim ortak düşman olarak Komünizmi görmüştür. Türkçülüğü benimseyen kişiler için Komünizm, Karl Marx'ın kurduğu hayalin ötesine geçmiştir. Slavların emperyalist politikasının ortağı haline gelmiştir. Komünizm, Türkçülere göre bir ihtilal politikası gütmektedir. Bu politikanın temel amacı toplumları vatan millet ve namus gibi önemli değerlerinden uzaklaştırıp Slavların himayesinde olan topluluk haline dönüştürmektir. Bunun içinde devletin önemli yerlerini içerden fethetmeye çalışmaktadırlar (Binokay, 1948: 6). Türkçülüğü benimseyenler için komünizm ideoloji olma özelliğini kaybetmiştir çünkü Rus emperyalizminin etkisi altına girmiştir. Komünizm beşinci kol faaliyeti olarak açıklanmaktadır ve Sovyetlere yayılma politikasını gerçekleştirmesi için ortam hazırlamaktadır (Tuğrul, 1948: 11). Hüseyin Nihal Atsız'da komünizmi Rusçuluk şeklinde açıklamıştır. Türkçülerin komünizme karşı olmasının tek sebebi, Rus yanlısı olması değildir. Aynı zamanda, kutsal kabul edilen değerlere önem vermemesi de karşı çıkışın sebepleri arasındadır. Türkçülere göre, bu gerekçeler doğrultusunda komünizmle daima kararlı şekilde mücadele edilmesi gerekmektedir.

6. TÜRK SİYASİ HAYATINDA MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ VE İYİ PARTİ

Türk siyasi hayatında milliyetçilik dönemsel olarak farklı biçimlerde kendini göstermiş ve siyasi partilerin politika yapım sürecinde belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti, milliyetçiliği ön plana çıkaran iki aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki parti de milliyetçiliklerini tarihsel, toplumsal ve politik gelişmelere göre şekillendirmiş; söylem, politika ve temel farklılıklarıyla Türkiye siyasetinde kendine özgü bir konum kazanmıştır. Siyasi partilerin kuruluş süreçleri, kuruluşlarına etki eden etmenler ve kurulduğu dönemden 2023 yılına kadar ki tarihsel seyir tez açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı tezin bu kısmında, Milliyetçi

Hareket Partisi ile İyi Parti'nin kuruluş süreçleri ve tarihsel olarak geçirdikleri dönüşümler incelenecektir.

6.1.Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kuruluşuna Giden Süreç

Türk siyasi hayatında milliyetçilik denildiğinde ilk akla gelen partiler arasında yer alan ve köklü bir geçmişi olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşuna giden süreçte önem arz eden siyasi partiler arasında Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Türkiye Köylü Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Çalışma partisi bulunmaktadır. Bundan dolayı bu partilerin siyasi hayattaki yerlerine kısaca değinmekte fayda vardır.

Millet Partisi'nin kuruluşuna giden süreçte Demokrat Parti içindeki ayrılmaların önemli bir yeri bulunmaktadır. Demokrat Parti kurulduğu süreçten beri birbirinden ayrı düşünce gruplarını bünyesinde barındırmıştır lakin bu kişiler partinin ilk dönemlerinde kendilerini net biçimde belli etmemiş tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerle beraber partileriyle aralarındaki uyumsuzluğu ortaya çıkarmaya başlamışlardır. Parti içerisinde gruplaşma olaylarının artmasıyla sertlik yanlısı ve ılımlı politika izleyenler şeklinde iki grup oluşmuştur. 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamenin yayınlanmasıyla parti içindeki gerginlik had safhaya varmış sonuç olarak da partide ki ayrılık sinyalleri gün yüzüne çıkmıştır. Demokrat Parti bünyesindeki sert tutumu benimseyenler arasında Sadık Aldoğan, Ahmet Tahtakılıç ve Kenan Öner gibi isimler gelmektedir. Kenan Öner partisinin İstanbul İl Başkanlığından bu süreçte istifa etmiştir. Ayrıca o süreçte yine bağımsız konuma düşen on üç milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Müstakil Demokratlar Grubu'nu kurmuştur. Kenan Öner ve Hikmet Bayur'un öncülüğünü yaptığı bir grup ise yeni bir siyasi parti kurma sürecine girmiştir. Yapılan çalışmaların neticesinde 1948 yılında Millet Partisi kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Millet partisi Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin düşünceleri ile faaliyetlerini benimsemeyen kişilerin kurmuş olduğu siyasi partidir.

Millet Partisi'nin kurulma sürecinde partiyi medya anlamında ön plana çıkaran yayın organları Kudret Gazetesi ve Yeni Sabah'tır (Karpat, 1996: 184). Diğer yayın organlarının bu siyasi partiye destek olmamasının sebepleri arasında muhalif kesimin Cumhuriyet Halk Partisi karşısında bölünmesi korkusu vardır. Millet Partisi'nin kurucuları arasında Kenan Öner, Mareşal Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı ve Nuri Köni gibi isimler yer almaktadır (Özdemir, 2007: 55). Partiyi

kuranların izlediği politikadan ötürü partiyi kuranlara kurucular değil de ‘’sunucular’’ ismi verilmiştir. Buradaki amaç partinin vatandaşın beklentilerinden oluştuğunu vurgulamaktır (Karpat, 1996: 185). Partinin Genel Başkanı Hikmet Bayur, Fahri Başkanı da Fevzi Çakmaktır. Demokrat Partiden ihraç edilmiş kişilerin oluşturduğu müstakil Demokratlar Grubu ile Öz Demokratlar Partisi üyeleri de 1949 yılında Millet Partisi’ne katılmıştır (Tökin, 1965: 85).

Partinin milliyetçiliği mutedil milliyetçiliktir. Bu milliyetçiliğin oluşmasındaki sebeplerden en önemlisi devlet gücünü kullanarak yapılmış ya da yapılması arzulanan değişiklerdir. Mutedil milliyetçilikte ulus olmanın gerekleri fikir ve his birlikteliği, kültür ve dil birlikteliği, din, örf ve adetlerle aile kurumuna önem vermektir. Mutedil milliyetçiler Atatürk milliyetçiliğini tebaa milliyetçiliği olarak eleştirmektedir. Mutedil milliyetçiliği savunan kişiler arasında Nurettin Ardıçoğlu, Hüseyin Avni Göktürk, Süreyya Anamur ve Samet Ağaoğlu vardır. Bu kişiler fikirlerini Çığır ve Millet isimli yayın organlarında belirtmişlerdir. Kurulduğu süreçten itibaren hem iktidar partisine hem de Cumhuriyet Halk Partisi’ne karşı muhalefet geliştirmiştir. İktidar ve ana muhalefet partisi arasında danışıklı dövüş olduğunu ileri sürmüştür. Mecliste yapılan bir oturum esnasında partinin dönem sözcüsü; Cumhuriyet Halk Partisi ana muhalefet partisi ise Millet Partisi olarak biz de baba muhalefet partisiyiz demiştir (Toker, 1991: 222). Bu sebeplerden ötürü Millet partisi kendini meclisteki gerçek muhalefet olarak nitelemektedir. Millet Partisi, Demokrat Parti’nin Atatürk’ü Koruma Kanunu çıkarmakta ve dine yaklaşımında samimi düşünceye sahip olmadığını muvazaa olduğu ve Cumhuriyet Halk Partisi’nden farkı bulunmadığını öne sürmektedirler (Çaylak, 2010: 116). Millet Partisi’ne göre cumhuriyetin temel aktörlerinden birisi olan milliyetçilik kendilerinin de temel gayelerindendir. Ben Türk’üm diyen ve kendisini Türk olarak gören her birey Türk olarak kabul edilmektedir. Eğitim politikalarında mektepler dışında gençlere milli aidiyet temelli eğitim ortamı oluşturulması gençlerin demokrasiye bağlı ve milliyetçi bir ruhla yetiştirilmesi istenmektedir. Millet Partisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri dışında seçilecek kişilerden oluşacak bir ayan meclisinin kurulmasını istemiştir. Ayrıca cumhurbaşkanının siyasi partilerden bağımsız bir konumda bulunmasını ve yalnızca bir dönem için seçilmesini önermiştir.

Millet Partisi’nin kapatılma sürecinde parti içindeki gelişmeler de etkili olmuştur. Partinin üçüncü kongresinde yaşanan Atatürk devrimleri tartışması bu konuda önem arz

etmektedir. Hikmet Bayur, kongrede yapmış olduğu konuşmada, parti içerisinde Atatürk inkılaplarını benimsemeyen bir grubun bulunduğunu ifade etmiştir. Bu duruma karşı gerekli önlemler alınmadığı takdirde partiden ayrılacağını belirtmiştir. Osman Bölükbaşı ve Sadık Aydoğan'ın Hikmet Bayur'a tepki göstermesinin ardından Bayur kongre salonundan ayrılmıştır (Bölükbaşı, 2005: 140). Bu durum parti içinde gruplaşmalara sebep olmuştur. Oluşan grupların bir kısmını muhafazakarlar diğer kısmını ise inkılapçılar oluşturmuştur. Partinin dördüncü kongresinde gruplaşmalar arasındaki gerginlik üst düzeye çıkmıştır. Atatürk inkılaplarını ön plana çıkaran grubun önerge vermesi talebi reddedilmiş bunun üzerine Hikmet Bayur ve bazı parti mensupları istifa etmiştir. Partiden ayrılan kişiler Millet Partisi'ne irtica suçlamasında bulunmuşlar hatta parti genel merkezinde Atatürk portresinin dahi asılı olmadığını iddia etmişlerdir. Bu iddiaların ardından savcılık parti hakkında soruşturma başlatıp parti genel merkezinde arama yapmıştır (Toker, 1991: 240). Yaşanan olayların ardından Demokrat Parti grubu Millet Partisi'ne ağır eleştirilerde bulunmuştur. Adnan Menderes, Millet Partisi içerisindeki irtica faaliyetlerini destekleyen kişilerin ortaya çıkarılması gerekliliğini ifade etmiştir (Bölükbaşı, 2005: 161). Sonuç olarak 1953 yılında Millet Partisi geçici olarak kapatılmıştır. Yargılamaların sona ermesiyle birlikte 1954 yılında tamamen kapatılmıştır. Ceza olarak partinin dokuz üst düzey yöneticisine bir gün hapis cezası verilmiş, partinin tüm teşkilatları kapatılmış ve yargılanan sanıklara maddi yaptırım uygulanıp partinin tüm malları devlet hazinesine aktarılmıştır.

Millet Partisi'nin kapatılmasının ardından, destekleyici kitlesini başka siyasi partilere yönlendirmemek adına yeni bir parti kurma çalışmaları başlamıştır (Umur, 2017: 48). İlk süreçte kurulacak partinin ismi Büyük Millet ya da Hürriyet olacağına dair söylentiler oluşmuştur lakin kurulan partinin adı Cumhuriyetçi Millet Partisi olmuştur. Partinin kurucuları arasında Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Suphi Batur ve Enis Akaygen gibi isimler vardır. Parti kurultayında Osman Bölükbaşı partinin Genel Başkanı olmuştur. Cumhuriyetçi Millet Partisi kuruluş gayesinde Türkiye de birey haklarını ön plana çıkaran ve bunu güvenilir teminatla sağlayan yapı vaat edilmiştir. Parti programı tasarlanırken Millet Partisi'nin kapatılma gerekçelerinden dersler çıkarılarak dinsel yönü ağır basan söylemler yerine daha birleştirici bir tutum sergilenmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi'nde hürriyet, güvenlik, adalet, milli hakimiyet ve milliyetçilik ön plana çıkmıştır (CMP Parti Programı, 1954). Partinin milliyetçiliği fikir ve hissiyat birlikteliğini bir araya

getirmiş ülkenin iç işlerinde terbiyeyi ve uyumu esas alan, uluslararası ilişkilerde ise barıştan taraf olan hümanist bir milliyetçiliktir. Cumhuriyetçi Millet Partisi, Komünizmin Türkiye sınırları içinde kanun dışı bir nitelikte görülmesi gerekliliğini savunmaktadır (Kabasakal, 1991: 185). Millet Partisi'nde olduğu gibi bu partiye karşı da yaptırımlar devam etmiştir. Parti kurucularından Nurettin Ardıçoğlu yayımlamış olduğu yazı sebebiyle tutuklanmış, başka kurucu isme yazılarından ötürü soruşturma başlatılmış akabinde hapis cezasına çarptırılmıştır. (Artvinli, 2007: 72). 1957 yılında yapılan seçimlerde uygulanan çoğunluk sistemi küçük siyasi partileri arka plana atmış bundan dolayı da Cumhuriyetçi Millet Partisi Türkiye Köylü Millet Partisi ile birleşmiştir. (Bölükbaşı, 2005: 259).

Türkiye Köylü Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi'nin temelini oluşturan Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşmiş olması bakımından incelenmesi gereken siyasi partidir. Parti kurucuları arasında Tahsin Demiray, Yusuf Ziya Eker ve Remzi Oğuz Arık vardır. Partinin Kurucu Genel Başkanlığını Remzi Oğuz Arık yapmıştır (Atabay, 2015: 172). Bu partinin kuruluş gayesinde Türk toplum yapısını oluşturan köy ve köyde yaşayan halkın problemleriyle alakadar olmak ve başta köylüler olmak üzere bütün vatandaşları birlik içerisinde yaşayan toplum oluşturmak vardır. Parti Genel Başkanı Arık'ın 1954 yılında uçak kazası sebebiyle yaşamını yitirmesinin ardından partinin yeni Genel Başkanı Tahsin Demirel olmuştur. Partinin amaçları arasında Türk milletinin eşitlik ve özgürlük içerisinde birlikteliğini tahsis etmek vardır. Ayrıca Türk milletinin partisi olduklarını beyan etmişlerdir. Partiye göre toplumdaki sosyal meselelerin hepsinin ana maddesi köy ve köyde yaşayan halktır. Hatta partinin kurucu Genel Başkanı Türkçülük ile köylülüğün paralel nitelikli olduğunu, Türkçülüğü savunan bir kişinin köy gerçeğinden bağımsız olamayacağını ileri sürmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere Arık'ın izlemiş olduğu politikada köy halkı merkezde yer almaktadır. Bu siyasi parti Türk milletini ilgilendiren konulara milli mefkure ve milli şuur bilincinde yaklaşmıştır. Ayrıca laiklik yanlısı tutum sergilemiştir, Milli birlik bozulmadığı müddetçe din konusunda serbestlikten ve bütün dinlere eşit yaklaşmasından taraf olmuştur (Pınar, 2020: 150). Türkiye Köylü Partisi komünizmle mücadeleyi esas edinmiştir. NATO'ya, Marshall desteklerine ve Kore'ye asker gönderilmesine olumlu bakmıştır (Pınar, 2020: 201). Türkiye'de gelişimin merkezden daha çok çevreden başlaması fikrini ileri sürmüştür. Bundan dolayı da yerel yönetimlerin güçlü bir hal almasını istemiştir. Millet Partisi'nin benimsemiş olduğu

mutedil milliyetçilik bu parti tarafından söylem haline getirilmiş ve kabul edilmiştir. Katılmış olduğu seçimlerin ardından oy oranı bakımından Türk siyasi hayatında belirli bir etkinlik gösteremeyen parti 1957 yılında yapılan erken seçimlerin ardından Cumhuriyetçi Millet Partisi'yle aynı çatı altında buluşmuştur ve bu iki partinin birleşmesinden ötürü 1958 yılında ismi Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi şeklinde değiştirilmiştir.

Dönemin iktidar partisi olan Demokrat Parti, 1957 seçimlerinin ardından giderek daha otoriter bir tutum sergilemiş ve muhalefet partilerine yönelik baskılar artarak devam etmiştir. Hatta 1957 yılının Aralık ayında kabul edilen iç tüzükle beraber halkın temsilcisi olan vekillerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde denetim görevini daha zor hale getiren yeni kararlar yürürlüğe konulmuştur. Bu değişikliğe tepkiler yalnızca meclis içindeki muhalefet partisi milletvekillerinin değil, Türkiye de ki üniversitelerden de gelmeye başlamıştır. Bu tepkinin asıl sebebi aslında değişikliğin anayasaya uygun olmadığı gerekçesinden kaynaklanmaktadır(Artvinli, 2007: 91). Gittikçe sertleşen ortam sadece muhalefet partilerini değil iktidar cephesini de etkilemiştir. Dönemin iktidarını demokratik yollarla indirebilmek için daha önceki süreçte muhalefet partileri arasında görüşülmüş olan güçlerin birlikteliği girişimi tekrardan gündem haline gelmiştir. Adnan Menderes'in yapmış olduğu konuşmanın ardından Türkiye Köylü Partisi bir beyanname yayınlayarak Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Halkçı Parti ile birleşme sağlayarak iktidar partisi ve ana muhalefet partisi dışında üçüncü güçlü bir partinin Türk siyaseti açısından önemli olacağını açıklamıştır. Halkçı Parti Bu teklifi kabul etmezken Millet Partisi bu duruma onay vermiş ve iki partinin Genel Başkanı 15 Ekim 1958 tarihinde birleşme protokolü yapmıştır (Bölükbaşı, 2005: 259). Yeni partinin ismi her iki partinin birleşmesinden oluşan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olmuştur. Aynı yılın Kasım ayında yapılan parti kongresinde bu parti iktidara karşı izleyeceği yolu açıklayan Milli Mukavemet Andı isimli yazı yayınlamıştır. 1959 yılının son aylarında gerçekleştirilen parti kongresinde partinin ortağı olan Türkiye Köylü Partisi'nin önermiş olduğu bir takım değişiklik istekleri kongreden onay almamış ve bunun üzerine bir kısım parti mensubu istifa etmiştir (Artvinli, 2007: 94). Başka bir grup ise parti genel başkanını partiden soyutlamak adına gayrette bulunmuş ve partinin sosyalist değerleri kabul etmesi fikrini ileri sürerek adının Türkiye Sosyalist Köylü Partisi şeklinde değişimini önermiştir. Lakin istekleri parti genel idare kurulunca kabul edilmemiştir (Bölükbaşı, 2005: 259). Dönemin

iktidar partisi tarafından muhalefet partilerine karşı bir araç olarak kullanılan Vatan Cephesi, kısa sürede Türkiye genelinde yaygınlık kazanmıştır. Destek verenler ödüllendirilirken, karşı çıkanlar çeşitli şekillerde cezalandırılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı ise yaptığı bir açıklamada, gerçek bir Vatan Cephesi kurulacaksa, bunun iktidar partisi dışında ve ona karşı bir şekilde oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. (Artvinli, 2007: 95).

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçildikten sonra vatandaşların politika sürecine etkili şekilde katılımı 1950'li yılların sonunda siyasi şiddet olaylarının artmasıyla beraber partizan bir hal almıştır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi bu süreçte ülke içerisindeki demokratik yapının zarar göreceği konusundaki endişelerini ortaya koymuş ve diğer siyasi partiler arasında ara bulucu görevi üstlenmek istemiştir. Osman Bölükbaşı öncülüğünde oluşturulan bir heyet Adnan Menderes ve İsmet İnönü ile görüşme yapmıştır. Yapılan görüşmelerde ana muhalefet partisine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan oturumlara katılma iktidar partisi üyelerine ise verilen önergeleri değerlendirme önerisinde bulunmuştur. Lakin bu arabuluculuk isteği başarılı olamamıştır (Artvinli, 2007: 99).

1960 yılına gelindiğinde artık siyaset sahnesindeki gerilimlerin yatışması pek de olanaklı halde değildir. Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbeyle Demokrat Parti'nin iktidar dönemi sona ermiştir. Darbeden iki gün sonra İsmet İnönü'nün darbe yönetiminin başındaki isim Cemal Gürsel'i ziyaret etmesinin ardından Cemal Gürsel açıklama yapmış ve İsmet İnönü'yü kastederek; ''Yaşlı tilki gerdeğe girecek bir genç gibi heyecanlı'' demiştir (Özdağ, 1997: 261). Aynı gün Osman Bölükbaşı da Cemal Gürsel'e ziyarette bulunmuştur, Ziyaretin ardından yapmış olduğu açıklamada Osmanlı Bölükbaşı: ''Darbeyi meşru bir hak haline getirenlerin, suçu olmadığını söylemek anormal olur'' şeklinde demeç vermiştir ayrıca Demokrat Parti yönetim ve iktidarının kurulacak tarafsız mahkemelerde hesap vermesinin gerekliliğini de ifade etmiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı 1960 Darbesini milli hareket şeklinde değerlendirirken bu harekete destek olmanın vazife olduğunu ileri sürmüştür. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin bu süreçteki temel amacı erken bir seçimi engellemektir. Bunu istemelerindeki sebep ise darbenin ardından Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı ilginin artması ve gerçekleşecek bir seçimde Cumhuriyet Halk Partisi'nin durumu lehine çevirmesinin önüne geçmektir (Güngör, 1992: 76). Bu

gelişmelerin ardından yapılan ilk genel seçim 1961 yılındadır. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi seçim sonucuna göre elli dört milletvekiliyle temsil hakkı kazanmıştır. Seçim sonucu aynı zamanda Türk siyasi hayatında koalisyonlar sürecinin başlamasına vesile olmuştur. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de zaman zaman bu koalisyonlara dahil olmuştur.

Milli Birlik Komitesi yeni anayasa yapma maksadıyla kurucu meclis kurulmasına karar vererek bu komiteye katılacak kişileri belirlemiştir. Bu kişiler Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi'ndeki kişilerden oluşacaktır. Temsilciler meclisinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne kırk dokuz kontenjan verilirken Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne yirmi beş kişilik kontenjan verilmiştir. Osman Bölükbaşı bu durumu beğenmeyerek kurulan mecliste Cumhuriyet Halk Partisi'ne ağırlık verilmesinin doğru olmadığını ifade etmiştir.

Darbe süreci ve sonraki süreçte yaşanan gelişmeler Türk siyasi hayatında önemli etkiler bırakmıştır bu etkilerden Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi de negatif etkilenmiştir. Sonraki süreçlerde genel başkan Bölükbaşı eleştirilerin merkezinde olmuş ve diktatör olmakla suçlanmıştır. Bu gerilimlerin sonucunda Bölükbaşı 1961 yılında partideki görevinden istifa etmiştir (Çaylak, 2010: 395). 1962 yılında ise Cumhuriyet Halk Partisi ile kurulacak olan bir hükümete Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin katılma talebi üzerine partinin yirmi dokuz milletvekili ile Bölükbaşı partiden de istifa etmiştir.

Milli Birlik Komitesi'ndeki kişiler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Komitedeki bir kısım; iktidarı bırakmak istememekte diğer kısımda iktidarı başkalarına bırakmak istemektedir. Milli birlik komitesi içinde yer alan Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının bulunduğu On Dörtler Grubu'nun gayesi dört sene iktidarda kalıp ardından siyasi partiye dönüşmektir. Bu durumun bazı çevrelerin istekleriyle örtüşmemesi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin de etkisiyle, Milli Birlik Komitesi içinde 13 Kasım 1960 tarihinde bir tasfiye gerçekleştirilmiştir. Tasfiyenin ardından, On Dörtler Grubu, zorunlu olarak çeşitli yurtdışı görevlere gönderilmiştir. Bu kişilerin arasında Alparslan Türkeş'te bulunmaktadır (Özdağ, 1997: 377). Türkeş bir buçuk yıl yurtdışında kaldıktan sonra Türkiye'ye gelme kararı vermiştir ve 1963 yılında Selanik'e gelerek Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili Celal Sungur ile görüşme yapmıştır. Bu görüşme esnasında Sungur Alparslan Türkeş'e iktidarı ne zaman ele geçirip darbe yapacaklarını sorduğunda Türkeş,

böyle bir düşüncesinin olmadığını Türkiye'ye döndüğü takdirde ilk olarak bir dernek kuracağını daha sonra da bunu siyasi partiye dönüştüreceğini belirtmiştir (Turgut, 1995: 340). Bu konuşmadan Alparslan Türkeş'in Türkiye'ye geldiği takdirde siyaset sahnesinde aktif rol alacağı anlaşılmaktadır. Türkeş, gayesini gerçekleştirmek için ''Huzur ve Yükseliş Derneği'' isimli kuruluş kurmayı planlamıştır. Türkiye'ye dönmesinin ardından İstanbul'a gelen Türkeş burada bir basın toplantısı yaparak 'Millete Beyanat' isimli yazıyı basın mensuplarına dağıtmıştır. Bu yazıda, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin insanların huzur ve mutluluğunu sağlamaya yönelik çabaların, Türkiye'de toplumsal istikrarın sağlanması açısından taşıdığı önem vurgulanmıştır. Ayrıca Alparslan Türkeş'in aktif siyasete katılacağına dair ilk sinyaller de verilmiştir. (Taylak, 1994: 206- 207).

Huzur ve Yükseliş Derneği farklı siyasi parti üyelerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Türkeş, derneği dönüşüm yolu olarak kullanmış ve politika sahnesine girmek için zemin hazırlamıştır. Alparslan Türkeş bu süreçte cezaevine girmiş ve hazırlanan iddianamede idam edilmesi istenmiştir lakin mahkeme sonucunda beraat kararı verilmiştir. Cezaevi tahliye sürecinin ardından Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi yöneticileri tarafından genel başkan olma teklifi yapılmıştır. 1965 yılında Alparslan Türkeş ve Milli Birlik Komitesinde birlikte yer aldığı On Dörtler Grubundan olan Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ ve Dündar Taşer ile birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne üye olmuştur. Bu partiye üye olma sebebini belirtirken Türkeş; Türkiye'nin içerisinde bulunduğu durumun üzüntü verici olduğunu, siyaset tartışmalarının dozunun aşırı olması halkın mutluluk ve huzurunu olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Türkeş'in bu partiye katılmasının ardından genel başkanlık sözü verildi diye çeşitli söylentiler ortaya çıkmıştır lakin parti genel merkezi bir bildiri yayınlayıp Türkeş ve arkadaşlarının partiye katılmasından önce bir pazarlık sürecinin gerçekleştirilmediğini belirtmişlerdir. Ardından Türkeş, partinin genel müfettişi görevine getirilmiştir. 1965 yılından ikinci çeyreğinde parti Genel Başkanı Ahmet Oğuz'un Celal Bayar ile görüşme gerçekleştirilmesi parti tabanı ve parti yöneticileri tarafından olumsuz karşılanmış bunun üzerine Ahmet Oğuz hem milletvekilliği hem de genel başkanlık vazifesinden istifa etmiştir. Ancak bazı parti üst düzey yöneticilerinin Oğuz'un görevde kalması yönündeki ısrarları üzerine istifasını geri çekmiştir. Yaşanan bu gelişmeler partiyi olağanüstü kongre sürecine götürmüştür. Kongre sürecinde genel başkanlığa Ahmet Oğuz ile Alparslan Türkeş aday olmuştur. Türkeş'in kongre söyleminin temel ekseninde Türk milliyetçiliği

ve komünizm karşıtlığı vardır. Kongrede Alparslan Türkeş'in hâkim konumda olmuştur. Türkeş salona girdiğinde ‘’Milliyetçi Lider Milliyetçi Türkiye’’ sloganları atılarak Türkeş omuzlarda taşınmıştır. Kongre sonucunda Alparslan Türkeş genel başkan seçilmiştir.

Partinin milliyetçiliği, Türk'üm diyen ve kendisini Türk olarak tanımlayan her bireyi Türk kabul eden, bu doğrultuda ırkçı yaklaşımları kabul etmeyen temele dayanmaktadır. (CKMP, 1965: 4). Alparslan Türkeş genel başkan olarak katıldığı ilk seçimde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi on bir milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. Seçimin ardından Alparslan Türkeş'in genel başkan olmasına karşı çıkanların partiden ayrılması Türkeş'in parti içindeki etkisini arttırmış ve daha güçlü şekilde kendi yönetimini kurmasına sebep olmuştur (Uzun, 2006: 273). Kazandığı gücün ardından 1967 yılında gerçekleştirilen parti kongresinde ilk kez Alparslan Türkeş ‘’Başbuğ’’ olarak anons edilmiştir (Bora ve Can, 2011: 360). Başbuğ sıfatı Türklerin tarihinde lider özelliği ön plana çıkan kişilere söylenen bir hitap biçimidir, bu durum da Türkeş'in toplum içerisindeki karizmatik lider etkisini ön plana çıkarmaktadır. Aradan iki yıl geçtikten sonra Adana'da yapılan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin son kongresinde Genel Başkan Alparslan Türkeş yaptığı konuşmada partinin yeni görüşlerini ve yapısını ifade etmiştir. Bu görüşlerin temeli Dokuz Işık Doktrini'ne dayanmaktadır. Bu kongrede ayrıca Türkeş, Dündar Taşer, Kamil Turan ve Muzaffer Özdağ'ın imzalarıyla kongre başkanlığına bir önerge sunulmuştur. Bu önergede partinin isminin ‘’Milliyetçi Hareket Partisi’’ şeklinde değiştirilmesi talep edilmiştir. Önerge kongre tarafından kabul edilmiştir. Artık Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi siyasi hayattaki yerini Milliyetçi Hareket Partisi'ne bırakmıştır. Bu dönüşüm zaman içerisinde partinin yapılanmasına ve görüşlerine de yansımıştır. Partinin yeni logosunun bir kısım parti üyeleri tarafından ‘’bozkurt’’ olması talep edilirken başka bir grup ‘’üç hilalin’’ parti logosu olması gerektiği talep edilmiştir. Logoyu belirleme yetkisi yeni oluşturulacak parti genel idare kuruluna verilmiştir. Kurul aldığı yetkiye dayanarak parti logosunun üç hilal olmasını uygun görmüştür. Partinin gençlik teşkilatlanması olan Ülkü Ocaklarının logosunun ise hilal içerisinde bozkurt olması kararlaştırılmıştır.

6.2.Milliyetçi Hareket Partisi'nde Alparslan Türkeş ve Devlet Bahçeli Dönemleri

Milliyetçi Hareket Partisi'nin siyasi hayattaki yerini değerlendirmeden önce partinin oluşumu ve ideolojik yöneliminin belirlenmesinde rol oynayan iki temel figürü

incelemek gerekmektedir. Bunlardan ilki partinin Kurucu Genel Başkanı Alparslan Türkeş'tir. Diğeri ise Türkeş'in ölümünden sonra genel başkan olup hali hazırda başkanlık görevini sürdüren Devlet Bahçeli'dir. İki genel başkanın siyasi vizyonu ve liderlik tarzı, partinin politik kimliğinin şekillenmesinde ve Türkiye'deki milliyetçiliğin şekil almasında belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Bu sebepten ötürü Alparslan Türkeş ile Devlet Bahçeli'nin biyografileri önem arz etmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kurucu Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Sultan Abdülaziz döneminde ailesinin Kıbrıs'a sürgün edilmesinden dolayı 1917 senesinde Kıbrıs'ta dünyaya gelmiştir. Ailesi aslen Kayseri Pınarbaşılıdır. Babasının ismi Ahmet Hamdi Efendi annesinin ismi de Zehra Hanım'dır. Eğitim hayatına Lefkoşe de başlayan Türkeş ilk ve ortaöğretimi burada tamamlamıştır. Sonraki süreçte ailesiyle birlikte Türkiye'ye dönüp İstanbul'a yerleşmiştir. Lise eğitimini Kuleli Askeri Lisesinde tamamlamıştır. Oradan mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'nda eğitimine devam etmiştir. Sonraki süreçte Harp Akademisi sınavında başarılı olarak akademiye geçmiş buradaki eğitiminin ardından kurmay subay olmuştur. 1940 senesinde Isparta da ilk eşi Muzaffer Hanım ile evlenmiş 1974 senesinde Muzaffer Hanım vefat etmiştir ardından 1976 senesinde Seval Hanım ile evlenen Türkeş'in bu evlilikten Ayyüce ve Ahmet Kutalmış isminde iki çocuğu vardır. 1944 senesinde ki Türkçülük olayları sonucunda tutuklanan kişiler arasında Alparslan Türkeş de vardır. Alparslan Türkeş bu dönemde askeriyede üsteğmen rütbesindedir. Tutukluluk süresinin bitmesinin ardından 1948 senesinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan sınavlarda başarı elde ederek Amerika Birleşik Devletleri'ne eğitime gönderilmiştir. 1955 senesinde kurmay binbaşı rütbesini alan Türkeş Genel Kurmay'ın temsil heyeti üyeliğine seçilmiştir. 1957 senesinin sonuna kadar görevine burada devam etmiştir. 27 Mayıs darbesine kadar geçen süreçte Avrupa'da NATO görüşmelerinde Genelkurmay yayın temsilcisi olarak görev almıştır. Darbenin ardından Milli Birlik Komitesi üyesi olarak dönemin başbakan müsteşarlığını yapmıştır. 13 Kasım 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesinden çıkarılmış daha sonraki süreçte de hükümet müşaviri vazifesiyle Hindistan'a sürgüne gönderilmiştir. 1963 senesinde tekrardan Türkiye'ye dönen Türkeş siyasete gireceğinin sinyallerini veren Huzur ve Yükseliş Derneği isimli oluşumu kurmuştur. 1964 senesinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılıp 1965 yılında da partinin Genel Başkanı olmuştur. 1969 senesinde yapılan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi kongresinde partinin adı Türkeş'in

önerisiyle Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiş ve Türkeş de bu partinin Kurucu Genel Başkanı olmuştur. Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşundan 1980 darbesine kadar geçen süreçte Adana ve Ankara milletvekilliği yapmıştır. Milliyetçi Cephe Hükümetlerinde de Başbakan Yardımcılığı yapmıştır. 1980 darbesinin ardından tutuklanmış ve 1985 senesine kadar tutuklu kalmıştır. Mahkumiyetinin ardından 6 Eylül 1987 de siyasi yasağının kalkmasıyla 20 Eylül 1987 de Milliyetçi Çalışma Partisi'ne katılmıştır ve partinin aynı yıl yapılan kongresinde Genel başkan seçilmiştir. 1991 seçimlerinde Yozgat'tan milletvekili seçilmiştir. 1980 darbesinin ardından kapatılan siyasi partilerin adlarını ve logolarını kullanma yasağının sona ermesiyle birlikte 27 Aralık 1992 de tekrardan Milliyetçi Hareket Partisi'nin adını ve logosunu kullanma yetkisi kurucu Genel Başkan Türkeş'e devredilmiştir. 1993 senesinde gerçekleştirilen Milliyetçi Çalışma Partisi kongresinde parti, Milliyetçi Hareket Partisine dönüşmüş ve genel başkan olarak Türkeş seçilmiştir. Alparslan Türkeş 4 Nisan 1997 tarihinde vefat etmiştir (MHP, 2024).

Türkmen kökenli olarak bilinen Fettah Oğulları ailesine mensup olan Devlet Bahçeli 1948 senesinde Osmaniye'de dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimini doğduğu şehirde tamamlayan Bahçeli, lise eğitimine İstanbul'da devam etmiştir. Liseyi bitirdikten sonra Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisinde üniversite eğitimini tamamlamıştır. Üniversite eğitimi sırasında Ülkü Ocakları yöneticisi olarak görev almıştır. 1970 - 1971 seneleri arasında Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Sekreteri olarak görev yapmıştır. Sonraki süreçte Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde iktisat alanında doktora eğitimini tamamlamıştır. Doktora eğitiminden sonra Gazi Üniversitesi'nde 1987 senesine kadar akademisyen olarak görev yapmıştır. Devlet Bahçeli, Alparslan Türkeş tarafından vazifeye davet edilince üniversitedeki görevini bırakarak Milliyetçi Çalışma Partisi Genel Sekreteri olmuştur. Zaman içerisinde parti kademelerindeki görevleri; genel sekreterlik, genel başkan yardımcılığı, merkez yürütme kurulu üyeliği ve genel başkan baş danışmanlığıdır. Alparslan Türkeş'in vefatının ardından 1997 senesinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin Beşinci Olağanüstü Kongresinde Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı seçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi yirmi bir, yirmi üç, yirmi dört, yirmi beş, yirmi altı, yirmi yedi ve yirmi sekizinci dönemlerinde memleketi Osmaniye'den milletvekili seçilmiştir. Elli yedinci hükümet döneminde

Başbakan Yardımcılığı ve Devlet Bakanlığı görevleri yapmıştır. 2023 senesi itibariyle de parti Genel Başkanlığı görevini sürdürmektedir (MHP, 2024).

Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel siyaset anlayışı; Dokuz Işık Doktrini, Türk İslam Sentezi ve Lider Teşkilat Doktrin üçlemesi etrafında şekillenmiştir. 1969 senesindeki parti kongresinde Genel Başkan Türkeş'in ''Biz Tanrı Dağı kadar Türk Hira Dağı kadar Müslümanız'' sözü Türk İslam Sentezi'nin temeli olarak görülmüştür. Kuruluşunun ardından 12 Kasım 1969 tarihindeki ilk defa seçimlere katılan Milliyetçi Hareket Partisi bir milletvekiliyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil hakkı kazanmıştır, seçilen kişi de Parti Genel Başkanı Alparslan Türkeş'tir. Milliyetçi Hareket Partisi milliyetçiliği kültürel bağlamda kabul eden ve bu bakış açısıyla siyasi politikalarını sürdüren siyasi partidir.

Parti teşkilat yapısı içinde olan Ülkü Ocakları, ilk Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi ile Ziraat Fakültesi'nde, milliyetçiliği benimseyen öğrenciler tarafından bir düşünce kulübü olarak kurulmuştur. Ülkü Ocakları'nın kurulması ve teşkilatlanma süreci ile ilgilenen kişi Dündar Taşer'dir. Seçimlerin ardından 1971 senesinde gerçekleştirilen muhtıra ile Türkiye'de yeni siyasi ortam oluşmuş bu durum milliyetçiliğin tekrardan devletle iç içe olmasına sebep olmuştur. Muhtıranın ardından Ülkü Ocakları kapatılmıştır.

Partinin Onuncu Kongresi'nde Genel Başkan'ın yapmış olduğu açıklamada parti fikirlerinin ana temasını ''milliyetçi toplum'' anlayışı oluşturmuştur. Muhtıra sürecinin ardından 1973 senesine kadar sol teşkilatlara karşı sergilenen tutum ve bu teşkilatlanmalarla güvenlik güçleri arasındaki mücadele toplum içerisinde sol örgütlere karşı olumsuz bir hava oluşturmuştur. Ayrıca devletin sol görüşü benimsemeyen teşkilatlara pozitif olarak yaklaşmasına sebep olmuştur. Bu durum da Milliyetçi Hareket Partisi'nin teşkilatlanmasını daha kolay hale getirmiştir.

Parti girmiş olduğu bir sonraki seçimde oy oranını yükseltmiş ve kurulan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümetinde görev almıştır. Bu koalisyon hükümeti milliyetçi bir niteliğe sahiptir ve komünizme karşı mücadele etmeyi gayeleri arasına yerleştirmiştir. Bu hükümette üç milletvekili bulunan Milliyetçi Hareket Partisi iki bakanlık almıştır. 1977 seçimlerinin ardından Milliyetçi Hareket Partisi, İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ne on altı milletvekiliyle katılmıştır. Bu dönemde Alparslan Türkeş Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı görevini üstlenmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi, 1980 darbesinin ardından siyasi faaliyetleri yasaklanan partiler arasında yer almış ve partinin üst düzey yöneticileri tutuklanmıştır. Parti yöneticileri hakkında 945 sayfalık bir iddianame hazırlanmış olup Alparslan Türkeş de dahil olmak üzere 389 kişi hakkında idam cezası istenmiştir. Darbe yönetiminin ana gayesi politik ve toplumsal kaosu ortadan kaldırmak ve sonraki aşamada da siyasetin bütün aktörlerini tekrardan sisteme katmak olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmeye çalışırken, Milliyetçi Hareket Partisi'ni sol örgütlerle beraber sosyo-politik anarşiden sorumlu tutmuştur. Darbe yönetiminin buradaki amacı her iki tarafa da eşit mesafede olduğunu göstermektir. Dolayısıyla darbeciler milliyetçi değerlere önem verseler de Milliyetçi Hareket Partisi ve yöneticilerine karşı olumsuz bir tutum sergilemişlerdir (Kantar, 2018: 241). Darbeyle ilgili düşüncelerini dile getiren Türkeş; darbenin vatana ve devlete zarar verdiğini ayrıca milliyetçileri ve milliyetçiliği de zor durumda bıraktığını belirtmiştir (Tonguç, 2015: 286).

Türkeş'in hapiste olduğu süreçte milliyetçi kesimde dağılmayı engellemek ve darbe öncesinin güçlü teşkilat yapısını tekrardan oluşturmak için Muhafazakar Parti kurulmuştur. 1985 senesinde yapılan kurultayla Muhafazakar Parti'nin ismi Milliyetçi Çalışma Partisi olmuştur. Türkeş'in siyasi yasağı kalkana kadar parti Genel Başkanlığını Ali Koç ile Abdülkerim Doğru yapmıştır. Alparslan Türkeş siyasi yasağı kalktıktan sonra tekrardan siyasete dönmüştür. 1987 senesinde yapılan kongrede Milliyetçi Çalışma Partisi'ne katılan Türkeş partinin Genel Başkanı olmuştur. Ertesi yıl yapılan ikinci kongrede tekrardan Türkeş Genel Başkan seçilmiş, Devlet Bahçeli ise parti Genel Sekreteri olmuştur.

1990'lı senelere gelindiğinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin görüşünde Türkçülük ön plana çıkmıştır. Bu duruma etki eden olayların başında terör örgütü PKK'nın kurulması ve Türkiye'de yapmış olduğu eylemler vardır. 1991 senesinde yapılan seçime ittifak kurarak giren Milliyetçi Çalışma Partisi seçim sonucunda on dokuz milletvekiliyle temsil hakkı kazanmıştır. Bu seçim ittifakının içinde Islahatçı Demokrasi Partisi, Refah Partisi ve Milliyetçi Çalışma Partisi vardır. Seçimin ardından kurulan Sosyal Demokrat Parti ile Doğru Yol Partisi arasındaki koalisyon iktidarına destek verdiği için Türkeş, parti içindeki bazı kesimler tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Parti içi görüş ayrılıkları sonucunda Milliyetçi Çalışma Partisi içinden yedi milletvekili ayrılarak Muhsin Yazıcıoğlu liderliğinde Büyük Birlik Partisi'ni kurmuşlardır. 1992 senesine gelindiğinde

darbe yönetimi tarafından, kapatılan siyasi partilerin tekrardan açılabileceğine dair yasa çıkarılmıştır. Bundan dolayı Milliyetçi Çalışma Partisi yönetimi Milliyetçi Hareket Partisi çatısı altında siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. 1995 senesinde gerçekleştirilen seçimlerde meclise girme hakkı kazanamamıştır. 1997 senesinde Alparslan Türkeş'in vefat etmesiyle parti de yeni genel başkan dönemi başlamıştır.

Bahçeli liderliğinde girilen ilk seçim 1999 genel seçimleridir. Milliyetçi Hareket Partisi bu seçimde yüz yirmi yedi milletvekili ile temsil edilme hakkı kazanmıştır. Seçim sürecinde Türk siyasi hayatında önemli gelişmeler yaşanmış, bu durum da seçim sonuçlarını etkilemiştir. Bu gelişmelere verilebilecek en büyük örnek terör örgütü PKK'nın elebaşı Abdullah Öcalan'ın Türkiye getirilmesidir. Bu durum Türk milletinin milliyetçilik duygularını etkilemiş ve sandık sonuçlarına yansımıştır. Ayrıca bu süreçte gerçekleşen 28 Şubat süreci de seçim sonuçlarını etkilemiştir. Parti özelinde ise, yeni bir lider görüntüsü ve geleneksel tabanı genişleterek seçimlere girmiş olması bu seçimde oy oranını yükseltmesine sebep olmuştur (Değirmenci, 2003: 48).

Seçimlerin ardından hükümet kurma yetkisini dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Demokratik Sol Parti genel başkanı Bülent Ecevit'e vermiş lakin gerekli çoğunluk sağlanamadığından ötürü Türkiye'de yine koalisyon hükümeti kurulmuş ve hükümetin içinde Milliyetçi Hareket Partisi'de yer almıştır. İki buçuk yıllık koalisyon hükümetinin ardından, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin erken seçim çağrısıyla Türkiye, 3 Kasım 2002 tarihinde tekrardan sandık başına gitmiştir. Bahçeli, erken seçim kararına ilişkin yaptığı açıklamada, bu adımın gerek siyasi gerek ekonomik istikrarın ilerleyen dönemlerde telafisi mümkün olmayan biçimde zarar görmesini önlemek amacıyla atıldığını vurgulamıştır. (MHP, 2002). 2002 seçim sonuçlarına göre Milliyetçi Hareket Partisi seçim barajını aşamadığı için parlamentoya girme hakkı kazanamamıştır. Seçimin ardından istifa kararı alan Bahçeli'yi yol arkadaşları bu tutumundan vazgeçirmiş ve Bahçeli, genel başkanlık görevine devam etmiştir. 2007 yılında yapılan seçimlerde seçim barajını aşan parti tekrardan yetmiş bir milletvekili ile mecliste temsil hakkı kazanmıştır.

2010 yılında yapılan referandumda anayasada yirmi altı maddelik değişiklik yapılması öngörülmüştür. Bu değişiklik paketi içerisinde yargı kurumlarına dair düzenlemeler, çalışma haklarına dair konular ve 1980 darbesinin sorumlularının yargılanmasına ilişkin esaslar bulunmaktadır. Bu anayasa değişikliğine Milliyetçi

Hareket Partisi sıcak bakmayarak ret oyu vermiştir. Hatta Devlet Bahçeli yapmış olduğu açıklamada; AK Parti'nin kendi yargı organını kurmaya çalıştığını ve bu durumun da tehlike arz ettiğini belirtmiştir (Bahçeli, 2010: 50). Ayrıca demokratik açılım denen sürecin AK Parti'yle terör örgütü PKK arasında gerçekleştirilen bir proje olduğunu, AK Parti'nin gündemi bu anayasa paketiyle değiştirmeye çalıştığını belirtmiştir (Bozatalay, 2011: 125).

2014 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nı seçmek için sandık başına gitmiştir. Seçimin Türk siyasi hayatındaki önemi cumhurbaşkanının vatandaş tarafından seçilecek olmasıdır. Seçimde Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte aynı adayı desteklemiştir. 2015 yılında Türkiye dört buçuk aylık ara ile 7 Haziran ve 1 Kasım tarihlerinde iki kez sandık başına gitmiştir. 7 Haziran genel seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi 1999 seçimlerinden sonraki en büyük oy oranını kazanmış ve seksen milletvekili ile meclise girmeye hak kazanmıştır. Bu seçim sonucunda Türkiye'de gereken süre içinde hükümet kurulamamıştır. Hükümet kurulma sürecinde Devlet Bahçeli'nin tavrı da önemli yer tutmaktadır. Devlet Bahçeli, seçim sonuçlarının ardından koalisyon hükümetlerine karşı olumsuz tavrını ortaya koymuştur. Meclis Başkanlığı oylamasındaki yaklaşımıyla muhalefetteki siyasi partilerle aynı masada olmayacağını belirtmiştir. 1 Kasım seçimlerinde ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin kazanmış olduğu milletvekili sayısı seksenden kırka düşmüştür ve Adalet Kalkınma Partisi tek başına tekrardan iktidar olmuştur. Seçimin ardından gelen tepkiler üzerine Devlet Bahçeli yapmış olduğu açıklamasında; istifa ve gönül kırgınlığı olmadan yollarına devam edeceğini belirtmiştir. 2014 yılındaki seçim ile 2015 seçimleri mukayese edildiğinde görüleceği üzere Milliyetçi Hareket Partisi'nin tavrında dönüşüm yaşanmıştır. Çünkü 2015 seçiminde Milliyetçi Hareket Partisi herhangi bir sol partiyle hükümet kurmayı uygun görmemiştir lakin 2014 seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi ile aynı adayı desteklemiştir. Bu durum Milliyetçi Hareket Partisi'nin gerek siyaset gerekse milliyetçiliğinde dönüşüme örnek gösterilebilmektedir.

Türkiye 15 Temmuz 2016 tarihinde milli birlik ve bütünlüğüne karşı gerçekleştirilen darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Türk siyasi hayatını etkilemiştir. AK Parti ile Milliyetçi Hareket Partisi arasında bekâ vurgusunun ön plana çıktığı bir ittifak darbe girişiminden sonra gayrı resmi olarak kurulmuştur. İttifakın resmileşmesi 2018 yılının şubat ayında gerçekleşmiştir. Darbe girişiminin ardından

gerçekleşen Yenikapı Mitingi'nden sonra Devlet Bahçeli, Yenikapı ruhuna destek vererek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleme kararı almıştır. 2018 yılındaki seçimlere Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet Kalkınma Partisi ve Büyük Birlik Partisi ''Cumhur İttifakı'' adı altında katılmıştır. Bu seçimdeki temel vurgu ülkenin terör tehlikesi karşısındaki ''bekâ'' vurgusudur. Milliyetçi Hareket Partisi bu seçimin ardından kırk dokuz milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. 2023 yılında yapılmış olan son genel seçimlerde ise Milliyetçi Hareket Partisi elli milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almıştır.

6.3.Milliyetçi Hareket Partisi'nin Genel Siyaset Anlayışı

Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel siyaset anlayışı Türk-İslam Ülküsü, Dokuz Işık Doktrini ve Lider-Teşkilat-Doktrin üçlüsü etrafında şekillenmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurucu Genel Başkanı Alparslan Türkeş 3 Mayıs 1944 Türkçülük olayları sonucunda ırkçı ve Turancı olmak suçuyla yargılanan kişiler arasındadır. Hakkında yapılan ırkçılık suçlamasına karşı çıkarak kendi milliyetçiliğinin dil, kültür, gelecek ve ülkü alanlarında birliği kapsadığını ifade etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçiliğinde, bireyi sadece iktisadi bir unsur olarak görüp ona göre değer veren bir maddecilik anlayışı bulunmamaktadır. İnsan, değerli bir varlık olarak Milliyetçi Hareket Partisi'nde görülür ve bu insan ahlak sahibidir (Anadol, 1978: 170). Kısacası ahlak; ülkücü bireyi tamamlayan önemli faktördür. Milliyetçilikte birey bağlı bulunduğu milletin faydasını, kendi faydasından daha ön plana koymaktadır. Ülkücülük ise bu durumu yaşantıya uyarlamaktadır. Milli bütünleşme idealini sınıfsız ve kaynaşmış toplum olarak tanımlayan Türkeş, demokratik milliyetçi devlet anlayışını milli gücün birleştirildiği, ekonomik değerlerin milli iktisat temelinde kurulduğu yapı üzerine inşa etmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi, medeniyetlerin ve kalıcı maddi zenginliklerin kaynağının kültür olduğuna inanmaktadır. Medeniyet yolunda kültür birliğini sağlamak adına milliyetçi yöneticilerin yetişmesi için dikey eğitim, toplumun genelinde kültürel bütünleşmeyi sağlamak amacıyla ise yatay eğitim yöntemini izlemektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin benimsediği politikaların temelinde, seçmen tabanının etkileme gayesi bulunmaktadır. Parti, elit kesimin Batı'ya yönelmiş ve vatandaştan uzaklaşmış tutumlarına karşılık, vatandaşın yaşattığı milli ve manevi değerlere bağlılık üzerinden şekillenen siyasi kimlik geliştirmektedir. Bu bağlamda, partinin siyasi çizgisi, toplumun kültürel mirasını ve milli hassasiyetlerini ön plana

çıkaran yaklaşımı yansıtmaktadır (Bora ve Canefe, 2009: 658). Alparslan Türkeş; komünizmin devleti yok saydığını, işçilerin dünyaya egemen olma düşüncesinin ise bir hayalden öteye geçemeyeceğini belirtmiştir. Türklerin tutsak olarak değil de özgür ve gelişmiş ülkeler kategorisinde eşit sayılması için mücadelelerini sürdüreceklerini ifade etmiştir (Cengiz, 2015: 607).

Milliyeti olmayan kişi, Türkeş için çamurdan ibarettir, ülkü sahibi olmayan kişi de pusulası olmayan gemidir. Türk milletinin, tarihin her döneminde medeniyetler kurarak hak ve adaletle hareket ettiğini belirtmiştir. Bu sayede, diğer milletlerin sevgi ve saygısını kazandığını böylelikle milliyetçiliğe hizmet ettiğini vurgulamıştır. Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel felsefesi arasında yer alan ülkücülükle ilgili olarak da, bu fikrin bir macera olmadığını amacının Türk milletini en kısa süre içerisinde modern uygarlığın en tepesine çıkarıp bağımsız ve refah hale kavuşmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda ülkücülüğün Türklüğü benimsemiş bütün bireylere ilgili davranmayı, sevgi göstermeyi ve onların mutluluğu için çalışmayı esas alan bir anlayış olduğunu ifade etmiştir (Türkeş, 1975: 19).

Ülkü kelimesinin manası Hüseyin Nihal Atsız'a göre; içten gelen güç olup, milleti oluşturarak anlamlı hale getiren manevi vasıta, iman ve ümit kaynağıdır. Devleti ve bayrağı için ölümü göze alabilen birey ülkücüdür (Atsız, 2002: 15). Türkeş'e göre ülkücülük, bireyin, kendi milletini çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak amacıyla çalışmasıdır. Ülkücülüğün, Türkiye sınırları dışında yaşamını sürdüren Türklere ilişkin temel prensibi ise "bireylere özgürlük, milletlere istiklal" görüşüne dayanmaktadır. Ancak bu ilke, Türklüğü benimseyen her bireye samimi tutum sergilemeyi, onların refahını ve mutluluğunu arzulamayı bu hedefin gerçekleştirilmesi için çaba gösterirken Türkiye'nin güvenliğini ve menfaatlerini riske atmadan hareket etmeyi esas almaktadır (Türkeş, 1967: 9). Türk milliyetçiliğini savunan isimlerden Galip Erdem için, Dündar Taşer'in milliyetçiliği hakiki ülkücülük olarak görülmektedir. Çünkü Taşer'in ülkücülüğü Türkeş'in yanlışı, benim doğrumdan daha üstün bir niteliktedir diyecek kadar bağlılık esasına dayanmaktadır (Erdem, 1975: 244-262). Bu durum aslında Milliyetçi Hareket Partisi'nin lider teşkilat doktrin esasının gerekleri arasında gösterilecek bir örnektir.

Milliyetçi Hareket Partisi'ndeki Lider-Teşkilat-Doktrin üçlemesine bakılacak olursa buradaki liderle anlatılmak istenen partinin Genel Başkanı, teşkilat ile anlatılmak istenen partinin kimliği, doktrin ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin politik kökeni ve

görüşleridir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin siyaset anlayışında teşkilatlanma önemli bir yere sahiptir. Yapılan bu teşkilatlanmalar dernek, gazete, parti içi örgütler şeklinde yapılmıştır. Buradaki asıl amaç milli bilincin daima canlı tutulmasıdır. Milliyetçi Hareket Partisi komünizm dışında mezhepçilik, bölgecilik, aşiretçilik yapan kesimlere karşı da devletin yanında olmuştur. Ülkücü yemininde de bu açıkça belirtilmiştir. Bu yemin metninin bir kısmında; ülkücülerin komünizme, kapitalizme, faşizme, siyonizme ve emperyalizmin her türlüsüne karşı mücadele edeceği vurgulanmaktadır. Dabağyan'a göre; Milliyetçi Hareket Partisi haricindeki partilerin gençlik teşkilatlarının bilgi ve teknik anlamında tecrübe sahibi olmadığından sadece sembolik bir anlam ifade etmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin gençlere yönelik tutumunda, onları bir basamak değil de partinin önemli bir unsuru olarak görmek bulunmaktadır (Dabağyan, 2009: 239).

Partinin 1969 yılı kurultayında Türk sözcüğünün manasıyla ilgili Alparslan Türkeş bir açıklama yapmıştır. Ona göre; hislerinde farklı bir milletin gururunu barındırmayan, kendini içten bir şekilde Türk hisseden ve yaşamını Türklüğe adayan bütün bireyler Türk olarak görülmektedir (Türkeş, 1975: 15). Genel başkan Alparslan Türkeş'in yapmış olduğu Türklükle ilgili açıklamalar Türk milletini yüceltme amacı gütmüştür ayrıca diğer ırklara karşı da bir düşmanlık barındırmamaktadır. Türklerin başkalarına bağımlı olarak yaşayamayacak bir millet olduğunu da belirtmiştir (Türkeş, 1975: 43). Bu kurultayda Alparslan Türkeş ile Hüseyin Nihal Atsız'ın grupları farklılaşmıştır. Nihal Atsız ve arkadaşları Türkçü, Turancı bir tutum sergilemişlerdir. Alparslan Türkeş ve beraberindekiler de İslamla bütünleşen milliyetçiliği savunmuşlardır. Kurultay sonunda Nihal Atsız yapmış olduğu açıklamada; ''Partide, Allah Tanrı'yı kovdu'' diyerek bu duruma vurgu yapmıştır (Yalçın, 2008). Bu süreçten sonra artık Alparslan Türkeş ile Hüseyin Nihal Atsız yollarını ayırmıştır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin görüşlerinde Türkiye içinde yaşayan Alevi ve Kürtlere yönelik dışlayıcı tavır yoktur. Türkeş için; mezhebi ne olursa olsun bu ülkeyi benimseyen herkes Türkiye'nin öz unsurudur (Orta Doğu, 1976: 8). Partinin millet görüşünde çoğulculuk tehlike olarak görülmektedir. Bu görüşe göre Türk milletinin tarihinde ve töre yapısında sınıflara ayrılma bulunmamaktadır aksine milleti oluşturan bütün unsurlar tek amaç etrafında yol almaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi, Gazi Mustafa Kemal'in, sınıfsız, ayrıcalıksız ve birliktelik içinde yaşayan millet fikrinden etkilenmiştir

(MHP, 1974: 6). Türkeş'e göre, Türk milleti için tehdit edici unsur sosyal ve düşünce ayrılığı değil, kültür ile eğitim ayrılığıdır (Türkeş, 1977: 26).

Milliyetçi Hareket Partisi, laiklik ilkesine önem vererek bütün bireylerin kendi inançlarını hür şekilde yaşaması gerektiğine vurgu yapmış hiç kimsenin inancı nedeniyle suçlanmayacağını vurgulamıştır. Alparslan Türkeş yapmış olduğu bir açıklamada; Ülkücülüğün çerçevesinin Türkiye sınırları dahilinde olduğunu belirterek, İslam birliğini yaymak gibi bir düşünceleri bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca bu düşüncelerinin yanlış anlaşılmaması için İslamiyet'in yayılmasına karşı olmadıklarını lakin hedeflerinin bu doğrultuda olmadığını vurgulamıştır (Türkeş, 1992).

Türk-İslam Sentezi fikri ilk olarak hem Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi hem de Milliyetçi Hareket Partisi'nde yöneticilik yapan ayrıca 1960 Darbesi sürecinde Alparslan Türkeş'in de yer aldığı On Dörtler grubunda bulunan Ahmet Er tarafından ileri sürülmüştür (Öznur, 2002: 18). 1970'li yıllara gelindiğinde ise iş insanları ve akademisyenleri kurduğu Aydınlar Ocağı bu fikri savunmuştur. Aydınlar Ocağı'nın temel gayesi komünizmin üniversitelere girmesinin önüne geçmektir. (Poulton, 1999: 218). Türk İslam Sentezi 1960'lı yıllarda milliyetçi camia içinde kurulan Komando Kamplarındaki programın, beş vakit namaz ilkesine göre düzenlemesinde söz sahibidir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin kullanmış olduğu ''Ya Allah Bismillah Allah'u ekber" , "Kanımız Aksa da Zafer İslam'ın" ve ''Tanrı Dağı kadar Tük, Hira Dağı kadar Müslümanız'' gibi sloganlar, Türk İslam Sentezini belirginleştirmiştir (Akpınar, 2005: 105). Bu süreçte parti İslam'a yaklaşırken Türk milliyetçiliği görüşünden de taviz vermemiştir.

1980'e kadar olan dönemde Milliyetçi Hareket Partisi'ni Türkiye'deki sağ siyaset geleneğinde farklı kılan temel özellik, sahip olduğu aksiyoner yapısı olmuştur. Bu durum Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir dönem şiddetle anılmasına sebep olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi mensupları, bu konuda karşılaştıkları suçlamaları reddetmek için çeşitli yayın organları aracılığıyla yanıt vermeyi tercih etmiştir. Örnek verecek olursak, Alparslan Türkeş, kendisine atfedilen "davadan döneni vurun" ifadesiyle ilgili Yankı dergisindeki bir röportajda, bu sözü 1943'te Almanların Bulgaristan'a girişi sırasında askerlere yönelik eğitim konuşmasında söylediğini, sonrasında ise tekrar etmediğini ifade etmiştir (Yankı, 1978: 11).

Güçlü iradeyi, çoğulculuktan daha önemli gören bakış açısı Milliyetçi Hareket Partisi içerisinde belirgin yapıdadır. Bu bakış açısına uygun şekilde Alparslan Türkeş, ‘’tek meclis, tek başkan’’ sistemini getirmeyi, meclisteki milletvekili sayısını üç yüze düşürmeyi parti politikaları arasına yerleştirmiştir. Ayrıca yapmış olduğu bir konuşmada parti sloganının ‘’güçlü devlet güçlü icra’’ şeklinde olacağını ifade etmiştir. Bununla kastedilenin idari reform olduğunu belirtmiştir. Güçlü devlet ve güçlü icra görüşü birey özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü prensibiyle çelişmemektedir (Yankı, 1977: 7).

1987 yılı Milliyetçi Çalışma Partisi genel kurulunda Genel Başkan Abdulkerim Doğru olmuştur. Doğru, Milli Selamet Partisi kökenli kişidir. Parti Genel Sekreteri de Devlet Bahçeli olmuştur lakin Bahçeli yalnızca bu görevi yerine getirmemiş partiyi de arka planda yöneten kişi olmuştur (Bora ve Can, 1994: 278-279). Bu süreçte Devlet Bahçeli, parti içinde yapılanma sürecine girerek dönüşüme kapı açmıştır. Aksiyoner yapıya sahip olan parti artık modern dönemin gereklerine uyan konuma gelmiştir. Bunun gerçekleşmesi içinde partide görev yapan kişilerin daha çok bilim insanlarına dayanması gerektiği düşüncesiyle hareket edilmiştir. Böylelikle partiye katılacak yeni kişilerin eğitim düzeyi daha yüksek olacaktır (Bora ve Can, 1994: 279).

1980 Darbesi ardından milliyetçi kesimdeki kişilerin yargılanmaları ve yargılananların bir kısmının idam edilmesi ülkücüleri etki etkilemiştir. Bu etkinin temel sebebi işkenceler ve almış oldukları ağır cezalardır. Hapishanedeki ülkücüler bu süreçte İslami değerleri ön planda tutan anlayışa yönelmişlerdir (Can, 2008, s. 678). Bu konuyla ilgili İskender Öksüz; darbenin hemen ardından cezaevinde Seyyid Kutb’un ve Mevdudi’nin eserlerinin dağıtıldığını söylemiş ve bu kitapları Türkçeye çevirtip basımını yaptıran kişinin o dönemdeki Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı görevinde olan Fuat Doğu olduğunu belirtmiştir. (Öksüz, 2020). Ülkücüleri bu süreçte etkileyen kişilerden birisi de Türk-İslam Ülküsü görüşünü geliştirmiş olan Ahmet Arvasi’dir (Arvasi, 1988: 8). Arvasi, Türklük ile İslam arasında Osmanlı ile Selçuklu deneyiminden ontolojik bir ilişki oluşturmuştur (Arvasi, 1988, 9). Bu ilişkinin sentez şeklinde değil de Türk-İslam Ülküsü biçiminde kavranılması gerektiğini savunmuştur. Türk milliyetçiliğinin biyolojik ırkçılık değil, içtimai ırk şeklinde düzenlendiğini belirtmiştir. Arvasi, partinin gençlik yapılanması olan Ülkü Ocakları’nda daha çok benimsenmiştir. Bunun sebebi ise parti teşkilatına göre ocak teşkilatında İslamiyet’in daha merkezi bir konumda olmasıdır (Can,

2008: 678). Hatta Ocak teşkilatı Nizam-ı Alem dergisi çıkarmış lakin Türkeş ileriki süreçte bu derginin kapatılmasını istemiştir.

1980 Darbesi ardından yargılanarak cezaevine giren milliyetçi kesimden kişiler İslam tarihinde Yusuf peygamberin haksız bir şekilde zindana atılması ve bu zindan sürecinde Allah'ın birliği ve varlığını anlatarak İslami hayatını devam ettirmesine vurgu yaparak hapishanelere ''Yusufiye Medresesi'', hapishaneye giren milliyetçilere de ''Yusufiyeliler'' adı konulmuştur. Bu durum cezaevindeki milliyetçiler arasında Yusufiye kültürünün oluşmasına sebep olmuştur ve günümüzde kullanılan ''Taş Medreseliler'' ifadesiyle o dönemin ülkücüleri kastedilmektedir.

Muhsin Yazıcıoğlu İtalya'daki Faşist yapının insan hak ve özgürlüklerini engelleyen yapıda olduğunu ve halkın iradesine dayanmadığını belirtmiştir. (Yazıcıoğlu, 1977: 10). Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin faşizm ya da nazizmle ilgilisi olmadığını belirtmiştir. Ona göre, Faşizm Katolik bir arka plana, Nazizm ise antiklerikal bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı de Milliyetçi Hareket Partisi'nin benimsediği milliyetçilikle uyuşmamaktadır. Parti, milliyetçiliğini insan hakları Evrensel Beyannamesini esas alarak şekillendirmiştir. (Türkeş, 1975: 107). Partinin milliyetçiliğinde ırkçılık yoktur lakin millet kurgusu tarihi nedenlerden dolayı aşırı sağın güçlü olduğu İspanya ve İtalya ülkelerine göre daha kuvvetlidir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin ideolojisini geleneksel ve dini değerlerle uyumlu hale getirme çabası, partiyi otoriter sağ çizgiye yaklaştırmıştır. Parti milislerinin orduyla çatışmaya girmemesi ve silahlı kuvvetleri destekleyici güç olarak görmesi, Partinin muhafazakar otoriter sağın temel özellikleriyle uyumlu hale gelmesine ortam sağlamıştır (Payne, 1980: 19).

Milliyetçi Hareket Partisi'nin söylemlerinde 80 Darbesi öncesinde emperyalizm ve kapitalizm karşıtlığı daha fazla yer almaktadır. Darbeden sonraki süreçte bu söylemler giderek azalmıştır. Bu durum, partinin kullanmış olduğu politik dilde meydana gelen dönüşümü göstermektedir (Bora ve Can, 1994: 349). Parti himayesinde işlevini devam ettiren komando kampları ile ilgili Alparslan Türkeş yaptığı açıklamada; kamplarda gençlere birbirinden farklı sportif ve kültürel etkinlikler yaptırıldığını belirtmiş hatta burada öğretilen spor dallarından birinin de judo olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı da komando kamplarındaki vatan ve millet hassasiyeti olan gençlerin, mücadeleci yapıda yetiştirildiğini beyan ederek kampları sahiplenmiştir (Feyizoğlu, 2005: 49).

Milliyetçi Hareket Partisi batılılaşmayı sorun olarak görmektedir. Batılılaşma, İslamiyet'i benimseyen Türk vatandaşlarını ruh özünden soyutlayıp maddeye odaklamıştır (Bilgin, 1977: 2). Bu durumun aşılması için töre ile Türk-İslam ülküsü arasında koordinasyon sağlanması gerekmektedir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin politikalarında Türk milliyetçiliği vurgusu ön plana çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta Asya'daki Türklerin bağımsızlıklarını ilan edip devlet kurmaları ve artan terör olayları bu durumu etkilemiştir (Bora ve Can, 2011: 104). Alparslan Türkeş, bu dönemde vatansever duruşundan taviz vermeden politik söyleminde birlik ve beraberliğe vurgu yapmıştır. Terör örgütlerine karşı yürütülen mücadelenin milli güvenlik açısından önemini dile getirmiş ve Türkiye'nin en kısa sürede terörden arındırılmasının zorunluluğunu ifade etmiştir (Turhan, 2016: 500).

1967 yılında Türkeş öncülüğünde belirlenen Dokuz Işık Doktrini, Milliyetçi Hareket Partisi'nin fikir yapısının temelini oluşturmuştur. Türkeş, H. Nihal Atsız'ın 1962 yılında Orkun dergisinde yayımlamış olduğu dokuz maddelik "Türk Milletine Çağrı" metninden etkilenmiştir. Atsız'ın dokuz maddesinde; Türkçüyüz, arınmış Türkçeciyiz, yasacıyız, toplumcuyuz, milli geleneklere bağlıyız, demokrasi tarafıyız, bilimciyiz, ahlakçıyız, teknikçiyiz ifadeleri yer almaktadır (Tekin, 2001: 228-229). Türkeş'in Dokuz Işık Doktrini'nin temeli güçlü devlet yapısına dayalı, kalkınmacı, pozitivist ve koorparatist cumhuriyet görüşüne dayanmaktadır. Milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik, endüstri ve teknikçilik Dokuz Işık Doktrini'ni oluşturan unsurlardır (Akpınar, 2005: 41). Bu doktrin iki ana faktör üzerine kurulmuştur. Bu faktörlerden ilki Türklük bilinci, İslam ahlak fazileti ve imandır, ikincisi de insan haysiyetine saygı gösterip insan sevgisini ön planda tutmaktır (Türkeş, 1979: 17).

Dokuz Işık doktrininde milliyetçilik, her şeyin Türk milleti için ve Türk milletine göre şekillenmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Millete bağlılık, sevgi temelli olmalıdır. Devlete bağlılık da ise sadakat ve hizmet esas olmalıdır. Türklük ise, yalnızca etnik kökenle sınırlı değildir. Kendini Türk hisseden bireyleri kapsayan aidiyet temelli kimliktir. Türk milleti Komünizm başta olmak üzere ırkçılık ve mezhepçilik ile mücadele içerisindedir. Komünizm, ırkçılık ve mezhepçilik Türk milletinin birlik ve beraberliğini bozabilecek unsurlar arasında yer almaktadır (Türkeş, 1997: 86). Doktrine göre Türk milleti; ortak tarih ve kültüre sahip, aynı dini benimseyen, birlikte devlet kurup yaşatan

ve günümüzde devletin asli unsuru olarak görülen insan topluluğudur. (Türkeş, 1997: 102).

Ülkücülük idealizm anlamına gelmektedir. Bu kavram Türkeş'e göre; birey ve toplumların, en yüksek, en gelişmiş ve mutluluk veren duruma ulaşmalarını sağlayacak idealin düşünülerek insan zihninde tasarlanıp biçimlendirilmesidir (Türkeş, 1997: 163). Türk milleti için hazırlanan ülkü; Türk milletinin ahlak, maneviyat ve insanlık duygularında en iyi düzeyde olmasını bilimde ve teknikte ise uluslararası camiada en yüksek seviyede bulunmasını ifade etmektedir. Bunların dışında Türk devleti ve milleti başkasından merhamet istemeyecek, yalnızca kendi kuvvetiyle varlığını idame ettirip düşüncelerini dünyadaki bütün ülkelerde geçirebilecek düzeyde olacaktır (Türkeş; 1997: 166).

Ahlakçılık; milletin özüne, geleneklerine ve dini inançlarına uygun şekilde yaşamasını istemektedir. Ahlakçılığın temelinde İslamiyet'in ahlak anlayışı ile Türklük geleneğindeki ahlak anlayışının koordinesi vardır. Konuyla ilgili olarak Türkeş; ''Milletin geleneği, Türk ahlakı ve İslam adetlerinden ibaret olmalıdır.'' demiştir. (Türkeş, 1997: 226-228).

Toplumculuk, doktrinin iktisadi ve toplumsal kısmıyla alakalıdır. Toplumun varlık ve çıkarlarının, bireyin çıkarlarının üstünde görülmesi anlamındadır. Toplumun menfaati, yükselişi, milletin yaşatılması her şeyin üzerinde görülmektedir. Sınıf ayrımı bulunmamaktadır. Bu ilkeye göre özel teşebbüs teşvik edilmelidir. Toplumu meslek örgütlerine göre ayırmak bu ilkenin iktisadi anlayışının temelidir. Toplum altı sosyal kategoriye ayrılmıştır bunlar; memur, esnaf, işçi, köylü, serbest meslek sahibi ile işveren grubudur (Türkeş, 1997: 70). Bu altı kategoriyi temsil eden kişilerin yasama ve yürütme faaliyetlerine katılması istenmektedir. Bütün vatandaşlara mülkiyet hakkı tanınması böylelikle mülkiyet hakkının yaygınlaştırılması da toplumculuk ilkesinin görüşleri arasında yer almaktadır (Türkeş, 1997: 361).

Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik ilkesi toplumda kalkınma sağlanabilmesi için bireylerin gelişimini istemektedir. Bireylerin kendini geliştirebilmesi için de özgür olmaları gerekmektedir. Türkeş'e göre; bireylerin en iyi şekilde gelişip mutlu olmalarının arka planında özgürlük yatmaktadır, bireylerin özgür olabilmesi için onların varlık sahibi olması gerekmektedir, özgürlüğü gerçekleştirilecek kanunların işlemesi için hükümetlerin bu konularda halka olanaklar sunması gerekmektedir (Türkeş, 1997: 465).

Hürriyetçilik ilkesinin politikaları başarılı şekilde topluma entegre edildiğinde bireyler özgür bir şekilde yeteneklerini geliştirebilecektir. Ayrıca hürriyetçilik; Birleşmiş Milletler Anayasası kapsamındaki özgürlükleri de kapsamaktadır. Şahsiyetçilik ise bireylerin özgün kimliklerine saygı gösterilmesini ve kişi haklarının korunmasını temel almaktadır.

Köyleri tarım şehirleri haline getirerek kalkındırmayı amaçlayan ilke köycülüktür. Köyde yaşayanlar kalkındığı zaman ülkedeki diğer kesimlerin kalkınması kendiliğinden sağlanacaktır. Köyler, kalkınmalarını sağlamak için aralarında örgütlenmelidirler. bu örgütlenme birbirine yakın mesafede olan köyler arasında sağlanmalıdır. Köyler arasında merkez seçilecekse durum ve konum bakımından daha uygun olan seçilmelidir. Bu merkezde sağlık, eğitim olanaklarını arttırmak ve modern tarımın gerçekleşmesi için gerekli araç ve gereci sağlamak kalkınma açısından önem arz etmektedir (Türkeş, 1997: 516).

Her daim çalışarak daha iyi, güzel ve gelişmiş seviyeye ulaşmayı hedefleyen ilke gelişmeciliktir. Halkçılık ise her şeyin halk için halk ile birlikte ve halka yönelik olmasını belirtmektedir. Kısaca vatandaşa imkân sunarak sosyal adaleti sağlamak bu ilkenin temelini oluşturmaktadır (Türkeş, 1997: 588).

Gerçekleştirilecek bütün işlerde bilimsel temele dayalı hareket etmeyi esas alan ilke ilimciliktir. Bu ilke kalkınma süreci bağlamında önemli bir yere sahiptir. İlimcilik, Türkiye'nin bilimsel olarak en üst seviyeye ulaşabilmesi için eğitimin ana unsur olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda, milli eğitim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Milli eğitimin hedeflerinin, Türk milletinin sosyal ve ekonomik gereksinimleri doğrultusunda belirlenmesi ve eğitim politikalarının bu gereksinimlere göre şekillendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Türkeş, 1976: 130).

Dokuz Işık Doktrini ilkeleri arasında son olarak endüstricilik ve teknikçiliğe değinilecektir. Bu ilke, toplumun güçlü olabilmesi için modern sanayi kuruluşlarına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Endüstri ve teknoloji alanında en üst seviyeye ulaşmanın, kalkınma için şart olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin kalkınması için, her türlü fabrikanın kurulmasını ve modern araçlar, ekipmanlar ile makinelerin üretimini sağlayacak ağır sanayi temelli bir endüstri sisteminin gerektiği belirtilmektedir (Türkeş, 1997: 159).

Türkeş'in vefatının ardından Genel Başkan Vekili olarak Tuğrul Türkeş görevlendirilmiştir. 4 Nisan 1997 tarihinden sonra yapılan Milliyetçi Hareket Partisi Kongresi'ne; Tuğrul Türkeş, Devlet Bahçeli, Muharrem Şimşek, Enis Öksüz, Ramiz Ongun ve İbrahim Çiftçi Genel Başkan adayı olarak katılmışlardır. Kongre sonucunda adaylar arasından en fazla oyu alan Tuğrul Türkeş olmuştur, ikinci sırada ise Devlet Bahçeli yer almıştır. Kongre sürecinde Muharrem Şimşek, Enis Öksüz, Ramiz Ongun ve İbrahim Çiftçi, Devlet Bahçeli'ye destek olmak için adaylıktan çekilmiştir. Bu durum da kongrede kaos ortamı oluşturmuştur ve kongre 6 Temmuz 1997 tarihine ertelenmiştir. Kongre de Tuğrul Türkeş'in söylemlerinde yenilikçilik temel vurguyken, Devlet Bahçeli geleneğin adayı olarak görülmüştür. Kongrenin ertelenen oturumunda yapılan parti genel başkanlığı seçiminde Devlet Bahçeli, Milliyetçi Hareket Partisi'nin yeni Genel Başkanı olarak seçilmiştir. Bahçeli, partinin ana dinamiklerini ve parti örgütlenmesini bildiğinden ötürü göreve geldiğinde avantajlı konumda olmuştur (Can, 1999: 43).

Türk siyasi hayatını etkileyen olaylar arasında yer alan ''367 Krizi'' sürecinde Milliyetçi Hareket Partisi önemli bir role sahiptir. Devlet Bahçeli seçimlerin ardından yapmış olduğu açıklamada; ''Eğer konu Anayasa Mahkemesinin kararına göre 367 sayısı açısından ele alınıyorsa; Milliyetçi Hareket Partisi cumhurbaşkanlığı seçiminde orada olacaktır'' demiştir (BBC, 2018). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kendi adayı ile bulunacağını ifade ederek krizin engellenmesine sebep olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi kendi adayına destek olduğu seçimde, Abdullah Gül, seçimin üçüncü turunda aldığı 339 oy ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli'nin almış olduğu karar Türkiye'nin kaosa sürüklenmesinin önüne geçen bir etkendir. Bahçeli'nin buradaki asıl tavrı önce ülkem anlayışıdır (Bulut, 2014).

Türk siyasal hayatında bir başka önemli olay türban meselesidir. Türban yasağının iki ana kırılma noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1980 askeri darbesi iken diğeri 28 Şubat süreci olarak değerlendirilen ordunun siyasete dolaylı yoldan müdahale etmesidir. Bu mesele ile ilgili Devlet Bahçeli; yeni anayasa beklemeye gerek olmadığını, anayasada yapılacak küçük değişiklikle problemin çözüme ulaşılabileceğini ifade etmiştir. Bahçeli'nin bu tavrının ardından dönemin iktidar partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi yöneticileri Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın on ve kırk ikinci maddeleri ile Yükseköğretim Yasası'nın ek on yedinci maddesinde değişikliğe gidilmesi hususunda

ortak karara varmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelen kanun teklifi 411 oy ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

2009 yılının yaz aylarında başlatılan ve kamuoyunda "Çözüm Süreci" olarak adlandırılan inisiyatif, başlangıçta "Kürt Açılımı" ve sonrasında "Demokratik Açılım" şeklinde isimlendirilmiştir. 28 Şubat 2015 tarihinde kamuoyuna duyurulan Dolmabahçe Mutabakatı ile sürece kurumsallık kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak aynı yıl Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde iki Türk polisinin yaşamını yitirdiği saldırı sonrasında, çözüm süreci fiilen sona ermiştir. Çözüm Süreci'ne karşı çıkan partiler arasında en başta Milliyetçi Hareket Partisi vardır. Devlet Bahçeli süreci devlete ve milli birliğe dönük ihanet olarak görmüştür. Demokratik açılımın Türkiye'yi bölünmeye sevk edecek yol benimsediğini, Milliyetçi Hareket Partisi savunmuştur (Beriş, 2014: 20).

6.4.İyi Parti Kurucularının Milliyetçi Hareket Partisi'nden ayrılış Süreci ve İyi Parti'nin Kuruluşuna Sebep Olan Etmenler

Türkiye'de 2015 yılında iki defa genel seçim yapılmıştır. Bunun sebebi 7 Haziran 2015 de yapılan seçimde hükümetin kurulamamasıdır. İlk seçimin ardından dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu, siyasi partilerle yapmış olduğu koalisyon görüşmelerinde başarı elde edememiştir. 7 Haziran 2015 seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nden milletvekili adayı gösterilen Meral Akşener ve Tuğrul Türkeş, 1 Kasım seçimlerinde aday olarak gösterilmemiştir. Bunun sebebi Tuğrul Türkeş'in Ahmet Davutoğlu tarafından teklif edilen bakanlık görevini, Devlet Bahçeli'ye sormadan kabul etmesidir. Meral Akşener 1 Kasım seçimlerinde aday gösterilmemesinin ardından yapmış olduğu açıklamada; kırgın olmayıp kızgın olduğunu belirterek parti yönetimine tepkisini belirtmiştir (Akşam, 2015). Akşener, kasım seçimin ardından Milliyetçi Hareket Partisi'nin, Halkların Demokratik Partisi yanında mecliste tek sıraya sıkışmış olması sorumluluğunu alması gereken kişinin Devlet Bahçeli olduğunu ifade etmiştir. Oy oranındaki düşüşün ardından Bahçeli'nin olağanüstü kurultay kararı alması beklenirken böyle bir karar almamasını eleştirmiştir (Sözcü, 2015-d).

Bu seçimin ardından muhaliflerin yapmış olduğu açıklamalarla ilgili bir açıklama yapan Genel Başkan Basın Danışmanı Yıldıray Çiçek; başka siyasi oluşumlarda daha önce görev yapmış kişilerin seçimin ardından Milliyetçi Hareket Partisi'ne akıl hocalığı yapmasını doğru bulmadığını ifade etmiştir. Muhalif kişilerin Milliyetçi Hareket

Partisi'nin başarısını değil kişisel menfaatlerini ön plana çıkardıklarını vurgulamıştır (Çiçek, 2015, 10 Kasım).

1 Kasım 2015 tarihinde yapılan ikinci seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti tek başına kurmuştur. 7 Haziran 2015 seçimlerinde seksen milletvekili kazanan Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1 Kasım 2015 seçim sonucuna göre milletvekili sayısı kırka düşmüştür. Partideki muhalifler bu iki seçim arasında yaşanan milletvekili sayısındaki kaybın sorumlusunun Devlet Bahçeli olduğunu ileri sürerek partide kongre sürecinin başlatılmasını talep etmişlerdir. Genel başkan adaylığı için adı geçen isimler arasında Meral Akşener, Koray Aydın ve Sinan Oğan isimleri vardır. Bu isimler arasından parti genel başkanlığı için aday olacağını duyuran ilk isim Sinan Oğan olmuştur. Oğan yaptığı açıklamada Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve parti kadrolarının, vatandaşa parti politika ve vaatlerini başarılı bir şekilde anlatamadığını ifade etmiştir (Oğan, 2015). Sinan Oğan'ın ardından Meral Akşener de partide olağanüstü kurultay gerçekleştirilmesini talep etmiştir. Yapılacak kurultayda tüzük maddelerinde değişiklik yapabilmek için parti üst kurul delegelerinin noter tasdikli dilekçe vermeleri gerekliliğini belirtmiş 30 Kasım 2015 tarihinde de adaylığını açıklamıştır. Parti tüzüğünün değiştirilmesinin istenmesindeki sebep olağanüstü kongrede genel başkan seçimi yapılamayacağından ötürü olmuştur (MHP, 2009: 91). Bu kurultayın sebebi olarak partinin 7 Haziran seçimlerindeki oy oranını koruyamamasını göstermiştir (Akşener, 2015). Yapılması planlanan kurultay için parti genel başkanlığına Akşener ve Oğan'ın dışında Ümit Özdağ, Koray Aydın, Servet Kazak ve Selim Kaptanoğlu aday olacaklarını beyan etmişlerdir.

Kurultay söylentileri üzerine Devlet Bahçeli, parti kongre tarihini 18 Mart 2018 olarak belirtmiş ve olağanüstü kurultaya karşı kapıları kapatmıştır. Yapılması planlanan kurultayın kendilerini ilgilendirmediğini ve muhaliflerin toplayacakları imzaların kabul edilmeyeceğini ifade ederek, muhaliflerin yasal haklarını yargı yoluyla kullanmalarını tavsiye etmiştir (Bahçeli, 2016). Parti içerisindeki genel başkan adayları kurultayı gerçekleştirmek amacıyla 543 delegenin imzasını parti genel merkezine takdim etmiştir. Genel merkez konuya istedikleri cevabı vermeyince muhalif adaylar 5 Şubat 2016 de yargıya başvurmuşlardır. Mahkeme ise olağanüstü kurultayın gerçekleşmesi konusunda karar almıştır (Kılıç ve Türkten, 2016). Milliyetçi Hareket Partisi kararın bozulması için temyize gideceklerini belirtmiştir. Temyiz sonucu belli olmadan mahkemenin çağrı

heyeti 15 Mayıs 2016 tarihinde kurultayın gerçekleştirileceğini belirtmiştir. Parti, mayıs ayında gerçekleşmesi düşünülen kurultayı korsan kongre olarak görmüştür. Kurultayın gerçekleşmesini isteyen taraf ise mahkeme kararının idari karar olduğunu bundan dolayı da Yargıtay kararını beklemeye gerek olmadığını vurgulamıştır (Öztürk, 2016). Parti ihtiyari tedbir kararlarını Ankara Valiliği'ne iletmiştir. Valilik ise Ankara On İkinci Sulh Hukuk Mahkemesi'nin kararını Yargıtay süreci sona erene kadar durdurduklarını açıklamıştır (Ankara Valiliği, 2016). Temyiz kararı 24 Mayıs 2016 tarihinde açıklanmış neticede olağanüstü kongrenin yapılmasıyla ilgili karar onanmıştır. Yargıtay kararının ardından parti 10 Temmuz 2016 tarihinde seçimli olağanüstü kongre yapılmasını onaylamıştır. Parti içerisindeki muhalifler kurultayın 19 Haziran'da yapılacağını açıklayarak 1186 kongre delegesine davetiye tebliğ etmiştir (Ateş, 2022). Genel merkez tarafından kabul edilmeyen bu kongre gerçekleşmiş ve Genel Başkan Devlet Bahçeli katılmamıştır. Tüzük değişikliği için yapılan oylamanın ardından, seçimli kongrenin 10 Temmuz 2016 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. Ancak bir üst kurul delegesinin kurultayın iptali için yargıya başvurması üzerine, mahkeme talebi kabul etmiş ve tüzük kurultayı iptal edilmiştir.

Bu süre zarfında 15 Temmuz 2016 da Fetullahçı Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi, Türk siyasi hayatında dönüşüme sebep olmuştur. Girişimin ardından Türkiye'de beka vurgusu daha ön plana çıkmıştır. 7 Ağustos 2016 tarihli Yeni Kapı Mitingi'nde siyasi partiler birlik mesajı vermiştir. Darbe girişiminin ardından Milliyetçi Hareket Partisi'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte hareket etmesi, parti içerisindeki muhalefet tarafından Devlet Bahçeli'nin benimsenmemiştir. Devlet Bahçeli, partisinin konu devlet olduğu zaman ülkenin bekası için gereken neyse yapacağını belirtmiştir. Girişimin ardından alınan olağanüstü hal kararının da doğru olduğunu vurgulamıştır (Bahçeli, 2016).

Meral Akşener, Milliyetçi Hareket Partisi içinde birliği bozma gerekçesiyle 8 Eylül 2016 da partiden ihraç edilmiştir. Olağanüstü kongre çağrı heyetinde bulunan; Ali Sağır, Mehmet Bilgiç ve Ayhan Erel de ihraç edilmiştir. İhraç edilen diğer isimde Ümit Özdağ'dır. Özdağ'da parti içindeki disiplini bozup parti üyeliğine uygun hareket etmediğinden ötürü cezayı almıştır. İhracın ardından Ümit Özdağ ve Meral Akşener'in açmış oldukları iptal davası mahkeme tarafından kabul edilmemiştir. Muhalif Koray Aydın ise partiden ihraç edilmemiş, istifa etmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından yeni

bir siyasi parti kurma süreci başlatılmıştır. Muhalif grup ‘’Türk Milliyetçileri Hayır Diyor’’ isimli oluşumla teşkilatlanmaya başlamıştır. Bu oluşumda Akşener, Aydın ve Özdağ’ın yanı sıra Yusuf Halaçoğlu ve Müsavat Dervişoğlu da yer almıştır. Oluşumun amacı 2017 yılında yapılan Anayasa referandumunda değiştirilmesi talep edilen maddelere ve hükümet sisteminin değiştirilmesine karşı çıkmaktır. Yeni Kurulacak parti ile ilgili Müsavat Dervişoğlu, ‘’seçim takvimi partinin kurulacağı zamanı belirleyecektir’’ ifadesini kullanmıştır. Burada anlatılmak istenen eğer erken seçim kararı alınırsa mevcut partilerden birinin adı altında seçime girileceğini, seçimler zamanında yapılırsa da yeni partinin kurulup seçim tarihine yetiştirilme çalışmalarının yapılacağıdır (Duran, 2017: 20-21).

Devlet Bahçeli, darbe girişiminin ardından yönetim sistemi güncellenmesi düşüncesini dile getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın bazı maddelerinde değişikliği öngören teklif ise Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 10 Aralık 2016 da onaylanmış ve 16 Nisan 2017 tarihinde de halkın onayına sunulmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi, iktidar partisi ile birlikte ‘’evet’’ olarak tercihini belirtirken, Milliyetçi Hareket Partisi içerisindeki muhalif kesim ‘’hayır’’ kararından yana olmuşlardır. Seçim sonuçları neticesinde oy oranları birbiriyle yakındır. Evet oranı %51,6 iken Hayır oranı %49,4’tür (YSK, 2017). Referandumun ardından Türkiye, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş yapmıştır. Evet ile hayır oranlarının birbirine yakın olması Akşener ve diğer muhalif kişilerin yeni parti kurma sürecini hızlandırmıştır. Muhaliflerin, yeni bir siyasi parti kurulmasını istemelerinin nedenleri arasında yapılan olağanüstü kurultayın iptal edilmesi, Milliyetçi Hareket Partisi içerisinde siyaset yapamayacaklarını anlamaları, partiden ayrılan isimlerin dağılma olmadan bir çatı altında toplanması gerekliliği ve erken seçim gibi gündem olmadığından ötürü kurulacak partinin seçimlere katılabilmesi için gerekli prosedürleri tamamlayabileceği yer almaktadır.

Meral Akşener kuracağı partinin yalnızca Milliyetçi Hareket Partisi kökenli isimlerle sınırlı kalmasını istememiştir. Bunun sebebi ise kurulacak partinin Türkiye’de daha geniş toplumsal tabana hitap edebilmesini sağlamaktır. 27 Temmuz 2017 tarihinde başlayan parti kuruluş sürecinde yapılacak çalışmalar üç koldan devam etmiştir. Meral Akşener’in koordinesinde İlk kol parti programını hazırlamaya çalışmıştır. İkinci kol da partinin tüzüğünü yazmakla görevlendirilmiştir. Son kolda ise partinin örgütlenme çalışmaları yapılmıştır. (Arık, 2020: 15-16).

İyi Parti'nin logosu güneş şeklindedir, etrafında ise sekiz tane çizgi bulunmaktadır. Bu çizgilerin her biri parti ilkeleriyle alakalıdır. Adalet, bilgi, cesaret, gelecek, kararlılık, medeniyet, umut ve zenginlik partinin sekiz temel ögesidir. Partinin kuruluş sloganı olarak da ''Türkiye İyi Olacak'' belirlenmiştir (Halk Tv, 2017, 24 Ekim). Logo da İyi Parti yazılırken de, Türk boyları arasında yer alan kayı boyunun simgesinden yola çıkılmıştır. İyi Parti 25 Ekim 2017 tarihinde resmi olarak kurulmuştur. Bu partinin kurucular listesinde Milliyetçi Hareket Partisi kökenli isimlerin yanı sıra siyasi yelpazenin merkez sağında bulunan ve muhafazakâr olan kişiler de bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi'nden İyi Parti'ye katılan isimler arasında kurucu genel başkan Meral Akşener dışında Yusuf Halaçoğlu, Koray Aydın, Ümit Özdağ, Nuri Okutan, Cihan Paçacı ve Müsavat Dervişoğlu isimleri de yer almaktadır. Bu kişilerin yanı sıra farklı kesimlerden isimlerde kurucular kurulunda yer almıştır. Parti'nin kurucular kurulu iki yüz kişiden oluşmuştur. Partinin ilk başkanlık divanında ise Milliyetçi Hareket Partisi kadrolarından, Müsavat Dervişoğlu, Koray Aydın, Ümit Özdağ ve Şenol Bal vardır.

Meral Akşener İyi Parti'nin hiçbir partinin devamı olmadığını ve siyasi yelpazenin merkezinde yer aldığını ifade etmiştir. Partinin temel amacını ise; Türkiye'deki yaşayan insanların kendisini hür ifade edebileceği bir ortamda birlik ve beraberliği sağlamak, ülkenin bekası için çalışmak ve kutuplaşmanın önüne geçmek olarak belirlemiştir (Akşener, Halk Arenası, 2017).

İyi Parti kısa sürede kurultaylarını ve örgütlenmelerini yapmaya başlamıştır. Ardından Cumhuriyet Halk Partisi'nin on beş milletvekili partisinden istifa ederek İyi Parti'ye geçmiştir. Böylece İyi Parti yapılacak seçimlere doğrudan katılma hakkı yakalamıştır. Bu hamlenin adı ''Milli İrade Formülü'' olmuştur. Siyasi Partiler Kanunu'na göre bir partinin seçimlere katılabilmesi için, vilayetlerin, minimum %50'sinde seçim gününden en az 6 ay önce örgütlerini kurması ve büyük kurultaylarını gerçekleştirmelidir ya da TBMM'de grubu bulunması gerekmektedir (Siyasi Partiler Kanunu, Madde 36). İyi Parti 2018 seçimlerinin ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kırk üç milletvekiliyle katılmıştır.

6.5.Yeni Siyasal Aktör Olarak İyi Parti

İyi Parti, 2017 yılından itibaren iki defa yerel seçimlere, iki defa da genel seçimlere katılmıştır. 2017 yılından 2023 yılına kadar partinin genel başkanlığını kurucu lider Meral Akşener yapmıştır.

Meral Akşener, 18 Temmuz 1956 tarihinde İzmit'de doğmuştur. Annesi Sıddıka Hanım, babası Tahir Ömer Bey'dir. Eğitim hayatında 1974 yılında Bursa'da Öğretmen lisesinden mezun olmuştur. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarih bölümünde tamamlamıştır. 1979-1982 yılları arasında öğretmenlik yapmıştır daha sonra ise Yıldız Teknik Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmıştır. Yüksek Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamıştır. Doktora eğitimini de Marmara Üniversitesi Türk Tarihi alanında tamamlayarak doktor unvanı almıştır (Meralaksener, 2024). Siyasi hayatına ilk olarak Doğru Yol Partisi'nde başlamıştır. 1994 yılında İzmit Büyükşehir Belediye Başkan adayı olarak seçime katılmıştır. 1995 yılında yapılan genel seçimlerde de İstanbul milletvekili olmuştur. Yine 1995 yılında Doğru Yol Partisi'nin Kadın Kolları Genel Başkanlığı'nı yapmıştır. 1996-1997 yıllarında dönemin koalisyon hükümetinde İç İşleri Bakanlığı'nı yapmıştır. Meral Akşener, 1999 seçimlerinde Kocaeli Milletvekili seçilmiştir. 2001 yılında Doğru Yol Partisi'nden ayrılarak, O dönem Fazilet Partisi'nden ayrılarak Yenilikçiler Hareketi'ni oluşturan Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün oluşumunda yer almış sonrasında ise oradan da ayrılmıştır. Yenilikçiler Hareketi'nden ayrılma sebebini Milli Görüş çizgisini devam ettirdiklerinden ötürü olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi'ne katılmıştır. Partinin 2006 yılı kongresinde Merkez Yönetim Kurulu'na seçilmiştir. 2007-2015 yılları arasında meclis başkanvekilliği görevini ifa etmiştir. 2015 yılında yapılan 7 Haziran seçimlerinde de partisinden milletvekili adayı olarak gösterilen Meral Akşener, o süreçte ülkede hükümet kurulamadığından ötürü yaklaşık beş ay süreli bir milletvekilliği yapmıştır ardından aynı sene yapılan 1 Kasım seçimlerinde ise aday gösterilmemiştir. Gerek aday gösterilmemesi gerek de Milliyetçi Hareket Partisi içerisinde değişimin olmasını isteyen tavrı ve değişimi gerçekleştirememesi nedeniyle yeni parti kurma sürecine giren Akşener, 25 Ekim 2017 tarihinde İyi Parti'yi kurmuştur. 2018 yılında Partisi'nin genel başkanı olarak Cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklamıştır. Aynı yıl yapılan genel seçimlere ise İyi Parti, Millet İttifakı adı altında girmiştir. 2023 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise yine Millet İttifakı'nın ortak adayı olan Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleme kararı almıştır.

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi ile milletvekili seçimi aynı gün gerçekleştirilmiştir. İyi Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı Meral Akşener'dir. Seçim

sonucuna göre Akşener %7,42 oy alarak dördüncü olmuştur. İyi Parti ise yurt içinde %10,14, yurt dışında ise %4,05 oy almıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda toplam oyu %9,96 olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu, 2018). İyi Parti, %10 seçim barajını aşamamasına rağmen Millet İttifakı çatısı altında seçime katıldığı için kırk üç milletvekili kazanmıştır. Sonraki yıl yapılan mahalli idareler seçiminde ise Millet İttifakı adı altında bazı şehirlerde ortak adaylarla seçime girilmiş bazılarında ise partiler kendi adaylarını çıkarmışlardır. İyi Parti bu seçim sonucunda %7,45 oy almıştır. 2023 genel seçimlerine gelindiğinde ise İyi Parti %9,96 oy ile kırk üç milletvekili kazanmıştır.

İyi Parti'nin Birinci Olağan Kurultayı 2017 yılının aralık ayında yapılmıştır. Bu kongrenin amacı partinin seçimlere katılabilme prosedürünü yerine getirmektir. 2018 yılının nisan ayında parti Birinci Olağanüstü Kongresini gerçekleştirmiştir. Bu kongrenin sloganı ''İyiler Kazanır'' olmuştur. kongrede genel başkan seçimi yapılmış Meral Akşener 1061 oy kullandığı seçimde 1 geçersiz oy haricinde bütün oyları alarak tekrardan seçilmiştir.

Partinin ikinci kurultayı 2020 Eylül de gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ülke genelinde pandemi tedbirleri uygulandığı için açık alanda, seyirci olmadan yapılmıştır. Kongrenin ana temaları arasında; İstanbul Sözleşmesi, emeklilikte yaşa takılanların sorunları ve tabiatın korunması vardır. Kurultayın sloganı ''Millet Bizi Çağırıyor'' dur. 16 Kasım 2020'de parti kurucularından Ümit Özdağ ihraç edilmiştir. İhraç sebebi ise partinin o dönemki İstanbul İl Başkanı Buğra Kavuncu'ya Fetöcü vurgusu yapmasıdır. Daha sonra mahkeme kararıyla partiye geri dönen Özdağ, bir süre sonra ayrılarak kendi partisini kurmuştur. Bu kurultayda ayrıca parti sözcülüğü makamı kaldırılmıştır.

24 Haziran 2023 tarihinde ise İyi Parti Üçüncü Olağan Kongresi yapılmıştır. Bu kongrenin sloganı ''rotamız net, pusulamız millet''dir. Kongrede konuşan Meral Akşener, milletvekili aday listelerinin oluşturulma sürecinde kendisi ve partisi hakkında asılsız iddiaların ortaya atıldığını belirterek, bu duruma sert tepki göstermiştir. "Hayatım boyunca ne düşmanlarım ne de siyasi rakiplerim bana bu kadar ağır ve çirkin iftiralar yöneltti. Ama bu sözleri kendi arkadaşlarımdan duydum," ifadeleriyle yaşadığı hayal kırıklığını dile getirmiştir. Ancak bu süreçte pes etmeyeceğini vurgulayan Akşener, biz yola koltuk ya da makam hırsıyla çıkmadık, otuz yıllık siyasi hayatımda parayla ilgili tek suçlamaya dahi maruz kalmadım. Beni parayla satın alabileceğini düşünenler utansın," demiştir. Partinin kuruluş dönemine de değinen Akşener, iki yüz kişilik kurucular kurulu

oluşturduk. Herkes elinden geleni yaptı; kimisi borç aldı, kimisi çocuğunun harçlık parasını koydu, kimisi eğitim için biriktirdiği parasını verdi. Asla kimseden yardım istemedik," diyerek partinin maddi fedakarlıklarla kurulduğunu belirtmiştir (BBC, 2023).

Meral Akşener, 2018 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden on beş milletvekili talep etmesini, siyasi kariyerinin en büyük pişmanlıklarından biri olarak değerlendirmiştir. Ancak bu süreçte Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun desteğini unutmayacağını belirterek, ona ömür boyu minnettar kalacağını ifade etmiştir. İyi Parti kurultayında yaptığı konuşmada, "O dönemde kendi gücümüzle seçimlere katılmalıydık, mücadelemizi sonuna kadar sürdürmeliydik. Eğer bunu başaramıyorsak, gereğini yapmalıydık. Ama ne yazık ki savaşmadık," diyerek geçmiş kararlarına yönelik özeleştiri yapmıştır. Akşener, on beş milletvekili desteğinin, İyi Parti'ye yönelik "kuyruk siyaseti" eleştirilerini beraberinde getirdiğini de kabul etmiştir. Buna karşın, Akşener, Cumhuriyet Halk Partisi ile yapılan işbirliğinin önemli kazanımlar sağladığını vurgulamıştır. Bu adımın, farklı toplumsal kesimlerin önyargılarının aşılmasında etkili olduğunu ifade eden Akşener, bu sürecin altılı masa ve Millet İttifakı'nın temelini oluşturduğunu hatırlatmıştır. Geçmişteki zorlukların, gelecekteki başarılar için zemin hazırladığına inandığını belirterek, işbirliğinin Türkiye siyasetinde kalıcı bir değişimin önünü açtığını ifade etmiştir (BBC, 2023).

İyi Parti'nin temel ilkeleri arasında; dürüstlük, hesap verebilirlik esaslarına bağlı hareket etmek ve siyaseti tüm vatandaşları kapsayan biçimde katılımcı yaklaşımla yürütmek vardır. İyi Parti, hedeflerin soyut kavramlar yerine somut ve ulaşılabilir olması gerektiğini savunmaktadır. Parti, çözüm odaklı çalışma ilkesine öncelik vermektedir. Bununla birlikte, düşünce özgürlüğü kapsamında yapıcı eleştirilere açık tutum sergilemek, eğitim, iktisat ve kültür alanlarında milli politika anlayışını benimsemek, toplumsal çeşitliliklere saygılı yaklaşmak nihayetinde de milli menfaati her şeyin üzerinde tutmak, parti politikaları arasında bulunmaktadır (İyi Parti, 2024).

6.6. İyi Parti'nin Genel Siyaset Anlayışı

İyi Parti'nin tüzüğünde Türk milliyetçiliğine dair maddelerin de olduğu görülmektedir. Ancak Milliyetçi Hareket Partisi tüzüğünde yer aldığı kadar Türk-İslam görüşüne dair maddeler bulunmamaktadır. Bunun yerine cumhuriyet, Atatürk, Kurtuluş Savaşı, laiklik ve bağımsız millet olma vurgusu tüzükte daha ön plana çıkmaktadır. (Saygı ve Aslan, 2020: 98-99).

İyi Parti'nin laiklik anlayışının temelinde, Atatürk'ün benimsediği birleştirici yaklaşım öne plandadır. Parti, milliyetçiliği etnik temelli üstünlük olarak değerlendirmemektedir. Devletin içinde yaşayan tüm bireylerin haklarını, birliğini ve demokrasiye bağlılığını esas alan bütünleştirici kapsamda ele almaktadır. Aynı etnik kökenden gelenler değil, Türk bayrağı altında yaşayan herkes, farklılıklarına bakılmaksızın eşit haklara sahip olmalı ve devlet açısından aynı derecede değerli kabul edilmelidir. Meral Akşener'e göre İyi Parti; demokrasiyi önemseyen, kalkınmayı hedefleyen ve milliyetçiliği benimseyen siyasi partidir (Politik Yol, 2021). Toplum içerisinde bazı kesimler Meral Akşener'in kurmuş olduğu partiyi Milliyetçi Hareket Partisi'nin içinden gelen parti olarak görmüş olsa da İyi Parti duruma karşı çıkmıştır. Parti, 2018 seçim döneminde merkez sağda bulunan bir parti olarak politikalarını geliştirse de sol kesimdeki seçmelerinde desteğini de elde edebilecek çalışmalar yapmıştır. Bu durum İyi Parti'nin siyasi tavrının katı ideolojik kalıplardan ziyade dönemin şartlarına göre esneklik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İyi Parti'nin seçmen profilinde Türk milliyetçiliğini benimseyenlerle birlikte, laikliği savunanlar, sekülerler, liberaller ve muhafazakârlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte Cumhur İttifakı'nın politikalarını benimsemeyen bir kesim de İyi Parti'yi desteklemektedir. Partinin seçmen tabanıyla ilgili açıklama yapan Yusuf Halaçoğlu'na göre; İyi Parti Atatürkçü, muhafazakâr ve milliyetçi partidir. Amacı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ana değerlerini koruyacak siyasi parti olmaktır (Haber Türk, 2017).

İyi Parti, terörle mücadele politikalarının merkezine, terör eylemlerinin yoğunlaştığı bölgelerde ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyini yükseltmeyi koymuştur. Akşener, "çözüm süreci" benzeri girişimlerin iktidara geldikleri takdirde tekrardan gündeme gelmeyeceğini belirterek, Kürt bireylerin PKK terör örgütüyle özdeşleştirilmesini doğru bulmadığını vurgulamıştır (Akşener, 2023). Parti programında sığınmacı problemini çözmek için "Milli Göç Doktrini" isimli yöntem önerilmektedir. Doktrinde, mültecilerin güvenli şekilde ülkelerine dönüşlerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Partiye göre, terör örgütleri arasında ayrım yapılmadan hepsine karşı devletin bütün olanaklarıyla mücadele edilmesi gerekmektedir.

İyi Parti'nin seçim dönemlerindeki sosyal medya paylaşımlarına çoğunluğu ''gençlik'' temalıdır. Bu durumun en önemli sebebi ise ilk defa sandık başına gidecek

gençleri etkilemektir. İyi Parti'nin Facebook, İnstagram ve X sosyal medya platformlarında aktif olarak kullandıkları hesapları bulunmaktadır. Burada paylaşılan içeriklerin birçoğu aynıdır. İçerikler arasında adalet, eğitim ve gelecek gibi konular vardır.

Partilerin seçim sloganları politikaları konusunda bilgi verici niteliktedir. 2023 seçim döneminde, Biat kültünün ve altın varaklı makamların ortadan kalkacağı, siyaset anlayışının birleştirici bir dille yapılacağı ve insanı yaşatmayan devlet anlayışının ortadan kalkacağı konularına vurgu yapılmıştır (İyi Parti, 2023). Kadın politikaları konusunda Meral Akşener yapmış olduğu bir açıklamada; kadınların toplum içerisindeki varlığına ve başarılarına alışılması gerektiğini ifade etmiş ve kadınların parlamentondan, fabrikalara oradan üniversitelere yeri gelirse tarlada hayatın önemli aktörü olarak yer alacağını belirtmiştir (Kızılarslan, 2021).

İyi Parti'nin katılmış olduğu 2018 ve 2023 seçimlerinde, Türkiye'de ki coğrafi bölgeler arasında en fazla oy oranını Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinden aldığı belirlenmiştir. Bu bölgelere kıyasla Doğu Bölgeleri'nde daha az oy almıştır. Başka bir araştırmada ise İyi Parti'ye oy veren kesimin, kendisini İslami değerleri benimseyen ancak siyasal İslamcı olmayan; laikliği savunan, milliyetçi ve Atatürk'ün değerlerine bağlı bireyler olarak tanımladığı görülmüştür. (TEAM, 2019).

İyi Parti'nin siyaset anlayışında dönemsel olarak gerçekleşen değişim ve dönüşümler parti içerisinde istifaların yaşanmasına sebep olmuştur. Parti'nin kuruluş sürecinde yer alan Nevzat Bor, Yusuf Halaçoğlu gibi isimlerin ayrılış sebebi partinin kuruluş gayelerinden taviz vermiş olmasıdır. Partide bir süre Başkanlık Divanı'nda yer alan Ümit Özdağ'ın ayrılma sebebi partinin milliyetçiliği savunan kişilerin yerine Fetöcüleri getirdiği iddiasıdır. Ümit Özdağ sürecin ardından Zafer Partisi'ni kurmuştur. İyi Parti'de dönem parti sözcülüğü yapan Yavuz Ağıralioğlu'da, İyi Parti'nin 2023 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde desteklediği Kemal Kılıçdaroğlu'nu benimsemediğinden ötürü istifa etmiştir. Yapmış olduğu bir açıklamada güçlendirilmiş parlamenter sistem düşüncesinin, güçlendirilmiş Kemal Kılıçdaroğlu düzenine dönüştüğünü vurgulamıştır (BBC, 2023).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine karşı çıkan İyi Parti, Güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçilmesini istemektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin

toplumda kutuplaşmalara ve iktisadi bunalımlara sebep olduğunu belirtmektedir. İyi Parti iktidara gelirse güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçilecektir. Bu sistemde milli birlik sağlanacak ve uluslararası hukuk normlarına ulaşılacaktır (İyi Parti, 2023). Cumhurbaşkanlığı makamı, bürokratik yapıdan ziyade bakanlıklar ile kamu kurumlarının koordinasyon ve denetiminden sorumlu yapıya dönüştürülecektir. Planlanan hükümet sisteminde, cumhurbaşkanlığının devlet başkanı rolünü sürdüreceği vurgulanmıştır. Ancak, "yürütme başkanı" statüsünü kaldıracak ve yürütme ile ilgili bazı görev ve yetkileri hükümete devredeceklerdir. Bakanlıklarda yetki çatışmalarına ve verimsizliğe neden olan bakan yardımcılığı sistemine son vereceklerini, yetki devri ilkesini çağdaş ve demokratik normlara uygun olarak yeniden düzenleyeceklerini belirtmişlerdir. Mahalli idarelerin merkezi yönetime bağımlılığını azaltmayı ve kırtasiyecilikten arındırmayı amaçladıklarını ifade etmiştir (İyi Parti, 2018: 23).

İyi Parti, temel hak ve özgürlüklerin kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenmesine karşı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Parti, İstanbul Sözleşmesini kadınların yaşam hakkını koruyan uluslararası bir güvence olarak değerlendirmektedir. Sözleşmenin derhal ve eksiksiz şekilde uygulanması gerektiğini savunan İyi Parti, ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni esas alarak Çocuk Koruma Kanunu'nda değişiklik yapmayı ve düzenlemeyi daha kapsamlı hale getirmeyi amaçlamaktadır (İyi Parti, 2023: 20).

Uluslararası ilişkilerde, Türkiye'nin menfaatleri ön planda tutulmalıdır. Bundan ötürü ülkemizin coğrafi ve stratejik konumu, tarihi yapısı ile yer altı zenginlikleri detaylı şekilde analiz edilerek milli dış politika görüşü benimsenmelidir. Türkiye, Batı coğrafyasıyla koordinasyonunu daha fazla arttırmalıdır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki üyelik sürecinin de doğru şekilde geliştirilemediğini ileri sürmektedir (İyi Parti, 2023: 43). Türkiye için Türk Devletleri önem arz etmektedir bundan dolayı ilişkiler güçlendirilmelidir. İyi Parti NATO ile yürütülen ilişkilerin, Türkiye'nin menfaatine göre devam ettirilmesinden taraftır (İyi Parti 2023: 45). Amerika Birleşik Devletleri ile ülkemizin eşit düzeyde iki müttefik olduğunu ifade eden İyi Parti'ye göre bu ülkeyle güven esaslı ilişkiler kurulmalıdır.

İyi Parti'nin siyaset anlayışında aile toplumun yapı taşını oluşturmaktadır. Aile mektep olarak görülmekte ve mutluluğu içerisinde barındırmaktadır. Bağları güçlü

toplum olmak için toplumda yaşayan kişilere sevgi ile hoşgörü duygusu aşılanmalıdır. İyi Parti, aile kurumunun sosyo-ekonomik sorunlar ve kültürel yozlaşma sebebiyle gün geçtikçe zayıfladığını; bunun da aile bağlarının kopmasına ve boşanma oranlarının artmasına yol açtığını savunmaktadır. Partiye göre kentleşme, bireyleşme ve yabancılaşma süreçleri aile yapısının parçalanmasına yol açmakta ve azalan genç nüfus sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu nedenle aile kurumunu koruma ve güçlendirme ihtiyacına dikkat çekmektedir. Bu amaç doğrultusunda devletin ailelere yönelik ekonomik ve sosyal destek politikaları geliştirmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca gençlere evlilik öncesi danışmanlık hizmeti verilmesinin aile yapısının sağlam temeller üzerine kurulmasına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. İyi Parti, huzurlu ve müreffeh bir aile yapısı oluşturmak için gerekli tedbirleri almayı öncelikli hedef olarak görmektedir (İyi Parti: 2018: 21). Parti, kadın haklarını güçlendirmek gayesiyle Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nü daha etkin hale getirmeyi planlamaktadır. Kadına şiddeti önlemek için kriz merkezleri kurmayı, risk haritaları oluşturmayı ve Kadın Veri ve Bilgi Sistemi'ni hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Merkezlerde bilinçli kadın personel istihdamına öncelik verilecek, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitimler düzenlenecek ve eğitim sistemine bu konuları kapsayan zorunlu dersler eklenecektir.

İyi Parti'nin iktisat politikalarında, küresel ve bölgesel dinamikler etkin konumda olacaktır. Bu doğrultuda, küresel iktisadi sisteme uyumlu politikalar geliştirilecek ve Türkiye'nin dışa bağımlılığı asgari düzeye indirilecektir. Kamu yönetimi alanında da şeffaflık ve hesap verilebilirlik ön plana çıkarılacaktır. Hayata geçirilecek olan kamu yönetimi reform kanunuyla merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler demokratik ilkeler bağlamında yeniden düzenlenecektir. Türkiye'ye yatırım yapacakların siyasi görüşlerinden bağımsız aynı muameleye tabi tutulacak ve yatırımları anayasal güvence altında olacaktır.

Kamusal alanda kaynak veriminin arttırılabilmesi için kamu maliyesi reformu gerekmektedir. Vergi denetimi sıkı şekilde yapılıp adaletli vergi anlayışı uygulamalıdır. Bu politikalar gerçekleştiği takdirde Türkiye'nin refah düzeyi yükselecektir (İyi Parti, 2018: 43). Eğitim siyaset üstü bir kavramdır. Milli değerleri ön plana çıkaran ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluş ilkelerini benimseyen gençlik yetiştirmek için eğitim önem arz etmektedir. Bundan ötürü de eğitimin siyasi müdahalelerden bağımsız olması gerekmektedir.

İyi Parti, iktidarın kendi zenginlerini oluşturma isteğinin toplum içerisinde sorunların çıkmasına sebep olduğunu öne sürmektedir. Konuya çözüm olarak kamusal alanda şeffaflık sağlanmalı ve siyasi ahlak kanunu çıkarılmalıdır. Kanunun içeriğine göre yolsuzluğu kim yapıyorsa yapsın verilen ceza zaman aşımına uğramamalı ve cezalarda caydırıcı nitelikte olmalıdır. Yargılamalar ise İhtisas Mahkemeleri tarafından yürütülmelidir (İyi Parti, 2018: 39).

7. MİLLİYETÇİLİK PERSPEKTİFİNDEN MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ İLE İYİ PARTİ'NİN MUKAYESESİ

Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milliyetçiliğe bakışları, politik tavırları ve toplumsal tabanları arasındaki benzerlik ve farklılıkların mukayeseli olarak incelenmesi, Türkiye'de milliyetçi siyasetim dönüşümünü kavramak açısından önem arz etmektedir. Dönüşümün kavranabilmesi için iki siyasi partinin milliyetçiliklerini şekillendiren unsurların açıklanması gerekmektedir. Bundan dolayı tezin bu bölümünde partiler; ideolojileri, tüzükleri, programları, seçim beyannameleri, seçim sonuçları ve konuyla ilgili yapılan görüşmeler bağlamında mukayeseli olarak değerlendirilecektir.

7.1.Parti Tüzükleri Bağlamında Mukayesesi

Dünya genelinde meydana gelen değişim ve dönüşümler 21. yüzyılın teşkilatlanma dönemi olduğunu göstermektedir. Siyasi sistemler; sivil toplum örgütleri ya da siyasi partiler arasındaki etkileşimin egemenliği altında işlevini yerine getirmektedir. Siyasi partiler demokrasinin işlevselliği açısından önem arz etmektedir. Partiler kuruluş amaçları gereği iktidarı hedeflediklerinden bu hedefe ulaşmada teşkilatlanma önemli yere sahiptir. Siyasi partilerin teşkilatlanma şekilleri de amaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Partinin teşkilatlanmaya vermiş olduğu önem parti içi ilişkilerin düzeni ve yapısallığına bağlı olarak değişmektedir (Özbudun, 1995: 70). Siyasi kurumsallaşmanın ölçütü olarak Samuel Huntington "Karmaşıklık İlkesi'ni" belirlemiştir. İlkeye göre partinin teşkilat yapısı ne kadar basit ve yüzeysel düzeydeyse, yozlaşma riski o kadar fazladır. Buna karşılık, teşkilat yapısı ne kadar karmaşık ve çok katmanlıysa, parti o ölçüde kurumsallaşmış yapıya sahiptir (Huntington, 1966: 72). Bu bağlamdan hareket ederek tezin bu bölümünde Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin tüzükleri bağlamında mukayesesi yapılacaktır.

MHP'nin teşkilatlanması ana birimler, yan kuruluşlar ve yurt dışı teşkilatlanmalarından oluşmaktadır. Ana birimler kapsamında; genel merkez teşkilatı, parti grubu, il teşkilatları, ilçe ve belde teşkilatlanmaları yer almaktadır. Yan kuruluşlarını ise; gençlik kolları ile kadın kolları oluşturmaktadır. Yan kuruluşlar içerisinde yer alan gençlik ve kadın kolları, partinin merkez yönetim kurulu tarafından alınmış kararla şehirlerde, ilçelerde ve beldelerde teşkilatlanma hakkına sahiptir. Yan kuruluşların teşkilatlanma şekilleri ile görev alacak kişilerin vazifeleri yayınlanacak yönetmelikle belirlenmektedir. Parti Genel Başkanı ihtiyaç duyarsa Genel Başkan Danışmalığı, Parti Müfettişliği ve Siyasi Etik Kurulu da kurulabilmektedir. Bu birimlerde görevlendirilecek kişiler ya doğrudan genel başkana ya da genel başkanın belirlediği divan üyesine bağlı olacak şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Yurt dışı teşkilatlanmalarında temsilcilik kurulacak ülke mevzuatının dikkate alınması gerekmektedir. Bu temsilcilik Parti Genel Başkanının teklif etmesi üzerine, Parti Merkez Yönetim Kurulu'nun alacağı kararla kurulmaktadır. Yurt dışı teşkilatlanmalarının çalışma esaslarına dair kurallar için yönetmelik çıkarılmaktadır. Kadın kolları, gençlik kolları ve yurtdışı teşkilatlarında görev yapacak kişilerin belirlenmesinde özel düzenleme yok ise tüzükteki kurallar geçerlidir (MHP, 2024: 33-37).

Genel Merkez teşkilatı; parti genel başkanı, genel başkan yardımcıları, parti genel sekreteri, genel sekreter yardımcıları, başkanlık divanı, merkez yönetim kurulu üyeleri, parti danışma kurulu, genişletilmiş yüksek istişare meclisi, genel başkan başdanışmanı, parti müfettişliği, siyasi etik kurulu ve çalışma gruplarından oluşmaktadır. Genel Başkan, büyük kongrede üye tam sayısının salt çoğunluğunun oyunu alarak seçilmektedir. Seçimin ilk iki turunda gerekli çoğunluk sağlanamaz ise üçüncü tur oylamada en fazla oyu alan üç yıl süreyle Genel Başkan seçilmektedir. Genel Başkan, parti adına bildiri yayınlama, demeç verme, hukuki yollara başvurma yetkisine sahiptir. Genel Başkan kendisinin bulunmadığı zamanlarda, başkanlık kurulu üyelerinden birini yerine görevlendirmektedir. Genel Başkan parti faaliyetlerinin kanuna, parti programına ve ülke çıkarlarına uygun yürütülmesini sağlamak ve bu faaliyetlerin etkinliğini artırmak için parti müfettişlerini görevlendirebilmektedir. Genel merkezde idari işlerde görev alacak personelin atanma ve terfi işlemleri ile görevden alınması, genel sekreterin tavsiyesi üzerine genel başkan tarafından karara bağlanmaktadır (MHP, 2024: 71-75).

Büyük Kongre sonrası yapılan ilk Merkez Yönetim Kurulu toplantısında yönetim kurulu üyeleri arasından gizli oyla ve üye sayısının salt çoğunluğuyla on iki genel başkan yardımcısı seçilmektedir. Seçilen genel başkan yardımcıları: teşkilat işleri, hukuk ve seçim işleri, siyasi işler, parlamento ve yürütme ile ilgili işler, ekonomi ve sosyal politikalar, medya, iletişim ve dijital mecralar, mali işler, Türk dünyası ve uluslararası ilişkiler, araştırma ve strateji geliştirme, yerel yönetimler, aile, kadın ve sosyal hizmet politikaları, mesleki ve sivil toplum kuruluşları ve parti içi eğitim ile siyaset ve liderlik okulu faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Genel başkan, yardımcıların görev, yetki ve sorumluluk alanlarını belirleme, gerektiğinde görevlerde değişiklik yapma ve yeni görev oluşturma yetkisine sahiptir. Ayrıca gerekli gördüğü takdirde başkan yardımcısına destek amacıyla Merkez Yürütme Kurulu üyeleri arasından daimi veya geçici görevli atayabilmektedir (MHP, 2024: 75).

Kongre sonrası yapılan ilk toplantıda Merkez Yürütme Kurulu üyeleri arasından gizli oy ve salt çoğunluk ilkesine göre parti genel sekreteri seçilmektedir. Ayrıca idari, mali ve teknik işlerden sorumlu iki genel sekreter yardımcısı bulunmaktadır. Genel sekreter, genel başkanın verdiği görevleri yerine getirme, başkanlık divanıyla merkez yönetim kurulu kararlarını uygulama, kararları muhafaza etme, partinin parlamento grubu ile başkanlık divanı arasında idari konularda koordinasyonu sağlama, yazışmaları gerçekleştirme, genel merkezde çalışan personelin tayin ile terfilerini genel başkanın onayına sunma yetkisine sahiptir.

Başkanlık Divanı; genel başkan, genel başkan yardımcıları, genel sekreter ile yardımcılarından oluşmaktadır. Divan, partiyle ilgili yapılacak açıklamaların esaslarının belirlenmesi, partinin sevk ve idaresi, parti teşkilatları arasındaki uyumun sağlanması, teşkilatların yapmış olduğu çalışmaları yönlendirme, diğer siyasi partilerle ilişkiler, partinin seçim bildirgesi hazırlanması ve uluslararası ilişkilerin gerçekleştirilmesi gibi faaliyetleri yürütmektedir. Genel başkan ile yüz elli üyeden oluşan merkez yönetim kurulu partinin Büyük Kongre'den sonra en üst düzey karar organıdır. Kurula seçilen üyenin parti teşkilatında başka görevi varsa o görevi bırakması gerekmektedir. Parti teşkilatlarının kurulması veya feshi, hükümete ortak olunup olunmayacağı, genel ve yerel seçimlere katılım ile aday belirleme esaslarına karar vermek kurulun görevleri arasındadır. Seçimlerde partinin cumhurbaşkanı adayını belirlemek, aday göstermemek

veya başka bir adayı desteklemek ise merkez yürütme kurulunun yetkisindedir (MHP, 2024: 125).

Partide, üyeleri genel başkan tarafından atanan kırk kişilik danışma kurulu bulunmaktadır. Kurul ulusal veya uluslararası düzeydeki gelişmelerle ilgili genel başkana görüş ve önerilerde bulunmaktadır. Genel başkanın belirlediği konularda müştereken veya bağımsız olarak araştırma ve çalışma yapmaktadır. Genel Başkan başkanlığında yılda en az üç kez toplanan kurulu genel başkan gerekli görüldüğü takdirde farklı dönemlerde de toplantıya çağırabilmektedir.

Genişletilmiş Yüksek İstişare Kurulu ülkeyle ilgili konular hakkında görüşlerini bildirmek üzere merkez yönetim kurulu, danışma kurulu üyeleri, meclis üyeleri, belediye başkanları, il ve ilçe başkanları, il meclisi üyeleri ve belediye meclisi üyelerinden oluşmaktadır. Parti Genişletilmiş Yüksek İstişare Kurulu toplantıları, genel başkanın çağrısı üzerine yapılmaktadır. Genel başkan, çeşitli konularda araştırma, inceleme, değerlendirme ve benzeri çalışmaları yürütecek yeterli sayıda başdanışman atamaktadır. Başdanışmanlar ve danışmanlar; merkez yönetim kurulu, başkanlık divanı ve genişletilmiş yüksek istişare kurulu toplantılarına ve diğer parti toplantılarına, genel başkan gerekli gördüğü takdirde oy kullanma hakkı olmaksızın katılabilmektedir. Başkanın onayı ile parti dışındaki toplantılarda partiyi temsil etmekle görevlendirilebilirler. Partinin bütün kademelerindeki parti faaliyetleri ile ilgili çalışma grupları kurulmaktadır. Genel merkezde kurulan çalışma grupları genel başkanın izniyle kurulurken, il teşkilatlarında başkanlık divanının onayı ile kurulmaktadır. Bu gruplar kuruldukları teşkilat kademesinin başkanına bağlıdır ve yaptıkları çalışmaların sonucunu birimin amirine sunmakla görevlidir (MHP, 2024: 76-83).

Partinin yurt içinde koordine olup faaliyetlerini gerçekleştirmesinde önemli yeri olan birim yerel teşkilatlanmalardır. Bu teşkilatlanmalar bulundukları coğrafi konuma göre il, ilçe veya belde teşkilatı şeklinde kurulmaktadır. MHP'nin il teşkilatlarının başında İl Başkanı vardır. Başkan, il kongre delegelerinin oy kullandığı seçimde gizli oy esasıyla seçilmektedir. Görev süresi en fazla üç senedir. Görevleri arasında ilde partinin genel merkez temsilciliğini yapmak, yönetim kurulunu organize etmek, parti teşkilatlarını denetlemek ve diğer siyasi partilerle iletişimi sağlamak vardır. İl yönetim kademesi içerisinde başkanın yanı sıra başkan yardımcıları, il sekreteri ve il yönetim kurulu

bulunmaktadır. İl başkan yardımcıları, başkan tarafından verilmiş görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. İl sekreteri ise parti ile ilgili yazışmaları gerçekleştirmekten, gerekli defterleri ve kayıtları tutmaktan sorumludur.

İl Yönetim Kurulu en fazla üç seneliğine seçilmektedir. İl yönetim kurulunda yer alacak kişi sayısı o ilin toplam nüfusuna göre belirlenmektedir. Toplam nüfusa il merkezi, ilçe, belde ve köyler de dahildir. Nüfusu 500 bine kadar olan şehirlerde 21 asil üye, 500 bin ile 1 milyon 500 bin arasındaki şehirlerde 25 asil üye, 1 milyon 500 bin ile 2 milyon 500 bin arasındaki şehirlerde 33 asil üye ve 2 milyon 500 binden fazla olan şehirlerde de 41 asil üye bulunmaktadır (MHP, 2024: 50). Genel Merkez Yönetimi'nde olduğu gibi il yönetiminde de asil üye sayısı kadar yedek üye vardır. İl yönetim kurulunun görevleri arasında; alt kademe etkinliklerini denetleme, üst kademelerin talimatlarını yerine getirme, genel merkezde bağlı olduğu Genel Başkan Yardımcısı'nın onayıyla il içerisinde gerekli toplantıları düzenleme ve ildeki ekonomik, politik ve sosyal olaylarla ilgili araştırma yapıp değerlendirmek vardır.

İlçe teşkilatlanmaları bulundukları coğrafi bölge sınırları içerisinde partiyi temsil etmektedir. İl başkanı gibi ilçe başkanı da en fazla üç seneliğine göreve gelmektedir. Belde teşkilatlarındaki işleyiş il ve ilçe teşkilatlarına göre farklıdır. Belediye teşkilatı bulunan il ve ilçe merkezleri dışında da belde teşkilatı kurulabilmektedir. Belde teşkilatı bağlı bulunduğu ilçe teşkilatına tabidir. Belde yönetim kurulu seçimi ilçe başkanının veya atanacak yönetim kurulu üyesinin denetiminde yapılmaktadır. Seçime beldede ikamet eden parti üyeleri katılmaktadır. Belde Yönetim Kurulu, başkan dahil beş üyeden oluşmaktadır. Belde yönetim kuruluna seçilen üyelerin görev süresi, bağlı bulundukları ilçe başkanının görev süresi kadardır (MHP, 2024: 43).

Parti grubu da MHP'nin teşkilat yapısı içerisinde yer almaktadır. Parlamentoda grup oluşabilmesi için partinin yirmi ve üstü sayıda milletvekili olması gerekmektedir. Siyasi partinin Genel Başkanı aynı zamanda, grubunda başkanıdır. Genel Başkan milletvekili olmadığı takdirde meclis grubu kendi içinden başkan seçmektedir (MHP, 2024: 112).

Kadın, Aile, Çocuk ve Engelli Politikalar Başkanlığı partinin kadın yapılanmasıdır. Genel Başkan Yardımcısı'na bağlı şekilde görevlerini yerine getirmektedir. Partinin yerel düzeydeki kadın teşkilatlanmalarında ise birimden sorumlu

il başkan yardımcısı bulunmaktadır. MHP'nin kendi bünyesinde gençlik kolları olmamakla birlikte gençlik yapılanması Ülkü Ocakları'dır. Parti teşkilat yapısında olduğu gibi Ülkü Ocakları'nda da kuvvetli hiyerarşik yapı egemendir. Teşkilat yapısının merkezinde Ülkü Ocakları Genel Başkanı bulunurken, alt kademesinde Genel Başkan Yardımcıları ve Ocak Sekreteri bulunmaktadır. Ayrıca teşkilatlanma içinde çeşitli birimler vardır. Bunlardan bazıları; Bilgi İşlem Birimi, Arge Birimi, Üniversiteler Birimi, Dergi Birimi, Kadınlar Birimi, Türk Dünyası Birimi, Basın Birimi ve Ortaöğretim Birimidir. Ocağın Üniversite Birimi'nin başındaki kişilere "Üniversite Teşkilat Başkanı" adı verilmektedir. Üniversite Başkanı'na bağlı olarak o üniversitedeki her fakültenin başkanı ve bölüm başkanları yer almaktadır. Bu çok başkanlı hiyerarşik yapının çeşitli amaçları vardır. Birincisi, kontrol mekanizmasını farklı kanallardan güçlendirmek; ikincisi, disipline ve otoriteye dayalı sorumluluk duygusu geliştirmek; en mühimi de güçlü kimliğin inşasına katkıda bulunmaktır. Genç yaşta herhangi bir birim başkanlığına atanan gencin hiyerarşik konumu ile teşkilata bağlılığı daha da güçlenecek ve teşkilatının yönetim kademesinde bulunmak bireyin motivasyonunu artıracaktır (Bora & Can, 2016: 289).

İyi Parti'nin örgütlenmesi, temel teşkilat birimleri, yan kuruluşlar, yardımcı kuruluşlar ve yurt dışı temsilciliklerinden oluşmaktadır. Teşkilatların tüm kademeleri, parti genel merkezince verilecek görevlere uymak durumundadır. Genel merkez teşkilatı, il-ilçe teşkilatları ve parti grubu İyi Parti'nin temel teşkilat birimleridir. Partinin kadın ve gençlik kolları yan kuruluşlar arasındadır. Yan kuruluşların görev alma süresi olağan kongre ile başlayıp bir sonraki olağan kongre ile tamamlanmaktadır. Parti müfettişliği, parti içindeki eğitim merkezleri, ihtisas grupları, merkez danışma ve istişare kurulu, bilim yüksek kurulu ile parti içi demokrasi ve siyasi etik yüksek kurulu da yardımcı kuruluşları oluşturmaktadır. Yurt dışı temsilcilikler de partinin ülke dışında görev yapan birimleridir.

İyi Parti'nin genel merkez teşkilatlanması içinde; Genel Başkan, Kurultay, Başkanlık Divanı, Genel İdare Kurulu ile Merkez Disiplin Kurulu vardır. İyi Parti'nin en üst birimi olma özelliğine sahip olan Kurultay, doğal ve seçilmiş üyelerden oluşmaktadır. Kurultay'ın doğal üyeleri; partinin Genel Başkanı, Merkez Disiplin Kurulu, Genel İdare Kurulu, Parti milletvekilleri ile üyelikleri süren parti kurucularıdır. Seçilen üyeler de Türkiye Büyük Millet Meclisi üye sayısının iki mislinden fazla olamamaktadır. Partinin bu birimi bütün konularda son karar verme yetkisine sahiptir ve verdiği kararlar kesindir.

Parti Genel Başkanını, Merkez Disiplin ve Genel İdare Kurulu'nu seçme yetkisi de Kurultay'dadır. Diğer yetkileri ise partinin tüzük ve programında değişiklik yapabilme, partiye üyeleri kabul etme, tüzel kişiliğin fesih edilmesi, diğer siyasi partilerle birleşme kararı almak ve disiplin kurulu tarafından verilen cezaları ilgili maddelere göre affetmektir.

Genel Başkan da partinin Genel Merkez Teşkilatı'na bağlıdır ve maksimum üç seneliğine seçilmektedir. En fazla üst üste üç dönem görev yapabilmektedir. Parti temsilcisi olan Başkan, Merkez Disiplin Kurulu dışında İyi Parti'nin bütün teşkilatlarında başkanlık yapmaktadır. Genel Başkan, Başkanlık Divanı'nın çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir. Milletvekili olarak seçilmişse Türkiye Büyük Millet Meclisi Grup Başkanlığı yapmaktadır. Yapmış olduğu işlemlerden ötürü de Parti Kurultayı'na karşı sorumluluğu bulunmaktadır.

Kurultay dan sonra en üst yönetim organı Genel İdare Kurulu'dur. Genel İdare Kurulu'nun üye sayısı yetmiş beştir. Bu sayının elli kişisi asil olarak, yirmi beş kişisi de yedek olarak görev yapmaktadır. Bu birimin başındaki isim Parti Genel Başkanı'dır. Genel Başkan'ın olmadığı durumlarda eğer yerine birisini görevlendirmemişse partinin siyasi işlerden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı görevi devralmaktadır. Kurulda alınan kararlar toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınmaktadır. Genel İdare Kurulu; Kurultay kararlarını uygulamak, parti politikalarını tanıtmak, kurultay gündemini ve takvimini belirlemek, aday belirleme sürecinde ön seçim yapmak, partinin mali yapısını güçlendirmeye yönelik önlemler almak ve parti ilkelerine aykırı davranan yerel teşkilat yönetimlerini görevden almakla yetkilidir. Partinin cumhurbaşkanı adayı Genel İdare Kurulu üye sayısının onda birinin teklifi üzerine çoğunluğun onayı ile belirlenmektedir (İyi Parti, 2020: 42).

İyi Parti içerisinde icra kurulu olarak Başkanlık Divanı bulunmaktadır. Başkanlık Divanı bünyesinde; Genel Başkan, Siyasi İşler Başkanı, Parti Genel Sekreteri, Teşkilat Başkanı, Mali İşler Başkanı, Kurumsal İlişkiler Başkanı, Hukuk, Seçim ve Parlamento İşleri Başkanı, Uluslararası İlişkiler Başkanı, Türk Dünyası ve Yurt Dışı Teşkilatlanma Başkanı, Milli Güvenlik ve Göç Politikaları Başkanı, Yerel Yönetimler Başkanı, Kadın, Aile ve Sosyal Hizmetler Başkanı, Medya Tanıtım Başkanı, Ekonomi ve Kalkınma Politikaları Başkanı, Arge Eğitim ve Siyaset Akademisi Başkanı, Sivil Toplum İlişkileri

Başkanı, Toplumsal Politikalar Başkanı, Tarım Politikaları Başkanı ile Kültür, Sanat ve Gençlik Politikaları Başkanı yer almaktadır. Bu başkanlıklara seçilen isimleri Parti Genel Başkanı, Genel İdare Kurulu üyeleri arasından seçmektedir. Genel Başkan gerekli görürse Başkanlık Divanı'na seçeceği en çok üç kişiyi parti üyeleri arasından atama yetkisine sahiptir. Başkanlık Divanı'na seçilen kişiler üç dönemden fazla üst üste divanda bulunamamaktadır (İyi Parti, 2020: 32). Genel İdare Kurulu, partinin meclis grubu ile genel merkez arasındaki uyumu sağlamaktadır. İyi Parti'nin genel merkez teşkilatlanması içinde değineceğimiz en son birim de Parti Genel Sekreteri'dir. Görevi ise Genel Başkan'ın vereceği talimatlar uygulamak ve Başkanlık Divanı kararlarını yerine getirmektedir (İyi Parti: 2020: 34).

Parti grubuna Genel Başkan liderlik yapmaktadır. Başkan milletvekili seçilmemiş ise, partinin meclisteki üyeleri arasından salt çoğunlukla grup başkanı seçilmektedir. Parti grubunun il ve ilçe düzeyindeki temsilcisi belediye meclisi ile il genel meclisidir. Burada grup kurulması için en az üç üye şartı bulunmaktadır. İl başkanları, il yönetim kurulunun onayıyla il ve belediye meclisi üyelerini toplantılara çağırma yetkisine sahiptir. Benzer şekilde ilçe başkanı, belediye meclisi üyelerini ilçe yönetim kurulunun onayıyla toplantıya davet edebilmektedir. Bu toplantılarda parti politikalarına ilişkin bağlayıcı kararlar alınmaktadır. İl meclisi ve belediye meclisi gruplarının yılda en az iki kez toplanmaları gerekmektedir (İyi Parti, 2020: 35).

Parti faaliyetlerini daha etkin şekilde sürdürmek için il, ilçe, belde, mahalle ve köylerde teşkilatlanmaya gitmiştir. İl teşkilatları, il başkanı, il kongresi ve il yönetim kuruluyla divan kurulundan oluşmaktadır. İl kongresi tarafından seçilen il başkanının görev süresi üç yıldır. Genel Başkanlıkta olduğu gibi il başkanlıklarında da üç dönem esası geçerlidir. İl başkanı genel merkezin o coğrafi bölgedeki temsilcisidir. O il de bulunan alt kademedeki parti birimlerinin çalışma ve faaliyetlerinin denetiminden sorumludur. İl divan kurulu üyelerini atama yetkisi il başkanındadır. Başkan, il ve ilçe yönetim kurulu, il ya da büyükşehir belediye meclisi grubu, il genel meclisi grubu ve ilde oluşturulan çalışma gruplarının görevleri yerine getirirken uyumlu ve verimli şekilde çalışmaları için koordinasyonu sağlamaktadır. İl başkanı, seçim işlerini yürütmek, parti politikalarını geliştirmek ve güçlendirmek, ildeki siyasi, ekonomik ve sosyal olayları araştırmak ve raporlamak amacıyla il yürütme kurulunun önerisi ve genel idare kurulunun

onayı ile çeşitli ihtisas komisyonlarının kurulmasını sağlamakta ve komisyonlara başkanlık etmektedir (İyi Parti, 2020: 16).

İl teşkilatının en yüksek karar alma ve kontrol organı il kongresidir. Kongre, seçilmiş ve doğal delegelerden oluşmaktadır. Delegeler o ilin milletvekilleri, il başkanı, il yönetim kurulu üyeleri, il disiplin kurulu başkan ve üyeleri ile partinin büyükşehir belediye başkanlarını kapsamaktadır. İl kongresinde il yönetiminin faaliyet ve sonuç raporları görüşülmektedir. İl kongrelerinde, parti kurultayı için delege seçimi yapılmaktadır. İl teşkilatında bulunan diğer iki organ olan Yönetim Kurulu ve Divan Kurulu'dur. Yönetim Kurulu, genel merkezin direktifleri bağlamında, parti adına siyasi çalışmaların planlanmasından denetimine kadar ki süreci gerçekleştirmektedir. Parti teşkilatlanmasını daha da güçlendirmek ve oy potansiyelini arttırmak için yeni üye kazanmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. İl yönetim kurulunun üye sayısı nüfusa göre belirlenmektedir. Nüfusu iki yüz elli binden az olan şehirlerde on dört ile yirmi üye arasındadır. Nüfusu yedi yüz elli bine kadar olan şehirlerde sekiz ile en çok otuz iki üyeden oluşmaktadır. Şehir nüfusu bir buçuk milyona kadar olan şehirlerde yirmi sekiz ile kırk üyeden, nüfusu bir buçuk milyondan dört milyona kadar olan şehirlerde otuz dört ile elli arasındadır. Dört milyondan fazla nüfusu kapsayan şehirlerin de yönetim kurulu üye sayısı en az kırk iki en fazla altmıştır. Bu asil üye sayısının en az yarısı en fazla da üye sayısı kadar yedek üye bulunmaktadır. (İyi Parti, 2020: 17). Bu kurulun başındaki kişi İl Başkanı'dır. Partinin il divan kurulu üyeleri; il başkan yardımcısı, il sekreteri veya il muhasibidir. Bu kuruldaki kişi sayısı, minimum altı, maksimum da Genel Merkez Başkanlık Divanı'ndaki sayı kadardır. İl divan kurulu, il başkanının başkanlığında ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ay içerisinde en az iki kez toplanmaktadır. İl divan kurulu, il başkanının vermiş olduğu görevleri yerine getirmektedir. Ayrıca il kongresi ile il yönetim kurulunun aldığı kararların uygulanmasını sağlamaktadır.

İlçelerde parti faaliyetlerini yürütmek ve etkinliği arttırmak üzere genel merkez tarafından ilçe teşkilatlarının kurulması öngörülmüştür. İlçe başkanı, il başkanı gibi en fazla üç yıllığına göreve gelmekte olup aralıksız olarak en çok üç dönem başkanlık yapabilmektedir. Partinin ilçedeki birimlerini denetleme yetkisine sahiptir. İlçedeki toplumsal, yöresel ve ekonomik sorunları tespit edip inceleme görevi bulunmaktadır. İl yönetim kurulunda olduğu gibi ilçe yönetim kurullarının üye sayısı da nüfusa göre belirlenmektedir. Nüfusu 20.000'in aşağısı olan ilçelerde yönetim kurulu üye sayısı sekiz

ile yirmi bir arasında değişmektedir. Nüfusu 50.000'e kadar olan ilçelerde, on iki ile yirmi üç üyeden, Nüfusu 100.000'e kadar olan ilçelerde on altı ile yirmi yedi arasında, 500.000'e kadar nüfusu olan ilçelerde yirmi ile otuz üç arasında 500.000'den fazla nüfusu olan ilçelerde ise en az yirmi dört en fazla kırk üç üyeden oluşmaktadır. Bu asil üye sayılarının en az yarısı, en çok da asil üye sayısı kadar yedek üye seçilmektedir (İyi Parti: 2020: 14). Parti'nin genel idare kurulu, o ilçenin gereksinimlerini değerlendirerek üye sayısında değişikliğe gidebilmektedir. İlçe yönetim kurulu, il yönetim kurulunun il genelinde yaptığı görevleri ilçe genelinde yapmakla mükelleftir. İlçe divan kurulu, ilçe yönetim kurulu üyeleri arasından belirlenmektedir, üye sayıları en az altı en fazla da genel merkezdeki Başkanlık Divanı üye sayısı kadardır. Bu kurul ilçe başkanının vermiş olduğu işleri yapıp ilçe yönetim kurulu tarafından alınan kararların yürütülmesini sağlamaktadır.

Belde teşkilatları, il ve ilçe merkezleri haricinde belediyelerin bulunduğu yerleşim yerlerindeki ilçe teşkilatına bağlı olarak kurulmaktadır. Belde başkanı, ilçe yönetim kurulunun önerisi ve il yönetim kurulunun onayıyla göreve gelmektedir. Belde yönetim kurulu da ilçe başkanının önerisi ve ilçe yönetim kurulunun onayıyla belirlenmektedir. Belde yönetim kurulu üye sayısı en az üç, en fazla on beş olmalıdır. Belde başkanı, parti faaliyetlerinin belde düzeyinde koordinasyonunu sağlamaktadır. Aynı kişi ara vermeden en fazla üç olağan dönem için Belde Başkanlığı görevini yürütebilmektedir. Belde Yönetim Kurulu ilk toplantısında bir muhasebeci, bir sekreter üye ve yeterli sayıda başkan yardımcısı seçmektedir. Belde teşkilatlarının kuruluş usul ve esasları Siyasi Partiler Kanunu'na uygun yönetmelikle belirlenmektedir. Belde teşkilatlarının vazife süreleri, bağlı oldukları ilçe teşkilatının görev süreleri ile sınırlıdır.

Daha dar coğrafi bölgede faaliyetleri yürüten diğer teşkilat birimleri de mahalle ve köy temsilciliğidir. Mahalle, köy ve sandık temsilcilikleri parti teşkilat ve faaliyetlerinin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. İlçe ve belde yönetim kurulu, partinin programını, seçim taahhütlerini ve faaliyetlerini tanıtmak, mahalledeki sorun ve talepleri tespit edip raporlamak ve verilen parti görevlerini yerine getirmek amacıyla İyi Parti üyeleri arasından köy, mahalle ve sandık kurulu temsilcilerini görevlendirmektedir. Bu kurullarda cinsiyet kotasına uygun düzenlemeler yapılmaktadır. Görev süreleri bağlı bulundukları ilçenin görev süreleriyle sınırlıdır (İyi Parti, 2020: 15).

İyi Parti teşkilat şemasında yan kuruluş olarak görülen iki birim vardır, bunlar Gençlik Kolları ve Kadın Kolları'dır. Gençlik Kolları, Parti Genel Başkanı tarafından belirlenen genel başkan yardımcısına bağlı olarak faaliyetlerini yerine getirmektedir. Gençlik Kolları her şehir, ilçe ve beldede olabileceği gibi, gerek görüldüğü takdirde köy ve mahallelerde de faaliyet yapabilmektedir. Gençlik kolları il, ilçe ve belde yönetim kurullarında ya gençlikten sorumlu başkan yardımcılığı biçiminde oluşturulabilmektedir ya da bağımsız başkanlık şeklinde kurulabilmektedir. Gençlik kollarına katılacak bireylerin yaş aralığının on sekiz ile otuz arasında olması gerekmektedir. Kadın kolları ise yine Gençlik Kolları'nda olduğu gibi ilgili genel başkan yardımcısına bağlıdır ve genel merkezin bünyesindedir. Kadın Kolları bütün coğrafi yerleşim yerlerinde lüzum görüldüğü takdirde kurulabilmektedir. Kadın Kolları'nın kuruluş gerekçeleri, Genel Başkan'ın teklifi etmesi üzerine İyi Parti Genel İdare Kurulunca belirlenmektedir (İyi Parti, 2020: 36).

İyi Parti teşkilat yapılanması içerisinde en son olarak değineceğimiz birim yardımcı kuruluşlardır. Bu kuruluşlar kapsamında; merkez danışma ve yüksek istişare kurulu, parti müfettişliği, parti içi eğitim merkezi, bilim yüksek kurulu, parti içi demokrasi ve siyasi etik yüksek kurulu, ihtisas grupları, hizmet birimleri ve bürolar, gönüllü teşkilatlar ve yurt dışı temsilcilikleri vardır. Merkez danışma ve yüksek istişare kurulu İyi Parti Genel Başkanı'nın kararıyla kurulmaktadır ve üye sayısı elli ile yüz arasında değişmektedir. Bu kurulun görev süresi sonraki olağan parti kongresine kadar devam etmektedir. Parti başkanı, gerektiğinde yönetim kurulunda değişiklik yapma yetkisine sahiptir. Yapılan toplantılara mazeret bildirmeden üç kez aralıksız katılmayan kişi partideki görevinden istifa etmiş olarak kabul edilmektedir. Genel başkanın liderliğinde ve başkanlık divanı üyelerinin katılımıyla altı ayda bir olağan toplantılar yapılmaktadır. Toplantılara yönetim kurulu üyelerinin en az üçte birinin katılımı gerekmektedir. Kurulda alınan kararlar, katılanların salt çoğunluğuyla onaylanmaktadır. Oy eşitliği halinde genel başkanın tercih ettiği karar geçerli olmaktadır (İyi Parti, 2020: 37). Partinin genel politika ve faaliyetlerini kurucu değerler, ilkeler ve hedefler doğrultusunda izleyip değerlendirmek, bu doğrultuda alınması gereken tedbirlere ilişkin rapor hazırlayarak Genel Başkan'a sunmak, meclis grubu yönetmeliği dışındaki yönetmelikleri inceleyip raporlamak ve Genel Başkan'ın önerdiği konuları incelemek, ilgili kurulların temel görevlerindendir.

Parti müfettişliği, teşkilat kademelerinin yaptığı işleri denetleyerek konuyla ilgili gerekli raporları Genel Başkanlık makamına sunma görevine sahiptir. Müfettişlerin görev süresini, hangi konuda çalışma yapacaklarını ve çalışmayı hangi usul ile yerine getireceklerini Genel Başkan belirlemektedir. Parti içerisinde etkinlik düzenlemek ve gerekli eğitimleri teşkilat mensuplarına verebilmek için parti içi eğitim merkezi oluşturulmuştur. Eğitim merkeziyle ilgili yapılacak düzenlemeler parti Genel İdare Kurulu tarafından çıkarılan yönetmelikle yapılmaktadır. Küreselleşen dünyada teknolojik ve bilimsel gelişmeleri incelemek ve bu gelişmeleri parti politikalarına entegre etmek amacıyla İyi Parti içerisinde "Bilim Yüksek Kurulu" kurulmuştur. Bu kurul düşüncelerini Genel Başkan'a sunmakla görevlidir. Kurulun sadece merkez teşkilatı bulunmaktadır. Kurulda görev yapacak kişiler ve sorumluluk alanları yönetmelikle belirlenmektedir. Parti içi demokrasi ve siyasi etik kurulu ise parti içerisindeki demokrasinin işlevselliğini sağlamak, partideki kişilerin yerine getirmesi gereken siyasi etik ilkelerini belirlemek ve ilkelere uymayanlarla ilgili olarak gelen şikayetleri inceleme görevini yerine getirmek için kurulmuştur. Parti içi demokrasi ve siyasi etik kurulu, kendi üyelerini parti denetçisi olarak görevlendirme yetkisine sahiptir. Denetçinin hazırlamış olduğu rapor kurul toplantılarında karara bağlanıp Genel Başkan'a onay için sunulmaktadır (İyi Parti, 2020: 38).

Türkiye'deki güncel problemleri değerlendirip parti programına uygun şekilde çözümler üreterek, parti içi siyaseti desteklemesi için genel merkez de ihtisas grupları kurulmaktadır. İhtisas grubu üyeleri konunun uzmanı kişilerden seçilmektedir. Yapmış oldukları çalışmalar sonucunda elde ettikleri çıktıları Genel Başkan'a sunmakla yükümlüdür. Yerel birimlerde kurulan ihtisas grupları, görev alanları içerisindeki coğrafi bölgenin iktisadi, politik ve toplumsal gelişmeleriyle alakalı karşılaştıkları sorunları ve sorun potansiyelini inceleyerek çözüm önerileri üzerinde araştırma ve değerlendirmeler yapmaktadır. Elde ettikleri verileri bağlı oldukları il veya ilçe başkanına rapor şeklinde sunmaktadır. İl ve ilçe başkanları da, bu raporların örneğini parti Genel Merkezi İhtisas Grubu'na iletmektedir. İyi Parti Genel Merkezi'nde ihtiyaç halinde çeşitli alanlarla ilgili hizmet birimleri de kurulmaktadır. Hizmet birimleri, ilgili başkanlık divanı üyesine bağlı olarak görevini yapmaktadır.

İyi Parti Genel Merkezi, teşkilat yapılanması haricinde yan kuruluş olarak Gönüllüler Kurulu oluşturma yetkisine sahiptir. Bu kurulun üyeleri gönüllülük esasına

göre çalışmaktadır, üyeleri de parti üyeleri arasından ya da partiye üye olmayan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler yaptıkları iş karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır. Bu gönüllü kurulların idaresi, parti teşkilat başkanlığı himayesinde gerçekleşmektedir. Gönüllülerin yapmış oldukları işler arasında; parti tanıtım faaliyetleri, sandık güvenliğiyle ilgili çalışmalar ve sosyal sorumluluk projelerinde yer almak vardır. İyi Parti teşkilat yapılanması başlığı altında değineceğimiz en son birim partinin Yurt Dışı Temsilcilikleri'dir. Bu temsilcilikler bulundukları ülkelerin yönetim yapısı göz önüne alınarak faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Genel Başkan'ın kararıyla Yurt Dışı Temsilcilikleri oluşturulmaktadır (İyi Parti, 2020: 40).

MHP ile İyi Parti teşkilatları hakkında bilgi verdikten sonra, tüzüklerinde yer alan kuruluş amaçları ve temel değerlerin mukayeseli değerlendirilmesi, hem tezin bütünlüğünü sağlamak hem de partilerin milliyetçiliğinin kurumsal düzeyde nasıl şekillendiğinin ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, sistemli değerlendirme yapılabilmesi için, MHP ve İyi Parti'nin tüzüklerinde bulunan temel değerler aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak verilecektir. Tablonun ardından, söz konusu ilkeler ayrıntılı biçimde açıklanarak, iki partinin kurumsal kimlikleri milliyetçilik perspektifi çerçevesinde incelenecektir.

Tablo 7.1. Tüzük Mukayese Tablosu

Konu	**Milliyetçi Hareket Partisi**	**İyi Parti**
Parti Tüzüğünde Öne Çıkan Konular	Parti içi disiplin, merkezden atamalar, net tanımlanmış milliyetçilik anlayışı	Demokratik katılım, parti içi demokrasi ve siyasi etik, cinsiyet kotası uygulaması
İdeoloji	Türk milliyetçiliği, milli bütünlük, sosyal adalet, Türk toplumculuğu, lider ülke hedefi	Atatürk milliyetçiliği, demokratik hukuk devleti, güçler ayrılığı, geniş kapsayıcı milliyetçilik

Kuruluş Amaçları ve Temel Değerler	Tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkmak, milli birlik ve bütünlük, lider ülke Türkiye hedefi	Atatürk ilkeleri, bölge liderliği, güçlendirilmiş demokratik yapı, milli egemenlik ve saygın ülke hedefi
Teşkilatlanma Yapısı	Merkeziyetçi, hiyerarşik ve disiplinli yapı	Katılımcı, yerel teşkilatlarda geniş katılım imkânı
Parti Üst Yönetimi	Genel Başkan, Başkanlık Divanı, MYK, Yüksek İstişare Kurulu, Parti Müfettişliği, Siyasi Etik Kurulu	Genel Başkan, Başkanlık Divanı, Genel İdare Kurulu, Merkez Disiplin Kurulu, Bilim Yüksek Kurulu, Parti İçi Demokrasi ve Siyasi Etik Kurulu
Genel Başkan	Parti kongresinde seçilir, 3 yıllık görev süresi, sınırsız dönem, geniş yetkiler	Kurultayda seçilir, 2-3 yıllık görev süresi, maksimum 3 dönem, hesap verebilirlik ve şeffaflık
Yerel Teşkilat	İl, ilçe, belde teşkilatları, 3 yıllık dönemler, başkanların merkezi denetimi altında çalışma	İl, ilçe, belde, mahalle, köy temsilcilikleri, maksimum 3 dönem kuralı, yerel teşkilatların geniş yetki ve sorumlulukları
Parti Birimleri	Parti Genel Merkezi, kadın ve gençlik kolları (Ülkü Ocakları), çalışma grupları	Parti Genel Merkezi, kadın-gençlik kolları, parti içi eğitim merkezi, ihtisas grupları, gönüllü teşkilatlar, mahalle temsilcilikleri
Bağlı Kuruluşlar	Ülkü Ocakları (disiplinli gençlik örgütlenmesi)	Gençlik Kolları ve Kadın Kolları (ana teşkilata entegre daha bağımsız yapılar)

Parti Disiplin Süreci ve Cezalar	Uyarma, kınama, geçici çıkarma, kesin ihraç gibi cezalar, disiplin merkeziyetçi şekilde uygulanır	Uyarma, kınama, geçici çıkarma, kesin ihraç cezaları; il ve merkez disiplin kurulları aracılığıyla yerel ve merkezi düzeyde uygulanır
Aile Politikaları	Kadın, Aile, Çocuk ve Engelli Politikalar Başkanlığı	Kadın, Aile ve Sosyal Hizmetler Başkanlığı
Kadın Yapılanması	Kadın kolları, merkezi yönetimden belirlenir, özel yönetmelik	Kadın kolları, bağımsız ve daha geniş katılımcı yapılanma, %25 cinsiyet kotası
Gençlik Yapılanması	Ülkü Ocakları, disiplin ve ideolojik eğitim ağırlıklı	Gençlik Kolları, 18-30 yaş arası, daha katılımcı, yerel düzeyde örgütlenme
Üyelik Koşulları	Üyelik için en az iki parti üyesinin referansı gerekli, üyelik öncesi bekleme süresi var (3 ay)	Herhangi bir referans gerekmez, belirli suçlardan hüküm giyenlerin üyeliği yasak, bekleme süresi yok
Dış Politika	Türk dünyası odaklı, etkin Türkiye vurgusu	Türk dünyası, uluslararası ilişkiler, milli güvenlik, göç politikaları, bölgesel liderlik hedefi
Seçimlerde Aday Belirleme	Merkez Yönetim Kurulu aday belirlemede tek yetkili	Genel İdare Kurulu aday belirlemede yetkili, demokratik usuller (ön seçim, anket, teşkilat yoklaması) kullanılır
Gelir Kaynakları	Üyelik ve giriş aidatları, bağışlar, devlet yardımları, satış gelirleri	Üyelik ve giriş aidatları, bağışlar, devlet yardımları, satış gelirleri

Fesih ve Tasfiye Süreci	Büyük Kongre salt çoğunlukla karar alır, merkeziyetçi tasfiye	Kurultay üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile karar verir, tasfiye usulü Kurultay kararı ile belirlenir

MHP'nin amaçları arasında; Türk milletinin temel değerleri ile tarihi ve kültürel yapısına sahip çıkmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünmez bütünlüğü ve çıkarlarını korumak, Türk milletinin gelişmesindeki engelleri ortadan kaldırmak, barış, mutluluk ve adaletin egemen olduğu dünya düzeninin inşasında Türkiye'nin etkin rol oynamasını sağlamak, milletimizi çağın güçlü, saygın ve öncü toplumlarından biri haline getirerek tarih sahnesinde varlığını sonsuza dek sağlamak vardır (MHP, 2024: 19-20). MHP'nin temel ilkeleri ise; milliyetçilik, meşruiyetçilik, milli bütünlük, kişi haklarına saygı, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve Türk toplumculuğu, seviyeli siyaset ve gönül seferberliğidir. Bu temel ilkeler arasında milliyetçilik başlığına özel olarak değinecek olursak parti tüzüğüne göre MHP'nin milliyetçiliğinde; Türk milletine aidiyet hissetme bilinci geliştirme, Türk milletinin varlığına anlam vermeyi ve geleceğini teminat altına almak için her türlü çabayı göstermek vardır (MHP, 2024: 21).

İyi Parti ise Türk Milleti'nin vatanı ve devleti ile bölünmez bütünlüğünü korumak; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına önem vermek, ülkemizi bağımsız, egemen olarak güçlendirmek, uluslararası alanda onurlu ve saygın ülke olmayı ve Türkiye'yi bölge lideri yapmayı hedefleyerek dünya barışına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (İyi Parti, 2020: 6). İki partiyi kıyasladığımızda İyi Parti'nin milliyetçiliğinde Atatürk Milliyetçiliği'ne vurgu yapılırken, Milliyetçi Hareket Partisi'nde böyle durum yoktur. İyi Parti ilke olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ilk dört maddesini devletin bekasının güvencesi olarak görmektedir. Her iki partinin ortak değeri demokratik hukuk devleti ilkesini benimsemektir. Yine gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırmak ve milletin refahını yükseltme ilkesi her iki partide bulunmaktadır. İyi Parti'nin devlet yapılanması görüşünün temelinde Atatürk'ün öngörmüş olduğu egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu ve güçler ayrılığının hâkim olduğu bir yapı vardır. İki siyasi partinin de kuruluş amaçları ve temel değerlerinin odağında milliyetçilik vardır. Lakin partilerin milliyetçiliğe bakışları arasında farklılıklar bulunmaktadır. İyi Parti, daha kapsayıcı ve geniş toplumsal kesimleri

içine almayı hedefleyen milliyetçiliği benimsemektedir. MHP, net sınırlarla belirlenmiş, Türk milleti vurgusunun daha ön planda olduğu milliyetçilik perspektifi sunmaktadır. Bu bağlamda, MHP'nin ana gayesi, "Lider Ülke Türkiye" idealine ulaşmaktır. Bu ideal, parti tüzüğünde yer alan değerlerle bütünlük içinde, güçlü devlet ve milli birlik düşüncesi çerçevesinde temellendirilmektedir.

İyi Parti tüzüğüne göre partinin asıl sahibi Türk milleti ve parti üyeleridir (İyi Parti: 2020: 7). İyi Parti'ye üye olamayacak kişiler arasında Siyasi Partiler Kanunu'na göre herhangi siyasi partiye üye olamayacakların haricinde; kadına şiddet, cinsel istismar ve terörden dolayı ceza almış kişiler bulunmaktadır. Üye olmanın esasları ise on sekiz yaşını doldurmuş olmak, siyasi ehliyete sahip olmak, başka siyasi partiye üye olmamak ve İyi Parti'nin temel değerlerini benimseyip onlara uygun hareket etmektir. Üyelik aşamasında cinsiyet, dil, din ve ırk ayrımı yapılmayacağını parti taahhüt etmiştir (İyi Parti, 2020: 6). MHP ise yine Siyasi Partiler Kanunu'na uygun olması esası dışında, partinin temel değerlerini benimseyen, on sekiz yaşından büyük ve siyasi haklarını kullanma ehliyeti bulunan ve başka parti üyesi olmayan her Türk vatandaşının partiye üye olabileceğini belirtmektedir (MHP, 2024: 27). İki partinin üyelik şartları arasındaki en büyük fark İyi Parti'de belirli grupların partiye üye olamayacaklarını tüzükte açıkça belirtmesidir. MHP'de böyle ibare bulunmamaktadır. MHP, üyelik başvurusunda bulunan kişiden, en az iki parti üyesinden alınacak referans mektubu talep etmektedir. İyi Parti'nin üyelik aşamasında referans isteme şartı yoktur. Parti üyelerinin hakları arasında her türlü görev için seçme ve seçilme hakkı her iki parti içinde de vardır. Lakin iki parti arasındaki ayrım şu şekildedir; MHP'de bu hakkı kazanmak için üye kayıt tarihinden sonra en az üç ay geçmiş olması şartı varken İyi Parti'de böyle bir durum söz konusu değildir. Parti üyelerinin görevleri arasında her iki partide de tüzük ve programı uygulamak, parti içinde sevgi saygı çerçevesinde hareket etmek, parti yönetiminin aldığı kararlara uymak ve üyelik aidatını ödemek gibi ortak kurallar bulunmaktadır.

MHP'de seçimlere katılmama ve ittifak yapılması kararını vermekle yetkili birim Merkez Yönetim Kurulu'dur (MHP, 2024: 117). İyi Parti de bu konularda karar verme yetkisi Genel İdare Kurulu'ndadır, seçimlere kısmi olarak katılma kararı kuruldaki üye sayısının 2/3'nün onayıyla alınmaktadır (İyi Parti, 2020: 40). Seçimde İyi Parti listelerinden aday olmak için başvuran kişilerin, aday adayı olup olamayacağına karar veren birim de Genel İdare Kurulu'dur. Kuruldan onay alan kişiler artık partinin aday

adayıdır ve bu kişiler arasından adayların seçilmesi için ön seçim, teşkilat yoklaması ve merkez yoklaması usullerinden biri veya birden çoğu kullanılabilmektedir. Bu usullerden hangisinin hangi bölgede kullanılacağına karar verecek makam da Genel İdare Kurulu'dur. MHP de aday belirleme sürecinde; merkez adaylığı, merkez yoklaması, teşkilat yoklaması ve ön seçim yöntemleri kullanılmaktadır. Burada hangi yöntem veya yöntemlerin uygulanacağına karar verecek makam Merkez Yönetim Kurulu'dur. İki partide de merkez adaylığı kontenjanı bulunmaktadır ve bu oran iki partide de Türkiye Büyük Millet Meclisi üye sayısının %5'ini aşmamalıdır. İyi Parti teşkilatlarında %25 cinsiyet kotası uygulaması bulunurken, Milliyetçi Hareket Partisi özelinde böyle uygulama bulunmamaktadır.

Genel seçimler için geçerli olan aday belirleme yöntemleri yerel seçimlerde de uygulanmaktadır. MHP'de büyükşehir ve il belediye başkanlığı adaylığı için yoklamaya katılım Merkez Yönetim Kurulu'nun onayına, ilçe ve belde belediye başkanlığı adaylığı ise ilçe yönetim kurulunun görüşü doğrultusunda il yönetim kurulunun onayına bağlıdır (MHP, 2024: 42). İyi Parti'de büyükşehir ve il belediye başkan adaylığı başvuruları parti genel merkezine; İlçe ve belde belediye başkan adaylığı başvuruları ilgili il başkanlığına, belediye ve il genel meclisi adaylığı başvuruları ise ilgili ilçe başkanlığına yapılmaktadır. Büyükşehir ve il belediye başkan adaylarının ön incelemesi Genel Merkez Başkanlık Divanı tarafından yapılmaktadır. İlçe ve belde belediye başkan adaylarının ön incelemesi il başkanlığı tarafından yapılır ve Başkanlık Divanı'nın onaylamasıyla sonuçlandırılmaktadır (İyi Parti: 2020: 42).

MHP, anayasaya, tüzüğe, yönetmeliklere ve parti yetkili organlarının kararlarına aykırı hareket eden üyelerini uyarma, kınama, partiden geçici olarak çıkarma ve kesin ihraç gibi disiplin cezalarına çarptırmaktadır. Kesin ihraç cezası alan kişiler sonraki süreçte parti birimlerinde görev yapamamaktadır. Partiden geçici olarak çıkarma altı aydan kısa iki yıldan uzun olamamaktadır. İyi Parti'de, tüzüğe, yönetmeliklere ve parti organlarının aldığı kararlara uymayan kişiler hakkında disiplin soruşturması yaparak gerekli kararları alması için illerde İl Disiplin Kurulları, genel merkezde ise Merkez Disiplin Kurulu kurulmuştur. Partinin disiplin kurulu üyeleri eşleri, birinci ve ikinci derece kan veya evlenme yakınları ile aynı kurulda görev yapamamaktadır. Kişileri, il disiplin kuruluna gönderme yetkisi il yönetim kuruluna, merkez disiplin kuruluna gönderme yetkisi ise Genel Başkan ve Genel İdare Kurulu'na aittir. Disiplin kurulları;

uyarı, kınama, geçici veya kesin olarak partiden ihraç cezası verme yetkisine sahiptir. Partiden geçici çıkarma cezası, en az bir ay, en fazla bir yıl süreyle uygulanmaktadır. Cezaları affetme yetkisi Kurultay'a aittir.

Siyasi partilerin gelirleri bağlamında değerlendirme yapacak olursak; MHP'nin gelir kaynakları çeşitli kalemlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında parti üyelerinden tahsil edilen katılım ücreti önemli paya sahiptir. Parti bayrakları, flamalar, rozetler ve benzeri sembollerin satışından elde edilen gelirler de mali kaynaklar arasındadır. Partinin hazırlamış olduğu her türlü yazılı, görsel ve işitsel yayınların satış fiyatları, üye kimlik kartları için alınan ücretler, taraf defter, makbuz ve kağıt karşılığı alınan paralar yine gelir kaynaklarındandır. Milletvekili, belediye başkanı, il ve belediye encümen adaylarından alınacak aidat miktarı Merkez Yönetim Kurulu tarafından belirlenmektedir (MHP, 2024: 130-131). İyi Parti'nin de Siyasi Partiler Kanunu gereğince ve Parti Genel İdare Kurulunca belirlenen limitler dahilinde gelirleri vardır. Bu gelirler arasında; parti üyelerinden alınacak üyelik ücretleri, meclis aidatları, milletvekili, belediye başkanı, belediye ve il genel meclis üyeliği adaylarından alınacak adaylık başvuru ücretleri, parti yayınlarının satış gelirleri, üye kimlik kartları, parti defterleri, makbuz ve kağıtların verilmesi için alınacak ücretler bulunmaktadır (İyi Parti, 2020: 48).

Partilerin kendilerini feshetme sürecinde karar vermeye yetkili makam, İyi Parti'de Kurultay, MHP de Büyük Kongre'dir. İyi Parti de fesih kararı, kurultayın salt çoğunlukla yapacağı teklif üzerine, üyelerin 2/3'nün onayı ile alınmaktadır. İyi Parti'nin feshinden sonra malların tasfiye biçimi parti kurultay kararında belirlenmektedir. MHP de ise Büyük Kongre, toplantı yeter sayısının salt çoğunluğuyla partinin feshine karar vermektedir. MHP'nin feshi durumunda menkul ve gayrimenkullerinin tasfiye şekli, Büyük Kongre kararında gösterilmektedir. İki partide de fesih kararı gizli oy ile alınmaktadır. Fesih kararları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık makamına, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na bildirilmektedir.

7.2.Parti Programları Bağlamında Mukayesesi

Siyasi partiler, toplumda mühim vazifeleri olan teşkilatlanmış kuruluşlardır. Amaçları ve programları, seçmen kitlelerinin istekleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Parti programları, sadece seçim vaatlerini değil, belirli değer sistemlerine bağlı tutarlı

politikaları ifade etmektedir. Bu programlar hükümet ile halk arasındaki ilişkiyi düzenleyerek ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel yapısını etkilemektedir. Seçim başarısında parti programlarının da etkisi vardır. İktidar partileri programları dahilinde politikalar üretirken muhalefet partileri ise alternatif programlar geliştirmektedir. Parti programlarıyla ilgili iki temel görüş bulunmaktadır. İlk görüş; programları siyasi partilerin varlık nedeni olarak görerek, seçimleri kazanmak için programları uygulamanın gerekliliğini savunmaktadır. Diğer görüş de seçmenlerin teknik ayrıntılar yerine programın geneline bakarak tercihte bulunduğunu savunmaktadır. Her iki görüşte de, parti programları seçmen desteğini kazanmak ve partilerin üye sayısını artırmak için önem arz etmektedir (Söğütlü, 2006: 66).

Bu kısımda, MHP ile İyi Parti'nin programları esas alınarak mukayeseli değerlendirme yapılacaktır. Mukayese yapılacak konular arasında ise toplumsal yaşam, ekonomi, milli eğitim, milli savunma, iç politika, dış politika ve partinin hedefleri yer alacaktır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin değerlendirilmeye tabi tutulacak parti programı ''Milli Yükseliş İradesi'' isimli yayınıdır. İyi Parti'nin programının ise özel bir ismi bulunmamaktadır.

İki siyasi partiyi programları bağlamında değerlendirmeden önce partilerin programlarına genel hatlarıyla bakacak olursak, Milliyetçi Hareket Partisi programının kapak sayfasında Genel Başkan Devlet Bahçeli'nin fotoğrafı bulunmaktadır. Slogan olarak da ''ülke için var olduk, bir ülküye yar olduk'' kullanılmıştır. İyi Parti'nin program kapağında Türk bayrağı motifi vardır. Programın içindekiler kısmına geçilmeden önceki sayfalarında ise Atatürk'ün portresi, bir sonraki sayfada da Meral Akşener'in fotoğrafı bulunmaktadır. Siyasi partilerin, toplumsal konulara dair geliştirmiş olduğu politikalar seçmen tercihleri üzerinde etki sahibidir. Bundan dolayı MHP'nin toplumla ilgili politikalarını, parti programı kapsamında değerlendirmek partinin siyasal söylemini ve hedef kitlesiyle kurduğu ilişkiyi anlamak açısından önemlidir. Partinin toplumla ilgili politikalarının ana ekseninde milli beraberliğin kuvvetlendirilmesi, toplum içerisinde birliktelik ve dayanışmanın sağlanması ile iktisadi, sosyal ve politik konularda uzlaşmaya varılması vardır. Bu uzlaşmanın dinamiklerini de milliyetçilik ile demokrasi oluşturmaktadır (MHP, 2024: 9). Milli birlikteliğin kuvvetlendirilmesiyle amaçlanan, toplum içindeki huzursuzlukların kutuplaşmaya dönüşmesini engelleyerek toplumdaki her kesimin inançlarına ve yaşam tarzlarına saygı temelinde birlikte yaşamasını

sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için, Türkiye'nin milli ve manevi dinamikleri çatışma konusu haline getirilmemelidir. Din, etnik köken ve kültür kaynaklı uyuşmazlıklar ise milli beraberlik anlayışıyla çözülmelidir. Toplum içinde birlikteliğin gelişmesine katkı sağlayacak gruplar arasında eğitimciler, kanaat önderleri, medya kuruluşları ve sosyologlar bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre devletin asli görevleri arasında, şefkatini en doğudaki vatandaştan en batıdaki vatandaşa ulaştırmak da olmalıdır. Bu anlayışın temeline ‘’birlikte Türkiye'yiz’’ düşüncesi yerleştirildiği takdirde başarıya ulaşılacaktır (MHP, 2024: 70).

Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren yapılan en mühim yönetim reformu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'dir (MHP, 2024: 70). Toplumu ilgilendiren ulusal ideal ve hedefler etrafında sağlanacak toplumsal uzlaşı, Türkiye'nin önemli meselelerinde birlik oluşturacaktır. Bu durumda geleceğe dönük planların iş birliği içerisinde hayata geçirilmesini kolaylaştıracaktır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu anlayışı benimsemesinin temelinde 'lider ülke ve süper güç Türkiye' hedefi vardır. Partiye göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hepsi eşit hak ve sorumluluklara sahip olmalı ve vatandaşlar arasında din, mezhep ve ırk ayrımı yapılmamalıdır. MHP; devletin temel anayasal özellikleri, Türk kimliği, bireylerin temel hakları ve demokrasi konularında uzlaşma arayışının dahi doğru olmadığını savunmaktadır (MHP, 2024: 71). MHP, milli ve manevi konularda birlikteliğin sağlanması için demokrasinin güçlenmesinin ve toplumsal bütünlüğü sağlayacak siyasi uzlaşının gerekli olduğunu savunmuştur. Bundan dolayı ulusal bütünlüğe yönelen tehditler karşısında bütün siyasi partilerin birlik ruhuyla hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır (MHP, 2024: 72).

MHP, ülke genelinde ekonomik uzlaşının sağlanabilmesi için emeğin karşılığının zamanında ödenmesi, tarım ürünlerinin hak ettiği değeri görmesi ve esnafın karşılaştığı sorunlara zamanında çözüm üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Üretimde süreklilik sağlanmasının gelirin vergilendirilmesi kadar önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca vergilerin gelire göre alınması ve ekonomide kayıt dışılığın önlenmesi konularına devletin önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Toplumsal dayanışma ve ilerlemenin milliyetçilikle sağlanabileceğini savunan MHP, milliyetçiliğin toplumsal uzlaşının odağı haline gelmesi durumunda ulusal kalkınma idealini dinamik tutacağını belirtmektedir.

Demokrasi ise sadece siyasi olgu olarak görülmemeli kültürel ve sosyal açıdan da anlaşılmalı ve içselleştirilmelidir (MHP, 2024: 74).

MHP, gençlerin eğitim imkânından eşit koşullarda faydalanmasını, ülkedeki eğitim düzeyinin yükseltilmesini ve eğitimin değişen koşullara uygun duruma getirilmesini önemsemiştir. Devletin bütünlüğüne karşı çıkan örgütlerle mücadelede gençlerin milli ve manevi değerler ile cumhuriyetin temel ilkelerine bağlı yetiştirilmesinin önemini özellikle vurgulamıştır.

Türk milletinin temel yapı taşının aile olduğunu savunan MHP, kadınların eğitim seviyesinin arttırılması ve karar alma süreçlerine kadınlara daha çok yer verilmesinin önemine değinmiştir. İnsanı yaşat ki devlet yaşasın şiarından yola çıkarak emeklilerin insanca yaşayacağı sosyal ve iktisadi koşulların oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Engelsiz Türkiye, engelsiz toplum, engelsiz gelecek için sorumluluk bilinci, empati kültürü, dayanışma ve yardımlaşma duygusunun artırılması gerektiğini savunmuştur (MHP, 2024: 142).

İyi Parti'nin topluma bakış açısının temelinde aile kurumu bulunmaktadır. Ailenin toplumdaki vasfı toplumun çekirdeğini oluşturduğundan ötürü bireyleri bir arada tutabilmektir. Türkiye'de güçlü toplum yapısı oluşturulabilmesi için kişiler, sevgi, hoşgörü ve anlayış çerçevesinde yetiştirilmelidir. Ülkemizin aldığı düzensiz göç artan kentleşme ve kültürel değerlerimizdeki yıpranma aile kurumunu zayıflatmaya sebep olmaktadır. İyi Parti'nin temel hedefleri arasında aile kurumunu güçlendirmek vardır. Bu güçlendirmeyi sağlamak amacıyla yapılacaklar arasında; evlilik öncesi eğitim hizmetleri verilmesi, aile içi şiddetin önlenmesine dair çalışmaların arttırılması ve aile içindeki bireylerin hayata etkin katılımının sağlanması bulunmaktadır. Kadınlar ekonomik ve sosyal yaşamda aktif şekilde katılım sağlamadıkları sürece toplumda refahın sağlanması ve kalkınmanın sürdürülebilir olması mümkün olmayacaktır (İyi Parti: 2020: 45). İyi Parti için kadınlar, emeğin, bereketin ve üretimin simgesidir. İyi Parti'nin hedefleri arasında kadınların eğitim seviyesinin arttırılması için ilk on iki yıllık eğitim sürecini bitirmeden okuldan ayrılmaları yasaklamak ve kırk yaşın altındaki bütün kadınların okuryazar olması için gerekli şartları sağlamak vardır. Toplumun gelişmesinde sürekliliğin sağlanması için kadın ve erkeğin birbiriyle yarışan değil birbirine destek olan iki ana etmen olarak yer

alması sağlanacaktır. Toplumdaki yönetim kademelerine kadın taban kotası getirilecektir. Bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için de kadınlarla ilgili bakanlık kurulacaktır.

İyi Parti politikalarında toplumsal değişimin öncü gücü olarak gençler görülmektedir. Bu bağlamda gençler, içinde bulunulan toplumsal ve siyasal durgunluktan çıkış ve gelecek için atılacak adımların merkezinde yer almalıdır. Gençler ülkesine, milletine, milli ve manevi değerlerine, Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, hür fikirlere sahip, kendi kararlarını verebilen, sorgulayabilen, bilim ve teknoloji çağının ihtiyaçlarını anlayabilen bireyler olarak yetiştirilmelidir. Bu süreçte gençlerimizin eğitim, bilim, teknoloji, spor ve kültür alanlarında öncü rol üstlenmeleri için gerekli destek ve önlemler İyi Parti iktidara gelirse sağlanacaktır. Ayrıca terör, uyuşturucu ve kötü alışkanlıkların zararlı etkilerden korumak için bilgilendirme, bilinçlendirme ve müdahale faaliyetlerini içeren etkin mücadele programı uygulanacaktır.

Yaşlı bireylerin sosyal yaşamın her bölümüne aktif katılımını sağlamak için, onlara yönelik sosyal hizmet yöntem ve standartları belirlenecektir. Yaşlılara daha kolay hizmet verebilmek için mimari açıdan uygun yaşam alanları oluşturulacak ve bu alanda faaliyet gösteren kamu kurumları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır (İyi Parti, 2020: 50). İyi Parti toplumda gazi ve şehit yakınlarını önemli konumda görmektedir. Bu kesime giren kişilerin en yüksek seviyede devlet imkanlarından yararlanmasını istemektedir. Toplum başlığı altında ele alınan bir diğer grup engelli bireylerdir. Bu bireylerin sosyal yaşamın her alanında etkin şekilde yer alabilmeleri ve istihdam haklarına hak temelli yaklaşımla erişebilmeleri amacıyla fırsat eşitliği sağlanacaktır. Her engelli çocuğun eğitime eşit erişimi güvence altına alınacaktır. Hizmetlere ulaşımda ve toplumsal katılımda pozitif ayrımcılık uygulanacaktır. İyi Parti'nin bu doğrultudaki politika yaklaşımı, engelli bireylerin sosyal hayata daha aktif ve eşit şekilde katılımını desteklemeyi amaçlamaktadır.

Toplum konusundaki görüşler mukayese edildiğinde, iki siyasi partinin de milli ve manevi değerlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında aileyi temel unsur olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Aile yapısının günümüzde zarar gördüğünü iki parti de programlarında belirtmiştir. Bundan dolayı hem MHP'nin hem de İyi Parti'nin hedefleri arasında, aile yapısının korunması ve sürdürülebilirliğinin desteklenmesi yer almaktadır. İki partinin programları incelendiğinde, aile konusuna İyi Parti’nin daha fazla ağırlık

verdiği görülmektedir. Aile içi şiddetin önlenmesi, toplum içerisindeki uyuşturucu madde kullanımı ve toplumsal şiddet konusunda iki siyasi partinin fikirleri benzerlik göstermektedir. Kadın konusundaki yaklaşımlar açısından iki partinin görüşleri büyük ölçüde aynıdır. Her iki parti de kadınların toplumsal yaşamda daha görünür olmalarını ve çalışma hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını savunmaktadır. Ayrıca, kadına yönelik şiddet konusunda her iki parti de bu sorunun karşısında durmakta ve gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmektedir. Toplumu ilgilendiren bir başka konu da İstanbul Sözleşmesi'dir. Bu konuda iki parti aynı görüşe sahip değildir. MHP sözleşmenin milli ve manevi değerlere zarar verdiğini ileri sürmektedir. Bu sebepten kaldırılması Türkiye için olumludur. İyi Parti ise tam tersi olarak sözleşmenin aile kurumunu ve kadını muhafaza eden bir yapıda olduğu için feshinin yanlış olduğunu ileri sürmektedir. İyi Parti iktidar olduğu takdirde İstanbul Sözleşmesini yeniden yürürlüğe koyacağını beyan etmiştir. İki parti de çocukların iyi bir yaşam süreceği ve gelişebilecekleri toplum oluşturmayı hedeflemektedir. Devlet, çocukların gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Çocuklar, toplumsal sorunlara karşı korunması gereken gruplar olduğu için gerekli önlemler devlet tarafından alınmalıdır. Genel hatlarıyla bakıldığı zaman her iki parti de aile, çocuk, kadın ve engelli konularının toplum için önemli olduğunu ve bunların korunması için gereken çalışmaların yapılmasının Türkiye'nin geleceği açısından önemli olduğunu ifade etmektedir.

Toplumsal yaşamla ilgili MHP ve İyi Parti'nin programlarında yer alan görüşlerine değindikten sonra, sıradaki konu iki partinin ekonomi alanındaki bakış açıları ve hedefleridir. MHP'nin ekonomi alanındaki uzun vadeli hedefi, Türkiye'yi dünyanın en büyük on ekonomisi arasına taşımaktır. Ekonomi politikalarının merkezinde birey bulunmaktadır. Çünkü birey merkezli olmayan yapı devamlı olamayacaktır (MHP, 2024: 94). Toplumdaki refah düzeyinin artması için yapılacak çalışmalar eşitlik, ahlak ve adalet ilkelerine göre yapılmalıdır. Milli bütünleşme, ekonomi politikalarında ön plana çıkarılması gereken konudur. MHP'ye göre geleneksel ekonomi görüşü, tüketim, yatırım ve tasarruf kararlarında bireyin milli ve psikolojik yönlerini göz ardı etmektedir. Bu görüş, bireyi sadece rasyonel kararlar veren varlık olarak görmekte ve insani değerleri göz ardı etmektedir. MHP, görüşün sürdürülebilir istikrar ve kapsayıcı büyüme sağlamayacağı kanaatindedir. Bu nedenle, ekonomik alanda reform niteliğinde adımlar atılması ve zihinsel bir dönüşüm gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Üretim

alanında yerli ve milli yapının arttırılmasıyla iktisadi bağımsızlığı sağlamayı, dışa bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Ekonomik güvenlik, ulusal güvenliğin parçası görülmektedir. Türk milleti çalışkan, bilgili ve azimli yapıya sahip olduğu için Türk müteşebbislerin gücüne inanılmalı, onlar desteklenmelidir. Piyasa ekonomisinin kuralları dahilinde, haksız rekabet ile tekelci oluşumlar engellenmelidir. Kamunun, iktisadi alandaki etkisi yol gösterme, düzenleme ve denetleme ile sınırlı olmalıdır (MHP: 2024: 95).

Ekonomik büyümenin devamlılığı için fiyat istikrarının gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Parti, döviz kurların piyasa koşullarına göre belirlenmesi istemketedir. Döviz kurunda kısa vadeli ekstrem gelişmelerin önlenmesi için gerekli politika tedbirleri alınmalıdır. Ekonomi alanında yaşanacak gelişmişlik, ülkenin istikrarına da katkı sağlayacaktır. MHP, rekabet gücü ve üretimin fazla olduğu ekonomik yapıyı oluşturmak ve ülkedeki refah seviyesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin kendi olanaklarıyla doğal ve beşeri kaynaklarını en verimli şekilde kullanacak bağımsız ve milli bir ekonomi programının uygulanmasını istemektedir. Partinin ekonomi görüşlerinin temel amaçları; işsizliği ve yoksulluğu minimum seviyeye düşürmek, gelir dağılımında adaleti sağlamak, enflasyonu sürekliliği olacak şekilde azaltmak, üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığı düşürmek, Türk menşeili ürünlerin sayısını arttırmak ve yasal olmayan ekonomi ile mücadele etmektir (MHP, 2024: 97). Türkiye'de kalıcı istikrarın tesis edilebilmesi için dokuz reform hayata geçirilmelidir. Bunlar; vergi reformu, harcama reformu, ithalat bağımlılığını azaltma ve üretimde artış reformu, tarım ve hayvancılık reformu, gelir dağılımında adillik ve yoksullukla mücadele reformu, ülke içi yatırımlarda artış reformu, dijital ekonomiye uyum sağlama reformu, çalışma yaşamına dair reformlarla iklim değişimlerine uyum politikalarının oluşturulması reformudur (MHP, 2024: 98). Kamu harcamalarında verimliliği sağlayarak israfın önlenmesi, minimum kaynakla maksimum kamu hizmeti sağlanması, kamu açıklarının en aza indirilmesi ve harcamaların kontrolünde maliyet fayda analizine dayalı verimliliği ölçen yöntemlerin uygulanması amaçlanmaktadır. Ekonomi politikaların yanı sıra sosyal adaletin sağlanması, bölgesel kalkınma farklılıklarının azaltılması ve istihdamın artırılması gibi sosyal politikalar da dikkate alınmalıdır. Yatırım yapanlara, istihdamı, üretimi ve ihracatı artıranlara vergi indirimleri ve kolaylıklar sunulmalıdır. Etkisiz muafiyet ve istisnaların kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, gelir vergisinin bireyselliği ve mali güce göre

vergilendirme ilkelerine dayanan üniter vergilendirme sistemi gerekmektedir. Milli politikalar, Türkiye koşulları ve küresel ölçütler göz önünde tutularak düzenlenmeli ve ülkemizin finansal alanda ihracatını yükseltecek yapılar oluşturulmalıdır.

MHP'nin ihracat politikasının ana ekseninde, ihracatın arttırılması ve kaliteli üretim yapılarak küresel piyasalarda devamlılığın gerçekleştirilebilmesi, pazar hacmi ve potansiyeli olan ülkelerle iş birliğine gidilerek sektör bazında çeşitlilik oluşturmak vardır (MHP, 2024: 102). Türk malı imajının yerleşmesi açısından yapılacak faaliyetler desteklenmelidir. Küresel pazarda Türk iş ortaklarının başarılı şekilde faaliyet gösterebilmesi için teknolojik yenilenme, araştırma ve geliştirme konularında destek sağlanmalı ve Türk firmalarının rekabet gücünü aksatan faktörler ortadan kaldırılmalıdır. Ülkemize dışarıdan gelecek yatırımcılara milli menfaatlerimizden taviz vermeden, çevreye ve bireye saygıyı ihmal etmeden Türkiye pazarına yatırım yapmaları için gerekli kolaylıklar sağlanmalıdır. Yabancıların mülk sahibi olması konusunda da MHP'nin bakış açısının temelinde milli güvenlik yer almaktadır. Milli güvenliği tehdit etmiyorsa yabancılara mülk satışının yapılması uygundur. Özelleştirmelerde, kamuoyunun desteği alınmalı ve açıklık ilkesi benimsenmelidir. Özelleştirmeden sonra güncel yatırım ve iş fırsatları oluşturulmalıdır. Kamu yararını sekteye uğratacak uygulamalara müsaade edilmemelidir. Ekonomi alanında güvenliğin tesis edilmesi milli güvenliğin temel faktörleri arasında yer almaktadır çünkü ekonomisi güvence altında olmayan devletin milli güvenliği de tehlike altında olacaktır (MHP, 2024: 106).

İyi Parti'nin ekonomi görüşünün temeli, Türkiye'nin hızlı, istikrarlı ve kapsayıcı büyüme sürecine girmesi esasına dayanmaktadır. Bu büyüme sürecinin neticesinde kavuşulacak servetin toplumsal kesimler arasında adil şekilde bölüşümü önem arz etmektedir. Serbest piyasa sistemi kıt kaynakları her zaman en verimli şekilde dağıtamamaktadır bazen toplumsal huzursuzluğa sebebiyet verebilecek gelir ve servet eşitsizliklerine neden olmaktadır. Özel mülkiyet, serbest girişim, serbest sözleşme ve çalışan haklarının evrensel hukuk kurallarıyla güvence altına alındığı ekonomik yapı savunulmaktadır. İktisadi yapının rasyonel, etkili ve adaletli işleyebilmesi için gerekli kanuni düzenlemelerin, Türkiye menfaatlerini ön planda tutan, siyasetle organik bağları bulunmayan ve liyakat ilkesine dayanan devlet bürokrasisince yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ekonomi bürokrasisinin, siyasetle ilişkisini en yüksek ahlaki değerler çerçevesinde insanların haklarını muhafaza eden ve kamu yararını ön

planda tutan temele dayandırmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin son yıllarda karşılaştığı orta gelir tuzağından uzaklaşabilmesini sağlamak amacıyla bilgi yüzyılına çabucak yetişecek ve gerekli endüstriyel dönüşümü tamamlayacak kapsamlı ekonomik ve toplumsal kalkınma süreci başlatılacaktır. Bu amaca ulaşmak için ölçülebilir performans kriterlerine dayalı gerçekçi ve basit ekonomi politikası oluşturulacaktır. Kamu iktisadi bürokrasisinde stratejik planlamanın ehemmiyeti artırılacak, performans ölçme ve değerlendirme sonuçlarına dayalı politikalar geliştirilecek ve uygulamadaki engeller ortadan kaldırılacaktır. Böylece şeffaflık ve hesap verebilirlik güçlendirilecektir.

İyi Parti'nin ekonomi politikalarındaki temel hedef, dışa bağımlılığı asgari düzeye indiren, dengeli, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme ile adil paylaşım modeli inşa etmektir. Fırsat eşitliği ve bireysel ilerlemeyi destekleyen sistemin vatandaşlarımıza onurlu yaşam koşulları sağlayacağına inanılmaktadır. Refahın adil şekilde dağıtılmasını sağlayacak ekonomik düzen, kuvvetli ve barışçıl Türkiye'nin temel yapı taşlarındandır. Uluslararası dinamiklerin, ekonomi üzerinde belirleyici etkisi vardır. Bu doğrultuda, uluslararası ekonomi politikalarının doğru analiz edilmesiyle, Türkiye ekonomisinin küresel ve bölgesel ölçekte güçlü ve saygın aktör haline gelmesi hedeflenmektedir (İyi Parti, 2020: 85). Enflasyonun kalıcı olarak düşük seviyelere indirilmesi ve fiyat istikrarının sağlanabilmesi için dış açıkların kapatılması ve kamusal harcamaların enflasyonist etkilerden arındırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmektedir. Vatandaşların ise sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yaşamlarını sürdürebilmeleri amaçlanmaktadır.

Kadınların ekonomik olarak daha güçlü olabilmesi için iş gücüne katılımlarını arttıracak gerekli destekler verilmelidir. Özel mülkiyet ve sözleşmeler, evrensel yasal ilkeler doğrultusunda tamamen güvence altına alınmalıdır. Yatırımcılara karşı devlet, politik görüşünden bağımsız şekilde yaklaşmalıdır. Ekonomik bürokrasi ve düzenleyici kurumlar, liyakat ve yüksek etik standartlara uygun personel politikası ile yeniden yapılandırılmalı, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerine uygun olarak, kamu yararı gözetilerek ve politikayla organik bağlantısı olmayan şekilde faaliyet göstermelidir. Özellikle doğal tekel statüsüne sahip sektörlerde düzenleyici kurumlar aracılığıyla rant yaratımının önüne geçilmeli, yatırımcı, girişimci ve tüketici hakları korunmalıdır (İyi Parti: 2020: 87).

Türkiye de finansal hizmetlerin çeşitlendirilmesi, piyasa derinliğinin artırılması ve finansal piyasaların sürdürülebilir şekilde ekonomik büyümeye katkıda bulunmasını sağlamak amacıyla gerekli yasal düzenlemeler uygulanmalıdır. Uluslararası iktisadi koşullara dayanıklılığın sürdürülebilirliği açısından bankaların sermaye yapısının genellikle birincil sermaye olarak görülen kaynaklar ile kuvvetlendirilmesi teşvik edilmelidir. Devlet tekellerinin terk edildiği sektörlerde, doğrudan veya dolaylı olarak özel sektör tekellerinin oluşmasına İyi Parti iktidarında müsaade edilmeyecektir. Özelleştirme süreçlerinde blok satış yöntemine son verilecek ve amaç sermayenin geniş tabana yayılması olacaktır (İyi Parti, 2020: 90).

İyi Parti iktidarında Sermaye Piyasası Kurumu, sermaye piyasalarında rasyonel denetim ve düzenleme işlevini siyasi etkilerden bağımsız yerine getirecek şekilde yapılandırılacaktır. Sermaye piyasasında hizmet ve ürünlerinin çeşitlendirilmesi, daha geniş kitlelere yayılması ve piyasalardaki derinliğin artırılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır. Bütçedeki düzensiz harcama alışkanlıklarına son verilerek, başta altyapı, tarım ve sanayi olmak üzere, yüksek katma değer üreten ve pozitif dışsallık yaratan yatırım kalemlerine öncelik verilecektir. Bütçe giderlerinin kontrolünü sağlamak için Sayıştay daha aktif şekilde faaliyetlerini sürdürecektir. Harcamalar kamu yararı, adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri bağlamında yapılacaktır. Bu ilkeler bütçe yönetiminin temelini oluşturacak ve kamu kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını garanti edecektir (İyi Parti, 2020: 89).

İki siyasi parti de ekonomi konusuna parti programlarında kapsamlı şekilde yer vermiştir. MHP ve İyi Parti'nin ekonomi konusunda benzerlik ve farklılık gösteren görüşleri vardır. Ekonomik gelişme sağlandığı takdirde parasal refahın toplumdaki vatandaşlara adaletli şekilde dağıtılmasını talep etmeleri iki parti için ortak görüştür. İki parti de serbest piyasa ekonomisinin negatif yanlarının olduğunu ileri sürmüş olsa da genel olarak piyasada serbest ekonomi anlayışını vurgulamışlardır. Serbest girişimle, özel sektörün kanuni güvence altına alınması gerekliliğini belirtmişlerdir. Ekonomi alanında devamlılık esasının önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Döviz kuru bağlamında ise serbest kur taraftarıdırlar. Gerekli görüldüğü takdirde devletin düzenleme ve kontrol etme yetkisi kapsamında kura müdahale edebileceğini savunmuşlardır. İç pazarda fiyat istikrarının sağlanması hem tüketici hem de yatırımcı açısından önem arz etmektedir. Benimsenen ekonomi politikaları kapsayıcı nitelik taşımalıdır. Kamusal alanda ülkenin bütçe

açıklarının sürdürülebilir düzeye gelmesi ile ilgili olarak da iki partinin fikirleri ortaktır. Türkiye'de geçerli olacak vergi sisteminin adaletli ve etkili yapıda olması gerektiği yine ortak görüşler arasında yer almaktadır. Halkın, geliriyle orantılı şekilde vergi ödemesini iki parti de savunmaktadır. Düşük gelirli kesimin vergi yükü azaltılmalıdır. Vergilendirmede kayıt dışı yapılanmanın önüne geçilmesi ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Kamusal kaynaklar israfın önüne geçebilmek için verimli kullanılmalıdır. Ekonomik gelişim sürecinde finansal sistem iki parti açısından da önem arz etmektedir. Bundan dolayı başarılı finansal sistemi hayata geçirmek için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

MHP ile İyi Parti'nin görüşlerinde ayrımın bulunduğu noktalardan bir tanesi asgari ücretten alınan vergidir. İyi Parti'ye göre asgari ücretten vergi alınmamalıdır. MHP ise üretim yapıp iş olanağı sunan ve Türkiye ekonomisine faydası olanlara vergi indirimi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Uluslararası yatırımcıların ülkemize yatırımlarını getirmesi konusunda gerekli şartlar oluşturulmadır. Küresel çapta yeni pazarlar bulunması ülke ekonomisini büyütecektir. İki partiye göre; katma değeri fazla olan ihracat teşvik edilmelidir. Yabancıların, ülkemizde mülk edinmesi konusundaki görüşler bakımından da iki parti ayrıma düşmüştür. MHP, yabancı bireylerin mülk edinmesi konusunu şartlı olarak kabul etmiştir. Özel sektörün tekel oluşturması her iki parti programında da olumlu karşılanmamaktadır, sermaye tabana yayılmalıdır. Özelleştirme ile ilgili olarak MHP programında daha fazla madde bulunmaktadır, İyi Parti yalnızca iki maddeyle konuya değinmiştir. Türkiye'nin çeşitli dönemlerde yaşadığı maddi problemlerin nedeni Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre iktidardan ziyade iç ve dış faktörlerdir. İyi Parti'ye göre de bu problemlerin nedeni iktidardır. MHP ekonomi ile ilgili görüşlerine parti programında on üç sayfada değinmiştir. Ekonomi kısmında değinmiş olduğu alt başlıklar arasında; partinin ekonomik hedefleri ve politikaları, kamu maliyesi, bankacılık, finansal piyasalar, dış ticaret ve yatırım ortamı, ekonomik güvenlik ve dijitalleşme ile özelleştirme yer almaktadır. İyi Parti ise sekiz sayfalık bir kısımda ekonomi ile ilgili politikalarını açıklamıştır. Bu ekonomi bölümünde, en başta temel ilkelerden bahsedilmiş ardından sanayi politikaları, kamu maliyesi, para politikaları, finansal hizmetler ve özelleştirme konuları işlenmiştir.

MHP'nin eğitim konusundaki görüşleri incelendiğinde, partinin eğitim politikasının ana gayesi, Türk milletine mensup olmanın bilincinde, manevi değerleri

içselleştirmiş, fikir üretme, algılama ve sorun çözme becerilerini geliştirmiş, yeniliklere açık, sorumluluk duygusu ve sosyal duyarlılığı yüksek nesiller yetiştirmektir. Nesiller bilim ve teknoloji üreten, girişimcilik ruhuna sahip, demokratik, kültürlü ve inançlı olmalıdır. Eğitimde fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması, bireylerin ilgi, yetenek ve eğitim seviyelerine uygun öğrenim görmeleri açısından önemlidir. Türkçenin etkin ve doğru kullanımına yönelik eğitime özel önem verilmelidir. Ayrıca öğrencilerin en az bir yabancı dil öğrenmeleri için gerekli altyapı oluşturulmalıdır (MHP, 2024: 128). Eğitim sistemi, bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerilere sahip, küresel ölçekte rekabet edebilen ve teknoloji odaklı işgücü yetiştirmek amacıyla yeniden yapılandırılmalıdır. Bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu eğitim alanları, eğitim teknolojileri ve insan kaynakları geliştirilmelidir. Eğitim müfredatı, ulusal değerler ve çağın ihtiyaçları doğrultusunda planlanmalıdır. Nicel iyileştirmelerle eğitim kalitesinin yükseltilmesinde devamlılık sağlanmalıdır. Dijitalleşme süreciyle öğrenciler ve öğretmenlere çağdaş gelişmeleri sunacak platformlar hayata geçirilmelidir.

MHP, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve zorunlu temel eğitim süresinin uzatılmasını savunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yeteneklerine uygun alanlara teşvik edilebilmesi için eğitimin bütün aşamalarında etkili rehberlik hizmeti sağlanmasını istemektedir. Örgün eğitim, teknik eğitim ve beceri geliştirme eğitimlerine öncelik verilmeli, eğitim müfredatları meslek standartları ile diğer sektörlerin gereksinimleri doğrultusunda baştan yapılandırılmalıdır. Mesleki ve teknik ortaöğretim okullarıyla üniversitelerin meslek yüksekokulları arasında program uyumu sağlanmalıdır. Ortaöğretim sonunda yapılacak olgunlaşma sınavına dayalı, fırsat eşitliğini temel alan bir üniversiteye geçiş sistemi uygulanmalıdır (MHP, 2024: 130). Uygulamalı eğitime daha fazla önem verilmeli ve mezun olup çalışan bireylere devlet desteği sunulmalıdır (MHP, 2024: 129). Gelecekte oluşabilecek gereksinimlerine yönelik insan gücü planı yapılmalıdır. Yükseköğretim kurumlarından beklenen, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu insan gücünü oluşturmak, araştırma yaparak bilim ve teknoloji üreten, toplumdaki ilerlemelere liderlik yapan ve dünya çapında kendini ispatlamış üniversitelerle bilimsel anlamda rekabet halinde olmasıdır. Öğretmenler ve akademik personeller çağın şartlarına uygun olarak yetiştirilmelidir. Bu iki meslek gerek çalışma koşulları gerekse de ekonomik ve sosyal statüleri itibariyle daha cazip hale getirilmelidir. Şehit ve gazi evlatlarının eğitim masrafları devlet tarafından karşılanmalıdır. Üniversite sınavlarında bu bireylere

özel kontenjan verilmelidir. Yurt dışında yaşayan Türklerin milli aidiyet ve benliklerini muhafaza edebilmeleri için eğitim imkânları fazlalaştırılmalıdır. Türklük ve İslamiyet'in birleştirici unsurlarını yaşatarak günümüze taşıyan Hoca Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlânâ, Hacı Bayram-ı Veli ve Yunus Emre gibi önemli şahsiyetlerin hayatı ve öğretileri, ortaöğretim düzeyinde seçmeli ders olarak okutulmalıdır (MHP, 2024: 130). Özel eğitim kurumlarının sayısı arttırılmalı ve çağın gereksinimlerine göre şekillendirilmelidir. Özel eğitim hizmetleri her eğitim seviyesini kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerine devamlılığı için fiziksel ve sosyal ortam engellerinin minimuma indirilebilmesi için gereken eğitim altyapısı ve teknolojik olanaklar sağlanmalıdır.

İyi Parti, programında eğitime Milliyetçi Hareket Partisi'ne kıyasla daha geniş yer ayırmıştır. Eğitim başlığı altında ilk değinilen konu İyi Parti'nin iktidara gelirse yapacaklarıdır. İlk on yıllık süreç içerisinde Türkiye eğitimde dünyanın enleri arasında yer alacaktır. Bunun sağlanabilmesi için eğitim seferberliği başlatılacaktır. Bireylerin Atatürkçü, çağdaş ve milli değerlere sahip olarak yetiştirilmeleri için eğitim alanları çağın gereksinimlerine göre düzenlenecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerinin müfredatta daha fazla yer alacaktır. Milli bayramlar, milli değerlerin sembolü görüldüğü için kutlanacaktır. Öğretmen yetiştirme sürecine katkı sağlamak amacıyla öğretmen akademileri kurulacaktır. Akademiler hem temel eğitim düzeyleri hem de mesleki ve teknik alanlardaki öğretmenlerin ihtiyaçları için tasarlanacaktır. Ayrıca öğretmen yetiştirme liseleri modernize edilerek eski kimliklerine kavuşturulacaktır (İyi Parti, 2020: 21). Öğrencilerin yenilikçi, hür ve eleştirel düşünme yetenekleriyle birlikte işbirliği yapma yetenekleri geliştirilmelidir. Ayrıca sorun çözme, araştırma, sorgulama, teknolojiyi etkin kullanma, girişimcilik, analiz, değerlendirme ve sentez becerilerinin yanı sıra ulusal değerlere saygılı, insan haklarına, doğaya ve çevreye duyarlı bireyler olarak yetiştirilmelidir. Buradaki amaç öğrencileri iyi insan olarak yetiştirmektir. Bunların gerçekleştirilebilmesi için eğitim, siyasetten arındırılmalı ve eğitimcilere bırakılmalıdır. Gayri safi yurt içi hasılanın eğitime ayrılan kısmı süreklilik arz edecek şekilde arttırılıp küresel standartlar düzeyine yükseltilecektir. Eğitim alanıyla ilgili belirlenecek politikalar partiler üstü fikir yapısıyla belirlenecektir. Eğitim Planlama ve Koordinasyon Kurulu kurulacaktır. Kurul bünyesinde öğretmenler, öğrenciler, üniversiteler, sendikalar ve öğrenci velilerinden temsilciler bulunacaktır. Okullarda kadın

yöneticilerin sayısının arttırılması hedeflenmektedir. Bu hedefteki oran okullardaki yöneticilerin yarısının kadın olmasıdır. Yapılacak olan düzenlemelerle öğretmenlerin problemleri çözüme kavuşturulacak ve öğretmenlik daha cazip hale getirilecektir. Okulların yönetim şeması ikiye ayrılacaktır; bu şemanın bir kolunda müdürlük diğerinde ise başöğretmenlik bulunacaktır. İdari kısımla ilgilenen kişi müdür olacak eğitim kısmı ile ilgilenen kişi de başöğretmen olacaktır. Eğitim alan öğrencilerin Türkçeyi akıcı ve doğru şekilde öğrenmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Eğitim süresi boyunca minimum bir yabancı dil öğretilecektir. Yurt dışında yaşayan Türk öğrencilerin milli kimliklerini koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri gayesiyle öğrenci değişim programları gibi farklı eğitim olanakları sunulacaktır. Ayrıca Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin seçmeli ders olması için ilgili ülkelerden destek talep edilecektir (İyi Parti, 2020: 22). Okullardaki müfredatın kapsamına; finansal okur-yazarlık, siyasi-hukuki okur yazarlık, hitabet, kodlama ve programlama gibi dersler dahil edilecek ve öğrenciler çağın ihtiyaçlarına göre yetiştirilecektir. Eğitim sürecinde sanat ve spor da önemli yer tutmaktadır. Eğitim sürecinin sonuna gelen her bireyin minimum bir sanat veya spor dalı ile ilgili beceri edinmesine gayret edilecektir.

Okul öncesi eğitimden başlayıp yükseköğretime kadar gidilen süreçle ilgili İyi Parti'nin politikaları arasında ise şunlar vardır. İktidara geldiği takdirde okul öncesi eğitimde olanakları sınırlı olan gruplardan başlayan ve toplumdaki bütün çocuklara yönelik olacak şekilde ''Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitim Programı'' uygulamaya konulacaktır. Bu program iki ile beş yaş arasındaki bütün çocukları kapsayacaktır. Okul öncesi eğitim planlaması, okula gidecek bireyin aile ve çevre imkânları ile anne çalışma durumu göz önüne alarak yapılacaktır (İyi Parti, 2020: 23). Okul öncesi eğitim sürecini tamamlayan bireylerin temel eğitim süresi zorunlu on iki yıl olacaktır. Temel Eğitim müfredatı gözden geçirilerek bilgi ve başarı odaklı sistem, düşünmeyi, soru ve araştırmaları teşvik eden, beceri geliştirmeyi amaçlayan sisteme dönüştürülecektir. Ayrıca okulların fiziki altyapısı geliştirilecek, spor ve sanat eğitimi daha etkin hale getirilecektir. Özel ve kamusal eğitim kurumları arasındaki fark azaltılacaktır. Ülkemizin beyin göçüyle mücadelesinde en mühim adım, öğrencilere küçük yaşta ulus ve ülke sevgisini aşılamak, onlara toplumlarına katkıda bulunmanın değerini öğretmek ve topluma ait olma duygularını güçlendirmektir. Bir diğer hedef ise çok yönlü bireyler yetiştirerek Türkiye'yi daha zengin ve güçlü kılmaktır. Okul hayatını sadece sınavlara

odaklanarak geçiren öğrencinin sosyal bağlar kurması veya çok yönlü birey olması beklenemez. Bu nedenle öğrencilerin kendi yetenek ve ilgi alanları doğrultusunda ders dışı etkinliklere katılacağı sosyal sorumluluk projeleri müfredatın zorunlu bir parçası olacaktır. Ayrıca projelerdeki başarılar üniversite sınav puanlarının yanı sıra öğrenci tercihlerinde de önemli değerlendirme kriteri olacaktır. Kamu ve özel sektör alanlarının eğitim alanına sağladığı kaynaklar, Türk Milli Eğitim Politikaları çerçevesinde verimli kullanılacaktır. Maddi desteğe ihtiyacı olan öğrenciler için devlet bursları ihtiyaçları karşılayacak düzeye çıkarılacaktır. Milli Eğitim sistemi kapsamında merkez teşkilatından il ve ilçe kademelerine yönetici atanması ve görevlendirilmesinde uzmanlık ve liyakat esas alınacak, okul yöneticisi olma şartları net şekilde belirlenecek ve bilimsellik, nesnellik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri esas alınacaktır. Ayrıca her iki yüz öğrenciye bir rehber öğretmen atanacak, bu rehber öğretmenler Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda görev alacaktır. Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile koordineli çalışacaktır. Böylece öğrencilerin psikolojik ve pedagojik gelişimi daha yakından izlenecektir. Öğrenci sayısının az olduğu bölgelerde her okula bir rehber öğretmen atanacaktır (İyi Parti: 2020: 25).

Meslek sahibi kişinin alanında eğitimli olması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Mesleki eğitimler okullarla birlikte meslek odaları tarafından gerçekleştirilecektir. Meslek liseleri kapsamında tarım ve hayvancılık alanındaki okullar daha etkin hale getirilecek ve ülkemiz yeniden tarımda kendine yeterli hale gelebilecektir. Bu okullarda okuyan öğrenciler yükseköğrenim aşamalarında Ziraat Mühendisliği, Gıda Mühendisliği, Veterinerlik gibi alanlara odaklanma fırsatı bulacaklardır. İmam hatip liseleri de meslek lisesi dahilinde değerlendirilecek olup eğitim seviyesi arttırılacak ve mesleki anlamda daha donanımlı bireyler yetiştirilecektir (İyi Parti, 2020: 27). Ev hanımlarının meslek edinmelerine destek olmak için özel çaba gösterilecektir. Bu süreçte meslek odaları, belediyeler ve diğer sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılarak ilerleme sağlanması planlanmaktadır. İyi Parti'ye göre yükseköğretim sisteminin merkezileşmiş yapısı, hızlı üniversite oluşum süreciyle birlikte ortaya çıkan altyapı eksiklikleri, akademik personel sayısındaki yetersizlik, siyasetin etkisi altındaki atama ve yönetim anlayışı, üniversitelerin işlevini büyük ölçüde zayıflatmıştır. Yükseköğretimde uygulanan kariyer planlaması pek çok üniversitede beklenen sonuçları vermemiş ve bu durum eğitimli gençlerin işsizlik oranında artışa neden olmuştur. Üniversiteler bulundukları bölgenin

yapısal özelliklerine, mevcut kaynaklarına ve yerel ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmalıdır. Amaç ise işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan kaynağını yetiştirmek olmalıdır. Ayrıca meslek ve ihtisas liselerinden mezun olan öğrenciler, okudukları alanla ilgili üniversite bölümlerini seçtiklerinde ek puan avantajından yararlanmalıdır. Öğrencilerin üniversite mezuniyetinden sonra akademik çalışmalarına devam edebilmeleri için yurt içi ve yurt dışındaki üniversitelerle iletişim kurmalarını sağlayacak Akademik Gençlik Projesi hayata geçirilecektir. Türk Yükseköğretim Kurulu, tek tip üniversite oluşumuna son verecek, fakülte, yüksekokul, enstitü, araştırma merkezi ve bölümlerdeki ulusal ve bölgesel ihtiyaçları dikkate alacak ve böylece gelişmiş ülkelerdeki paydaşlarıyla rekabet edebilecek bir çeşitlilik yaratacaktır (İyi Parti, 2020: 28).

MHP'nin programında eğitim ile ilgili görüşleri ''Eğitim ve İnsan Kaynakları'' bölümünde belirtilmiştir ve üç sayfa yer verilmiştir. İyi Parti ise ''eğitim'' başlığı altında konuya değinmiştir. İyi Parti'nin eğitim politikası alt başlıklarında; okul öncesi eğitim, temel eğitim, özel öğretim kurumları, meslek okulları, yaygın eğitim ve yükseköğretim yer almaktadır. İyi Parti'nin programında eğitime ayrılan kısım on sayfadan oluşmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi eğitim öğretim kurumlarının bütün kademelerinde eğitim dilinin Türkçe olacağını, Türkçe dışında hiçbir dilin, Türk vatandaşlarına ana dil olarak okutulamayacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkçe'nin güzel ve doğru kullanılması içinde gerekli öğrenme çalışmalarının yapılacağı belirtilmiştir. İyi Parti ise eğitim dili ile ilgili net ifade kullanmamıştır yalnızca eğitim alan kişilerin Türkçeyi doğru ve akıcı bir şekilde öğrenmeleri için gerekli çalışmaların yapılacağını ifade etmiştir. Her iki parti de eğitim gören öğrencilerin en az bir yabancı dil öğrenmesi ve eğitim sisteminin çağın gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç analizleri yapılarak tekrardan yapılandırılmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu yapılandırma içerisine eğitim alanları, teknolojiler ve insan gücü imkânları da girmektedir. İyi Parti eğitimde sorun olduğunu ileri sürmektedir. İktidara geldikleri takdirde on yıllık süre zarfında eğitim seferberliği ile sorunların çözüme kavuşturulacağını beyan etmektedir. MHP programında eğitim sorunu olduğuna dair görüş bulunmamaktadır. İyi Parti, bireylerin Atatürkçü, milli değerlere sahip ve çağın gereklerine uygun yetiştirilmelerini isterken, MHP de Atatürkçülükle ilgili kavram yer almamaktadır, milli değerler ve çağın gereksinimleri konusunda aynı görüşü iki parti de paylaşmaktadır. İyi Parti, gayri safi yurt içi hasılada eğitime ayrılan kısmın arttırılacağı

vurgulamıştır, MHP de eğitimin ekonomik kısmı ile ilgili ibare bu bölümde yer almamaktadır. Her iki partinin ortak kanıda olduğu diğer konu eğitim anlayışının insan odaklı olmasıdır. İyi Parti eğitimle ilgili olarak Eğitim Planlama ve Koordinasyon Kurulu oluşturulacağını belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi tarafında konuyla ilgili herhangi yeni kuruluştan bahsedilmemiştir. İyi Parti'de Milliyetçi Hareket Partisi'nden farklı olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütün kademelerinde kadın yönetici sayısının arttırılması ve %50 oranına çıkarılması hedeflenmektedir. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının aidiyetlerini korumaları ve geliştirebilmeleri için her iki parti de gereken şartların oluşturulması taraftarıdır. MHP, Türklük ve İslamiyet'in önde gelen şahsiyetlerinin felsefeleri ve yaşam öykülerinin orta öğretimde seçmeli ders olarak okutulması gerektiğini ifade etmiş İyi Parti'de bu bağlamda politika bulunmamaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin yakalanabilmesi konusunda maddi olarak dar gelirli ailelerin gereksinimlerinin devletçe karşılanması gerektiğini iki parti de belirtmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi özel olarak şehit ve gazilerimizin evlatlarına öğrenim hayatları süresince eğitim imkânlarından ücretsiz faydalanmaları gerektiğini belirtmiştir. İyi Parti eğitim politikalarına Milliyetçi Hareket Partisi'ne nazaran daha fazla sayfada yer verdiğinden ötürü eğitimle ilgili hedef ve beklentileri de Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre daha fazla programda yer almaktadır. İyi Parti, Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre eğitimle ilgili sorunlar üzerinde daha fazla durmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi daha çok hedeflerine vurgu yapmış ve çeşitli konularda yapılacak düzenlemelerin gerekliliğini ifade etmiştir. Eğitim kurumlarında iki yüz öğrenciye bir rehber öğretmen, okul öncesi eğitimde çalışmayan annelere destek verilmesi ve okul yöneticilerinin atanmasında uzmanlık, liyakat ve bilimselliğin esas alınması İyi Parti'nin parti programında yer alan politikalar arasındadır. Her iki parti programının eğitim kısmında milli değerleri belirli alanlarda ön plana çıkardığı görülmektedir.

Kamu yönetimi devletin resmi kurumlarının işleyişi açısından önem arz etmektedir. Bu alanda yapılan işlerin etkinliği ve verimliliği Türkiye'nin gelişmişliği üzerinde etkili olmaktadır. Bu kısımda MHP ile İyi Parti'nin kamu yönetimi alanındaki hedef ve politikaları parti programları bağlamında incelenecektir. Ülkemizin köklü devlet geleneğini modern demokrasinin ilkeleriyle bir araya getiren kamu yönetimi anlayışının gerçekleştirilmesi MHP açısından önem arz etmektedir. MHP, hukukun üstünlüğü ile yönetilen demokratik devlet ilkelerine dayalı, eşitlik, verimlilik ve yeniliği dikkate alan

yönetim yapısı ve işleyişi kurmayı amaçlamaktadır. Yönetimde ihtiyaçlara göre esnek, hızlı ve etkin sistemin kurulması, hedeflere yönelik kural, yöntem ve kurumların oluşturulması, herkesin erişebileceği kaliteli hizmet anlayışı ile birlikte kamu yönetimi politikası oluşturulmalıdır. Kamu yönetiminin tüm kurum ve kurallarıyla birlikte açıklık, katılım ve hesap verebilirlik ilkeleriyle yapılandırılması, vatandaşların kolektif taleplerini karşılamaya ve bireylerin memnuniyetini sağlamaya odaklanması gerekmektedir (MHP, 2024: 88). Kamu yönetimi anlayışının temelinde, halkın kamu hizmetlerinden memnuniyet duyması, kurumların faaliyetlerinin denetlenebilir olması ve yönetime duyulan güven yer almalıdır. Örgüt kültürü performans esaslı olmalıdır. Kamu politikaları arasında uyum sağlanarak koordinasyonlu şekilde hareket edilmelidir. Kamu yönetimi alanında yapılacak çalışmaların temelinde hukukun üstünlüğü, adaletin sağlanması, kurumlardaki kapasitenin yükseltilmesi, insan kaynaklarının etkili şekilde yönetilmesi, e-dönüşüm hizmetleri, sosyal inovasyon, yolsuzlukla mücadele, katılımcılık ve hesap verebilirlik bulunmalıdır (MHP, 2024: 89). Kamu çalışanlarının ücret ve statü belirsizliğinin ortadan kaldırılmasına, eşit işe eşit ücret anlayışının egemen olmasına, kamu kurumlarında objektiflik ve liyakatın esas olduğu düzenin tesis edilmesine MHP önem vermektedir (MHP, 2024: 89). Liyakat kurulu isminde yapı oluşturulacaktır. Bu yapı kamu yönetimi alanındaki fonksiyonların verimli şekilde yerine getirilmesi hususunda etkili olacaktır. Kamu görevlileri yaptıkları işleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sadakat ilkesine bağlı kalarak yerine getirmesi gerekmektedir (MHP, 2024: 90). Ayrıca kamu görevlileri küresel standartlara uygun şekilde sendikal hatlara sahip olmalıdır. Makamlar bireysel çıkarlar için değil de etkin kamu hizmetinin sunulması için kullanılmalıdır ve makam sahibi kişiler yolsuzluk, adam kayırma gibi konularla mücadele etmelidir. Kamu kurumlarının sunmuş olduğu hizmetler Türkiye'nin her yerinde her birey için erişilebilir olmalıdır teknolojinin kamu hizmetlerine entegresi daha iyi şekilde gerçekleştirilip vatandaşların işlerinin kolaylaşması sağlanmalıdır. Kamusal hizmetlerin etkinliğini arttırmak için yerel düzeyde hizmet kapasitesinin arttırılması gerekmektedir. MHP kamu yönetimi alanında toplumsal duyarlılıkları dikkate alan sivil kuruluşların kamu hizmetlerinin denetimine katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır (MHP, 2024: 90).

İyi Parti'nin kamu yönetimi politikasının temeli demokratik katılım, vatandaşlara güven ve toplumsal memnuniyettir. "Mutlu Türk Milleti, Güçlü Türk Devleti" anlayışıyla

sürdürülebilir refah ve barış ortamı yaratmak, vatandaşların yaşamlarını kolaylaştırmak ve yaşam kalitelerini yükseltmektir. Bu kapsamda tamamen yasal, katılımcı, üretken, adil, denetlenebilir, çağdaş, dinamik ve milletle uyumlu kamu yönetim sistemi kurmak hedeflenmektedir. Kamu hizmetlerinde kalite, verimlilik ve hızın artırılması amacıyla; kamu personelinin izleyeceği yöntemleri, hizmet sunum sürecini, performans kriterlerini ve kurumların stratejik planlarını düzenleyecek bir Kamu Hizmetleri İdari Usul Kanunu yürürlüğe konulması gerekmektedir. E-devlet portalı geliştirilerek her hizmet tek noktadan anlayışı ile vatandaşların ve kurumların kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırılacak, verilen hizmetlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırılacak ve devlet kurumları arasında veri paylaşımı güçlendirilecektir. Devlete olan inancı ve güveni pekiştirmek için kamu bürokrasisinde yetkinlik, liyakat, kariyer, tarafsızlık ve eşitlik ilkelerini etkin şekilde yeniden hayata geçirmek İyi Parti'nin vazgeçilmez önceliğidir (İyi Parti, 2020: 66). Tüm belediyeleri, il özel idareleri, mahalle ve köy yönetimlerini kapsayan Mahalli İdareler Çerçeve Kanunu çıkarılarak; temsil, katılım ve kamusal denetim mekanizmaları yeniden düzenlenecek, demokratik, katılımcı, adil ve eşit temsilin sağlandığı, birlikte yönetim ve siyasi sorumluluk ilkelerinin hakim olduğu, şeffaf ve hesap verebilir çağdaş yerel yönetim yapısı oluşturulacaktır. İyi Parti, adil ve güvenilir kamu personel rejiminin tesisi amacıyla; kamu görevlilerinin halka karşı sorumlu, siyaset kurumuna karşı duyarlı ve toplumu temsil yeteneğine sahip bireylerden oluşmasını; memur alım süreçlerinde ehliyet, liyakat ve eşitlik ilkelerinin uygulanmasını savunmaktadır. Ayrıca, kamu personelinin uluslararası standartlara uygun sosyal güvenceyle desteklenmesi ve grevle toplu sözleşme haklarına sahip olması partinin öncelikli hedefleri arasındadır (İyi Parti, 2020: 67).

İki siyasi partinin kamu yönetimi anlayışı mukayese edildiği takdirde benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. MHP ve İyi Parti'nin programlarında yer alan bilgilere göre iki parti de hukuk devleti ilkesini ön plana çıkarmaktadır. Demokrasi ile yönetim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi liyakat ile objektiflik ilkelerine vurgu yaparken, İyi Parti eşitlik ve liyakat prensiplerini kamu bürokrasisinde daha aktif hale getirmeyi amaçlamaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi esnek, hızlı ve etkin yönetim yapısının kurulması üzerinde dururken, İyi Parti kamu hizmetleri yerine getirilirken kalite, verimlilik ve hızın artırılması gerekliliğini belirtmektedir. Teknolojinin kamu yönetimi alanında daha başarılı şekilde kullanılabilmesi için Milliyetçi Hareket Partisi e-

dönüşüm hizmetlerinin geliştirilmesini ve teknoloji aracılığıyla verilen kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılmasını öngörmektedir. İyi Parti ise e-devlet portalının geliştirilmesi ve devlet kurumları arasında veri paylaşımının artırılmasıyla vatandaşlara kolaylık sağlanacağını belirtmektedir. MHP, yerel anlamda hizmet kapasitesinin yükseltilmesi gerektiğini, sivil kuruluşların denetime katılımının teşvik edileceğini belirtmektedir. İyi Parti "Mahalli İdareler Çerçeve Kanunu" ile yerel yönetimlerin demokratik, katılımcı ve hesap verebilir şekilde yapılandırılmasını amaçlamaktadır. MHP programında köklü devlet geleneğinin çağdaş demokrasi ile uyumu, kamu çalışanlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığı ve Liyakat Kurulu kurulması gibi konulara özel önem verilmektedir. İyi Parti de ''Mutlu Türk Milleti, Güçlü Türk Devleti'' söylemi ön plana çıkmaktadır; demokratik katılım, vatandaşa güven ve toplumsal memnuniyet esas alınmaktadır. Kamu personelinin ücret ve statü belirsizliğinin ortadan kaldırılması, eşit işe eşit ücret kavramının geçerliliği ve Liyakat Kurulu aracılığıyla denetimin sağlanmasına MHP önem vermektedir. İyi Parti, uluslararası standartlarda sosyal güvenlik, grev hakkı ve toplu sözleşme gibi konuları daha ayrıntılı ele almaktadır. Kamu yönetiminin performansa dayalı örgüt kültürü, yolsuzlukla mücadele, insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesi gibi konular MHP'nin programında yer almaktadır. Kamu Hizmetleri İdare Usul Kanunu"nun yürürlüğe girmesi ve vatandaşlardan e-devlet üzerinde yer alan dökümanlarla ilgili olarak tekrardan belge talep edilmemesi gibi somut uygulamalarda İyi Parti'de ön plana çıkmaktadır. Genel olarak Milliyetçi Hareket Partisi programında devlet geleneği, sadakat ilkesi ve milli bilinç gibi vurgular yer alırken, İyi Parti özelinde katılım, vatandaş memnuniyeti ve her hizmet tek noktadan gibi halka yönelik mesajlar daha çok ön plana çıkmaktadır. MHP ve İyi Parti programında kamu yönetimi başlığı altında bu politikalar yer almaktadır. İki siyasi partinin de kamu yönetimi görüşü genel manada daha iyi, daha çabuk, daha verimli, şeffaf ve hesap verebilir idari yapı oluşturma hedefi etrafında kesişmektedir. Ancak MHP, devlet geleneğinin korunması, liyakat kurullarının ve kontrol mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi temalara daha fazla dikkat çekerken, İyi Parti demokratik katılımın artırılması, vatandaş odaklı hizmetlerin geliştirilmesi ve e-devlet uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi noktalara önem atfetmektedir.

İç güvenlik ve milli savunma ülke yönetimi için önemli konular arasında yer almaktadır. MHP'nin iç güvenliğe dair hedef ve beklentileri programında açık şekilde yer

almaktadır. Asayiş, düzensiz göç, terörle mücadele, milli savunma politikası ve savunma sanayi alt başlıkları altında değerlendirme yapılacaktır. Demokrasi ve politik istikrarın ön şartları arasında toplum içindeki huzur ve güvenliğin sağlanması ile sosyo ekonomik gelişme yer almaktadır. Bundan dolayı Milliyetçi Hareket Partisi'nin gayelerinden biri ülkemizdeki huzursuzlukları bitirmek suretiyle insanların korku ve endişe duymadan yaşamlarını sürdürebilmesini sağlamak, can ve mal güvenliğini koruma altında almaktır. Bu anlayışın hayata geçirilebilmesi için devlet, anayasa ve yasalardan aldığı yetkiyi, yurttaşlar arasında herhangi bir ayrım gözetmeksizin koruyucu ve şefkatli bir yaklaşımla kullanmalı; caydırıcı yetki ve güç unsurlarını ise kamu düzenini bozacak eylemleri suça dönüşmeden önce engelleyecek şekilde etkin biçimde uygulamalıdır. Toplumsal düzenin sağlanabilmesi için bireylerin kamu güvenliği ve kamu düzenine katkı sağlayacak şekilde hareket etmelerini teşvik eden bilgi ve farkındalık düzeyi artırılmalıdır. Bu doğrultuda, kolluk kuvvetleri, istihbarat teşkilatları ve bireyler arasındaki iş birliği güçlendirilmelidir. Suç ve cezalar daha caydırıcı yasal çerçeveyle yeniden düzenlenmelidir. Ayrıca, kamu düzeni ve güvenliğinden sorumlu kurumların teknik ve idari kapasiteleri geliştirilerek suça karışan bireyler için etkin rehabilitasyon imkânları sağlanmalıdır. Kadına ve çocuklara yönelik istismar ve şiddet eylemlerini önleyici tedbirler alınmalı ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır. Ülkemizin hiçbir bölgesinde devlet otoritesi veya paralel yapıların kurulmasına müsamaha gösterilmemelidir (MHP, 2024: 149-150).

Düzensiz mülteci akını, göç yönetiminde yeni model arayışlarını zorunlu kılmaktadır. MHP, bu olguyu kamu düzeni ve demografik sürdürülebilirlik açısından tehdit görmektedir. İşgücü piyasası ve ulusal güvenlik bağlamında ise kritik risk alanı olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle, kapsamlı ve etkili önlemlerin hayata geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Sorunun uluslararası boyutu ise kalıcı çözümlerin çok taraflı iş birliğiyle mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır. Mülteci sorununun, Türkiye'nin uzun vadede taşıyabileceği sınırları aştığı vurgulanmakla birlikte; mültecilere karşı toplumsal cephe oluşturmak ya da onları sosyal ve ekonomik hayattan tecrit etmek, kabul edilemez tutumdur. Bu süreçte yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı teşvik eden her türlü söylem, ifade veya eyleme karşı duyarlılık gösterilmelidir. Düzensiz mülteci akınının durdurulması için öncelikle sınır bölgelerinde her türlü güvenlik önlemi arttırılmalı ve mültecilerin ülkelerine güvenli, onurlu ve gönüllü geri dönüşleri sağlanmalıdır. Geçici koruma altındaki mültecilerin toplumsal barış ve güvenliğe tehdit oluşturmaması için

kapsamlı sosyal, ekonomik ve siyasi önlemler alınmalıdır. Kamu düzenini ve güvenliğini bozmaları halinde ülkeye dönüşlerini düzenleyen caydırıcı yasal mekanizmalar uygulanacaktır (MHP, 2024: 151). MHP, terör ve şiddeti benimseyen her türlü anlayışı Türkiye Cumhuriyeti'nin bekasına, milletin huzur ve güvenliğine tehdit görmektedir. Terörün amacı, aracı ve gerekçesi ne olursa olsun hiçbir zaman masum, meşru veya haklı sayılamayacağına, insanlığa karşı suç olduğuna ve en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğine inanmaktadır. Türkiye'nin güçlenmesi ve Türk Yüzyılı inşa sürecinde, teröre karşı her türlü araç ve yöntemle kararlı mücadele sürdürmek, ulusal sorumluluk olarak görülmektedir. Terörün ortadan kaldırılması ve ülke gündeminden tamamen çıkarılması MHP'nin stratejik öncelikleri arasındadır. Terörün, psikolojik ve sosyolojik nedenleri doğru teşhis edilmeli ve mücadele bu yönde uygulanmalıdır. Tehdidin nereden geldiğine bakılmaksızın Türkiye, uluslararası hukuktan doğan meşru haklarını kullanarak sınır ötesi de dahil olmak üzere gerekli operasyonları yürütmeye devam etmelidir. Terörle mücadelede en ileri teknolojik imkânlardan yararlanılmalı ve istihbarat ağı güçlendirilmelidir. Bu kapsamda ekonomik ve sosyal kalkınma programı ve "kardeşliği güçlendirme projesi" hayata geçirilmelidir. Siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda terör örgütlerinin varlığına müsamaha gösterilmemelidir. Terörle mücadele, güvenlik ve istihbarat birimlerinin operasyonlarının yanı sıra ekonomik, sosyal, psikolojik, idari, demografik ve kültürel faktörleri içeren "topyekün mücadele" anlayışı ile yürütülmelidir. Partinin terörle mücadele anlayışı çerçevesinde mevcut mevzuatın ve kurumsal yapının çok boyutlu şekilde geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu doğrultuda Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzükleri ve diğer ilgili yönetmeliklerde gerekli yasal değişiklikler yapılmalıdır. MHP terörün silahlı eylemlerle sınırlı olmadığını vurgulamaktadır. Devletin bölünmez bütünlüğünü tehdit eden, etnik veya dini kışkırtmalarla teröre zemin oluşturmaya çalışan, halkı kin ve nefrete sürükleyen, terör örgütlerini öven veya meşrulaştıran her türlü düşünce veya davranışın terör örgütleri kapsamında değerlendireceğini savunmaktadır. Türkiye'de barış, istikrar ve güvenlik ortamını bozmayı hedefleyen tüm terör örgütlerinin dış bağlantıları, mali ve lojistik kaynakları kesilmelidir. Terör örgütlerinin medya ve iletişim araçlarıyla yürütebileceği dezenformasyon faaliyetleri önlenmelidir (MHP, 2024: 155).

Türkiye jeo-stratejik konumu sayesinde birçok fırsata sahip olmakla birlikte ciddi güvenlik riskleriyle de karşı karşıyadır. Özellikle güney sınırında kurulmaya çalışılan

terör koridoru, ulusal güvenliğe yönelik en kritik tehditlerden biridir. Sorunun sona erdirilmesi için güney sınırının ötesinde kurulacak "Barış Koridoru" kapsamında hiçbir terör oluşumuna izin verilmemeli ve terörü kaynağında bitirme stratejisi uygulanmalıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çağın gereklerine uygun şekilde görevlerini etkin ve başarılı biçimde yerine getirebilmesi için askeri modernizasyon programları doğrultusunda silah, teçhizat ve ileri teknoloji kullanımı artırılmakta ve bu sayede dünyanın en güçlü ordularından biri haline gelmesi hedeflenmektedir. Askeri savunmada asimetrik, politik ve iktisadi güvenlik yaklaşımlarını içeren önleyici strateji benimsenerek ulusal çıkarlar sınır ötesinden başlayarak korunmalıdır. Türkiye, savunma alanında Türk ve İslam ülkeleriyle ittifak seçenekleri geliştirmeye ve caydırıcılığını kendi imkânlarıyla artırmaya çalışmalıdır. Savunma sanayi güvenlik ve savunma açısından önem arz ettiğinden devlet teşvikleri ve yatırımları arttırılmalıdır. Savunma araçlarının yerli ve milli imkânlarla tasarlanıp üretilmesi için çalışmalara devam edilmelidir. Ulusal teknoloji alanında üretim kapasitesinin artmasıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mühimmatta yabancı kaynaklara bağımlılığı tamamen sona erecektir (MHP, 2024: 156-157).

İyi Parti, iç politika ile ilgili görüş ve hedeflerini parti programında terörle mücadele, yolsuzlukla mücadele, doğu ve güneydoğu sorunu ile göç ve mülteci sorunu alt başlıkları kapsamında değerlenirmiştir. Partinin güvenlik politikalarının öncelikli amacı, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, Türk milletinin milli birliğini ve Cumhuriyetin temel özelliklerini korumaktır. Bu anlayış çerçevesinde insan hak, özgürlüklerinin geliştirilmesi ve liberal ekonomik düzenin kurulması esas kabul edilmektedir. Toplumsal barış ve huzuru tehdit eden her türlü suçun işlenmeden önce önlenmesi için suçu tetikleyen nedenler üzerinde durularak etkili ve kapsamlı önlemlerin alınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda aile içi şiddet, kadın cinayeti, cinsel istismar, cinsiyet ayrımcılığı, uyuşturucu tedariki, çocuk istismarı gibi toplumun vicdanını derinden yaralayan suçlara karşı caydırıcı ve iyileştirici özel önlemler alınarak ”Suçların Önlenmesi Hakkında Kanun" çıkarılacak ve önleyici kolluk hizmetleri güçlendirilmelidir. Bu önlemler sadece cezai yaptırımlardan oluşmamalıdır. Suçun önünü açan koşulların ortadan kaldırılması için sosyal, psikolojik ve eğitim odaklı önlemler alınmalıdır. Terörle mücadelede başta yaşam hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlükleri hedef alan, küresel olarak birbirine bağlı veya yerel unsurlarla işbirliği içinde olan tüm terör örgütlerine karşı

kararlı ve çok boyutlu strateji izlenmelidir. Devleti ele geçirmek isteyen ve milletin geleceğine tehdit oluşturan tüm terör örgütleriyle; askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve psikolojik araçlar kullanılarak eş zamanlı mücadele edilmelidir. FETÖ benzeri ayaklanmaların tekrar yaşanmaması için her türlü tedbir alınmalıdır. 15 Temmuz darbe girişiminin failleri ile onlara yardım ve yataklık edenler yargılanmaya devam etmelidir. Bu hem 15 Temmuz şehitlerine karşı ahlaki sorumluluk hem de milli iradeye yönelik her türlü tehdidin ortadan kaldırılması açısından zorunluluktur (İyi Parti, 2020: 72).

Yolsuzlukla mücadelede temel strateji; kamu ihalelerinde rüşvet, istismar, gasp, zimmete para geçirme ve usulsüzlük gibi her türlü yolsuzluğu besleyen ekonomik, sosyal ve hukuki faktörleri ortadan kaldırmaktır. Ahlak ve erdem odaklı toplumsal yapı oluşturmak için ”Yolsuzlukla Mücadele Kurulu" kurulmalı ve kurulun etkinliği özel kanunla güvence altına alınmalıdır. Kanun nezdinde hangi fiillerin yolsuzluk olarak değerlendirileceği açıkça belirlenmeli, bu suçlar için zamanaşımı kaldırılıp ve ihtisas mahkemelerinde yargılamalar yapılmalıdır. Bu sayede yolsuzluk yapanların hukuki boşluklardan yararlanamaması, adli ve idari yaptırımların taviz vermeden uygulanması sağlanacaktır. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda güvenlik güçleri teröre karşı silahlı mücadelelerini taviz vermeden sürdürmelidir. Terör örgütlerinin askeri açıdan etkisiz hale getirilmesiyle bölge halkının kazanılması için kapsamlı projeler hayata geçirilmelidir. Terör örgütlerinin sömürü alanları ortadan kaldırılmalı ve psikolojik üstünlük sivil anlayışa aktarılmalıdır. Bu süreçte bölge halkı ile daha güçlü kucaklaşmanın sağlanması hedeflenmektedir. Eğitim, istihdam, altyapı ve sosyal refahın iyileştirilmesiyle toplumsal barışın kalıcı hale getirilmesi için çaba sarf edilmelidir (İyi Parti, 2020: 73). Göç ve mülteci sorununda uluslararası işbirliği ve ortak mücadele önemlidir. Öncelikle göçmen gönderen kaynak ülkelerde güvenli alanlar oluşturulmalıdır. Ülkelerin geri kabul anlaşmalarına katılımını sağlamak ve göçe neden olan veya süreci kolaylaştıran ülkelerin mali sorumluluk üstlenmelerini sağlamak için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır. Sınır güvenliğinin güçlendirilmesi ve denetim süreçlerinin daha etkin hale getirilmesiyle, askeri ve ideolojik unsurların ülkeye sızması önlenmelidir. Böylelikle Türk toplumunun sosyo-kültürel yapısı korunarak, toplumsal istikrar sürdürülebilecektir. Bütüncül yaklaşımla İyi Parti terör, yolsuzluk, göç ve mülteci krizleriyle mücadelede; insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkesine bağlı tutum sergileyerek toplumsal barışı ve ulusal birliği güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Partilerin güvenlik politikalarının temelinde toplumsal huzur ve barışın sağlanması yer almaktadır. MHP ve İyi Parti'nin ortak vurguları arasında demokrasinin korunması, hukukun üstünlüğü ve toplumda asayişi tehdit edebilecek suçların önceden tespit edilerek bunlara karşı caydırıcı tedbirlerin alınması bulunmaktadır. İki partinin de ortak fikirde olduğu diğer bir konu terörle mücadelenin sadece askeri müdahaleyle sınırlı kalmamasıdır. Terörle her boyutta topyekun mücadele edilmelidir. PKK ve FETÖ gibi örgütlere karşı iki parti de kararlı duruş sergilemektedir. Yolsuzlukla mücadelede iki parti tarafından benzer görüşler ileri sürülmektedir. Zaman aşımının kaldırılması, ihtisas mahkemelerinde yargılamaların yapılması ve hukuki boşlukların ortadan kaldırılması bu konu da ki önlemler arasındadır. Ahlak ve erdem temelli toplumsal yapının oluşturulması, iki partinin de benimsediği değerler arasındadır. Göçmen ve mülteci krizine ilişkin uluslararası işbirliğinin gerekliliği her iki partinin programlarında da açıkça ifade edilmektedir. Sınır güvenliğinin artırılması, kaynak ülkelerde güvenli bölgeler oluşturulması ve mültecilerin onurlu şekilde geri dönüşünün sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki sorunların çözümünde hukuki, ekonomik, sosyal ve kültürel projelerin önemi vurgulanmaktadır. Bölge halkı ile daha kuvvetli bağ kurulması ve terör örgütlerinin sömürü alanlarının ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmektedir. MHP, daha net bir söylem kullanarak kararlı mücadele ve taviz vermemek gibi ifadelerle sınırları belirgin, kesin duruş sergilemektedir. İyi Parti, Milliyetçi Hareket Partisi'ne kıyasla daha kapsayıcı ve diplomatik dil kullanmıştır. İyi Parti göç ve mülteci sorununun yabancı düşmanlığına dönüştürülmemesinin önemi özellikle vurgulanmıştır. MHP milli ve yerli üretime ekstra değer vermektedir. MHP'nin Türk Silahlı Kuvvetleri ve Savunma sanayi alanında modernleşme ve çağın teknolojik imkânlarına dayalı ordu tesis etme hedefi bulunmaktadır. İyi Parti ise savunma sanayi kısmına doğrudan değinmemiş bunun yerine iktisadi ve sosyal etmenler üzerinde durmuştur. MHP, göçün demografik yapı üzerindeki etkisine değinmiştir. Bu durumu milli güvenlik tehdidi görmüştür. Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki güvenlik önlemleri ve terör koridoruna karşı Barış Koridoru stratejisini benimsemektedir. İyi Parti mültecilerin toplumsal ve iktisadi yaşama adaptasyonun önemine değinirken, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Terörle Mücadele Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda kapsamlı değişiklikler yapılması gerektiğini MHP kapsamlı şekilde ele alırken, medya ve iletişim araçlarının terör propagandası için

kullanılmasının önlenmesi gerektiğini belirmektedir. İyi Parti ise masumiyet karinesine özen gösterilmesine vurgu yapmaktadır. MHP güvenlik görüşlerini daha çok milli savunma, askeri güç ve jeopolitik hedefler kapsamında değerlendirirken, iktisadi kalkınma ikinci planda yer almaktadır. Sosyo ekonomik gelişme ve liberal ekonomik düzen kurma hedefi İyi Parti de ön plandadır. İyi Parti programında değinilen konularla ilgili düşüncelerine iç güvenlik başlığı altında yer vermiştir, bu başlık dört sayfadan oluşmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi de sekiz sayfalık bir kısımda milli güvenlik ve savunma başlığı altında bu konuları değerlendirmiştir. Özetleyecek olursak hem Milliyetçi Hareket Partisi'nin programında ele alınan güvenlik politikaları ile İyi Parti'nin iç güvenlik başlığı altında sunduğu görüşler, ortak hedef ve değerlere işaret etmektedir. Ancak iki parti bu yaklaşımları farklı temellere dayandırmaktadır. MHP daha milliyetçi tavrı ön plana çıkarmaktadır ayrıca askeri ve stratejik bakış açısı bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. İyi Parti, diplomasiyi ve sosyal temelleri ön planda tutan daha kapsayıcı yaklaşıma sahiptir. Göç, terörizm ve yolsuzluk gibi konularda ortak önlemler önerilse de detaylardaki vurgu ve önceliklerde farklılıklar vardır.

Ülkelerin siyasi faaliyetleri fiziki sınırları içerisinde kalmamaktadır. Küreselleşen dünya ile en başta sınır komşuları olmak üzere dünya genelinde yaşanan gelişmeler Türkiye'yi etkileyebilmektedir. MHP dış politika hedeflerini belirlerken ülkemizde ve bölgemizde barış ve istikrarı ön plana çıkarmıştır. Türkiye'nin menfaatlerini müdafaa etmek ve geliştirmek, sınırlarda barış, istikrar ve güvenlik odaklı barış bölgesi inşa etmek dış politikanın temel hedefleri arasındadır. Bu çerçevede tüm ülkelerle saygı ve menfaate dayalı uzun vadeli ilişkiler geliştirmek, uluslararası hukuk çerçevesinde mevcut sorunlara adil ve kalıcı çözümler sunmak Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel ilkeleri arasındadır. MHP, uluslararası ilişkilerde diğer devletlerin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne saygı duymayı ve iç işlerine müdahale etmekten kaçınmayı ilke edinmiştir. Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, bölgesel ve küresel düzeyde barış, istikrar, güvenlik ve ortak refahın artırılması işbirliği odaklı yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu temeller üzerine inşa edilen dış politika vizyonu, 2053 yılına kadar Türkiye'yi küresel siyasette söz sahibi saygın ve güvenilir güç haline getirmeyi hedeflemektedir. "Lider Ülke Türkiye" hedefi sadece Türkiye için değil, dünyanın daha yaşanabilir yer haline gelmesi için ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir (MHP, 2024: 157).

Uluslararası ilişkilerin giderek karmaşıklaştığı ve değişen dinamiklere uyumun gerekli olduğu bir dönemde terör, yasadışı göç ve iklim değişikliği gibi problemlerle mücadelede devamlı ve detaylı çözümler sunmak hiçbir devletin yalnız üstlenebileceği görev değildir. Küresel sistemin sınanmış olduğu, uluslararası düzenin giderek istikrarını kaybettiği, silahlanma ve tek taraflı yaptırımların ön plana çıktığı bu süreçte uluslararası işbirliği ve dayanışmanın önemi her zamankinden daha fazla hissedilmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında temel sorumluluğa sahip olan Birleşmiş Milletler, mevcut yapısıyla beklentileri karşılayamamaktadır. Günümüzün siyasi, ekonomik ve diplomatik gerçeklerini yansıtamayan ve II. Dünya Savaşı'nın galiplerini destekleyen mevcut Birleşmiş Milletler sisteminin kısa süre zarfında reforma ihtiyacı vardır. MHP, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden olarak Türkiye'nin uluslararası güvenlik ve barışın sağlanmasında daha aktif rol üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu konseyin daimi üyelerinin sistemi yalnızca kendi menfaatlerine hizmet eden yapıya dönüştürmesi, uluslararası adalet ve barış için ciddi riskler oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler sistemini daha kapsayıcı ve adil hale getirmek için MHP aktif diplomasi ve etkili politikalar uygulamaya kararlıdır. Türkiye, küresel barış ve güvenliğin tesis edilmesinde öncü rol üstlenerek uluslararası arenada güçlü olmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda uluslararası işbirliğini teşvik etmek ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek MHP'nin dış politika önceliklerinin temelini oluşturmaktadır (MHP, 2024: 158). Ülkemiz, ulusal güç araçlarını bütüncül şekilde kullanarak, realist ve kararlı dış politika benimsemektedir. Ülkemize dönük tarihten gelen düşmanlıkları günümüze taşıyarak Türkiye'nin ulusal menfaatlerini hedef alan devletlere karşı, uluslararası hukuk ve meşruiyet kapsamında caydırıcı politikalar uygulanması gerekmektedir. Türkiye, Türk ve İslam ülkeleriyle politik ve askeri dayanışmayı kuvvetlendirerek, bu coğrafyalarda cazibe merkezi olmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin İslam ülkeleriyle kuracağı çok taraflı ilişkiler, uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasına büyük katkı sağlarken, İslam dünyasının inisiyatif alma kapasitesini de artıracaktır. Stratejik odak noktası olan Avrasya'nın merkezinde bulunan ülkemiz, Rusya, İran, Karadeniz ve Hazar Havzası ülkeleriyle bölgesel barış ve istikrarı güçlendirmek için uzun vadeli ve çok boyutlu politikalar yürütmektedir. Türkiye, Çin'den Avrupa'ya uzanan İpek Yolu Projesi ve benzeri girişimlerde daha aktif rol alarak, bölgedeki önemini artırmayı hedeflemektedir.

MHP, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini kimlik ve kader problemi olarak görmemektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ekseninde şekil almaya ihtiyacı yoktur. Avrupa Birliği ile müzakerelerin, Türkiye'nin milli birliğine, egemenlik haklarına ve terörle mücadelesine saygı duyulduğu takdirde sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kıbrıs, Mavi Vatan, Yunanistan ve Ermenistan konularında ülkemizin çıkarlarına olumsuz etki yapmayan yaklaşımla müzakerelerin devamı öngörülmektedir. Suriye'den kaynaklanan olası risklerin ortadan kaldırılması ve güney sınırlarımız dahilinde barış koridoru kurulması önemli görülmektedir. Suriye'nin toprak bütünlüğünün müdafaası, barış ve istikrarın sağlanması, terör oluşumlarının önlenmesi ve Suriyeli misafirlerin memleketlerine güvenli ve gönüllü dönüşünü sağlayacak ortamın hazırlanması MHP'nin hedefleri arasındadır. Bölgede yaşayan Türklerin haklarının korunması da partinin dış politika esaslarındandır (MHP, 2024: 161). Doğu Akdeniz'de ülkemizin deniz yetki alanlarındaki haklarının korunması, bölgede barış ve istikrarın sağlanması dış politika gayeleri arasındadır. MHP, Mescid-i Aksa'nın Müslümanların ilk kıblesi olduğundan ötürü kırmızıçizgi olarak görmektedir. Doğu Kudüs başkentli, 1967 sınırlarında coğrafi bütünlüğü olan, bağımsız ve egemen Filistin Devleti'nin tanınmasıyla iki devletli çözümün hayata geçirilmesini, bölgede barış ve huzurun devamlılığı açısından gerekli görmektedir (MHP, 2024: 162). Bu kapsamlı ve çok yönlü dış politika vizyonu, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korurken ülkemizi bölgesel ve küresel güç olarak konumlandırmayı hedeflemektedir.

MHP'nin dış politika hedeflerinde Türk dünyası öncelikli ve özel konuma sahiptir. Öncelikli olarak Avrupa'da yaşayan Türkler olmak üzere Türkiye sınırları ötesinde hayatını sürdüren Türk vatandaşlarının Türkiye ile olan ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi, ulusal hassasiyetlerinin yükseltilmesi ve yaşamlarını idame ettirdikleri devletlerdeki haklarının korunması büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs, Türkiye için milli davaların en önemlisidir. Türkiye, kurucu antlaşmalardan doğan vazgeçilemez ve tartışılmaz hak ve yükümlülüklere sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'nin etkin ve fiili garantisinin zayıflatılması veya olumsuz etkilenmesi hiçbir koşulda olumlu karşılanmayacaktır (MHP, 2024: 163). Türk dünyasının stratejik aktörü olan Azerbaycan, Türkiye'nin Orta Asya Türklüğüne açılan mühim kapısıdır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte, Türk devletlerinin kolektif menfaatlerini destekleyecek ''Türk Dünyası 2040 Vizyonu'' kabul edilmiştir. Bu vizyon, Türk devletleri arasındaki iş birliği

imkânlarını artırırken, bölgesel ve küresel barışa katkı sunacaktır (MHP, 2024: 164). MHP'nin dış politika görüşü ile ilgili önem arz eden bir konuda Türk Kuşağı'dır. Bu kuşak ortak tarih, dil, kültür ve değerler etrafında bir araya gelmiş Türk toplulukları ile Türk devletleri arasındaki ilişkilerin arttırılmasını gaye edinmektedir. Strateji kapsamında, çok taraflı iletişimin sürdürülebilir istikrara ulaştırılması hedeflenmektedir. Türk jeopolitiğini merkeze koyan ve küresel sistemin faktörlerini önemseyen Türk Kuşağı stratejisi, stratejik bölgemizi cazibe merkezi haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Ortadoğu'daki devletlerin çöküşü ve jeopolitik yapıların dağılması, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde yaşanan kurumsal krizle birleşince ülkemizin karşı karşıya olduğu tehdit düzeyini yükseltmiştir. İyi Parti, bu durumu göz önünde bulundurarak, ebedi başkomutan Atatürk'ün cumhuriyet döneminde elde ettiği başarılar üzerine inşa ettiği Türk ordusunun binlerce yıllık ruhunu ve kültürünü benimsemiş orduyu, çağın gereksinimlerine uygun yeniden düzenlemeyi amaçlamaktadır (İyi Parti, 2020: 75). Konvansiyonel tehditler kadar asimetrik tehdit ve olaylara da müdahale edebilmek için gerekli beceri ve donanıma sahip olmak, sivil-asker işbirliği mekanizmalarının etkin şekilde işlemesi gerekmektedir. Bu nedenle, bölgesel veya küresel işbirliği mekanizmalarının oluşturulması gerekli hale gelmiştir. Bu durum ülkelerin güçlerini çeşitli mekanizmalar ve ittifaklar altında birleştirmelerini gerektirmektedir. İyi Parti tehditler karşısında güçlü, yenilenmiş ve işbirliğine dayalı savunma stratejisi benimsemektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin modernleşmesi ve uluslararası işbirliğinin artması Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması için atılan en önemli adımlar arasında olacaktır. Bu strateji, binlerce yıllık devlet geleneklerini modern ihtiyaçlarla harmanlayarak ülkemizin gelecekteki güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır (İyi Parti, 2020: 75-76) TSK iktidarın değil, TBMM'nin ordusudur. Türk ordusunun milli ordu kimliğinden uzaklaşıp herhangi siyasi partinin silahlı gücü olmasına asla izin verilmeyeceği gibi, Türk milletinin ve Atatürk'ün ordusu olmaktan da vazgeçilmesine izin verilmeyecektir (İyi Parti, 2020: 76). Yeniden kurulacak laik, demokratik, parlamenter rejim ile Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'na, Kuvvet Komutanlıkları ise Genelkurmay Başkanlığı bünyesine katılacaktır. Başkomutanlık görevi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sorumluluğunda bulunacak, barış zamanında bu makam cumhurbaşkanı tarafından temsil edilecek, savaş zamanında Genelkurmay Başkanlığına devri yapılabilecektir. Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının, başkomutanlık

yetkisini elinde bulunduran Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne doğrudan rapor vermeleri ve milli savunma komisyonunun faaliyetlerine aktif olarak katılmaları için değişikliğe gidilecektir. Türk ordusundan ayrılan askeri hastaneler, askeri fabrikalar ve tersaneler yeniden Türk Silahlı Kuvvetleri'ne geri kazandırılacak ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ni merkezli askeri sağlık sistemi tekrardan inşa edilecektir. Buna ek olarak askeri yargı yeniden kurulacaktır ve Yargıtay ve Danıştay bünyesinde askeri konularda uzmanlaşmış bölümler yer alacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri himayesindeki istihbarat birimleri, terör örgütleri ile organize suç örgütlerinin askeri personele yönelik faaliyetlerinin tespit edilmesi ve önlenmesi amacıyla belirlenen yeni yasal düzenlemeler, görev ve yetkilerle askeri bir iç istihbarat teşkilatı İyi Parti iktidara geldiği takdirde kurulacaktır (İyi Parti, 2020: 76). Ordunun siyasete dahil olmasına zemin hazırlayan şekilde yapılandırılmış olan Yüksek Askeri Şura, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyasetin dışında kalmasını sağlayacak biçimde yeniden düzenlenecektir. TBMM'nin Yüksek Askeri Şura'da temsili sağlanacaktır. TBMM Başkanı ile Milli Savunma Komisyonu Başkanı Yüksek Askeri Şura'ya dahil edilecektir. Kapatılan astsubay sınıfı okullar, askeri liseler ve harp Akademileri yeniden yapılandırılarak faaliyete geçirilecektir. Jandarma Genel Komutanlığı ile Sahil Güvenlik Komutanlığı, teşkilat yapısı yeniden Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanacaktır. Sivil nitelikli görevleri açısından İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürecektir (İyi Parti, 2020: 77).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası düzende savunma politikasını Batı güvenlik sistemiyle uyumlu hale getirmiştir. Bu çerçevede NATO ittifakı, Türkiye'nin savunma politikaları açısından en kapsamlı güvenlik şemsiyesi olarak kabul edilmekle birlikte, Türkiye'nin NATO üyeliği, ulusal strateji ve politikalarını hayata geçirmesinin önünde bir engel teşkil etmemektedir. NATO hem siyasi yapı hem de üyelerinin savunma ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet eden organizasyondur. Dolayısıyla Türkiye, NATO üyeliği ile uyumlu olarak ulusal çıkarları ve ulusal güvenlik gereklilikleri doğrultusunda diğer ittifaklar ve uluslararası mekanizmalarla işbirliğini sürdürecektir. Çağın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği yeniden düzenlenecek; sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları ve üniversitelerin katkı ve katılımı sağlanarak Milli Güvenlik Kurulu'nun, danışma kurulu kimliği güçlendirilecektir. Milli güvenlik politikalarının belirlenmesinde güvenlik bürokrasisinin farkındalığı artırılmalıdır. Bu amaçla Milli

Güvenlik Akademisi yeniden faaliyete geçirilmeli ve kamu bürokrasisi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin milli güvenlik ve milli çıkarlar konusundaki bilgi düzeyi arttırılmalıdır (İyi Parti, 2020: 77). Ordunun en kritik unsuru olan milli savunma sanayi çağın şartlarına uygun teknolojilerle desteklenmelidir. Bu alanda her türlü teşvik ve destek sağlanmalı, komuta kontrol ve atış sistemleri gibi yazılım tabanlı ve kritik teknolojilerin tasarımı ve üretimi ülke içinde özel olarak teşvik edilmelidir. Sanayi 4.0 yaklaşımıyla şekillendirilecek savunma sanayi politikası ile Türk ordusunun bölgesel gücünü kısa sürede hissettirecek bir düzeye ulaşması ve uzun vadede uluslararası rekabet ortamında ekonomiye katkı sağlayacak şekilde konumlanması hedeflenmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin dış politika hedefleri arasında mukayese yapılacak olursa, MHP daha çok Türkiye'nin ulusal çıkarları, uluslararası kuruluşlardaki yeri, lider ülke Türkiye vizyonu ile Türk devletleri ile olan işbirliğinin arttırılması gibi düşünceleri ön plana çıkarmıştır. Filistin, Suriye, Kıbrıs gibi bölgesel meseleler detaylı şekilde değerlendirilmiştir. İyi Parti ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teşkilat yapısı, milli savunma politikası ile askeriyenin tekrardan dizaynı konusuna değinmektedir. İyi Parti'nin detaylı olarak değindiği konular arasında da Genelkurmay'ın kurumsal yeri, Milli Güvenlik Kurulu'nun işleyiş yapısı, milli savunma sanayi ve NATO üyeliği gibi konular bulunmaktadır. Bu kıyastan da anlaşılacağı üzere iki partinin dış politikaya bakış açıları arasında farklılık bulunmaktadır. MHP, Türkiye'nin uluslararası alandaki yerine ağırlık verirken İyi Parti, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kurumsal yapısı, savunma politikasına değinmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre Türk Silahlı Kuvvetleri, siyaset kurumundan uzak olmalı ve küresel çapta caydırıcı kuvvet olmalıdır. İyi Parti de benzer şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin herhangi bir partinin komutasında hareket etmemesi gerektiğini vurgulamakta ve ordunun hiyerarşik yapısının güçlendirilmesini savunmaktadır. Milli savunma sanayi konusu iki partinin de üzerinde durduğu konudur. İki parti de bu alanda teknolojik gelişmelere uyum sağlanması gerektiğini belirtmektedir. NATO konusunda MHP, ülkemizin yapılanma içinde yer almasını benimserken, ulusal çıkarlarımızın müdafaasında bağımsız politikaların önemini belirtmektedir. İyi Parti de ülkemizin NATO yapılanması içinde olmasının ulusal stratejiler uygulamasına engel olmadığını vurgularken, NATO'yu hem politik hem de savunma amaçlı örgüt görmektedir. İyi Parti çok boyutlu küresel tehlikelere karşı işbirliklerin önemini vurgulamaktadır. MHP, dış politikada Türk devletleriyle ve İslam ülkeleriyle kurulan

ilişkilere vurgu yapmaktadır. Mescid-i Aksa, Kıbrıs gibi konularda Türkiye'nin caydırıcı politika izlemesi gerektiğini belirtmiştir. İyi Parti ise MHP kadar bu konulara değinmemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin dış politika anlayışı, esas olarak uluslararası konulara odaklandığından, İyi Parti'de olduğu gibi Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yönelik kurumsal değişiklik önerilerine yer verilmemiş; yalnızca ordunun siyaset üstü bir konumda olması gerektiği vurgulanmıştır. İyi Parti de Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kurumsal yapılanmasıyla ilgili değişimin olmasını istemektedir. İki partinin de dış politika konusuyla ilgili ön plana çıkarmış olduğu bazı kavramlar bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi; lider ülke Türkiye, 2053 vizyonu ve Türk kuşağını öne çıkarırken, İyi Parti de sanayi 4.0, laik, demokratik, sosyal hukuk devleti ve parlamenter rejimle ilişkili olarak Türk Silahlı Kuvvetlerini tekrardan yapılandırmayı öne çıkarmıştır. Ayrıca Yüksek Askeri Şura ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi gibi birimlerinde yeniden düzenlemesi konuları İyi Parti'nin hedefleri arasındadır. Türk birliği yaklaşımı İyi Parti'de Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre daha seyrek kullanılmıştır. Her iki parti de milli menfaatleri ön plana çıkaran görüşlere sahiptir. Milliyetçi Hareket Partisi, milliyetçiliği Türkiye'nin uluslararası aktör olma kapasitesinin artırılması, Türk ve İslam dünyası ile dayanışmanın kurulması, milli savunma sanayisinin geliştirilmesi ve devletin egemenlik haklarının azami ölçüde korunması gibi geniş temele yaymıştır. İyi Parti, milliyetçiliği, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kurumsal yapısı ve siyasi tarafsızlığı üstünden değerlendirmekte olup Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e ve onun ''ebedi başkomutan'' özelliğine vurgu yapmaktadır. Bu durum da milliyetçiliğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerleri ve Atatürk ilkeleri ile birlikte olduğunu ön plana çıkarmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili olan bakış açısında da milliyetçiliği devletin kurumsal sürekliliği ve ordunun ulusal kimliği ile ilişkilendirmektedir. Kıbrıs konusuna MHP ''milli dava'' olarak bakmaktadır. MHP ile İyi Parti'nin programlarında yer alan dış politika esaslarından yapılacak çıkarım özetlenecek olursa iki partinin de temel amacı Türkiye'nin milli menfaatlerini müdafaa etmek ve egemenliğini kuvvetlendirilmesidir. Vurgu yapılan konularda ise ayrım bulunmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi, Türk dünyası ve dış politika eksenli milliyetçiliği ön plana çıkarmaktadır. İyi Parti ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyaset üstü olması, yapılacak kurumsal değişimler ve Mustafa Kemal Atatürk ile cumhuriyetin temel ilkeleri üzerinden hareket etmektedir.

MHP ve İyi Parti'nin programlarında yer alan görüş ve hedefleri farklı konu başlıkları altında değerlendirdikten sonra, bu kısımda iki siyasi partinin genel hedefleri mukayese edilecektir. MHP, 2053 yılında İstanbul'un fethinin altı yüzüncü senesi kutlanırken, ülkemizin "lider Türkiye'' ve ''süper güç" konumuna yükselmesini temel gaye olarak görmektedir. Bu idealin gerçekleştirilmesi, ulusal birlik ve dayanışma duygusunun tesis edilmesi, ortak tarih ve kültürel miras üzerine inşa edilmiş güçlü millet anlayışının oluşması ile mümkün olacaktır. Türk milletinin birlikte Türkiye'yiz bilinciyle geleceğe doğru yürümesi, ortak değerlerin vurgulanması ve bu değerlere dayalı uzlaşma ruhunun yeniden canlanmasıyla ilişkilidir. MHP, insanların barış ve mutluluk içinde hayatlarını devam ettirebilecekleri dünya idealinin, Türkiye merkezli bir medeniyet kurulmasıyla sağlanacağına inanmaktadır. Bu medeniyet projesi; demokratikleşmeyi arttırmayı, refahı yükseltmeyi, birey hak ve özgürlüklerini güvenceye almayı, adaleti egemen kılmayı, çatışma ve gerilimleri sona erdirmeyi, yoksulluğu ortadan kaldırmayı ve insan onuruna yakışır koşulları bütün dünyaya yaymayı amaçlamaktadır. Bu anlayışla, Türkiye'nin kendi gücüne dayanan, özgüvenli, onurlu ve özgür insanların ülkesi haline gelmesi; aynı zamanda küreselleşme olgusuna insani ve adil bir boyut kazandırılması da hedeflenmektedir (MHP, 2024: 171). Bu bağlamda şekillenen Türkiye de, iktisadi ve siyasi istikrar sağlanacak; toplum içindeki sorunlar aşılacak ve milli manevi değerler etrafında bütünleşmiş toplumsal yapı inşa edilecektir. Bin yıllık ortak tarihten beslenen birlik ve kardeşlik ruhu daha da pekişecek; Türkiye, küresel düzeyde söz sahibi, siyasi, ekonomik ve diplomatik alanlarda belirleyici aktör haline gelecektir. Bu süreçte silahlı kuvvetlerimizin dünyanın en güçlü ve caydırıcı üç ordusundan biri olması sağlanacaktır. Eğitim, sağlık, adalet, çevre, engelli ve çocuk hakları gibi alanlarda evrensel normlara dayalı kalkınma modeli benimseyerek ülkemizin insani gelişme endeksinde üst sıralarda yer alması hedeflenmektedir. Aynı zamanda bilim ve teknoloji alanında da önemli atılımların yapılması ve ileri teknoloji Türk malı ürünlerin dünya pazarlarında en çok tercih edilen markalardan biri haline gelmesi öngörülmektedir. Türkiye, uzay çalışmalarına aktif katılımı, enerji piyasalarındaki belirleyici rolü ve teknolojik rekabet avantajı sayesinde dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer alması da hedeflenmektedir. Ülkemizin lider ülke konumuna yükselmesiyle Türkçe, dünyanın en çok öğrenilen ve konuşulan dillerinden biri haline gelecektir. Türk birliği "Türk Kuşağı" stratejisi kapsamında adım adım inşa edilirken, insanlığın huzuru için ortaya konan politika ve

projelerle hem vatandaşlarımızın mutluluğu hem de devletimizin itibarı ve gücü artırılacaktır. Bu sayede ezilen ulusların demokrasi, barış ve adalet şemsiyesi altına girebileceği bir dünya ideali; çocukların açlıktan ölmediği, baskının sona erdiği ve temel insan haklarının güvence altına alındığı gerçeklik haline gelecektir (MHP, 2024: 173). Özetleyecek olursak MHP, 2053 Lider Ülke Türkiye Vizyonu kapsamında tarihi ve kültürel referanslarla beslenen uzun vadeli, geniş çaplı strateji sunmaktadır. Türkiye, milli birlik, manevi değerler ve güçlü devlet yapısına dayalı dünyada, süper güç olmayı hedeflemektedir. Ekonomik, askeri ve diplomatik konumların güçlendirilmesine ilişkin detaylar Türk Kuşağı düşüncesiyle desteklenmiştir.

İyi Parti'nin öncelikli hedefleri arasında; yeni anayasa ile güçlendirilmiş parlamenter sistemin kurulması, demokratik siyasi parti yasasının çıkarılması ve siyasi etik yasasının çıkarılması yer almaktadır. Çağdaş hukuk düzeni kurularak mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı güvence altına alınacaktır. Basın ve iletişim özgürlüğünü çağdaş demokratik standartlara yükseltmek, on yıl içinde gayri safi milli hasıla açısından dünyanın ilk on ekonomisi arasına girmek ve kişi başına düşen milli geliri OECD ortalamasına çıkarmak da bulunmaktadır. İktisadi büyüme programı kapsamında işsizliğe kalıcı çözümler üretmeyi ve sosyal devlet yaklaşımına uygun olarak gelir dağılımında adaleti sağlamayı İyi Parti hedeflemektedir. Teknolojide endüstri 4.0 devrimini hayata geçirirken tarım, hayvancılık ve tarıma dayalı sanayi alanlarında ihracatçı ülke olmayı ve Ülkemizde yılda elli milyon turisti ağırlamayı hedeflemektedir. Eğitim konusunda ortalama eğitim süresini altı buçuk seneden on iki seneye çıkarmayı, PISA sıralamasında ilk yirmi ülke arasına girmeyi ve beş yıl içinde kırk yaş altı kadınlarda okuma yazma oranını %100'e çıkarmayı planlamaktadır. Ekolojik dengeyi korumak, su havzalarını ve erozyon kontrolünü sağlamak da İyi Parti'nin öncelikleri arasında yer alırken, kadın ve gençlerin yaşamın her alanında aktif rol aldığı özgür ve demokratik sosyal yapı oluşturmak partinin temel hedeflerindendir (İyi Parti, 2020: 135). Özetleyecek olursak iktidara geldikleri takdirde kısa ve orta vadeli, ölçülebilir reform adımlarına odaklanan hedef listesi bulunmaktadır. Güçlendirilmiş parlamenter sistemi, yeni anayasayı, bağımsız yargıyı, basın özgürlüğünü ve sosyal adaleti ön planda tutan politikalarla Türkiye'yi hem demokratik hem de iktisadi olarak daha iyi seviyeye yükseltmeyi hedeflemektedir. Gençlerin ve kadınları katılımı, eğitimin kalitesi ve çevre bilinci gibi konular için de özel hedefler yer almaktadır.

MHP'nin programında uzun vadeli ve vizyoner yaklaşım egemendir, İyi Parti ise daha çok kısa ve orta vadeli somut reformlara öncelik vermektedir. MHP siyasi istikrar ve milli birlik odaklı hedefleri ön plana çıkarırken, İyi Parti kurumsal ve yasal reformlarla bir yıl içinde başlayacak bir dönüşüm programı sunmaktadır. İki siyasi parti de Türkiye'yi çağın gereklerine uygun iktisadi ve bilimsel seviyelere yükseltmeyi gaye edinmektedir, MHP bunu büyük resim ve uluslararası liderlikle bağdaştırmıştır. İyi Parti ise kısa vadeli ölçülebilir iktisadi ve sosyal politika vaatlerinle detaylandırmaktadır. MHP milli ve manevi değerler üzerinde daha fazla dururken İyi Parti, eşitlik, demokratik katılım ve özgürlük konularına daha çok değinmektedir. MHP, Türkiye'nin tarihi misyonu ve küresel güç olmasına vurgu yapmaktadır. İyi Parti de demokratik normlara ve Türkiye'nin ekonomi alanında güç kazanarak küresel düzeyde öncü olma düşüncesine önem vermektedir.

7.3.Seçim Beyannameleri Bağlamında Mukayesesi

Bu bölüm kapsamında Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin seçim beyannameleri incelenerek mukayeseli değerlendirilmesi yapılacaktır. İlk olarak partilerin seçim beyannameleri hakkında bilgi verilecek olup ardından her partinin farklı seçim dönemlerindeki söylemleri arasında mukayese yapılacaktır, böylece partilerin görüş ve politikalarındaki değişim ve dönüşümler daha açık şekilde ortaya konulacaktır. İyi Parti özelinde değerlendirilmeye tabi tutulacak seçim beyannameleri partinin 2018 Genel Seçim süreci ile 2023 Genel Seçim sürecinde yayınlamış oldukları metinlerdir. İyi Parti'nin 2018 Genel Seçim sürecinde yayınlamış olduğu beyannamenin adı ''Milletimizle Sözleşme''dir. Beyannamede, devletin baskı ya da korku aracı olmaması gerektiği, aksine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına güven veren ve huzur ortamı sağlayan yapıda olması gerektiği vurgulanmaktadır (İyi Parti, 2018: 3). Devlet anlayışında değişime gidilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda "sorunlu devlet" anlayışının yerini "sorumlu devlet" anlayışına bırakması gerektiği ifade edilmektedir (İyi Parti, 2018: 3). Beyannamede, Türkiye'de yaşayan bireyler için kapsayıcı yönetim anlayışının benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Küreselleşen dünya düzenine egemen olan yapının ''böl, dağıt ve yok et'' görüşü etrafında şekillendiği belirtilerek, bu düzen karşısında güçlü olabilmek için millet bağı ile milli birliğin önemi ön plana çıkarılmaktadır. Birlik ve beraberliği sağlam temeller üzerine inşa etmek, Türkiye'nin tarihinden aldığı güçle uzun vadeli ve istikrarlı geleceğe sahip olması

açısından ehemmiyet arz etmektedir. Türkiye'nin asırlardır süregelen geleneğine değinilerek, geçmişten gelen güçlü kültürel ve tarihi bağları koruyarak geleceğe doğru ilerleme gerektiği savunulmaktadır. İyi Parti 2018 seçim beyannamesinin geneline bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine ve cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e sık vurgu yapılmaktadır. Atatürk'ün belirttiği ''muasır medeniyet seviyesine' varmanın, Türkiye'nin, uluslararası alanda saygın yerde olması için gerekli olan unsurlar arasında yer aldığı belirtilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde hukukun üstünlüğüne dayalı, laik ve demokratik yönetim düşüncesinin sürdürülmesi savunulmaktadır. İyi Parti'nin beyannamedeki temel ilkelerinden birisi de Türk milletinin sınırları ve devletiyle bölünmez bütünlüğünü savunmaktır (İyi Parti, 2018: 10). Mustafa Kemal Atatürk'ün ''egemenlik kayıtsız şartsız milletindir'' anlayışı İyi Parti'nin de görüşleri arasında bulunmaktadır. Yasama, yürütme ve yargının millete hesap verebilir şekilde olması gerektiği belirtilmektedir (İyi Parti, 2018: 17). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk vatandaşları da kendi milletimizin üyesidir. Bu bireylerin haklarını korumak Türkiye Cumhuriyeti'nin vazifesi olarak görülmektedir. Türkiye sınırları dışında yaşayan diğer Türk vatandaşları da yine ülkenin ayrılmaz parçasıdır. Buradan hareketle milli sınırlar sadece Türkiye sınırlarıyla ibaret olmayıp dünyadaki bütün Türk vatandaşlarını kapsamaktadır.

İyi Parti, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yetkileri tek elde toplaması nedeniyle halk iradesini sınırladığını ve demokrasiyi zedelediğini savunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yerine Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme geçilmesi İyi Parti'nin bu seçim sürecindeki politikaları arasındadır. Bu sisteme geçildiği takdirde milletin iradesi daha iyi şekilde adil ve katılımcı yöntemlerle sağlanacaktır. TBMM tekrardan siyasetin merkezi konumuna getirilecektir (İyi Parti, 2018: 15). Terör konusunda kesinlikle taviz verilmeden mücadele edilmesi gerektiği beyannamede bulunmaktadır. Türkiye'nin birlik ve beraberliğine kasteden faktörlerle mücadele edilmelidir. Aynı zamanda, bölge halkının sosyo-ekonomik olarak geliştirileceği, bireyi merkeze alan kanuni, politik ve toplumsal projeler aracılığıyla kapsayıcı yaklaşımın benimseneceği vurgulanmaktadır. Amaçlanan, Türkiye'de yaşayan herkesin toplumsal bütünlük ve eşitlik temelinde birlikte yaşamasıdır (İyi Parti, 2018: 20). İyi Parti'nin 2018 seçim beyannamesinde ki milliyetçiliğe bakışı ayrıştırıcı değil kültürel zenginliği müdafaa edici şekildedir. Bu birliktelik Türk milleti etrafında sağlanmalıdır. Toplumdaki

bütün kesimler yasal çerçevede bir araya gelmelidir. Aile, sosyal yaşamdaki adaletsizliklerin azaltılması ve kadın ile çocuğa yönelik şiddetle mücadelenin sağlanması açısından milli ve manevi değerler arasında önemli yere sahiptir.

Bu seçim beyannamesinde ekonomi alanında sanayi, tarım ve üretimin ön plana çıktığı milli iktisadi düzen savunulmaktadır. Bunun da sağlanması için yerel üretim desteklenmeli ve çiftçilerin kalkındırılması gerekmektedir. Kaynaklar toplumun refahı ve Türkiye'nin çıkarları için kullanılmalıdır (İyi Parti, 2018: 36). Yolsuzluğun önüne geçilmesi için ''kamuda şeffaflık ve siyasi ahlak yasası'' çıkarmayı İyi Parti öngörmektedir (İyi Parti, 2018: 39). Türkiye'nin geçmişten gelen kazanımları coğrafi zenginlikleri ve stratejik konumu siyasi gerçeklik temelinde tekrardan değerlendirilmelidir. Ulusal güç unsurlarının gerçekçi zeminde analizi yapılarak dış politika hedefleri belirlenecektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ''Yurtta sulh ve cihanda sulh'' görüşü, yasalara saygılı biçimde, caydırıcı ve barışçıl demokrasi anlayışına öncülük edecektir (İyi Parti, 2018: 42). İyi Parti'nin dış politika esasları belirlenirken Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve milletin menfaatleri ön planda olacaktır. Dış politika, ülkenin iç siyasetinin malzemesi olmayacaktır. Türkiye, içine çekilmeye çalışılan ''ortadoğululaşma'' fikrinden uzak tutularak küresel anlamda saygın güç haline getirilecektir (İyi Parti, 2018: 42). Dışişleri bakanlığı kadrosunda revize yapılarak bu kadrolar daha güçlendirilecektir. Diplomatların sayısında, Türkiye'yi en başarılı biçimde savunabilecek şekilde artış yapılacaktır çünkü asırlık devlet gelenekleri ve ulusal çıkarların müdafaa edilmesi için güçlü diplomasi yapısı gerekmektedir. Dış politika da başka konu da Türkiye ile Avrupa birliği arasında süregelen ilişkilerdir. Bu ilişki kapsamında İyi Parti'ye göre karşılıklı menfaatler ön plana çıkarılarak, anlaşma süreci hızlandırılacaktır. Bu ilişkiler devam ederken Türkiye'nin bağımsız kimliği ve faydasını koruması esastır (İyi Parti, 2018: 43). Türk dünyası ile olan ilişki de geliştirilecektir. Ortak kültür, inanç ve tarihe sahip topluluklarla Türkiye arasında dostluk bağları güçlendirilecektir.

İyi Parti terörle ilgili olarak da yalnızca askeri ve siyasi yollarla değil, iktisadi, diplomatik ve kültürel çabalarla terörü sona erdirme stratejisi hazırlayacaktır. Partinin güvenlik anlayışının ana ekseninde kanunlardan taviz verilmeden, Türkiye'nin bütünlüğü ve milli birlikteliğini korumak vardır. Ülke açısından tehlike arz edebilecek terör örgütlerine karşı, taviz vermeyen kararlı duruş sergilenecektir (İyi Parti, 2018: 48). Ayrıca

sınırlarda terörün inşasına müsaade edilmeyecektir. Suriye politikası ile ilgili dönemin iktidarının izlediği yanlış politikalar olduğu vurgulanmaktadır. Bu politikalar neticesinde de Türkiye'nin büyük göç dalgası ile karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir. İyi Parti ''herkes kendi vatanında mutludur'' görüşüyle Türkiye de bulunan Suriyelilerin güvenli biçimde Suriye'ye dönmeleri için gerekli adımların atılacağını vurgulamaktadır. Suriye'de yaşanan iç karışıklığın sona ermesi içinde uluslararası çabalar ve diplomatik ilişkiler arttırılacaktır (İyi Parti, 2018: 49). Türk Silahlı Kuvvetleri içinde yeni askeri iç istihbarat birimi oluşturulacağı ve bu teşkilatın öncelikle Fetö gibi yapılar olmak üzere bütün terör örgütlerini daha çabuk tespit edebilecek kapasiteye sahip olacağı açıklanmaktadır. Bu yapılanma sonucunda Türkiye'ye dönük iç ve dış risklere karşı ordunun daha güçlü ve donanımlı hale getirilmesi hedeflenmektedir.

İyi Parti'nin seçim beyannamesinde ekonomi görüşleri üç temel eksen etrafında şekillenmiştir. Bunlar, makro iktisadi istikrar, ekonomik coğrafya ve hızlandırıcı sektörlerdir. Makroekonomik istikrarla anlatılmak istenen enflasyon, döviz kuru ve faizleri düzenleyerek yatırım yapacak olan özel sektör işletmecilerinin önünü görmelerini sağlamaktır. Ekonomik coğrafya ise kalkınmayı kırsaldan başlatarak önce ülke geneline yaymak sonra da uluslararası düzeyde devamlılığını gerçekleştirmektir. Hızlandırıcı sektörler arasında imalat, sanayi, tarım ve turizm gibi alanlar bulunmaktadır. Stratejik konularda büyümeyi destekleyebilecek sektörlere ayrıcalıklı önem vermek gerekmektedir (İyi Parti, 2018: 55). Ayrıca milli gelirin dağıtımında adaletli yapıyı tesis etmek de İyi Parti'nin hedefleri arasındadır. Hedeflenen ekonomi politikalarıyla kalkınma örneklemi yerelden başlayıp uluslararası düzeyde tekrardan kurgulanmak istemektedir. Bunun sonucunda da Türkiye küresel rekabette iyi seviyeye yükselecektir. Gurbetçi vatandaşların döviz cinsi tasarruflarını Türkiye'de daha yüksek getiri ile değerlendirmeleri hedeflenmektedir. Kamu bankalarının tarım, hayvancılık ve kobi finansmanına odaklanması esas alınmaktadır. Bankalar siyasetle alakası olmayan bir şekilde milli üretime hizmet etmelidir. Kamu kaynakları yerel işletmeler ve milli sektörler için kullanıldığında, dışa bağımlılık azalacaktır. Ülke genelinde yoksulluğun minimuma inebilmesi ve gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilmesi için dinamik hesaplanabilir genel denge modeli kullanılacaktır. Parti, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası kuruluşlarda daha fazla Türk gencinin istihdam edilmesini hedeflemektedir. Böylece uluslararası örgütlerde ulusal çıkarların temsil gücünün artırılması

amaçlanmaktadır. Nitelikli Türk gençlerinin dünyadaki kritik kurumlarda temsilinin artırılması, Türkiye'nin yumuşak gücünü ve ulusal kapasitesini artırmaya sebep olacaktır. Asgari ücret üzerinden alınan vergiler kademeli olarak kaldırılacak, vergi takvimi adil hale getirilecektir. Ranta dönük gelirin vergilendirilmesi artırılarak daha adil yapı sağlanacaktır. Yurt içi tasarruf oranlarını artırmak için uzun vadeli yatırım araçları teşvik edilecektir (İyi Parti 2018: 66). Milli gelirin adaletli dağılımı ve sosyal adalet ön planda tutularak Türkiye'de toplumun tüm kesimlerinin refahına odaklanılacak, ekonomik istikrarı güçlendirerek milli dayanışmanın temellerini sağlamlaştırılacaktır. Yatırım, dış ticaret ve teşvik mevzuatı basit ve öngörülebilir hale dönüştürülerek hem milli hem de küresel sermayeye güven sağlanacaktır. Yatırım seferberliği İyi Parti iktidara geldiği ilk yüz gün içinde başlatılacaktır. Beş yılda en az yüz milyar dolarlık nitelikli doğrudan yabancı yatırımın çekilmesi hedeflenecektir. Kümeye Dayalı Yatırım ve Ticaret Bölgeleri oluşturulacak ve yerel ürünlerin dünya pazarlarına erişimi hızlandırılacaktır. Yatırım seferberliği en başta Türk girişimcilerin desteklenmesini ve ulusal üretimin güçlendirilmesini içermektedir. İthalat bağımlılığını azaltan, kalite ve değer açısından ihracatı artıran, teknoloji ve yeniliğe odaklanan imalat sanayi projelerinin desteklenmesi planlanmaktadır. Fındık, kayısı, üzüm, pamuk, tütün gibi stratejik tarım ürünlerinde verimliliği artıracak destek politikaları uygulanacaktır. Gıda fiyatlarını düşürmek için gıda lojistiği ana planı hazırlanacak, piyasa sistemi gözden geçirilecek ve gıda enflasyonu ile mücadele edilecektir. Tarım ve gıda alanlarında milli üretimi ve yerli markaları ön plana çıkarmak, kendi kendine yeten Türkiye olma idealine hizmet etmektedir. Amaç, stratejik ürünlerde tekelleşmeyi önleyecek yasal düzenlemelerle ulusal kaynakları korumak ve çiftçileri desteklemektir. Türkiye'nin turizm alanında ilk beşte bulunması hedeflenmektedir. Ulusal turizm stratejisi, özel sektör ile kamu arasındaki koordinasyonla sağlanacaktır (İyi Parti, 2018: 81). İyi Parti açısından turizm alanındaki gelirlerin fazlalaştırılması, Türkiye bütçesine döviz girişinin artması ve kültürel değerlerin desteklenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Enerji konusunda Avrupa Birliği enerji politikaları ile uyum içerisinde lakin milli ve yenilenebilen kaynaklara öncelik veren politika benimsenecektir. Enerji alımında tek bir ülkeye bağımlılığın azaltılması için, karşılıklı bağımlılık ve arz güvenliği sağlanacaktır. Enerji üretim merkezlerinde biyo yakıta yer verilecektir (İyi Parti, 2018: 85). Yapay zekâ temelli Türkiye Enerji Optimizasyon Modeli uygulamaya koyulacaktır

(İyi Parti, 2018: 87). Ulusal enerji politikası, dışarıya bağlılığı minimuma indirerek milli egemenliği ve ekonomik istikrarı sağlamayı hedeflemektedir. Güneş, rüzgar ve biyo-yakıt gibi yerli kaynaklar değerlendirilerek Türkiye'nin menfaatlerini ön planda tutan enerji vizyonunun geliştirilmesi istenmektedir. Yapılacak yatırımların o yöreye etkisi ve orada yaşayan vatandaşların düşünceleri önemsenecek ona göre planlama yapılacaktır. Dünya genelinde hâkim olan iklim değişikliğinin ortaya çıkaracağı iktisadi toplumsal ve coğrafi tehditlere karşı ulusal ve bölgesel seviyede çözüm üretebilmek için eylem planı hazırlanacaktır. Kamu kurumları ile özel sektör arasında yapılmış olan ulaştırma projelerinde döviz üzerinden belirlenen yüksek geçiş bedelleri minimuma düşürülecek devlete yük olan geçiş garantisi uygulamasına son verilecektir. Demiryollarının eksikleri giderilecek ve Türkiye'nin her bölgesinde iyileştirecektir. Hava yolu taşımacılığı konusunda özellikle turizmin yoğun olduğu bölgelerde ulaşım imkânlarını kolaylaştırmak ve o bölgenin ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla geliştirmeler yapılacaktır (İyi Parti, 2018: 93). Ulaştırma projeleri yapılırken kamu yararının ön plana çıkarılması, Türkiye ekonomisine zarar verecek şartların düzeltilmesi milli bütünlüğün korunmasına da etki edecektir. İyi Parti araştırma geliştirme alt yapılarının ülkenin belirli büyük şehirlerinde yoğunlaşmış olmasını tasvip etmemektedir, bundan dolayı iktidara geldikleri takdirde yerel teknoloji bölgelerinde merkezler kurulacaktır (İyi Parti, 2018: 96).

Savunma sanayi alanında dış ülkelere bağlılığı minimuma indirmek için savunma sanayi stratejik teknolojiler destek programı uygulanacaktır ve yerel işletmelerin uluslararası alanda rekabet gücü yükseltilecektir. Bu alandaki milli teknolojiler ulusal egemenliği güçlendirmek için önem arz etmektedir. Araştırma geliştirme faaliyetlerinin Türkiye geneline yayılması ise milli kalkınmanın tabana yayılmasına sebep olacaktır. Yurt dışına beyin göçü yapan vatandaşlarımızın tekrardan Türkiye'ye dönmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca uluslararası camianın önde gelen bilim insanlarına Türkiye de araştırma yapabilecekleri imkânlar oluşturulacaktır (İyi Parti, 2018: 99). Eğitim konusunda İyi Parti'nin seçim beyannamesinde yer alan hedefler arasında Pisa sıralamasında ilk beş sene içerisinde dünya genelinde ilk yirmi de yer almak, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluş ilkelerine uygun kitapların müfredata dahil edilmesi ve okul öncesi eğitimi zorunlu hale getirmek bulunmaktadır. Böylece temel eğitim süresi on üç yıla çıkarılacaktır. İyi Parti'nin yükseköğrenim politikaları arasında yükseköğretim kurumunu kaldırmak ve üniversitelerin araştırmaya da öğretim üniversitesi olarak

tekrardan yapılandırılması yer almaktadır buradaki amaçlardan bir tanesi ihtisaslaşmayı teşvik etmektir (İyi Parti, 2018: 105). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş hedeflerinin korunması, eğitim sisteminde Atatürk ilkeleri ile milli kimlik bilincinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, üniversite sisteminin uluslararası rekabet gücünün artırılması ve Türk bilim dünyasının küresel ölçekte söz sahibi hâle getirilmesi hedeflenmektedir. Üniversitelerde eğitim gören öğrencilere kaliteli düzeyde yurt olanakları sağlanması hedeflenmektedir. Kredi Yurtlar Kurumu kredisi alan öğrencilerin borçlarının faizleri silinecektir. Üniversiteden yeni mezun olan vatandaşların istihdamına katkı sağlamak amacıyla vatandaşlık maaşı gibi destekler verilmesi öngörülmektedir. Devlet tarafından verilen sosyal yardımlar yoksulları ve işsizleri destekleyip, iş bulmayı kolaylaştıracak şekilde revize edilecektir.

Kadınların, politika, iktisat ve devlet yönetiminde karar verme organlarına daha fazla katılımı için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Kadına şiddeti önleme yöntemlerinden birisi olarak Terapi Evleri oluşturulacaktır. Bu evler şiddet gösteren erkek bireyleri rehabilite edecektir. Çocuklar kamu hizmetlerinden ücret vermeden faydalanacaktır. Çocuk işçi çalıştırma ve çocuk istismarının önüne geçebilmek için gerekli tedbirler alınacaktır (İyi Parti, 2018: 116). Yapılacak çalışmalar neticesinde aile kurumunun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle toplum içindeki huzur artacak bu da milli birlik duygusunu pekiştirecektir. Engelli bireylere karşı her türlü ayrımcılığın önüne geçilecektir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği bütün sorumluluklara uyulacaktır. İstihdam konusunda engelli bireylere öncelik verilecek olup ulaşım ve alt yapı konularında da engellilerin faydalanabileceği düzenlemeler yapılacaktır. Toplumda her kesimden insanın refah düzeyinin yükseltilmesi milli birlikteliğin gereği olarak görülmektedir. Şehit ve gazi hakları ayrı yasal düzenlemeler yerine tek merkezde toplanarak mağduriyetler azaltılacaktır. Gazilerin ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını kolaylaştırmak için eylem planları ve rehabilitasyon merkezleri hayata geçirilecektir (İyi Parti, 2018: 125). Sağlık Bakanlığı'nın kurumsal yapısı yeniden düzenlenecektir. Genel sağlık sigortası bir çatı altında toplanacaktır. Ülkemizde yerli ilaç, serum ve tıbbi cihaz geliştirme çalışmaları yapılacaktır. Yerli tıbbi cihaz üretimi, arttırılarak dışarıya bağlılık azalacaktır.

Kültür ve Sanat alanındaki çalışmalar kurulacak konseyin önerileri doğrultusunda şekillendirilecektir. Türk edebiyatı ile klasik tarih eserleri, sinema ve televizyon yapımları

aracılığıyla yeniden canlandırılacaktır. Ayrıca Türk dünyasıyla kültürel bağlar güçlendirilecektir. Türk dünyasıyla bağların güçlendirilmesine yönelik çabalar, kültürel milliyetçilik vurgusunu beraberinde getirmektedir. Ulusal dijital kütüphane faaliyete hazır hale getirilecek ve e-devlet üzerinden vatandaşlara ücretsiz sunulacaktır. Spor alanında siyasetin etkisi olmayacaktır. Yabancı sporcu transferine kısıtlama getirilerek Türk genç sporcuların önü açılacaktır. Böylece Türk sporcuların gelişmesiyle, gençler sporda başarı sağlayacak ve uluslararası alanda milli gurur arttırılacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının yasama faaliyetlerine aktif katılımı sağlanacak, dernek ve vakıf mevzuatı demokratik şekilde güncel ihtiyaçlara göre düzenlenecektir. Sivil toplum kuruluşlarının bağımsız çalışması ve sosyal hayata katkıları için idari para cezaları, mali yükler ve tahakkuklar gözden geçirilecektir (İyi Parti, 2018: 130). İyi Parti'nin 2018 seçim beyannamesi hakkında genel değerlendirme yapılacak olursa yer alan maddelerdeki asıl amaç mutlu millet ile güçlü devlet oluşturma gayesindendir. Bu maddelerde milli egemenlik merkezde tutulmaktadır. Türkiye de iç huzurun arttırılması ve refahın sağlanması için belirli politikalar benimsenmektedir. Türk milletinin geçmişine ve büyüklüğüne vurgu yapılarak, vatanın bölünmezliği, milli iradenin üstünlüğü ve Atatürk ilke ve inkılapları ön plana çıkarılmaktadır. Türk milleti" ve "seksen bir milyon" vurgusu, İyi Parti'nin benimsediği birleştirici millet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Parti, etnik ve mezhep farklılıklarını ayrışma nedeni değil, kültürel zenginlik olarak görmekte ve bu doğrultuda kapsayıcı bir toplumsal birlik hedeflemektedir.

Çalışmamızın kapsamı içindeki son genel seçim 2023 yılında yapılmıştır. İyi Parti seçimden önceki süreçte belirli hedef ve politikalar belirleyerek Millet İttifakı çatısı altında ortak metin yayınlamıştır. Bildirge dokuz temel alt başlıkta toplanmıştır. Bu başlıklar; hukuk, adalet ve yargı, kamu yönetimi, yolsuzlukla mücadele, şeffaflık ve denetim, ekonomi, finans ve istihdam, bilim, araştırma geliştirme, inovasyon, girişimcilik ve dijital dönüşüm, sektörel politikalar, eğitim ve öğretim, sosyal politikalar ve dış politika, savunma, güvenlik ve göçtür (İyi Parti, 2023: 13). Yasamanın etkin ve katılımcı yapıda olması, yürütmenin hesap verebilir ve şeffaf olması, yargının da tarafsız ve bağımsız olması hedeflenmektedir. Böylece etkili güçler ayrılığı kurulacaktır. Parlamento denetimi güçlendirilecektir. Uluslararası antlaşmalardan ayrılma kararı sadece meclisin yetkisi altında olacaktır. Cumhurbaşkanına verilmiş olan kararname çıkarılma yetkisi sona erdirilecektir. Yalnızca geri gönderme yetkisi verilecektir. Cumhurbaşkanı tek

dönem ve yedi yıl görev yapabilecek ve mensubu olduğu parti ile ilişkisini kesecektir. Olağanüstü hal kararnameleri kaldırılacaktır. Olağanüstü hal süresi altı aydan iki aya indirilecektir. Yargının bağımsızlığının sağlanması maksadıyla iki ayrı yapı kurulacaktır. Bu kurullar ‘’hakimler kurulu’’ ve ‘’savcılar kurulu’’ olacaktır (İyi Parti, 2023: 14). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda sayıştay yüksek mahkeme olarak görülecektir. Sayıştay’ın denetim kapsamına bütün kamu kurumları girecektir.

Düşünce ve ifade özgürlüğünü kuvvetlendirmek için gerekli kanuni tedbirler alınacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının kamu yararı statüsü ve vergi muafiyeti gibi avantajlardan eşit ve adil şekilde faydalanması sağlanacaktır. Türkiye geneli seçim barajı %3 oranına indirilecektir. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının en fazla on beş milletvekili ile direk olarak parlamentoda temsilini sağlayacak yurtdışı seçim bölgesi kurulacaktır (İyi Parti, 2023: 14). Siyasi partilere verilen hazine yardımından %1 ve daha fazla oranda oy alan partiler faydalanabilecektir. Siyasi Parti kapatma davalarında TBMM izni mecburi olacaktır. Cumhurbaşkanlığı himayesindeki kurul ve daireler kaldırılacaktır, yetkileri ilgili bakanlık ve kurumlara devredilecektir. Türkiye Varlık Fonu kapatılacaktır. Strateji ve Planlama Teşkilatını kurulacak, bakan yardımcılığı kaldırılacaktır. Müsteşarlık sistemi geri getirilecektir, merkezi yönetimi güçlendirecek ve yerel yönetimlerin payları arttırılacaktır. Yerel yönetim organlarında yapılan kayyum uygulamalarına son verilecektir (İyi Parti, 2023: 15). Devlet Personel Başkanlığı kurulacaktır ve kamu personel alımında şeffaflık sağlanacaktır. Mülakatları kaldırılacak, yazılı sınav puanlarına göre alım yapılacaktır. Kamu Personel Seçme Sınavı ücretsiz olacaktır. TBMM çatısı altında "Yolsuzluk Soruşturma Komisyonu" kurulacaktır ve yolsuzlukla elde edilen ve yurtdışına kaçırılan paraların geri kazanılması için varlık kurtarma bürosu faaliyete geçirilecektir. Mali Suçları Araştırma Kurulu güçlendirilerek idari özerklik sağlanacaktır. Kamu İhale Kanunu Avrupa Birliği standartlarına uygun düzenlenecektir. Bilgi edinme hakkını ihlal eden kamu görevlilerinin disiplin, ceza ve tazminat sorumlulukları artırılacaktır. Siyasi Etik Yasası çıkarılarak, TBMM bünyesinde siyasi etik komisyonu kurulacaktır. Meclis grubu olan siyasi partilerin etik kurul kurması zorunlu hale getirilecektir (İyi Parti, 2023: 16). Enflasyonu iki senelik süreç sonunda tek haneli rakamlara indirmek ve mali disiplini sağlamak için mali kural uygulaması hayata geçirilecektir. Kamu kaynakları, tarımsal sulama odaklı projelere yönlendirilecektir. Döviz sözleşmesi yapma yükümlülüğünü sınırlandırarak dolaylı vergi yükü azaltılacak,

çalışanların vergi ve sigorta primleri düşürülecektir. Eğitim sektöründe katma değer vergisi oranı minimuma indirilecektir. İlk defa ev sahibi olanlar için tapu ücreti kaldırılacaktır. Vergi denetimlerindeki siyasi baskılara son verilecek olup, usulsüzlükler kararlılıkla takip edilecektir. Kamu ve özel sektör ortaklığı projelerinde, vatandaşı zarara uğratanlardan zararlar tahsil edilecektir. İstanbul'u gerçek bir finans merkezine dönüştürerek, gençlere staj, dijital eğitim ve kadınlara kreş desteği sağlayarak istihdam artırılacaktır. Engelliler için işgücü programları geliştirilecek ve İşsizlik Sigortası Fonu'nun kötüye kullanılmasını önleyerek beceri kazanımına yönelik yatırımlar desteklenecektir. Organize sanayi bölgelerinde teknoloji liseleri kurulacak ve mesleki eğitimi geleceğin mesleklerine uygun hale getirilecektir ve üretim ile istihdam arasındaki bağları güçlendirilecektir (İyi Parti, 2023: 19).

İyi Parti'nin bilim politikası bireyi merkeze alan, liberal, demokratik eğitim, bilimsel düşünce, girişimcilik ve teknolojik üretimin temellerine dayanmaktadır. Beyin göçüne karşı çok boyutlu eylem planı geliştirilecek, akademisyenlerin özlük hakları ve gelirleri iyileştirilecektir. Tübitak, ileri araştırmalar yapan enstitüler ağına dönüştürülecektir. Bakanlıkların koordinasyonu ile Ulusal İnovasyon Sistemi inşa edilecektir. Teknopark teşvikleri ülke geneline yayılacak, yenilikçi ve dijital dönüşüm odaklı girişimler desteklenecektir. Start-Up Yasası çıkarılarak girişimcilik ekosistemi güçlendirilecektir. Silikon Vadisi gibi küresel merkezlere özel temsilciler atanacaktır. İnternete erişim temel hak olarak tanımlanacak, hızlı, ucuz ve sansürsüz internet hizmeti tüm vatandaşlara sunulacaktır. İfade özgürlüğü ve bireysel gizliliği korumak için internet yayıncılığına ilişkin mevzuat tekrardan düzenlenecektir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ismi değiştirilerek "Tarım ve Gıda Güvenliği Bakanlığı" olarak revize edilecektir. Mazotta özel tüketim vergisi kaldırılacak ve destek olarak gübre, tohum maliyetinin yarısı devlet tarafından karşılanacaktır. Hasat yapıldıktan sonra elektrik faturaları tahsil edilecek ve tarımsal sulama için indirimli tarifeler uygulanacaktır (İyi Parti, 2023: 22). Temel tarım ürünleri için adil ve önceden belirlenmiş taban fiyat politikaları uygulanacaktır. Üretim öncesi destek için ekim öncesi alım fiyatları açıklanarak çiftçilere güvence sağlanacaktır. Çiftçi kredilerinin faizleri iptal edilip yeniden yapılandırılacaktır ve hasattan sonra faizsiz tarım Bağ-Kur primleri tahsil edilecektir. Ulusal Gıda Güvenliği Stratejik Kaynağı kapsamında tarım arazileri korunacak ve tarım dışı kullanım önlenecektir. Mevsimlik yaşam alanları projesiyle kadın

ve genç tarım işçilerine sosyal güvenlik prim desteği sağlanacak ve yaşam standartları yükseltilecektir. Sanayi sektörü üretkenliğin ve üretim odaklı kalkınmanın temel unsuru haline getirilerek gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı arttırılacaktır. Yeşil dönüşüme uyum sağlamakta zorluk çeken tesisler desteklenecek, verimlilik, devamlılık ve dijitalleşme temelli teşvikler sunulacaktır.

Savunma sanayi alanında özel sektör desteklenerek adil rekabet ortamı oluşturulacak ve büyük tedarik projeleri gerçekçi güvenlik analizlerine dayandırılacaktır. Milli savaş uçak projeleri için realist bütçeler ve programlar belirlenecektir. Aselsan, Tusaş ve Roketsan'ı uluslararası arenada en ön plana çıkarmak için kurumsal kapasite arttırılacaktır. Stratejik öneme sahip askeri fabrikalar özelleştirilmeyecektir (İyi Parti, 2018: 24). Enerji ve Tüketici Portalı isimli sistem kurulacaktır. Bu sistem doğalgaz ve akaryakıt piyasasındaki yoğun müşteri şikayetlerini tek merkezden kontrol edecektir. Yeni nesil nükleer teknolojiler için "Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezi" kurulacak Türk nükleer ekosistemi geliştirilecektir. Mersin Akkuyu Nükleer Santrali projesi kamu yararına uygun hale getirilecektir. Türkiye'yi enerji ticaret merkezi haline getirmek ve arama faaliyetlerini artırmak amacıyla Doğu Akdeniz'deki ekonomik bölge anlaşmaları tamamlanacaktır (İyi Parti, 2023: 25). Türkiye uluslararası ticaret konusunda popüler lojistik üssü haline gelecektir. Teknolojik yeniliklerle donatılmış ulaşım politikaları geliştirilecektir. Raylı sistemler, metro, demiryolu, deniz ve iç su yolları gibi alternatif ulaşım türlerinin sayısı arttırılacaktır. Kanal İstanbul projesi iptal edilecek ve o güne kadar yapılan işlemler kanuni, çevresel ve iktisadi açıdan incelenecektir (İyi Parti, 2023: 25). Liman Başkanlıklarının yetkisi fazlalaştırılacak ve limanlar kısa mesafeli deniz ulaşımında bölge ülkeleri için dağıtım üssüne dönüştürülecektir. Lojistik 4.0 dönüşümünü hızla hayata geçirmek için gümrük ve taşımacılık süreçleri dijitalleştirecek ve blockchain tabanlı "Dijital Gümrük" kurulacaktır. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi için müzakereler hızlandırılacaktır. Rekabet Kurumu ile sektörel düzenleyici otoriteler arasında etkin koordinasyon kurulacak, eksik veya yanıltıcı bilgi verenlerin cezaları caydırıcı seviyeye çıkarılacaktır. Tüketici Hakem Heyetlerinin idari ve mali altyapısını güçlendirilecek, gıda değer zincirinde tekelleşmeyi önlemek için Piyasa Kanunu ve Perakende Ticaret Kanunu'nda değişiklikler yapılacaktır. Turizm stratejisi planı hazırlanacaktır. Türkiye Turizm Tanıtma ve Geliştirme Ajansı tüm paydaşları kapsayacak

şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Kıyılardan herkesin eşit yararlanmasını engelleyen imar kira ve uygulamaları kontrol altına alınacaktır.

Kentleşme ve Afet Yönetimi Bakanlığı kurulacaktır. "Kente karşı işlenen suçlar" kavramı hukuki altyapıya dahil edilecektir. Kentsel dönüşüm, kira değil insan ve doğa odaklı anlayışla yönetilecektir. Afad yeniden yapılandırılarak kuruluş statüsü ve itibarı güçlendirilecektir. İçişleri Bakanlığı'ndan bağımsız hale getirilecektir. Kurum kural koyucu, yönlendirici, koordine edici, destekleyici ve denetleyici yapıya kavuşarak afet yönetiminde etkinliği artacaktır (İyi Parti, 2023: 31).

İyi Parti'nin eğitim politikalarının temel ilkelerinden biri, fırsat eşitliği ve adalet çerçevesinde tüm öğrencilere fırsat eşitliği sağlamaktır. Bu kapsamda devlet okullarında okuyan öğrencilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanarak eğitimdeki eşitsizliğin azaltılmasına yönelik adımlar atılacaktır. Yetersiz beslenmeyi önlemek için devlet okulu öğrencilerine ücretsiz süt, su ve öğle yemeği verilecek, ders kitapları ücretsiz verilecek ve ek kitap gerektirmeyecek şekilde düzenlenecektir. Ayrıca ihtiyaç sahibi öğrencilerin kırtasiye, giyecek ve internet erişimi gibi doğrudan eğitimle ilgili giderleri "Eğitim Destek Kartı" üzerinden karşılanarak maddi sıkıntıların öğrencilerin eğitim sürecine engel olması önlenecektir. Zorunlu eğitim modeli, bir sene okul öncesi, beş sene ilkokul, dört sene ortaokul ve üç sene lise olacak şekilde düzenlenecek, böylece öğrencilerin akademik gelişimleri daha bütüncül yaklaşımla ele alınacaktır. Yükseköğretim alanında değişimler gerçekleştirilecek ve Yükseköğretim Kurulu kaldırılacaktır. Bunun yerine üniversitelerin planlanmasını ve koordinasyonunu sağlayacak ancak akademik ve idari özerkliğe müdahale etmeyecek, görevleri sınırlı kurul kurulacaktır (İyi Parti, 2023: 33). Öğretmenlerin çalışma koşulları ve mesleki gelişim süreçleri iyileştirilecek ve öğrenci başına düşen öğretmen sayısı bakımından OECD ortalaması hedeflenecektir. Öğretmenlik Mesleği Kanunu düzenlenecek, öğretmenlerin uzman ve başöğretmen gibi kategoriler halinde sınıflandırılmasına son verilecektir. Atama sürecinde liyakate dayalı yöntem benimsenerek mülakat uygulaması kaldırılacak ve görevlendirilmemiş öğretmenlerin sorunları planlı işe alımlarla çözülecektir. Ayrıca özel eğitime muhtaç çocukların erişim engelleri ortadan kaldırılacak ve üstün yetenekli öğrencilere özel eğitim programları ve burs olanakları sunarak her öğrencinin potansiyelinden en iyi şekilde yararlanabileceği eğitim sistemi oluşturulacaktır (İyi Parti, 2023: 33). Şehit aileleri ve gazilerle ilgili mevzuattaki karışıklıklar giderilip maaş dengesizliklerini ortadan

kaldırılarak, 15 Temmuz ve Beşiktaş terör mağdurları dahil tüm bağış ve kaynakların akıbetini şeffaf biçimde paylaşılacak ve mağdurlara ulaştırılacaktır. Şehit anne-babalarına verilen maaşı yükseltilerek, yılda iki kez şehit ve gazilere ikramiye verilecektir. Şehir hastaneleri gerekçesiyle kapatılan devlet hastaneleri ihtiyaç analizine göre yeniden açılacak, askeri hastaneler de faaliyete geçirilecektir. Performansa dayalı gelir modeli maaş yönünde revize edilecek, yurt dışına giden sağlık çalışanlarının geri dönüşünü kolaylaştıracak programlar uygulanacaktır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı "Kadın, Aile ve Çocuk Bakanlığı" olarak tekrardan düzenlenecektir. Kadına şiddete karşı mücadelede; önleme, koruma, kovuşturma ve destek bileşenlerinde etkili çözümler üretilecektir. Kadın hijyen ürünlerindeki vergi yükü azaltılacak 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde kadın çalışanlar idari izinli sayılacaktır (İyi Parti, 2023: 37). Milli gençlik stratejisi hazırlanacaktır. Gençlere pasaport ücretsiz olacaktır. Kredi Yurtlar Kurumu tarafından verilen krediler arttırılacaktır. Gençlerin faydasına istihdam destekleri güçlendirilecektir. TBMM, yerel yönetimler ve kamu bürokrasisinde gençlerin temsili arttırılacaktır. Federasyonlar siyasi etkilerden arındıracak, demokratik ve özerk hale getirecek ve spor sektöründe yenilikçi finansman modelleri teşvik edilecektir. Uyuşturucu ile mücadele konusunda acil eylem planı hazırlanacaktır, seksen bir vilayette sosyal risk haritaları hazırlanarak organize suç gruplarına ve uyuşturucu çetelerine karşı net adımlar atılacaktır. Sınırlar sıkı şekilde kontrol altına alınacak ve uyuşturucu kaçakçılığı önlenecektir, özellikle on sekiz yaşın altındaki çocuklara ve gençlere uyuşturucu satanların cezaları arttırılacaktır (İyi Parti, 2023: 39). İyi Parti yurtta sulh dünyada sulh yaklaşımı temelinde, iç siyasi hesap ve ideolojik yaklaşımlardan arındırılmış dış politika hedeflemektedir. Bu amaca ulaşmak için, Dışişleri Bakanlığı'nın karar ve uygulamalardaki yetkisi güçlendirilerek personel alımında liyakat ve kapsamlı sınav sistemine geri dönülecektir. Türkiye dışında hayatlarını sürdüren vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları ülkemizin kamu diplomasisi alanındaki etkin gücü olarak değerlendirilecek bu kapsamda, bakanlık bünyesinde diplomasi akademisi oluşturulacaktır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi doğrultusunda müzakereler diyalog ve eşitlik ilkeleri kapsamında devam edecek olup 2014 Geri Kabul Anlaşması ile 18 Mart 2016 Mutabakatı tekrardan gözden geçirilecektir. İyi Parti, Türk Devletleri Teşkilatı başta olmak üzere bölgesel iş birliği kuruluşlarını aktif biçimde kullanarak Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkeleriyle ilişkileri karşılıklı saygı

temelinde çok yönlü şekilde geliştirmeye odaklanacaktır (İyi Parti, 2023: 40). Filistin konusunda, Birleşmiş Milletler kararları kapsamında iki devletli çözümü desteklemeyi, Azerbaycan'la kardeşlik bağlarını derinleştirmeyi ve Kıbrıs meselesinde iki toplumun egemen siyasi eşitliğini korumayı içermektedir. Ege Denizi'nin barış ve komşuluk alanı olması için gayret sarf edilecektir. Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler dengeli ve kurumsal anlayışla yürütülecek F-35 projesine tekrar dönmek yönünde girişimlerde bulunulacaktır (İyi Parti, 2023: 40). Rusya ile olan bağlantılar karşılıklı saygı ve eşitlik çerçevesinde sürdürülecektir.

Milli savunma alanında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ileri teknolojiye dayalı sistemlerle donatılması İyi Parti'nin hedefleri arasındadır. Milli Savunma Bakanlığı'nın yapısı gözden geçirilip kuvvet komutanlıkları tekrardan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanacak ve komuta birliği sağlanacaktır (İyi Parti, 2023: 41). Türkiye'nin güvenlik politikaları, toplumun tüm kesimlerinin katılımıyla şekillenecek anlayış çerçevesinde yeniden düzenlenecektir. Bu amaçla, her yıl düzenlenecek Güvenlik Şurası'nda ülkenin güvenlik konuları kapsamlı şekilde istişare edilerek, değişen tehdit ortamına uygun stratejiler belirlenecektir. Terörle mücadelede kesintisiz kararlılık gösterilecek, tüm terör örgütlerine karşı operasyonlar sürdürülecektir. Bunun yanı sıra, organize suç örgütleriyle mücadelede, ulusal ve uluslararası düzeyde kapsamlı iş birliği mekanizmaları oluşturulacaktır. Güvenlik teşkilatının hem kamu adına hem de güvenlik personeli adına etkin şekilde denetlenmesi amacıyla, TBMM çatısı altında, partilerin eşit temsil edildiği Güvenlik Komisyonu kurulacaktır. Bu komisyon, güvenlik politikalarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun şekilde yürütülmesini sağlayacaktır (İyi Parti 2023: 41). Küresel ölçekte hızla önem kazanan siber güvenlik alanında ise Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, tüm paydaşların katılımıyla güncellenerek çağın gereklerine uygun hale getirilecektir. Göç yönetimi kapsamında ise düzensiz göçün kontrol altına alınması amacıyla Göç İdaresi Başkanlığı ve ilgili kurumlar daha etkin hale getirilecektir. Türkiye'nin, uluslararası düzeyde bir "tampon ülke" konumuna itilmesine kesinlikle izin verilmeyecek ve sınır güvenliği önlemleri artırılacaktır. Toplum düzenini korumak ve kontrolsüz göçün sebep olduğu problemlerin önüne geçmek maksadıyla mahalle, ilçe ve il bazında aşırı yığılma ve gettolaşmaya müsaade edilmeyecektir. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin ülkelerine dönüşleri konusunda uluslararası hukuk çerçevesinde politikalar geliştirilecek ve politikaların mümkün olan en kısa sürede uygulanması sağlanacaktır.

Dönüş politikası, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gerekli iş birliği ve koordinasyonla yürütülecektir (İyi Parti, 2023: 42). Bu seçim beyannamesinden bir özet oluşturulacak olursa; Türkiye'nin egemenliği ve milli menfaatler ön plana çıkarılmıştır. TBMM'nin kuvvetlendirilmesi, yürütme organının denetime tabi olması ve yargının da tarafsız ve bağımsız olması vurgusu, milli irade açısında önem arz etmektedir. Savunma sanayi alanında güçlü Türkiye ve ordunun çağın teknolojilerine uyumlu şekilde geliştirilmesi hedefi milli güvenlik açısından önemlidir. Dış politikada Türk Devletleri ile Türkiye arasındaki birlikteliğin güçlendirilmesi, Azerbaycan ve Kıbrıs ile bağların derinleştirilmesi, Türkiye'nin uluslararası arenada milli duruşunu güçlendirecektir. Terör örgütleri ve organize suçlularla mücadele de kararlı duruş sergilenmesi de İyi Parti'nin milliyetçiliğini ön plana çıkarmaktadır.

İyi Parti'nin 2018 Genel Seçimi öncesinde ve 2023 Genel Seçim dönemi sürecinde hazırlamış olduğu seçim beyannamelerini ana hatlarıyla açıkladıktan sonra çalışmamızın bu kısmında 2018 ve 2023 seçim beyannameleri arasında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 7.2. İyi Parti 2018 ve 2013 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması

Başlık	**2018 Beyannamesi**	**2023 Beyannamesi**
Beyanname Adı	Milletimizle Sözleşme	Millet İttifakı Ortak Politikalar Metni
İç Siyaset ve Devlet Yapısı	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi eleştirilerek Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem'e dönüş savunulmaktadır. Yasama, yürütme ve yargının millete hesap verebilir olması önemsenmiştir.	Cumhurbaşkanının tek dönem ve yedi yıl görev yapması, olağanüstü hal yetkilerinin kısıtlanması, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yetkisinin kaldırılması savunulmaktadır. Etkili güçler ayrılığı vurgulanmaktadır.
Milli Savunma	Yerli savunma sanayi desteklenecek, askeri iç	TSK ileri teknolojiyle donatılacak, Kuvvet

	istihbarat oluşturulacaktır. Türk ordusu iç ve dış tehditlere karşı güçlendirilecektir.	Komutanlıkları yeniden Genelkurmay Başkanlığı'na bağlanacak, milli savaş uçak projelerine öncelik verilecektir.
Avrupa Birliği ve Dış Politika	AB ile ilişkilerde Türkiye'nin bağımsız kimliğinin korunarak ilişkilerin sürdürülmesi, dış politikada Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibine bağlı kalınması vurgulanmaktadır. Türk dünyası ile ilişkiler güçlendirilecektir.	AB ile müzakerelerin eşitlik ve diyalog temelinde sürdürülmesi, Gümrük Birliği anlaşmasının güncellenmesi, Dışişleri Bakanlığı'nın diplomatik yetkinliğinin güçlendirilmesi ve F-35 projesine tekrar katılım hedeflenmektedir.
Kadın ve Aile	Kadına şiddete karşı Terapi Evleri kurulacak, kadınların karar mekanizmalarına katılımı teşvik edilecektir. Aile kurumunun güçlendirilmesi önemlidir.	Bakanlığın adı 'Kadın, Aile ve Çocuk Bakanlığı' olarak değiştirilecek, kadın hijyen ürünlerindeki vergi azaltılacak, 8 Mart'ta kadın çalışanlara idari izin verilecektir. Kadına yönelik şiddete karşı etkin çözümler sunulacaktır.
Eğitim	Okul öncesi eğitim zorunlu hale getirilecek, temel eğitim 13 yıla çıkarılacak, üniversiteler araştırma ve öğretim odaklı	Eğitimde fırsat eşitliği vurgulanmış, öğrencilere ücretsiz öğün sağlanacaktır. Zorunlu

	yeniden yapılandırılacaktır. YÖK kaldırılacaktır.	eğitim modeli yeniden düzenlenecek, öğretmen atamalarında mülakat kaldırılacaktır. YÖK yerine koordinasyon kurulu oluşturulacaktır.
Sağlık	Genel sağlık sigortası tek çatı altında birleştirilecek, yerli tıbbi cihaz üretimi arttırılacaktır. Sağlık Bakanlığı'nın kurumsal yapısı yeniden düzenlenecektir.	Şehir hastaneleri sebebiyle kapatılan devlet hastaneleri tekrar açılacak, askeri hastaneler hizmete dönecek, performansa dayalı gelir modeli kaldırılarak maaş düzenlemesi yapılacaktır.
Ekonomi	Milli üretim, sanayi ve tarımsal üretimin teşvik edilmesi, kamuda şeffaflık sağlanması amaçlanmaktadır. Ekonomide adil gelir dağılımı ve üretime dayalı kalkınma modeli benimsenmektedir.	Enflasyonun iki yılda tek haneye düşürülmesi, mali disiplin uygulaması, vergilerin azaltılması, İstanbul'un finans merkezi olması, tarımsal desteklerin artırılması gibi kapsamlı reformlar hedeflenmektedir.
Yolsuzlukla Mücadele ve Şeffaflık	Kamu yönetiminde şeffaflık ve siyasi ahlak yasası çıkarılacaktır. Yolsuzlukların önlenmesi için etkin düzenlemeler getirilecektir.	TBMM'de 'Yolsuzluk Soruşturma Komisyonu' kurulacak, mali suçlar konusunda idari özerklik sağlanacak, Kamu İhale Kanunu AB standartlarına göre düzenlenecektir.
Enerji ve Çevre Politikaları	Yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları teşvik edilerek enerji	Yeni nesil nükleer teknolojiler geliştirilecek,

	bağımlılığı azaltılacaktır. İklim değişikliği için eylem planları geliştirilecektir.	Mersin Akkuyu Nükleer Santrali kamu yararına uygun hale getirilecek, Doğu Akdeniz enerji politikaları etkinleştirilecektir.
Bilim, Ar-Ge ve Teknoloji	Araştırma altyapıları ülke geneline yayılacak, beyin göçü engellenecek, nitelikli bilim insanları ülkeye davet edilecektir.	TÜBİTAK yenilikçi araştırmalar merkezine dönüştürülecek, Start-Up Yasası çıkarılacak, teknoparklar yaygınlaştırılarak girişimcilik desteklenecektir.
Tarım Politikaları	Tarımsal üretimin artırılması, yerel üretimin desteklenmesi, stratejik ürünlerde üretim verimliliğinin sağlanması hedeflenmektedir.	Tarım Bakanlığı'nın adı 'Tarım ve Gıda Güvenliği Bakanlığı' olarak değişecek, mazotta ÖTV kaldırılacak, çiftçi kredileri faizsiz yapılandırılacaktır.
Göç ve Sınır Güvenliği	Suriyelilerin ülkelerine güvenli dönüşü için politikalar geliştirilecek, sınır güvenliği artırılacaktır.	Göç İdaresi etkinleştirilecek, düzensiz göç önlenecek, Suriyelilerin uluslararası hukuk çerçevesinde dönüşleri sağlanacaktır.
Sosyal Politikalar ve Engelliler	Engelli hakları ve istihdamı artırılacak, BM Engelli Hakları Sözleşmesi sorumlulukları uygulanacaktır.	Engellilere yönelik işgücü programları oluşturulacak, sosyal yardım sistemleri

		etkinleştirilecek ve genç istihdamı artırılacaktır.
Kentleşme ve Afet Yönetimi	Ulaştırma projelerinde kamu yararı öncelenecek, demiryolu ve havayolu iyileştirmeleri yapılacaktır.	Kentleşme ve Afet Yönetimi Bakanlığı kurulacak, afet yönetim sistemi güçlendirilecek ve Kanal İstanbul projesi iptal edilecektir.
Kültür, Sanat ve Spor	Kültür ve Sanat Konseyi kurulacak, Türk edebiyatı ve klasik eserler canlandırılacaktır. Yabancı sporcu transferi sınırlandırılacaktır.	Federasyonlar siyasetten bağımsız hale getirilecek, sporda finansman yenilikleri teşvik edilecek ve milli gençlik stratejisi oluşturulacaktır.

Milletimizle Sözleşme isimli 2018 yılı seçim beyannamesinde, milli birliktelik teması ön planda durmaktadır. Hükümetin sorunlu bir yapıda değil de sorumlu bir durumda olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yönetim anlayışı konusunda seksen bir milyonu birleştiren milli modelin esas alınması hedeflenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e ve onun hedeflerine metnin genelinde yer verilmiştir. Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak yine İyi Parti'nin hedefleri arasında yer almaktadır. Bu metinde Türk milleti kavramı kapsamında Türkiye içindeki tüm grupların bütünleştirici yaklaşımla ele alınması öne çıkmaktadır. Kıbrıs ve ülkemiz sınırları dışında hayatlarını sürdüren Türkler de millet kavramı içinde yer almaktadır. Bu durumda milliyetçiliğin yalnızca sınırlar içinde değil de sınırlar dışında da etkili olduğunun bir göstergesidir. Terör örgütleriyle mücadele konusunda bu metinde ön plana çıkan kararlı duruş sergileneceğidir. Milli ve yerli üretimin teşviki de İyi Parti'nin temel politikaları arasındadır. Atatürk ilke ve inkılaplarının devamlılığının sağlanması, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğü vurgusu ve egemenliğin kayıtsız şartsız millet aitliğini ön plana çıkaran düşünceler de yine İyi Parti'nin milliyetçilik düşüncesini güçlendirmektedir. 2023 seçim metninde ise 2018 seçim beyannamesinde olduğu gibi Türk Devletleri Teşkilatı, milli egemenlik ve ulusal çıkarlar gibi görüşler çerçevesinde

milliyetçilik söylemi bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin daha güçlü bir yapıya kavuşturulması, yerinden yönetim kuruluşlarına desteğin arttırılması, savunma sanayisi alanında milli üretimde artışın sağlanması ve ordumuzun modern teknolojilerle donatımı şeklindeki hedefler milli egemenliğin ön planda olduğunun göstergesidir. Ayrıca 2023 seçim metninde ''yurtta barış, dünyada barış'' görüşüyle Türk Devletleri ile bağı güçlendirme ve Azerbaycan ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne önem verilmesi gibi konular Türkiye'nin dış ilişkilerde milli kimliğini merkeze koyduğunu açıklamaktadır. İki seçim metni benzerlik ve farklılıklar yönünden incelendiğinde ise Atatürk ilke ve inkılaplarıyla, Türkiye Cumhuriyeti'nin değerlerine bağlılık konusunda ortak kanı bulunmaktadır.

2018 yılı seçim beyannamesinde Atatürk'ün muasır medeniyet seviyesine çıkma düşüncesi daha belirginken, 2023 yılı metninde yurtta barış, cihanda barış düşüncesi ile milli menfaatlerin ön planda tutulması vurgulanmıştır. Yine iki seçim beyannamesinde de millet iradesinin kuvvetlendirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin etkinliğinin daha fazla olduğu yönetim anlayışının geri getirilmesi savunulmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yerine Güçlendirilmiş Parlamenter sistemin getirilmesi, tarafsız ve bağımsız yargı organları ile etkin denetim mekanizmalarının işlevselliği ile ilgili konular da ortak vurgular arasındadır. Terör konusunda ise ilk seçim beyannamesinde terör örgütleriyle mücadele edilirken askeri ve siyasi yollarla beraber diplomatik, kültürel ve ekonomik adımlarında gerekliliğinden bahsedilmiştir. İkinci beyanname ise terörle mücadele vurgusu ön plandadır. Türkiye'ye karşı gerek içeriden gerekse dışarıdan gelebilecek her türlü tehdit karşısında taviz verilmeden mücadele edileceği de belirtilmiştir. Milli ve yerli üretimin teşviki ve arttırılmasıyla ilgili 2018 yılında yayınlanan beyannamede tarım, sanayi ve savunma alanlarında dış ülkelere bağlılığı minimuma düşürme görüşü kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde ise savunma sanayi alanında milli donanımları geliştirme düşüncesi vardır bu düşünce gerçekleştiğinde ülkemizin milli egemenliği ve ekonomik bağımsızlığına da fayda sunacaktır.

Benzerlikler kadar fazla olmasa da belirli konularda iki seçim beyannamesinde ayrımlar bulunmaktadır. 2018 seçim beyannamesinde Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerine ve kültürel mirasa daha fazla vurgu yapılmıştır. İkinci seçim beyannamesinde ise milliyetçi vurgu daha çok güncel reformlar, küresel diplomasi,

Türk Devletleri Teşkilatı ve bölgesel iş birliği üzerine olmuştur. Göç ve sığınmacı politikası ile ilgili konular 2023 seçim beyannamesinde daha fazla ele alınmıştır lakin söylemler benzerdir. Her iki beyannamede uluslararası hukuk çerçevesinde tedbirler alınmasını ve Türkiye'nin tampon ülke olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ekonomi konusunda 2018 seçim beyannamesinde milli iktisadi düzen ve yerel sanayinin güçlendirilmesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 2023 seçim beyannamesinde iktisadi hedefler daha çok mali kural, enflasyonu tek haneye indirme ve dijital dönüşüm ekseninde tasarlanmıştır. İki seçim beyanname metni de milliyetçiliği birleştirici bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Millet terimini etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmayan bir bağlamda ele almıştır. Millet, tarihi ve kültürel temellere dayandırılmaktadır. Devletin bekası, mili egemenlik, milli kalkınma hamleleri ve terörle mücadele gibi kavramlar milliyetçiliğin temel sacayaklarını oluşturmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti arasında mukayese yapabilmek için iki partinin aynı seçim dönemlerine ait beyannamelerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, öncelikle Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2018 ve 2023 genel seçimleri öncesinde yayımlamış olduğu beyannameler temel alınacaktır. Bu iki metin genel hatlarıyla açıklandıktan sonra ilk olarak parti politikaları açısından benzerlik ve farklılıkların ortaya koyulması için seçim dönemleri bağlamında mukayese yapılacaktır. Ardından iki partinin aynı seçim dönemlerindeki hedef ve görüşleri arasında mukayese yapılacaktır.

MHP'nin 2018 Genel Seçimleri öncesinde hazırlamış olduğu beyanname metninin kapağında ''Cumhur İttifakı'' vurgusu göze çarpmaktadır. Seçim metninin başlığı ise ''Milli Diriliş Kutlu Yükseliş''tir. Hükümet sistemi değişikliğine giden süreç 15 Temmuz darbe girişiminin ardından yükselen milli birlik ve beraberlik düşüncesiyle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ne aidiyet hisseden kişilerin o gece göstermiş olduğu milli irade ruhu siyasi milat olarak görülmektedir (MHP, 2018: 3). Bu irade devletin bekası ve milletin geleceği için siyasetin Türkiye'nin çıkarları etrafında şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. MHP, darbe girişimi ardından gerçekleşen Yenikapı mitingiyle birliktelik ruhuna sahip çıkmış ve AK Parti ile Cumhur İttifakı'nın kurucu siyasi partileri arasında yer almıştır. Bu seçim beyannamesinde MHP'nin temel hedefleri arasında en belirgin konu, devletin varlığını ve ulusal birlikteliği koruyarak sonsuza dek sürdürme anlayışıdır. Türk milletinin sahip olduğu, kültürel ve

tarihi miras, ülkenin uluslararası seviyede kuvvetli aktör olması için etkendir (MHP, 2018: 6). Parlamenter sistemin sona ermesiyle geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tarihi değişim olarak görülmektedir. Bu hükümet sistemi kuvvetler ayrılığını güçlendirmeyi ve demokratik istikrarı sağlamayı amaçlamaktadır (MHP, 2018: 4). Seçim beyannamesinin geneli dikkate alındığında Türkiye'nin bekası için milli duruş etrafında birleşmenin mecburi olduğu vurgulanmaktadır. Parti'nin siyaset anlayışının merkezinde Türk milliyetçiliği olduğu seçim beyannamesinde yer almaktadır. MHP kendisini İlahi Kelimetullah görüşünün ve Devlet Ebet Müddet anlayışının savunucu olarak görmektedir (MHP, 2018: 5). Milliyetçilik, tek vatan, tek bayrak, tek millet ve tek devlet düşüncesini ilelebet sürdürme iradesi olarak görülmektedir. Parti, milliyetçiliği; ırkçılık ve ayrımcılıkla özdeşleştirmemektedir, Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçiliği birleştirici, yapıcı ve uzlaştırıcı yapıya sahiptir. Ayrıca Türk milliyetçiliği, ülke içerisinde toplumsal uzlaşma sağlanmasının temel unsurudur. Partinin siyasetinde önce Türkiye sonra MHP şiarı hâkimdir (MHP, 2018: 27). Bu ittifak terör yapılanmalarına karşı ulusal tepki vermeyi amaçlarken, uluslararası tehditlere karşı da Türkiye'nin bekasını savunmaktadır. MHP bu ittifakı millet aklı olarak tanımlamaktadır. 2023 ve sonrasında Türkiye'nin lider ülke konumuna gelmesi için, ekonomik kalkınma, savunma sanayii, bilim-teknoloji, hukukun üstünlüğü ve sosyal refah alanlarında büyük atılımlar öngörülmektedir.

MHP'nin görüşüne göre, partinin güçlü olması Türkiye'nin de güçlenmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda, demokrasi, hak, hukuk ve adalet güvence altına alınacaktır. Parti gücünü koruduğu sürece, Türkiye'nin lider ülke olma hedefine ilerlemesi mümkün olacaktır (MHP, 2018: 16). MHP, kuruluşundan itibaren Türkiye'nin bekası, huzuru ve güvenliği için çalışmaktadır. Parti, milli varlığa ve tarihi sorumluluklara sahip çıkmayı temel ilke edinmektedir. Toplumsal refah ve huzura katkı sunmak, partinin varlık gerekçeleri arasında yer almaktadır. Yenilikçilik, demokratikleşme ve özgürlükler temelinde şekillenen siyaset anlayışı ise partinin temel vizyonudur (MHP, 2018: 17-18). MHP için Türkiye, yalnızca bir coğrafyanın adı değil; görkemli medeniyetin ve köklü bir Türk-İslam mirasının beşiği olarak görülmektedir. Türkiye, enerjisini mutlu, müreffeh ve yüksek değerlerle donanmış ülke inşa etmeye ve medeniyet yürüyüşünü başlatmaya yönlendirmelidir. Türk milleti, tarihten aldığı gücü çağın imkânlarıyla birleştirerek, büyük bir medeniyeti yeniden kuracak potansiyele ve kararlılığa sahiptir (MHP, 2018:

21). Bu medeniyet yürüyüşü, Türk-İslam kaynaklarına dayalı manevi iklim ve kadim değerlerden beslenen kültürel temellerle hayat bulacaktır. Öncelikle Türkiye'yi, kendine güvenen ve kendi imkânlarıyla ayakta duran, insanları onurla yaşayan ülke haline getirmek, akabinde lider ülke Türkiye ülküsüne ulaşmak mümkündür. Geçmişte Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, milli mücadeleyle küllerinden doğan Türkiye, yüzyıllar boyunca da aynı ruh ve inançla hareket etmeye muktedirdir. MHP'nin olayları değerlendirme ve çözüm vizyonunda, Türk milletinin manevi değerlerine vurgu yapan; sevgi, adalet ve barış ortamını oluşturma hedefiyle güven dolu gelecek dizayn etme fikri bulunmaktadır. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve adalet gibi unsurlar, Türk milliyetçiliğinin ve MHP'nin en önde gelen referanslarıdır. MHP'nin niyeti Türkiye'nin merkezinde bulunduğu, Türk-İslam kültürüne dayalı medeniyet kurma ve Türk milletini hak ettiği mertebeye ulaştırmaktır (MHP, 2018: 23). Türkiye'nin stratejik konumu, tarihi sorumlulukları ve yakın coğrafyada gelişen olaylar karşısında tepkisiz kalmaması gerektiğini de açıkça göstermektedir. Kadim coğrafyalarda büyük acılara yol açan oyunlara seyirci kalmayacak; küresel projelerin edilgen uygulayıcısı değil, kendi özgün projelerinin mimarı olacak Türkiye ideali istenmektedir (MHP, 2018: 27). Yaşa ve yaşat prensibi, partinin milliyetçilik anlayışının manevi ruhunu şekillendirmektedir. Tarihin süzgecinden gelen değerlerin kuşatmasını ve manevi mirasın yeni nesillere aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Adalet, liyakat ve kurumsallaşma önemlidir. Bireysel yetenekler ancak adil toplum düzeninde ve güçlü kurumsal yapı içinde anlam ve değer kazanmaktadır (MHP, 2018: 32). Yapay farklılıklar yerine köklü ve zengin ortak değerlere dayalı birliktelik anlayışını benimsemek, ekonomik ve sosyal potansiyeli ortak hedeflere yönlendirmek açısından elzemdir. Hukukun üstünlüğünü, demokratik düzen içerisinde sadece kanunilikle sınırlı görmeyip insan onurunu ve temel hakları da güvence altına alacak biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla, hiçbir kişi ya da kurumun hukukun üzerinde olmadığı sistem kurmak, milli birlik ve bütünlük için vazgeçilmezdir. Güçlü yönetim ve kudretli devlet inşası, aynı zamanda şeffaf, katılımcı, hesap verebilir ve verimli idare anlayışının yerleşmesini gerektirir. Adil ve güven veren ortam, geleceğin lider ülke Türkiye'sine giden yolu güçlendirecektir. Üreten, istihdam yaratan, milli kaynakların etkin kullanıldığı ekonomi modeli benimsenmek istenmektedir. Ekonomik bağımsızlık, teknolojik gelişmeler, sanayileşme, tarım ve kırsal kalkınma politikaları ile milli menfaatler gözetilmektedir (MHP, 2018: 45). Türk-İslam

kültürünün, kadim değerlerin ve milli mirasın genç nesillere aktarılması; Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre gibi önderlerin hayat ve felsefelerinin eğitim sistemine dahil edilmesi gibi uygulamalarla, milli kimliğin ve milliyetçiliğin pekiştirilmesi hedeflenmektedir (MHP, 2018: 97). Devletin tüm alanlarda daha verimli, katılımcı ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması, hukukun üstünlüğünün ve adaletin sağlanması, milli güvenlik ve istikrarın temel taşları olarak öne çıkmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre; Türkiye'nin jeo stratejik konumu ve tarihi yükümlülükleri doğrultusunda, uluslararası ilişkilerde milli çıkarları koruyacak, etkili ve bağımsız dış politika izlenmesi gerekmektedir. Türk dünyasıyla ilişkilerin güçlendirilmesi, Kıbrıs'ın milli dava olarak korunması ve bölgesel işbirliklerinin geliştirilmesi, Türkiye'nin dış politikasının ana unsurlarıdır. Avrupa Birliği ile ilişkilerde milli kimliğin, ülke bütünlüğünün ve çıkarların gözetilmesi; ekonomik ve siyasi baskıların reddedilmesi savunulurken, diğer ülkelerle dostane, karşılıklı saygıya dayalı ilişkilerin geliştirilmesi vurgulanmaktadır (MHP, 2018: 106). Demokratik usullerle, barış ve kardeşlik odaklı dış politika anlayışını sürdürmek, bölgesinde etkin, sözü geçen ve saygın Türkiye'yi mümkün kılmaktadır. Terörle mücadelede hukukun üstünlüğüne, adaletin sağlanmasına ve uzun vadeli, istikrarlı stratejilere dayalı topyekün mücadele yaklaşımı benimsenecektir. Türkiye'nin güvenli geleceğe kavuşabilmesi için, terörün kökünün kazınması ve milli güvenlik politikalarının etkin şekilde uygulanması hedeflenmektedir. Bölücü örgütlerin ve yabancı unsurların milli varlığa zarar vermesinin önlenmesi için, güçlü istihbarat, askeri modernizasyon ve caydırıcı politikalar uygulanacaktır (MHP, 2018: 110). Sığınmacıların düzenlenmesi, toplu göçlerin yol açtığı sosyal ve ekonomik sıkıntıların giderilmesi, milli güvenlik çerçevesinde ele alınan diğer konular arasında yer almaktadır.

MHP kısa vadede 2023, uzun vadede 2053 vizyonuyla uluslararası arenada lider, güçlü ve etkili ülke haline geleceğini öngörmektedir. Bu hedef, milli iradenin, Türk milliyetçiliğinin ve ortak kültürel değerlerin rehberliğinde gerçekleştirilecektir. Türk-İslam medeniyetinin evrensel değerlere katkı sunan model olarak inşa edilmesi, ülkenin geleceğe taşınmasında ana unsur olarak belirtilmektedir. Beyannameden çıkarılacak sonuç olarak; güçlü Türk İslam medeniyeti ideali etrafında şekillenmiş, milliyetçi ve manevi temellere dayanan dünya görüşü ifade edilmektedir. Metinde yer alan "Türk Asrı" kavramı ile gelecekte Türkiye'nin ve Türk İslam toplumlarının liderlik rolünü üstleneceği

dönem işaret edilmektedir. Gelecek tasavvurunda, toplumun çeşitli engellerden ve sorunlardan arınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu sorunlar arasında dini istismarcılar, hainler ve bağnazlığı temsil eden taassup bekçileri yer almaktadır (MHP, 2018: 132). Tüm bu süreç, Türk milletinin ortak tarihi, kültürel ve manevi değerleriyle beslenen, kapsayıcı ve birleştirici milliyetçilik etrafında şekillenmekte olup ülkenin varlığı, bekası ve ulusal kimliğinin her türlü tehdide karşı korunması temel ilke olarak savunulmaktadır.

MHP'nin ''Gelen Türk Asrı Geleceğin Gücü Türkiye'' başlıklı 2023 Genel Seçim Beyannamesi'nin kapak kısmında bir önceki genel seçimde olduğu gibi Cumhur İttifakı vurgusu bulunmaktadır. Cumhur İttifakı ''geleceğin mimarı'' olarak görülmüştür. Beyannamenin arka kapağında ise ''Devlet ve Milletiyle Her Şeyden Önce Türkiye'' sloganı yer almaktadır. MHP, devlet ve millet ebed müddet idealinin rehberliğinde, yarım yüzyılı aşkın siyasi tecrübesiyle Türkiye'nin karşı karşıya olduğu fırsatları ve tehditleri doğru tespit eden politikalar geliştirmektedir. Bazı çevrelerde 'Türk' kavramının Anayasa'dan çıkarılmasına yönelik söylemlerin gündeme geldiği dönemde, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini koruyan sistem benimsenmiştir. Anayasa'nın ilk dört maddesini, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını güvence altına alan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Milliyetçi Hareket Partisi'nin öncülüğünde hayata geçirilmiştir (MHP, 2023: 21). Bu hükümet sistemi ile demokrasinin güçlendirilmesi, istikrarın sağlanması ve temsili adaletin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yasama organı güçlendirilirken yürütmenin etkinliği arttırılmış, denge ve kontrol mekanizmaları da güçlendirilmiştir. Böylece Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümüne katkı sağlayacak, ülkemizin bekasını ve milletimizin refahını sağlayacak sağlam idari model ortaya çıkmıştır. Yürütmedeki çift başlı düzen ortadan kaldırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulanması sırasında başta terörle mücadele olmak üzere birçok alanda olumlu etkiler görülmüş, küresel zorluklara daha hızlı ve etkin yanıtlar verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde güçlü Milliyetçi Hareket Partisi, dünyada güçlü bir Türkiye anlamına gelmektedir. MHP güçlü ise Türk Devleti ve Türk milleti bağımsızlığını koruyarak geleceğe yürüyecektir. Böylece Türkiye güçlenecek ve "Lider Ülke Türkiye" hedefi gerçekleşecektir (MHP, 2023: 23). Siyasi mücadelesini her şeyden önce Türk milletinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bekasını ön planda tutarak sürdüren MHP sonraki süreçlerde de kutlu yürüyüşe kararlılıkla devam edecektir. Partiye

göre; Türk milletinin ve tüm insanlığın barış, huzur ve mutluluğa ulaşmasının yolu, Türkiye merkezli yeni medeniyet inşa projesinden geçmektedir. Bu projenin temeli, tarih boyunca egemen olduğu coğrafyalarda benimsenen Türk İslam kültürü ve adalet anlayışıdır. Türk milleti sadece topluluk değildir, Türkiye de basit coğrafi isim değildir; zengin Türk İslam mirasına sahip medeniyetin izlerini taşıyan ülkedir. Bu nedenle Türkiye, dünyada yeni bir mutabakatın ve ortak değerlerin önemli sembollerinden biridir (MHP, 2023: 31). Türk İslam medeniyetinin barındırdığı ruh ve değerleri yaşatmak, küresel gelişmeler karşısında Türkiye'nin çözüm üretme kapasitesini artıracak; aynı zamanda mazlum milletlerin bağımsız ve onurlu şekilde yaşamalarının da yolunu açacaktır. Türk milletinin geleneksel değerlerine ve özüne yönelmesi, bu ideallere ulaşmak için kâfi görülmektedir. Bu inancın izinde hareket eden ve Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlatılan milli kurtuluş mücadelesi ruhunu kuşanan Türk milleti, günümüzde de aynı heyecanla "Lider Ülke Türkiye" hedefini yakalayacaktır (MHP, 2023: 32).

MHP'nin meselelere ve çözüm önerilerine bakış açısını şekillendiren temel yaklaşım, Türk milletine manevi, milli ve insani bakış açısıyla hitap eden, sevgi, adalet, barış ve güven ortamını esas alan Türk milliyetçiliğidir. MHP'nin temel referanslarını hukukun üstünlüğü, insan hakları ve özgürlükler oluşturmaktadır. Partinin değişmez amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türklüğün varlığını güvence altına almak ve Türk milletini hak ettiği konuma yükseltmektir. Milliyetçi Hareket Partisi "Önce ülkem ve milletim" ilkesi doğrultusunda Türkiye'nin kalkınması ve güçlenmesi için kararlılıkla çalışmaktadır (MHP, 2023: 37). Partinin "Türk Kuşağı" stratejisi Türk jeopolitiğine öncelik veren ve uluslararası sistemin dinamikleri de gözlemleyen yapıdadır. Türk dünyasında yeşeren umutların tüm alanlara yayılmasını ve yüzyıllardır milli vicdanda saklı olan Türk birliğinin gerçekleşmesini en büyük ideal olarak görmektedir. Dünyanın barış, huzur ve istikrara özlem duyduğu dönemde "Türk Kuşağı" olarak tanımlanan stratejik coğrafya, adil ve insani gelişmeleri destekleyebilecek güçlü bir çekim merkezi haline gelebilir. "Türk Kuşağı", ortak tarihi ve kültürel değerler etrafında birleşen Türk devletleri ve toplulukları arasındaki bağları güçlendirmeyi ve istikrarlı bir temelde diyalog ve işbirliği kurmayı amaçlamaktadır. Türkiye, "Türk Kuşağı'nın'' merkezi ülkesidir ve kritik rolüyle önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Gelecekte Türkiye ve "Türk Kuşağı" stratejisine dayalı olarak "Türk Dünyası Bakanlığı" gibi resmi kurumlar

kuran diğer üye ülkeler, siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeler konusunda hızlı kararlar alabilecek ve uygulayabilecek bir yapının inşasının önünü açacaktır (MHP, 2023: 45). MHP, devletin, ülkenin ve milletin bütünlüğünü, milli ve manevi değerlerini, tarihi ve kültürel zenginliklerini korumayı, çağın gereklerini yerine getirecek ahlaklı ve yetkin nesiller yetiştirmeyi, her alanda hak, adalet, barış ve güven duygusunu tesis etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin onurlu ve müreffeh geleceğini inşa etmek ve dünyada barış ve adaletin hakim olduğu düzenin kurulmasında etkin rol oynamak istemektedir. Orta vadede 2033 yılına kadar Türkiye'yi ekonomik ve politik olarak ön plana çıkmış, sosyal bütünlüğünü güçlendirmiş ve satın alma gücü açısından dünyanın ilk on ekonomisine girmiş ülke haline getirmesi planlanmaktadır. Uzun vadede Türkiye'nin 2053 yılında "Lider Ülke ve Süper Güç" statüsüne ulaşması öngörülmektedir (MHP, 2023: 52). Parti 2033 yılına kadar tüm unsurlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yerleşmesini, sistemin avantajlarını toplum tarafından daha güçlü hissettirmeyi, ekonomik büyümeyi sürdürülebilir ve kapsayıcı hale getirmeyi, toplumsal barışı artırmayı ve yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir. Böylece yurtiçinde mutlu, dışta güçlü bir devlet düzeni kurulacak, ulusal bütünleşme güçlendirilecek ve 2053 stratejik hedeflerine yönelik istikrarlı yol haritası oluşturulacaktır. MHP vatandaşların beklentileri doğrultusunda devlet hizmetlerinin sağlanmasını, kurum ve kuralların bu anlayışla yapılandırılmasını benimsemektedir. Bireylerin inançlarını güvence altına alan, din ve vicdan özgürlüğünü merkeze alan laiklik anlayışını ulusal birlik ve dayanışmanın temeli olarak görmektedir (MHP, 2023: 63). Partinin milliyetçiliği, Türk milletinin zengin tarihi, kültürü ve inanç dünyasında şekillenmektedir. Türk Devletini ve Türk milletini ebediyen koruma inancı, milli kimlik ve kültürü koruma iradesi ile hareket etmektedir. Milliyetçiliğin manevi bakış açısının kaynağı olan "yaşa ve yaşat" ilkesi tarihsel derinlikten gelen milli değerlerin, hayatı içine alacak şekilde deneyimlenmesi ve kurumsallaştırılarak gelecek nesillere aktarılması gerektiği anlayışına dayanmaktadır (MHP, 2023: 64).

Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre; siyasi yozlaşmayı ve toplumsal güven kaybını önlemenin yolu, ulusal, ahlaki ve toplumsal duyarlılığı ön planda tutan yaklaşım sergilemektir. MHP, nedeni ne olursa olsun demokrasiyi, parlamentonun anayasal yetkilerini ve milli iradeyi hedef alan her türlü dış müdahaleye karşıdır (MHP, 2023: 68). Parti, birey devlet ilişkisini güçlendirmek ve siyasete katılımı artırmak için sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşmasını ve etkinliğinin artırılmasını savunmaktadır. Kanun önünde

eşitliğin ve dokunulmazlıkların kapsamının kamu vicdanını rahatsız etmeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (MHP, 2023: 70). Özel hayatın ve aile hayatının mahremiyeti dokunulmaz görülmektedir. Kadın ve gençlerin siyasete daha aktif katılımı ve kamusal alanlarda temsillerinin artması demokratik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi bu anlayışla çalışmalarına devam etmekte; Türkiye'nin ve Türk milletinin bekasını, barışını ve kalkınmasını her zaman ön planda tutmaktadır (MHP, 2023: 71). Türk milletinin birlik ve beraberliğini korumayı, toplumsal huzursuzluk alanlarının çatışmalara dönüşmesini önlemeyi, herkesin inançlarına saygı göstererek ortak yaşam ideali etrafında birleşerek toplumsal sorun ve sıkıntıları çözmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda milli ve manevi değerlerin toplumsal çatışma konusu haline getirilmemesi, inanç, etnik köken ve kültüre dayalı tartışmaların milli birlik ve bütünlük anlayışıyla aşılması gerektiğini öngörmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının günümüz dünyasının imkanlarından adil şekilde yararlandığı, ülkenin en ücra köşelerinde bireyler tarafından bile devletin şefkatinin hissedildiği, adaletin hakim olduğu, kimsenin aç ya da evsiz kalmadığı, huzur ve güvenliğin tam olarak sağlandığı kalkınma modelinin hayata geçirilmesi amaçlanmaktadır. MHP, cumhuriyetin temel özellikleri, Türk milli kimliği, demokratik rejim ve temel insan hakları gibi değerleri vazgeçilmez kabul etmektedir. Türk milletini barış, huzur ve kardeşlik içinde yeni girişim ve hedeflere hazırlama sürecinde milliyetçilik ile demokrasi, siyasi ve kültürel çerçevenin iki temel kavramı olarak benimsenmektedir (MHP, 2023: 82). Partinin milliyetçilik anlayışında, ırkçılığa ve ayrımcılığa şiddetle karşı çıkan, kültürel birliği barış ve refah içinde yaşamanın ön şartı olarak kabul eden uzlaşmacı bilinç vardır (MHP, 2023: 82).

Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre parlamenter sistemin yapısal zaaflarını ortadan kaldırma, demokrasiden vazgeçme arayışlarının önünü açan sorunları ortadan kaldırma ve köklü devlet geleneğine uyumlu sistem değişikliği yapma ihtiyacından doğan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, 15 Temmuz hain darbe girişiminden sonraki süreçte Türkiye'nin gücüne güç katmıştır. MHP için Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti, Halkların Demokratik Partisi ve ortaklarının öncülüğünde, FETÖ ve PKK'nın desteklediği parlamenter sisteme dönüş önerisi, Türkiye'yi darbe ve muhtıralara, kaos ve kargaşaya, parlamenter sistemin prangalarına bir kez daha mahkum etmek manasına gelmektedir (MHP, 2023: 102). Eski günlere dönmeyeceğiz sözleriyle ortaya atılan "güçlendirilmiş parlamenter sistem" önerisi aslında eskisinden farklı değil ve geçmişte parlamenter

sistemlerle yönetilen ülkelerde ve Türkiye'de uygulanan yöntemden oluşmaktadır. Türk milletinin eseri, milli bekayı esas alan ahlaki ve siyasi mutabakatın ürünü olan Cumhur İttifakı, Türk milliyetçiliğinin yükselişinin, dünyaya damgalanacak Türk mührünün, milli bağımsızlığın şerefinin ve milli savunma ruhunun elçisi olarak görülmektedir. Bu ittifak, Türkiye'yi özgür, demokratik ve müreffeh geleceğe taşımayı hedeflemektedir. MHP, Cumhur İttifakı'nı sadece kısa vadeli seçim stratejisi değil, aynı zamanda uzun bir dönemi kapsayan milli tutumun, Türkiye'yi yüceltme idealinin ve asil duruşun göstergesi şeklinde açıklamaktadır (MHP, 2023: 111). Kamu yönetimi alanında Türkiye'nin köklü devlet deneyimini çağdaş demokratik ilkelerle bütünleştiren katılımcı ve dinamik model oluşturmayı amaçlamaktadır. Partinin "Akıllı Devlet" yaklaşımı, her milletin tarihi, kültürel, sosyal, ekonomik gerçeklerini ve hükümet biçimindeki farklılıkları göz önünde bulundurarak, Türk milletine özgü politika ve programların hukuki, siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarda üretilmesini öngörmektedir. Bu doğrultuda taklit modeller yerine milli öncelikler ve milletin temel özellikleri doğrultusunda yenilikçi çözümler ve yöntemler geliştirmek esastır. Demokratik meşruiyetin ve kamu yönetimine katılımın artırılmasına, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenerek devlete güvenin artırılmasına, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesine ve vatandaşların yönetime aktif katılımının sağlanmasına büyük önem vermektedir.

Adaletin temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak için hayati önem taşıdığına ve devlet yapısının bu anlayış etrafında şekillenmesi gerektiğine inanmaktadır. Toplumda hukuk yoluyla uyum ve barışın sağlanması; güçlünün yerine hakkın korunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, adil ve hakkaniyetli düzenin sağlanmasını devletin başlıca görevleri arasında görülmektedir. Geciken adalet, adalet değildir düşüncesi göz önünde bulundurularak, mahkemelerin yapısı, işleyişi, insan kaynakları ve teknolojik altyapısı ile ilgili iyileştirici adımlar hızla atılmalıdır. Kişisel verilerin korunması, hak arama sürecindeki engellerin kaldırılması, etkin bilgi edinme ve hukuki yardıma erişim fırsatları da bu kapsamda öncelikli konular arasında yer almaktadır (MHP, 2023: 136). Yolsuzlukla mücadele konusunda partinin politikası sadece önleyici tedbirleri değil, aynı zamanda adalete sevk ve insanları sorumlu tutma mekanizmalarını da içermektedir. Yolsuzluğa yol açan nedenler ortadan kaldırılmalı ve caydırıcı yaptırımlar getirilmelidir.

Ekonomi politikalarında insanlara merkezi değer atfeden, eşitlik, ahlak ve adalet ilkelerini gözlemleyen, toplumun refahını artırmayı amaçlayan yönetim yaklaşımı benimsenmektedir. Ekonomik bağımsızlığın güçlendirilmesi, milli üretimin artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması temel hedefler arasında bulunmaktadır. Asıl hedef de dünya standartlarında üretim yapan, gelirini adil paylaşan, insan hak ve özgürlüklerine değer veren, sosyal yaşam kalitesini yükselten ve uluslararası kararlarda söz sahibi güçlü Türkiye oluşturmaktır. Ekonomik güvenlik, ulusal güvenliğin maddi temelini oluşturmaktadır. Toplumun sosyo-ekonomik ve askeri-politik istikrarının korunması için gerekli koşulların yaratılması, ülke ekonomisinin gücünün artmasına bağlıdır. Bu amaçla öncelikli sektörlerin desteklenmesi, endüstriyel ve teknolojik temelin güçlendirilmesi, inovasyon sisteminin geliştirilmesi ve yatırımcılar için elverişli ortamın sağlanması hayati önem taşımaktadır. Savunma sanayini yüksek teknolojiye dayalı ve diğer sanayi kollarıyla bütünleşmiş yapıya dönüştürmek hem güvenlik hem de ekonomi açısından büyük önem taşımaktadır. MHP'nin ulusal enerji hedefleri dışa bağımlılığı en aza indirmek, enerji arz güvenliğini sağlamak, verimliliği artırmak ve ulusal kaynakların payını artırmaktır. Aynı zamanda enerji arama faaliyetleri için etkin yapının sağlanması ve hem üretim hem de tüketim süreçlerinde çevreye ve insana saygılı yaklaşımın benimsenmesi esastır (MHP, 2023: 157). İşsizlikle mücadelede temel strateji yatırım, üretim, ihracat ve istihdam odaklı politikalar uygulamaktır. Şehit ve gazi ailelerine verilen sosyal destek, onurlu yaşam sürdürebilecekleri ölçüde artırılmalıdır.

Partinin öncelikli hedefleri arasında şehit velilerine verilen aylık ödemelerin iyileştirilmesi, tüm şehit çocuklarına çalışma hakkının verilmesi, yükseköğretime kabul ve barınma açısından öncelik verilmesi yer almaktadır (MHP, 2023: 176). Kamu çalışanları arasındaki ücret farklılıklarını ortadan kaldırmak için liyakat ve başarıya dayalı adil ücret sistemi geliştirilmelidir. Eğitim sistemi, öğrencileri bilgi toplumunun koşullarına uygun yetiştirerek teknolojik becerilere ve uluslararası rekabet gücüne sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemelidir. Bu amaçla eğitim alanlarının fiziki altyapısı, eğitim teknolojileri ile öğretim elemanlarının nitelik ve nicelikleri çağın gereklerine uygun düzeye çıkarılmalıdır. Kentleşme konusunda da yerleşim yerlerinin afetlere hazırlıklı olduğu, doğal, tarihi ve kültürel dokuyu koruduğu, kent kültürünün gelişmesine katkıda bulunduğu, planlı ve modern altyapıya sahip olduğu, yerel kalkınmayı teşvik ettiği, vatandaşların temel hizmetlere erişimini kolaylaştırdığı ve yaşam kalitesini artırdığı

anlayışı hâkim olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında hayatlarını sürdüren Türk gençlerinin askerlik, ülkeye uyum, yabancı kültür etkilerinden korunma ve vatanla bağlarının güçlendirilmesi konuları titizlikle ele alınması gereken konular arasında görülmektedir. Bu gaye ile açılacak gençlik kamplarında, gençlerin sosyal, sportif ve kültürel gelişimleri desteklenmelidir. Kamplara, hem yurt dışında ikamet eden Türk gençleri hem de Türk dünyası gençliği dâhil edilerek daha geniş katılım sağlanması önem arz etmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin dış politika anlayışı; bölgede ve dünyada barış ile istikrarın korunmasını, uluslararası işbirliğinin, karşılıklı saygının ve dostane ilişkilerin güçlendirilmesini esas alır. Parti, çok yönlü ve çok boyutlu diplomasiyle Türkiye'nin hak ve çıkarlarını her düzeyde savunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını korumak, sınırlarımızda barış ve istikrar çemberi oluşturmak, başta komşular olmak üzere tüm ülkelerle karşılıklı saygı ve çıkarlara dayalı uzun vadeli dostluklar kurmak, uluslararası hukuk kapsamında var olan sorunlara adil ve sürdürülebilir çözümler bulmak gerekmektedir. Dış politika alanındaki temel hedef, Türkiye'yi dünya siyasetinde ve uluslararası ilişkilerde sözüne değer verilen, dostluğu arzulanan güçlü, saygın ülke yapmaktır. MHP'nin "Lider Ülke Türkiye" vizyonunun en önemli unsurlarından biri, Türkiye'nin bağımsız, etkili ve sonuç odaklı dış politika izleyebilmesidir. Bu bağlamda NATO ile ilişkiler düşünüldüğünde Türkiye'nin değil NATO'nun Türkiye'ye ihtiyacı olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğine inanılmaktadır (MHP, 2023: 206). Küresel ölçekte barış, huzur ve adaletin önünü açacak güçlü aktör haline gelen ''Türk Devletleri Teşkilatı'' MHP için stratejik hedeftir. Partinin "Türk Kuşağı" stratejisinde de ifade edilen bu yaklaşım, Türk devletleri ve toplumları arasındaki işbirliği ve diyalog bağlarının güçlendirilmesini öngörmektedir (MHP, 2023: 207). Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriye politikasının temelinde; ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, barış ve istikrarın sağlanması, sosyal ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi, güney sınırlarında güvenliğin temin edilmesi, terör örgütlerinin yeniden yapılanmasının önlenmesi ve Suriye'deki Türk varlığının hak ve özgürlüklerinin korunması yer almaktadır. Parti, bu yaklaşımı milli beka meselesi olarak değerlendirmektedir (MHP, 2023: 210). Türk dünyası ise dış politika konusunda MHP için öncelikli ve ayrıcalıklı alana sahiptir. Kıbrıs'tan Kafkasya'ya, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya ve Orta Asya'ya uzanan geniş coğrafyalarda yaşayan Türklere ekonomik,

sosyal, siyasi ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi dış politikanın temel bileşenlerinden biridir. Ayrıca Türkiye'nin herhangi bölgesinde devlet otoritesine paralel yapının oluşmasına müsamaha gösterilmemelidir. Terör, insanlığa karşı işlenen suç olduğu gibi, Türkiye'yi ulusal hedeflerinden uzaklaştırmak ve küresel güç olma iradesini bozmak için kullanılan araçtır. Bu nedenle, günlük siyasi kaygılardan uzak, uzun vadeli, istikrarlı, ulusal ve etkili terörle mücadele stratejisi topyekün yaklaşımla uygulanmalıdır. Bu arada masumlar suçlulardan ayırt edilmeli ve mücadeleye hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda kararlılıkla devam edilmelidir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2023 Genel Seçim Beyannamesini milliyetçilik bağlamında değerlendirecek olursak; metnin geneline hâkim olan Cumhur İttifakı vurgusu ve "Devlet ve Milletiyle Her Şeyden Önce Türkiye" sloganı ile dikkat çekmektedir. Ayrıca, Türk milletinin birlik ve bekasının korunmasına, Türklüğün Anayasa'dan çıkarılmasına yönelik girişimlere karşı sert tutum sergilendiği vurgulanmaktadır. MHP, "devlet ve millet ebed müddet" ülküsünü rehber alarak Türkiye'nin köklü tarihi, kültürü ve stratejik konumuna uygun özgün politikalar geliştirdiğini ifade etmektedir. Türk milletinin sadece etnik topluluk olmadığını, aynı zamanda zengin Türk-İslam medeniyet mirasına sahip olduğu savunulmaktadır. Türk Devleti ve Türk milleti kavramları, devletin ve milletin ebedi varlığını koruma inancıyla öne çıkmaktadır. "Yaşa ve yaşat" ilkesiyle, tarih boyunca oluşan milli değerlerin, ahlaki ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması gerektiği vurgulanmaktadır. Beyannamede Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin MHP'nin de katkısıyla hayata geçirildiği, Türkiye yönetimdeki çift başlılığın bu sistemle sona erdiği, terörle mücadele gibi kritik alanlarda daha etkili sonuçların alındığı belirtilmektedir. Parti milli kimlik ve milli egemenlik kavramlarına vurgu yapmakta; Türk devlet geleneğine, Türk milletine ve Türk İslam kültürüne verdiği önemle uluslararası arenada güçlü Türkiye'yi hedeflemektedir. Partiye göre "Lider Ülke Türkiye" vizyonu ancak Türk milliyetçiliği ve milletin tarihi birikimi ekseninde inşa edilebilecek gelecektir. Metnin genelinde "Türk Kuşağı" stratejisi kapsamlı şekilde yer almaktadır. Türk dünyasıyla siyasi, ekonomik ve kültürel bağların güçlendirilmesinin büyük bir ideal olduğu belirtilmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre Türkiye, "Türk Kuşağı"nın merkez ülkesi konumunda olup yeni dönemde "Türk Dünyası Bakanlığı" benzeri kurumlarla bu etki ve iş birliğini kurumsallaştırmalıdır. Böylece Türk devletleri arasındaki dayanışma artacak; barış, huzur

ve adalet ekseninde “Türk Birliği” ideali gerçekleşmeye yaklaşacaktır. Partinin milliyetçiliğine egemen olan düşünce ırkçı olmayan, uzlaşmacı ve kapsayıcı olarak tanımlamaktadır. Ulusal kimliğin korunması, toplumsal barışın pekiştirilmesi ve kurumlara yansıması partinin temel idealleri olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısı, terörle mücadeleden dış politikadaki ulusal çıkarlara kadar her alanda kararlı ve uzun vadeli stratejinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Seçim beyannamesinde ayrıca ekonomik bağımsızlık, milli üretim ve Türkiye'nin satın alma gücünde ilk on ekonomiden biri olması hedeflenmektedir. Ayrıca Türk gençliğinin özellikle yurt dışındaki nesilleri de içine alacak şekilde ulusal kimliklerini korumaya ve geliştirmeye yönelik projeler ön plana çıkmaktadır. MHP, milliyetçiliği demokratik değerlerle bütünleştirerek barış, güven ve adalete dayalı yönetim yaklaşımının hem Türkiye'de hem de dünyada barışa hizmet edeceğini savunmaktadır. Sonuç olarak MHP, orta vadede 2033 yılına kadar Türkiye’yi iktisadi ve siyasi alanda kuvvetlendirmeyi, uzun vadede ise 2053 yılına gelindiğinde lider ülke ve süper güç statüsüne ulaşmayı hedeflemektedir.

Tezin buraya kadar ki kısmında İyi Parti’nin kuruluşundan sonra Milliyetçi Hareket Partisi ile birlikte katıldığı 2018 ve 2023 seçim süreçlerinde yayımladığı beyannameler incelenmiştir. Şimdi ise Milliyetçi Hareket Partisi’nin söz konusu iki seçim dönemine ait beyannameleri üzerinden mukayeseli analiz değerlendirilecektir.

Tablo 7.3. Milliyetçi Hareket Partisi 2018 ve 2023 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması

Başlıklar	**2018 Beyannamesi**	**2023 Beyannamesi**
Genel Tema	Milli Diriliş Kutlu Yükseliş	Gelen Türk Asrı Geleceğin Gücü Türkiye
Hükümet Sistemi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, milli birlik ruhu ve devlet bekası temelli	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, demokrasi, denge ve denetim vurgusu
Cumhur İttifakı	Terör ve uluslararası tehditlere karşı ulusal tepki ve 'Millet Aklı' tanımı	Milli bekayı esas alan siyasi mutabakat, Türkiye’yi yüceltme ideali, uzun vadeli stratejik ittifak

İç Siyaset	Demokrasi, hak, hukuk, adaletin korunması ve Türk milliyetçiliği vurgusu	Toplumsal barış, istikrar ve siyasi yozlaşmayı önleyici adımlar
Milliyetçilik	"Önce Türkiye, sonra MHP" prensibi, birleştirici, yapıcı, uzlaştırıcı	Demokratik değerlerle bütünleşmiş, kapsayıcı, milli ve manevi temelli Türk milliyetçiliği
Dış Politika	Milli çıkarları koruyan, bağımsız, Türk dünyası odaklı	Çok boyutlu, dostluk temelli, Türk Kuşağı stratejisine dayalı
Türk Dünyası	Türkçenin ortak bilim ve kültür dili olması	"Türk Dünyası Bakanlığı" önerisi, Türk Kuşağı stratejisi
Avrupa Birliği	Milli kimlik ve çıkarlara odaklı eleştirel yaklaşım	NATO ile eşitlikçi ilişkiler, AB doğrudan vurgulanmaz
Savunma ve Güvenlik	Topyekûn terörle mücadele, askeri modernizasyon	Etkin, hukuk temelli mücadele, teknolojik savunma sanayii
Eğitim	Türk-İslam kültür mirasına dayalı	Bilgi toplumu odaklı, rekabetçi, teknolojik altyapı
Ekonomi	Milli kaynaklara dayalı üretim, istihdam, bağımsızlık	Adil gelir dağılımı, dışa bağımlılığı azaltma
Sosyal Politikalar	Toplumsal refah ve huzur ön planda	Şehit-gazi desteği, kamu ücretlerinde liyakat ve adalet
Hukuk ve Adalet	Adil düzen, güçlü kurumsallaşma	Geciken adaletin önlenmesi, hukuki erişim

Kültür ve Değerler	Türk-İslam temelli medeniyet yürüyüşü	Yeni medeniyet inşası, kültürel değerlerin yaşatılması
Vizyon ve Hedefler	2023 ve 2053 hedefleri	2033 ekonomik güç, 2053 süper güç hedefi

Partinin 2018 Genel Seçim Beyannamesinin kapak ve giriş bölümlerinde "Cumhur İttifakı" vurgusu ön plana çıkarılmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimi sonrası yükselen milli birlik ve beraberlik ruhu, Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişin ana dayanağı olarak görülmüştür. Bu beyannamede "Milli Diriliş Kutlu Yükseliş" sloganı bulunmaktadır. FETÖ tarafından yapılan darbe girişimi karşısında gösterilen milli iradenin, Türkiye'nin bekası ve geleceği açısından siyasetin nasıl şekillenmesi gerektiğinin işareti olduğu savunulmaktadır. MHP, 2023 Seçim Beyannamesinde önceki seçimde olduğu gibi Cumhur İttifakı'na vurgu yapmaktadır. Bu ittifakı geleceğin mimarı şeklinde tasvir etmektedir. Beyannamenin arka kapak kısmında "Devlet ve Milletiyle Her Şeyden Önce Türkiye" sloganı yer almıştır. Bu söz, devletin ve milletin ebedi varlığını koruma temelli politika görüşünü öne çıkarmaktadır. Anlaşıldığı üzere iki ayrı seçim dönemimde yayınlanan metinlerde ''Cumhur İttifakı'' geniş kapsamlı şekilde yer tutmaktadır. MHP, 2018 yılı itibariyle yeni sayılacak ittifakı milli irade ve milli birlik ruhunun neticesi olarak sunarken, 2023 yılında daha da kurumsallaşmış güç odağı olarak "geleceğin mimarı" biçiminde nitelendirmektedir. İki seçim döneminde de devlet ve millet kavramları ön plana çıkartılarak oluşturulan milliyetçi söylem bulunmaktadır. 2023 metni, bu ittifakın kurumsal ve uzun vadeli yönüne daha çok vurgu yapmaktadır. MHP 2018 beyannamesinde Türk milliyetçiliğini etnik bakış açısı veya ırkçılık olarak değerlendirmemektir. Partinin milliyetçiliği uzlaştırıcı, birleştirici ve kapsayıcı biçimde tezahür etmektedir. Devlet, millet, bayrak ve vatan kavramlarında ''teklik' vurgusunu ilelebet yaşatmak partinin varlık gayelerindendir. İlah-i Kelimetullah ve Devlet ebet müddet ülküleri MHP'nin görüşünün manevi zeminidir. Parti, sonraki genel seçim beyannamesinde de yine devlet ebed müddet ve millet ebed müddet idealinin temsilcisi olarak kendisini görmektedir. Türklüğün ve cumhuriyetin varlığını teminat altına almak 2023 seçim beyannamesinde partinin amacı olarak belirtilmektedir. Gelecek nesillere,

geçmişten gelen milli mirasın aktarılması konusunda ‘’yaşa ve yaşat’’ ilkesi kullanılmaktadır. Yine bu seçim beyannamesinde yer alan Türk Kuşağı, Türk devletleri ile birlikteliğin önemine vurgu yaparak Türk milliyetçiliğini uluslararası seviyeye taşımayı amaçlamaktadır. Hem 2018 seçim metni hem de 2023 metni partinin milliyetçiliğini ırkçılık olarak görmemekte aksine birleştirici ve yapıcı olduğunu ifade etmektedir. 2018’de daha çok “Cumhur İttifakı”nın temellendirilmesi adına milliyetçilik vurgulanırken, 2023’te bu anlayışın dış politikadan, anayasa tartışmalarına, ekonomik kalkınmadan toplumsal barışa kadar geniş alana yayıldığı görülmektedir. 2023 metni, özellikle “Türk Kuşağı” kavramı ve “Türk Dünyası Bakanlığı” gibi önerilerle milliyetçiliği küresel ölçeğe taşıma arzusunu daha net biçimde ortaya koymaktadır. Yine iki beyannamede de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, devlet bekasının kaynağı görülmektedir. MHP’nin 2018 seçim beyannamesinde bu hükümet sistemi yeni olduğundan ötürü tarihi dönüşüm perspektifiyle değerlendirilirken, 2023 yılında sistem sayesinde terörle mücadele alanında ve çift başlılığı bitirme konusundaki katkısı üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, milliyetçilik yeni sistemin en önemli savunma hattı şeklinde ortaya konmaktadır. İki beyannamenin ortak noktası, terörle mücadeleyi milli kimliğin ve devletin bekasının ayrılmaz parçası olarak görmeleridir. İlk beyanname metninde 15 Temmuz’un hemen ardından gelen hassasiyet daha yoğun şekilde vurgulanırken, 2023’te aynı hassasiyetin yanı sıra, dış politika boyutuna da değinilerek beka sorununun genişlediği görülmektedir. Yine iki metin de milli birlik ilkesi ön planda tutmaktadır. Türk İslam kültürünün tekrardan daha aktif bir konuma gelmesi ve tarihsel mirasın gelecek nesillere aktarılması düşüncesi ortak paydayı oluşturmaktadır. İktisadi ve toplumsal hedefler iki seçim döneminde de milli bağımsızlık ekseninde değerlendirilmiştir. 2018’de daha kısa vadeli yani 2023 yılına kadarki hedefler ön plandadır. Partinin 2023 yılında yayınladığı beyanname de ise orta vadede ‘’2033” uzun vadede ise “2053” hedefleri vardır. Savunma sanayi, sınırlar dışında hayatlarını sürdüren Türk gençlerini destekleme, gelir adaletini sağlama gibi konular da milli varlığın devamını güçlendirecek politika alanları olarak belirtilmektedir. FETÖ tarafından yapılan darbe girişiminin üzerinden çok geçmediği için demokrasi ve milli iradeyi koruma düşüncesi 2018 yılı seçim beyannamesinde daha ön plandadır. Bir sonraki beyannamede de bu yaklaşım daha da derinleştirilmiştir. Milliyetçilikle demokrasi arasındaki tamamlayıcılık vurgulanmıştır. Türklüğün anayasadan çıkarılmasına karşı net duruş

sergilenmiştir. 2018 beyannamesi yeni olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni ve Cumhur İttifakı'nı milli beraberlik ruhuyla gerekçelendiren, acil bir bakış açıcısıyla yazılmıştır. 2023'te ise bu sistemi derinleştirme ve geleceğe taşıma düşüncesiyle uzun vadeli, uluslararası düzeyde milliyetçilik vizyonu ortaya koyulmuştur. Kısaca 2018'den 2023'e MHP'nin milliyetçiliğinde temel parametreler arasındaki benzerlik oranı çok yüksektir.

Siyasi partileri kendi içlerinde değerlendirip karşılaştırma yaptıktan sonra şimdi de Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin aynı seçim dönemlerindeki beyannamelerinin karşılaştırılması yapılacaktır.

Tablo 7.4. MHP ve İyi Parti 2018 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması

Başlıklar	**MHP 2018 Beyannamesi**	**İYİ Parti 2018 Beyannamesi**
Genel Tema	Milli Diriliş Kutlu Yükseliş	Milletimizle Sözleşme
Hükümet Sistemi	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi desteklenir	Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem önerilir
İç Siyaset	Demokrasi, hak, hukuk, adalet temelli; milli birlik vurgusu	Devletin baskıcı değil sorumlu olması gerektiği, kapsayıcı ve demokratik yönetim
Milliyetçilik	Birleştirici, yapıcı, uzlaştırıcı; Türk-İslam medeniyeti temelinde	Kültürel zenginlik, kapsayıcı, ayrıştırıcı olmayan bir milliyetçilik anlayışı
Dış Politika	Milli çıkarlar odaklı, bağımsız ve bölgesel işbirliklerini güçlendirme vurgusu	Ulusal güç unsurlarının analizi, güçlü diplomasi, Atatürk'ün 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesi

Avrupa Birliği	Milli kimlik ve çıkarların korunması, siyasi ve ekonomik baskılara direnç	AB ile karşılıklı çıkar temelli ilişkilerin sürdürülmesi ve hızlandırılması
Savunma ve Güvenlik	Terörle topyekûn mücadele, güçlü askeri modernizasyon	Terörle mücadelede kapsamlı askeri, diplomatik ve sosyo-ekonomik politikalar
Eğitim	Türk-İslam kültür mirasına dayalı, milli kimliği güçlendiren eğitim	Atatürk ilkelerine uygun, uluslararası rekabetçi, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi
Ekonomi	Milli üretim ve istihdam odaklı, ekonomik bağımsızlık	Makro ekonomik istikrar, yerel kalkınma ve hızlandırıcı sektörlere özel destek
Sosyal Politikalar	Toplumsal refah ve huzurun sağlanması, şehit-gazi desteği	Aile kurumunu güçlendirme, engellilere öncelik, şehit-gazi haklarında merkezi düzenleme
Hukuk ve Adalet	Hukukun üstünlüğü, adil toplum düzeni, güçlü kurumsallaşma	Yasama, yürütme ve yargının millete hesap verebilir olması, kamuda şeffaflık
Kültür ve Değerler	Türk-İslam medeniyetinin evrensel değerleri, manevi mirasın genç nesillere aktarılması	Kültür ve sanat faaliyetlerinin geliştirilmesi, Türk edebiyatı ve tarihinin canlandırılması

Türk Dünyası	Türkçenin ortak bilim ve kültür dili olması	Türk dünyası ile kültürel ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesi
Göç ve Mülteci Politikası	Göçmenlerin sosyal-ekonomik sorunlarının çözümü	Suriyelilerin güvenli biçimde dönüşlerinin sağlanması

İki siyasi parti de milliyetçiliği kutuplaştırıcı değil aksine birleştirici unsur olarak görmektedir. Toplum içindeki farklılıkları çatışma kaynağı görmek yerine birlikte yaşama kültürünü kuvvetlendiren zenginlik olarak değerlendirmektedir. Vatanın bölünmez bütünlüğü ve milli birliğin korunması iki parti için de temel öncelikler arasındadır. İyi Parti, söylemlerinde Atatürk ilke ve inkılaplarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine sıklıkla değinmektedir. Laiklik, demokratik hukuk devleti ile parlamenter sistemin önemini vurgulamaktadır. MHP de Türk İslam medeniyeti, manevi miras ve devletin bekası kavramlarını tarihi referanslarla desteklemektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne açık destek veren Milliyetçi Hareket Partisi, sistemi güçlü yönetim ve milletin bekasının teminatı olarak görmektedir. Hem İyi Parti hem de Milliyetçi Hareket Partisi 2018 Genel Seçim sürecinde yayınlamış oldukları seçim beyannamesinde devletin bekası, yönetimde istikrar ve halkın refahını sağlama konusunda ortak anlayışa sahiptir. Hedeflere ulaşma yolları konusunda farklı bakış açıları bulunmaktadır. İyi Parti'nin yaklaşımı, "sorunlu devlet yerine sorumlu devlet" söylemiyle, devletin baskıcı mekanizma olmaktan çıkmasını ve topluma güven veren, demokratik yapıya dönüşmesini savunmaktadır. Parti, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin demokratik değerlere zarar verdiğini, bütün yetkilerin tek kişide toplandığını ve milletin egemenliğini zayıflattığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemi temel siyasi hedef olarak görmektedir. MHP ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni tarihi değişim, milli iradenin tezahürü ve demokratik istikrarın teminatı olarak görmektedir. Parti, bu sistemin devletin bekasını ve yönetimdeki istikrarı güçlendirdiğini savunmaktadır. Özellikle, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası oluşan milli birlik ruhunun devam ettirilmesinin yeni sistem sayesinde mümkün olduğunu ileri sürmektedir. İyi Parti ve MHP'nin temel ayrım noktası, devletin yönetim şekline dair tercihlerinde ortaya çıkmaktadır. İyi Parti, daha demokratik, katılımcı ve denetim mekanizmaları güçlü parlamenter sistemi

savunmaktayken MHP merkeziyetçi ve hızlı karar alma süreçlerini öne çıkaran Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni desteklemektedir. İyi Parti, mevcut sistemin demokratik değerler üzerinde negatif etkiler oluşturduğunu düşünürken; Milliyetçi Hareket Partisi, sistemin milli birlik ve istikrarın devamı için gerekli olduğunu öne sürmektedir. Dış politika konusunda da milli menfaatlerin korunması gerektiği konusunda iki parti ortak anlayışa sahiptir. Bu amaca ulaşmak için farklı stratejilere öncelik vermektedir. Her iki siyasi parti de Türkiye'nin jeostratejik konumu ve tarihsel sorumlulukları sebebiyle güçlü, bağımsız ve etkili bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmaktadır. Türk dünyası ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile bağlantıların güçlendirilmesi ve yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarla ilişkilerin geliştirilmesi iki siyasi partinin amaçları arasındadır. Terör konusu milli güvenlik ve devletin bekası bağlamında her iki siyasi parti için de ulusal problem olarak görülmektedir. Terör örgüleri ile mücadele ve 15 Temmuz darbe girişimi gibi konularda dış baskılara karşı ulusal duruş sergileme ihtiyacı her iki tarafın da vurguladığı temel noktalar arasındadır. İyi Parti'nin 2018 seçim beyannamesinde terörle mücadelenin yalnızca askeri ve politik yollarla sınırlı kalmaması, iktisadi, diplomatik ve kültürel çabalarla da desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. İyi Parti, Suriye politikasında hükümetin doğru olmayan politikalarının büyük göç dalgasına yol açtığı belirtmektedir. Suriyelilerin güvenli ortamda anavatanlarına dönmelerini sağlamanın gerekli olduğu üzerinde durmaktadır. MHP ise konuyu daha çok milli güvenlik ekseninde değerlendirmektedir. İyi Parti de daha çok uluslararası iş birliğine dayalı ve barışçıl dış politika görüşü egemen iken MHP milli kimlik ve liderlik vizyonu odaklı yaklaşımı benimsemektedir. İyi Parti, ülkemizdeki bütün illerin ekonomik sürece katılmasıyla yerel kalkınmayı, merkeziyetçilikten uzak, daha katılımcı iktisadi modelin oluşturulmasını savunmaktadır ayrıca milli üretim, çiftçinin kalkındırılması, enerji ve savunma sanayinde dışa bağımlılığın azaltılması gibi somut hedefleri bulunmaktadır. MHP iktisadi büyümeyi ve bağımsızlığı, milli seferberlik, kaynakların etkin kullanımı ve lider ülke Türkiye ülküsü doğrultusunda daha çok manevi ve tarihsel referanslarla beraber ele almaktadır. Hem İyi Parti hem de Milliyetçi Hareket Partisi, iktisadi bağımsızlığı temel ilke olarak benimsemektedir. Yerli üretimin desteklenmesini, tarım, sanayi ve teknolojik atılımları ise milli ekonomik düzenin inşasında vazgeçilmez unsurlar olarak görmektedir. İki siyasi parti de Türk tarihi ve kültürel mirasın sonraki kuşaklara aktarılmasını ve milli bilincin güçlendirilmesini

zorunluluk olarak görmektedir. İyi Parti daha çok Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş değerlerini, Atatürk ilke ve inkılapları üzerine biçimlendirirken, laik, demokratik cumhuriyetin kültürel temellerini ve kültürel çeşitliliğin savunulmasını vurgulamaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi, kültür ve medeniyet anlayışını Türk İslam ülküsü bağlamında ele almaktadır. İki siyasi parti de Türk klasikleri ve tarihi eserlerinin sinema ve televizyona uyarlanması gibi kültür ve sanat alanında ulusal kimlik bilincini güçlendirecek projeler önerirken, Hoca Ahmet Yesevi ve Yunus Emre gibi liderlerin öğretilerinin gelecek nesillere aktarılmasında da Milliyetçi Hareket Partisi'nde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Türk yüzyılı ve büyük medeniyet yürüyüşü kavramları üzerinden tarihi ve manevi misyonla ülkenin geleceğe taşınması hedeflenmektedir. İki taraf kültür politikalarında benzer ulusal bilinci hedef almasına rağmen, temel değer kaynakları ve vurgularında farklılıklar bulunmaktadır. İki siyasi partinin de 2018 yılı genel seçim metninde vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü, milli egemenliğin korunması ve toplumsal birliğin güçlendirilmesi temel hedef olarak görülmektedir. Türkiye'de geçerli olacak yönetim sisteminin ne olması ve nasıl manevi çerçeve etrafında toplanılması gibi konularda iki parti ayrı düşmektedir. Milliyetçiliğin içeriği ve siyaset yöntemi, İyi Parti'de demokratik, parlamenter vurgular ve cumhuriyetin temel değerleri, Milliyetçi Hareket Partisinde de Türk İslam ülküsü, maneviyat ve Cumhur İttifakı çerçevesinde somutlaşmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti'nin, 2018 seçimlerinde olduğu gibi 2023 Genel Seçimleri sürecinde de seçim beyannameleri bağlamında bazı politika ve hedeflerde benzerlik gösterdiği, bazı alanlarda ise ayrıştığı görülmektedir.

Tablo 7.5. İyi Parti ve MHP 2023 Seçim Beyannameleri Karşılaştırması

Başlıklar	**İYİ Parti 2023 Beyannamesi**	**MHP 2023 Beyannamesi**
Hükümet Sistemi	Güçlendirilmiş parlamenter sistem, Cumhurbaşkanlığı yetkilerinin azaltılması	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin güçlendirilerek sürdürülmesi

Yargı ve Hukuk	"Hakimler Kurulu" ve "Savcılar Kurulu" kurulması, yargının tarafsızlığı	Hukukun üstünlüğü, adil ve hızlı işleyen yargı sistemi
Kamu Yönetimi	Merkezi yönetimi güçlendirme, müsteşarlık sistemi, mülakatın kaldırılması	Katılımcı, dinamik, şeffaf yönetim, "Akıllı Devlet" modeli
Yolsuzlukla Mücadele	"Yolsuzluk Soruşturma Komisyonu", varlık kurtarma bürosu kurulması	Yolsuzlukla mücadeleye yönelik önleyici ve cezalandırıcı tedbirler
Ekonomi	Enflasyonu tek haneye indirme, vergi yükünü azaltma, istihdam odaklı projeler	Milli üretim, ekonomik bağımsızlık, adil gelir dağılımı, ihracat ve istihdam odaklı politikalar
Eğitim	Fırsat eşitliği, ücretsiz temel eğitim hizmetleri, YÖK'ün kaldırılması	Bilgi toplumuna uygun eğitim altyapısı ve uluslararası rekabetçi eğitim sistemi
Sosyal Politikalar	Şehit-gazi haklarının iyileştirilmesi, engellilere yönelik projeler	Şehit-gazi ailelerine desteklerin artırılması, sosyal bütünlüğün sağlanması
Savunma ve Güvenlik	İleri teknoloji ile donanmış TSK, komuta birliğinin yeniden sağlanması	Yüksek teknolojiye dayalı savunma sanayi, terörle etkili mücadele
Enerji	Nükleer teknoloji yatırımları, Akkuyu projesinin gözden geçirilmesi	Ulusal enerji kaynaklarının etkin kullanımı, enerji bağımsızlığı ve sürdürülebilir enerji politikaları

Dış Politika	AB müzakerelerinin canlandırılması, Türk Devletleri ile iş birliğinin artırılması	Çok yönlü dış politika, "Türk Kuşağı" stratejisi, NATO ilişkilerinin güçlendirilmesi
Göç ve Mülteci Politikası	Düzensiz göç kontrolü, Suriyelilerin güvenli geri dönüşü	Göçün ulusal güvenlik kapsamında yönetimi, Suriyeli mültecilerin dönüşünün sağlanması
Kültür ve Değerler	Kültür-sanatın desteklenmesi, ifade özgürlüğü	Türk-İslam değerlerinin korunması, genç nesillere aktarımı

MHP, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin Türkiye'nin bekası için gerekli olduğunu savunmaktayken İyi Parti, güçler ayrılığı ilkesinin kuvvetlendirilmesini, TBMM'nin yetkilerinin fazlalaştırılmasını, yürütmenin denetime tabi tutulup yargının bağımsız olacağı Güçlendirilmiş Parlamenter sistem istemektedir. MHP, parlamenter sistemin yapısal zaaf oluşturduğunu, yeni hükümet sisteminin devlet ebed müddet ve millet ebed müddet idealine uygun şekilde olduğunu belirtmektedir. İstikrarın sağlanması için Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi gereklidir. MHP'nin 2023 yılı seçim beyannamesinde ''Türk Kuşağı'' idealiyle, Türk dünyasıyla politik, iktisadi ve kültürel birlikteliğin kuvvetlendirilmesi ön plandadır. Milliyetçilik vurgusu seçim beyannamesinin tümüne egemen yapıdadır. Türkiye Cumhuriyetini ve Türk milletini sonsuza kadar koruma gayesi, milli kimlik ve kültürün korunması, ''yaşa ve yaşat'' fikriyle bağdaştırılmaktadır. Yine Milliyetçi Hareket Partisi, milliyetçiliği ırkçı veya dışlayıcı olarak değil aksine bütünleştirici düşünceyle açıklamaktadır. İyi Parti de ise milliyetçilik kapsayıcı ve demokratik ilkelerle harmanlanmıştır. Milli kimlik konusu korunmaktadır. Demokratik kurumlar ile sivil toplum örgütlerinin daha iyi yapıya kavuşturulması ifade edilmektedir. Metnin genelinde milli egemenlik ve ulusal çıkarlar ön plandadır. Kısaca İyi Parti'nin 2023 seçim beyannamesinde milliyetçilik milli bütünlük ile demokrasi arasındaki dengeyi sağlama amacı taşımaktadır. MHP'nin temel hedefi 2053 senesine gelindiğinde Türkiye'yi ''lider ve süper güç'' seviyesine ulaştırmaktır. Savunma sanayinde milli üretime önem verilmesi, terör örgütleri ile

mücadele de uzun vadeli yöntemler belirlenmesi ve Türk devletleri ile Türkiye arasında ilişkilerin güçlendirilmesi de MHP hedefleridir. Ekonomi alanındaki görüşler de genel manada milli güç ve milli devletin uzun vadeli kalkınması üzerine odaklanmıştır. İyi Parti ekonomi alanında istikrarın sağlanarak sürekli hale getirilmesi, enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesi, gençlerin istihdamı ve vergi düzenlemeleri gibi konulara özel olarak değinmektedir. Toplumsal refahın sağlanması ile iktisadi politikalar arasındaki bağlantı hesap verilebilirlik ve şeffaflık üzerine kurulmaktadır. Yine İyi Parti'nin politikaları arasında olup MHP'nin hedefleri arasında olmayan bir konu da Yükseköğretim Kurumu'nun kaldırılmasıdır. MHP'nin dış politika anlayışı daha çok Türk Dünyası ve bölgesel güç inşası etrafında şekillenirken, İyi Parti daha barışçıl, uluslararası normlara uygun ve işbirliğine dayalı dış politika perspektifini benimsemektedir. İki siyasi parti de Türkiye'nin egemenliği, ulusal çıkarları ve devletin bekası gibi kavramları vurgularken, terörle mücadelede kararlı duruş, savunma sanayinin güçlenmesi ve uluslararası arenada ulusal çıkarların gözetilmesi ihtiyacına ilişkin benzer yaklaşımlar sergilemektedir. Hem MHP hem de İyi Parti yerli ve milli üretimi artırma, dışa bağımlılığı azaltma ve uluslararası rekabette Türkiye'yi güçlendirme hedefleri farklı yaklaşımlarla da olsa beyanname içinde yer almakta ve Türk dünyası ile işbirliğini Türkiye'nin bölgesel gücünü artırmak için kritik unsur olarak görmektedir. Ayrıca terörle kesintisiz ve kararlı mücadelenin önemine, milli güvenlik ve milli birlik konularına yer verilmiştir. İyi Parti de milli çıkarlar, milli duruş ve egemenlik gibi kavramları kullanılmaktadır ancak Türk İslam vurgusu veya Türk birliğine ilişkin ideolojik ifadeler MHP kadar öne çıkmamaktadır. İyi Parti, yurtta barış, dünyada barış ilkesiyle Avrupa Birliği müzakerelerinin devamına, NATO ile ilişkilerin güçlenmesine ve çok yönlü diplomasiye ve uluslararası kuruluşlarla entegrasyona vurgu yapmaktadır. MHP, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasından Türklük kavramının çıkarılma ihtimalini net tavırla reddetmektedir. Beyannamenin genelinde "Türk" kavramının milli kimlik için vazgeçilmez olduğu tekrarlanmaktadır. İyi Parti direk olarak "Türklük" kavramının korunmasına dair sert bir bakış açısına sahip olmasa da egemenliğin millete ait olması ve Türkiye'nin bütünlüğü gibi temel konularda hassas olduğunu belirtmektedir. MHP "Devlet ve Milletiyle Her Şeyden Önce Türkiye" sloganını kullanarak devletin bekası ile milletin refahını bütün olarak görmektedir. İyi Parti de devlet kurumlarını güçlendirme, güçler ayrılığını tahkim etme ve demokrasiye vurgu ön plandadır. Bundan dolayı milli

irade düşüncesi, daha çok parlamento merkezli ve katılımcı yönetim anlayışına dayanmaktadır. Sonuç olarak, Hem MHP hem de İyi Parti "milli" kavramını hem iç hem de dış politika görüşlerinde kullanmaktadır. Türkiye'nin egemenliği, birlikteliği, terör örgütleriyle mücadele, kuvvetli savunma sanayi ve Türk dünyasıyla işbirliği gibi temel kavramlarda benzer milli hassasiyetleri önemsemektedir. Lakin Milliyetçi Hareket Partisi, milliyetçiliği ideolojik, tarihsel ve kültürel söylemle harmanlayarak "Türk Dünyası" eksenini merkeze almaktadır. İyi Parti de milliyetçilikle demokratik kurumları, hukukun üstünlüğünü ve uluslararası normları harmanlayan yaklaşımı benimsemektedir.

Cumhur İttifakı kurulduktan sonraki seçim dönemlerinde, ittifakın kurucu ortağı MHP'nin seçim beyannamelerini değerlendirdikten sonra bu kısımda da Cumhur İttifakı kurulmadan önceki dönemlerde gerçekleştirilen genel seçimler özelinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin genel seçim beyannameleri değerlendirilecektir. İlk olarak ele alınacak seçim dönemi 2015 yılıdır. Türkiye'de hükümet kurulamadığından ötürü 2015 yılında iki defa sandığa gidilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2015 Kasım seçim döneminde yayınlamış olduğu seçim beyannamesi değerlendirilecek olursa bu beyannamenin başlığı ''Huzurlu ve Güvenli Gelecek''tir. Milliyetçi Hareket Partisi bu seçim sürecinde kendini ''ülkenin geleceği'' olarak nitelemektedir (MHP, 2018b: 10). MHP'nin 1 Kasım 2015 Seçim Beyannamesi, Türkiye'nin toplumsal, iktisadi ve politik problemlerini milliyetçilik temelinde ele almakta ve bu sorunlara çözümler sunmaktadır. Milliyetçilik, parti politikalarının temel taşı olarak görülmektedir. Bu bağlamda parti, ulusal birliği, sosyal adaleti, hukukun üstünlüğünü, demokratikleşmeyi ve bölgesel güç olmayı ön planda tutmaktadır. MHP, Türk milletinin milli, manevi ve insani değerlerine odaklanan siyasi yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım, sevgi, adalet, özgürlük, barış ve güven ortamında sağlıklı gelişmeyi hedefleyen Türk milliyetçiliğine dayanmaktadır (MHP, 2015b: 6). MHP, Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntı ve tıkanıklıkların üstesinden gelmek için hazırladığı programlarla ülkeyi refaha kavuşturmayı, toplumun huzurunu, huzurunu ve mutluluğunu sağlamayı hedeflemektedir. Türk milletinin ve insanlığın daha iyi şartlarda yaşayabileceği dünya idealinin, Türkiye merkezli yeni medeniyet inşa etmekle mümkün olduğuna inanmaktadır. Parlamenter demokrasilerde egemenliğin millete ait olduğunu ve siyasi güçlerin meşruiyetlerini milli iradeden aldığını savunan parti, iradenin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tecelli ettiğini kabul etmektedir. Demokratik anlayışa göre hukukun üstünlüğünün, insan onurunun

korunmasının ve düşünce, girişim, din ve vicdan özgürlüğünün güvencesinin sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Gerilim ve kutuplaşma yaratmak yerine millete verilen yetkinin adalet, barış ve refah için ülkenin ortak çıkarları doğrultusunda kullanılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir. O dönemde yaşanan gerginlik, yolsuzluk, adaletsizlik, işsizlik ve yoksulluğun yanı sıra "çözüm süreci" adı altında yürütülen ve Türkiye'nin üniter yapısına tehdit oluşturan girişimlere karşı çıkan Milliyetçi Hareket Partisi, bu tür politikaların ulusal kimlik ve devlet üzerinde yıkıcı etkileri olduğunu vurgulamaktadır (MHP, 2015b: 18). Etnisite merkezli yaklaşımların, ayrımcılığın ve ayrılıkçılığın önünü açan süreçleri "ihanet süreci" olarak nitelendiren parti, Türkiye'nin sadece bir coğrafyanın değil, aynı zamanda muhteşem bir medeniyetin ve zengin Türk İslam geleneğinin mirasını içinde barındıran bir toprak olduğunu belirtmektedir (MHP, 2015b: 25). MHP, programının merkezine yerleştirdiği Türk milliyetçiliğini Türk milletinin büyük tarihi, kültürü ve inanç dünyasından beslenen ve geleceğe uzanan köklü anlayış olarak değerlendirmektedir. Bireysel hak ve özgürlüklerin mümkün olan en geniş ölçüde korunmasını ve kullanılmasını savunan parti, özgür bireylerin güçlendiği, üretim ve istihdamın arttığı, ulusal birlik ve bütünlüğün güçlendiği, etkili dış politika ve caydırıcı silahlı kuvvetlerle donatılmış güçlü devlet yapısını hedeflemektedir. Terörü destekleyen veya gizli işbirliği yapan; tüm unsurların adalete teslim edileceği ve cezalandırılacağı belirtilmektedir. Milli birliği hedef alan ve "çözüm" rezaleti altında yürütülen müzakerelerin sona erdirileceği ve ihanet sürecinin tamamen sona erdirileceği belirtilmektedir. Ayrıca siyasetteki çatışma, toplumdaki kutuplaşma, medyada tekelleşme ve her alanda yaygınlaşan mücadeleci anlayış yerine; Türkiye'yi geleceğe birlikte taşıma iradesinin güçlendiği, ahlaki ilkelerin hâkim olduğu toplumsal yapının kurulması için çaba gösterileceği ifade edilmektedir. Türkiye'nin hem siyasi hem de ekonomik olarak küresel güç olma yolunda ihtiyaç duyduğu çağdaş normlara sahip devlet ve toplumsal düzenin gerektirdiği tüm demokratik kurum ve kuralların bir an önce hayata geçirilmesi gerektiği savunulmaktadır (MHP, 2015b: 27).

MHP kurulduğu günden beri Türkiye'yi ve insanlığı tehdit eden gelişmeleri erken aşamada fark ettiğini ve bunlara karşı ulusal politikalar geliştirdiğini belirtmiştir. Türk milletinin ve tüm insanlığın huzur ve mutluluk içinde yaşayacağı dünya ideali, Türkiye merkezli yeni medeniyet projesinin hayata geçirilmesiyle gerçekleştirilebileceği düşüncesi hâkimdir. Türkiye, imkân ve kabiliyetlerini evrensel değerlerle bütünleştirerek

küresel ölçekte etkin ve güçlü ülke olursa, Türk ve İslam dünyası için ana eksen ve çekim merkezi konumuna yükselebilecektir. MHP yönetimindeki Türkiye, milli varlığını ve tarihi misyonunu koruyarak, köklü devlet tecrübesi ve zenginliği ile bölgesel güç olmanın ötesine geçerek küresel oyun kurucu olmayı hedeflemektedir. MHP, Türkiye'yi küresel güç ve lider ülke yapma yolunda kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerle kamuoyunun huzuruna çıkmaktadır. Kısa vadede, 2016-2019 senelerini içine alan birinci iktidar dönemi sonunda, tahrip edilen Türkiye'nin onarılması, bölücü terörün tamamen sona erdirilmesi, çözülen milletin bütünleştirilmesi, demokrasinin güçlendirilmesi ve ekonomik, siyasi, sosyal ile teknolojik alanlarda yapılacak atılımlarla Türkiye'nin kısır döngüden çıkarılması hedeflenmektedir. Orta vadede, 2020-2023 senelerini içine alan ikinci iktidar dönemi sonunda, Türkiye'nin bölgesel güç haline gelmesi ve küresel ölçekte söz sahibi olması öngörülmektedir. Uzun vadede ise 2053 yılında Türkiye'nin "Küresel Güç ve Lider Ülke" olması ideali benimsenmektedir (MHP, 2015b: 39). Türk milletinin tarihinden, kültüründen, geleneklerinden ve inanç dünyasından beslenen milliyetçilik, "yaşa ve yaşat" ilkesiyle biçimlenmektedir. Tarihin süzgecinden geçerek milletin hayat kaynağı haline gelen değerler, bu ilke doğrultusunda tüm benliği kuşatacak şekilde yaşama anlam kazandırmaktadır. Dış politikada, siyasi eşitlik zemininde karşılıklılık esasına dayanan ve milli çıkarların gözetilmesini önemseyen Milliyetçi Hareket Partisi, sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkileri zenginleştirmeyi hedeflemektedir. Parti, demokratik rejime ve parlamentonun anayasal yetkilerine dışarıdan yapılan her türlü müdahalenin gayrimeşru ve kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin devletin kuruluş ilkelerine, Türk milletinin ortak değerlerine, ülkenin huzur ve kardeşliğine, parlamento itibarına ve yetkilerine her şartta sahip çıkması gerektiğine inanmaktadır (MHP, 2015b: 63). Siyasetin ahlaki temele dayandığı, demokratik olgunluk ve uzlaşı kültürünün egemen olduğu, ayrıştırıcı üslubun törpülendiği, Türkiye'nin milli ve manevi değerlerinin ortak payda olarak kabul edildiği siyaset anlayışının hâkim kılınması savunulmaktadır. Terör ve şiddeti siyasi amaç veya araç olarak görmeyen bütün siyasi görüşlerin demokratik platformlarda serbestçe faaliyet göstermesini desteklemektedir. Parti, yalnızca terör ve şiddeti benimseyen siyasi partilerin kapatılabileceğini; bunun dışında, kapatma yerine bireysel sorumluluk esasına dayanılarak yargı süreci işletilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (MHP, 2015b: 64).

Cumhuriyetin temel niteliklerini, Türk milli kimliğini, demokratik rejimi ve temel insan haklarını vazgeçilmez olarak kabul eden MHP, bu değerlerin uzlaşma arayışı içinde tartışılmasını reddetmektedir (MHP, 2015b: 71). Üniter milli devlet yapısına dayalı parlamenter sistemi, Türk milletine en uygun yönetim şekli olarak gören parti, sistemin işleyişinden kaynaklanan sorunların yine parlamenter sistem içerisinde çözülmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden, başkanlık veya yarı başkanlık gibi iktidarı kişiselleştiren ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuruluş esaslarından koparma riskini barındıran sistem önerilerini uygun bulmamaktadır (MHP, 2015b: 72). Yolsuzlukla mücadele, MHP'nin önemli hedeflerinden biridir. Yolsuzluğun toplumu ve ahlaki değerleri tahrip etmesi, halkın devlete güvenini sarsması, kaynak israfına yol açması ve uluslararası itibarı zedelemesi nedeniyle köklü ve kalıcı tedbirlerin alınması gerektiği savunulmaktadır. Ekonomi ve enerji politikalarında, başta Azerbaycan olmak üzere zengin enerji kaynaklarına sahip Türk devletleriyle ikili anlaşmalar yapılacağı ve bu ülkelerin kendi aralarında da anlaşmaları için öncülük edileceği; bu kapsamda "Türk Enerji Ticareti Birliği"nin kurulmasının hedeflendiği ifade edilmektedir. İşsizlikle mücadelede ise istihdam odaklı ve sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi, istihdam edilebilirlik düzeyinin yükseltilmesi ve girişimci odaklı piyasa şartlarının tesis edilmesi öngörülmektedir.

Milletvekili dokunulmazlıklarının kürsü dokunulmazlığı ile sınırlandırılması ve milletvekillerinin yapamayacakları işlerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin saygınlığı çerçevesinde düzenlenmesi planlanmaktadır. Ayrıca, yüce divan yetkisinin bağımsız ve ihtisas sahibi mahkemeler eliyle adil biçimde kullanılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılacağı belirtilmektedir (MHP, 2015b: 87). Milletvekilleri, belediye başkanları, siyasi partilerin merkez yönetimleri ile il ve ilçe teşkilâtlarındaki başkan ve yönetim kurulu üyelerinin görev öncesi ve sonrası mal bildirimlerinin kamuoyuna açıklanması da şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde önemsenmektedir. Şehit yakınları ve gazilerin özlük haklarının iyileştirilmesi, sosyal tazmin ödemelerinin onurlu hayat sürdürülebilecek düzeye çıkarılması, tüm şehit yetimlerine iş hakkı tanınması, şehit ve gazi çocuklarının eğitim harcamalarının devlet tarafından karşılanması ve yükseköğretime girişlerinde kontenjan ayrılması gibi düzenlemelerin yapılacağı da açıklanmaktadır (MHP, 2015b: 185). Devleti yaşatmanın yolunun insanı yaşatmaktan geçtiğine inanan MHP, emekliler ve yaşlılara onurlu yaşam sağlanacağı ve hiçbir yaşlının

aç, açıkta veya yalnızlığa terk edilmeyeceği model vaat etmektedir. Partinin asgari ücretten vergi alınmaması politikası vardır (MHP, 2015b: 192). Eğitimin her kademesinde eğitimin dilinin Türkçe olduğunu savunan MHP, Türkçe dışında dilde eğitimin yapılamayacağına vurgu yapmaktadır. Türkçenin doğru ve güzel kullanılmasını sağlamak amacıyla özellikle ana sınıfı ve ilköğretim kademesinde dil eğitimine önem verileceği belirtilmektedir. Milli birlik ve bütünlüğün güçlendirilmesinde, vatandaş ile devlet arasındaki yakınlaşmada ve önyargıların giderilmesinde din eğitiminin okullarda devlet eliyle verilmesi gerektiği düşünülmektedir (MHP, 2015b: 201). Yurt dışındaki Türk çocuklarının milli kimliklerini korumaları ve geliştirmeleri için sunulan eğitim imkânlarının artırılacağı da ifade edilmektedir. MHP, Türk milletinin birliğini ve beraberliğini muhafaza ederek, toplumsal huzursuzlukların cepheleşmeye dönüşmesini önlemeyi ve farklı inançlara saygı temelinde birlikte yaşama ideali etrafında kenetlenmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda ülkenin hiçbir yerinde devlet otoritesi dışında otorite oluşmasına müsamaha gösterilmeyeceği ve milli bütünlüğü hedef alan sözde "çözüm" süreci ihanetinin tamamen bitirileceği tekrarlanmıştır. Terörün kökünün kazınması için içeride ve dışarıda gerekli bütün tedbirlerin alınacağı, teröre destek veren tüm kişi ve kurumların hukuki sürece tabi tutulacağı, süreci sabote eden kamu görevlileri ve siyasilerin de yargı önünde hesap vereceği açıkça belirtilmektedir (MHP, 2015b: 238-241). Terörü, insanımızın can ve mal güvenliğini, milli birliği, demokrasiyi ve ekonomik gelişmeyi tehdit eden en büyük tehlike olarak niteleyen parti, terörle mücadelenin hiçbir şart altında ihmal edilmemesi gereken milli bir politika olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda terörü yok etmek için etkili, sonuç alıcı ve çok boyutlu politikalar uygulanacağı, uluslararası hukuktan kaynaklanan haklar çerçevesinde Türkiye'yi tehdit eden terörün hiçbir ülkenin inisiyatifine bırakılmadan bertaraf edileceği önemle vurgulanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin muharip yapısının geliştirilmesi, teknoloji ve organizasyon açısından güçlendirilmesi, modernize edilmesi ve bölgesel ve küresel alanda caydırıcılık kabiliyetinin artırılması öngörülmektedir. Savunma sanayisinde dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla yerli üreticilerin de silah ve askeri teçhizat üretimine yatırım yapmasını teşvik edici politikaların uygulanacağı ifade edilmektedir (MHP, 2015b: 247).

Türkiye'nin huzur ve istikrarın teminatı olarak bölgede lider ülke olması, uzun vadede ise küresel güvenliğe, barışa ve adalete katkı sunan küresel güç konumuna

erişmesi, MHP'nin dış politika vizyonunu yansıtmaktadır (MHP, 2015b: 250). Bu anlayış; Türkiye'nin köklü devlet geleneğinden, tarihi, sosyal ve kültürel unsurları dikkate alarak çok boyutlu siyaset üretmesini şart koşmaktadır. Milli güvenliği ve çıkarları korumak, komşularla ve dünya ülkeleriyle karşılıklı saygı ve yarara dayalı ilişkiler kurmak, mevcut sorunları uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'nin hak ve çıkarlarını koruyarak kalıcı çözümlere kavuşturmak temel dış politika hedefleridir. Dünyanın neresinde olursa olsun tüm soydaş ve vatandaşların hak ve hukukunun korunması için de gerekli hassasiyetin gösterileceği belirtilmektedir (MHP, 2015b: 255). Türkiye, yurtdışındaki soydaş ve akraba topluluklarla ilgilenirken uluslararası hukuk ve devletlerarası ilişkilere yön veren esaslara uygun biçimde kurumsal işbirliği yapılanmalarına öncelik verecektir. MHP, Avrupa Birliği ile ilişkileri kimlik ve kader sorunu olarak görmemektedir. Avrupa Birliği'nin yörüngesinde sürüklenmenin Türkiye için mecburiyet olmadığını savunmaktadır. Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin milli birliği ve bütünlüğü; terör ve bölücülük; Kıbrıs, Yunanistan ve Ermenistan gibi temel dış politika sorun alanlarındaki yaklaşımı Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermediği sürece katılım müzakerelerinin sürdürülebileceğini; ancak tam üyelik dışındaki yaklaşımların kabul edilmeyeceği vurgulanmaktadır (MHP, 2015b: 258). Sonuç olarak 2015 Kasım seçimleri öncesinde yayınlanan MHP beyannamesinde, Türkiye'yi daha iyi bir konuma getirecek, kısa, orta ve uzun vadeli stratejilerle ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve askeri alanlarda atılım yapmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Parti; terörün ortadan kaldırılması, milli birlik ve bütünlüğün korunması, yolsuzlukla mücadele, şeffaflık ve hesap verebilirlik, eğitimde ve ekonomide reformlar, güçlü bir savunma sanayisi ve etkili dış politika gibi alanlarda kapsamlı politikalar ortaya koymaktadır. Böylece, tarihinden, kültüründen ve inanç dünyasından feyiz alan Türk milletinin barış, huzur ve mutluluk içinde yaşayacağı düzen kurulabileceğine inanmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 25. Dönem Milletvekilliği seçimleri 7 Haziran 2015 tarihinde yapılmıştır. Bu seçime katılan siyasi partiler arasında MHP de yer almaktadır. Parti seçim dönemine hazırlanırken ''Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek'' başlıklı seçim beyannamesi oluşturmuştur (MHP: 2015a: 2). Beyannamede slogan ''Bizimle Yürü Türkiye''dir. Seçim döneminde yayınlanan beyanname metni 2015 Kasım seçim döneminde yayımlanan metinle genel olarak benzerlik göstermektedir. Belirli konularda farklı içerikler bulunmaktadır. Ekonomi politikası bağlamında kasım seçim döneminde

bölgesel kalkınma, borç yönetimi ve ekonomik toparlanma üzerinde durulurken, haziran metninde üreten ekonomi programı ve yoksullukla mücadele projeleri detaylandırılmıştır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin entegrasyonuyla sürdürülebilir kalkınma sağlanması hedeflenmiştir. Sosyal politikalar alanında kasım dönemindeki beyannamede daha çok sosyal güvenlik ve temel hakların korunması ön plana çıkmışken haziran döneminde bireysel hakların genişletilmesi ve sosyal yardımların artırılması vurgulanmaktadır. Yolsuzlukla mücadele ve ahlaki değerlerin güçlendirilmesine vurgu haziran beyannamesinde daha fazladır. Türkiye'nin güçlü lider ülke olması, demokratikleşmenin ilerlemesi ve ekonomik kalkınmanın sağlanması gibi stratejik hedefler belirlenmiştir. MHP'nin tek başına iktidar hedefi haziran beyannamesinde daha net anlaşılmaktadır. Türkiye'nin güvenli geleceğe taşınması, sosyal refahın artırılması ve ekonomik kalkınma temel amaç olarak belirtilmiştir. Beyannamede mevcut sorunlar eleştirilse de genel olarak pozitif bakış açısıyla reform projelerine ağırlık verilmiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin haziran seçim beyannamenin sunuş kısmında ki hitaplarında, partinin siyasi tecrübesi ve yetkin kadrosunun üzerinde durmuştur. MHP'nin problemleri çözebilecek gücü olduğunu ifade etmiştir. Ana gaye, ekonomik refah, toplumsal huzur ve demokratikleşmeyi sağlayarak Türkiye'yi bölgesel ve küresel güç haline getirmektir (MHP, 2015a: 5-9). Kasım seçim döneminde ise 7 Haziran'ın ardından yaşanan sürecin olumsuz bir tablo oluşturduğuna işaret edilmiş ve seçmenlerden bu gidişatı düzeltmek için Milliyetçi Hareket Partisi'ne destek vermeleri istenmiştir. Haziran dönemi metninde mevcut hükümete yönelik eleştiriler ekonomik, sosyal ve demokratik sorunlar üzerinden yapılmıştır. Yolsuzluk, adaletsizlik, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi sorunlar vurgulanmıştır. Ancak bu eleştiriler reform ve kalkınma projelerinin gölgesinde kalmış, umutlu üslup benimsenmiştir. Türkiye'nin uluslararası alanda sözü geçen, lider ülke olması hedeflenmiştir. Küreselleşmenin fırsatlarından yararlanmak, bölgesel liderlik ve uluslararası adalet vizyonu ön plana çıkarılmıştır. Terör örgütleri ile mücadeleye ilişkin detaylı eylem planları açıklanmıştır. Teröristlerle yapılacak mücadelenin sadece askeri değil, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (MHP, 2015a: 234). Özet olarak 2015 yılında yapılan ilk seçim döneminde hazırlanan seçim metni daha vizyoner ve uzun vadeli hedeflere odaklanırken, aynı yıl gerçekleştirilen ikinci seçimde yayımlanan metin siyasi krizlere ve güvenlik tehditlerine karşı çözüm önerisini daha fazla ön plana çıkarmaktadır.

MHP'nin 12 Haziran 2011 Genel Seçim Beyannamesi'nin başlığı ''2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi''dir. Bu seçim döneminde kullanmış olduğu ana sloganı ise '' Ses Ver Türkiye'' olarak belirlenmiştir (MHP, 2011: 1). Devlet Bahçeli'nin sunuş kısmındaki açıklamalarındaki hedef Milliyetçi Hareket Partisi'nin tek başına iktidar olmasıdır (MHP, 2011: 6). Parti, kendisini milli vicdanın sesi olarak görmüştür (MHP, 2011: 7). Diğer seçim beyannamelerinde bahsedildiği gibi bu beyannamede de bazı gelişmeleri kimse algılayamadan, algılayan parti olunduğu vurgusu bulunmaktadır. Türkiye'nin merkezde olduğu yeni medeniyet projesi ile Türk milletinin ve bütün insanlığın barış ve mutluluk içinde insanca yaşayacağı dünya ideali gerçekleşecektir. MHP cumhuriyetin temel ilkelerine, milli güvenliğe ve kamu düzenine aykırı olmamak şartıyla; örgütlenme, toplantı ve gösteri düzenleme hakkının özüne uygun olarak kullanılmasının esas olduğuna inanmaktadır (MHP, 2001: 33). Uzun vadeli strateji olarak belirlenen 2023 vizyonu, üç aşamalı kalkınma planı çerçevesinde şekillenmektedir. İlk aşama olan "Onarım ve Toparlanma Dönemi" (2011-2015), ekonomik ve sosyal yapıları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İkinci aşama olan "Kalkınma ve Bütünleşme Dönemi" (2015-2019), sosyal refahı artırmayı ve bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Son aşama olan "Lider Ülke Türkiye" (2019-2023), Türkiye'nin dünya ekonomisinde ilk 10 ülke arasına girmesini, kişi başına düşen gelirde 25 bin dolara ulaşmasını ve uluslararası arenada etkin bir güç olmasını hedeflemektedir. MHP, toplumsal meselelere ve çözüm yollarına dair bakışını, Türk milletinin milli, manevi ve insani değerlerini esas alan; sevgi, adalet, barış ve güven temelli gelişim anlayışına dayandırmaktadır (MHP, 2011: 4). Bu çerçevede yeni medeniyet ve yeni dünya yaklaşımı, Ahmet Yesevi, Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaşi Veli'nin insan merkezli ve madde ötesi varlık aleminin sentezini temel alan düşüncesinden beslenerek, Türkiye merkezli medeniyet inşa etmeyi siyasi misyon olarak benimsemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin temel hedefleri arasında; hukukun üstünlüğünün ve adaletin tesisi, üniter yapının korunması, kamu hizmetlerinin eşit ve erişilebilir biçimde sunulması, siyasette ahlaki ilkelere bağlılık, yolsuzlukla mücadele yoluyla temiz yönetimin sağlanması, kültürel ve manevi değerlerin güçlendirilmesi, terörün sona erdirilmesi ve Türkçenin Türk Dünyasında ortak kültür ve bilim dili haline getirilmesi yer almaktadır. (MHP, 2011: 4, 31). Türk milletinin tarihinden, kültüründen, geleneklerinden ve inanç dünyasından beslenen "yaşa ve yaşat" ilkesiyle, milli manevi değerlerin yaşanarak zenginleşmesi ve

geleceğe kurumsallaşarak aktarılması esas alınmaktadır. Dış politikada milli çıkarlar doğrultusunda, siyasi eşitlik ve karşılıklılık ilkesiyle hareket ederek etkin ve saygın devlet anlayışı benimsendiği; milli güvenliğe, cumhuriyetin temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, kamu düzenine ve başkalarının temel haklarına zarar vermediği sürece özgürlüklerin kısıtlanamayacağı savunulmaktadır (MHP, 2011: 31). Her türlü işkence, eziyet ve insanlık dışı muameleye karşı çıkan parti, herkesin yaşama ve kişi güvenliği hakkına sahip olduğunu vurgular; demokratik rejime ve parlamentonun anayasal yetkilerine yönelik her türlü dış müdahaleyi gayrimeşru ve kabul edilemez saymaktadır (MHP, 2011: 35). Vatandaş memnuniyetini esas alan parti, kamu hizmetlerini açıklık, katılımcılık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde hızlı ve etkili biçimde sunmayı; "geciken adaletin adalet olmadığı" ilkesine dayanarak adil yargılamayı temin edecek altyapının oluşturulmasını ve geçici tedbir olan tutukluluğun cezalandırma aracına dönüşmesinin engellenmesini öncelikler arasında görmektedir (MHP, 2011: 46). Ekonomi alanındaysa istihdam dostu büyümenin öncelenmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizlik ve yoksulluğun hafifletilmesi ve insan merkezli, eşitlik, ahlak ve adalet ilkelerine dayanan politikalarla refah artışının sağlanması hedeflenmektedir (MHP, 2011: 63). Ekonomi politikaları, sürdürülebilir büyüme ve üretime dayalı ekonomik modele dayanmaktadır. Bu modelde 2023 yılına kadar yıllık %7 ekonomik büyüme sağlanması, yıllık 700 bin kişiye yeni istihdam yaratılması ve kişi başına düşen gelirin yirmi beş bin dolara ulaşması hedeflenmektedir (MHP, 2011: 68). Ekonomiyi kayıt dışılıktan arındırmak ve vergi adaletini sağlamak partinin temel stratejileri arasındadır. Aynı zamanda sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde katma değeri yüksek üretimin teşvik edilmesi, teknoloji yatırımlarının artırılması ve inovasyonun desteklenmesi planlanmaktadır (MHP, 2011: 74). Kamu maliyesinde disiplin sağlanarak ekonomik istikrarın sağlanacağı ifade edilmiştir. Partinin sosyal politikaları, toplumun dezavantajlı kesimleri için sosyal koruma programları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda gelir dağılımındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, yoksullukla mücadele edilmesi ve sosyal güvenlik sisteminin kapsamlı bir şekilde güçlendirilmesi öngörülmektedir. Kadınlara, çocuklara, engellilere ve yaşlılara özel haklar ve sosyal destekler sağlanacaktır. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin tüm vatandaşlara eşit erişilebilirliği temel hedefler arasındadır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak toplumsal kalkınmanın temelleri güçlendirilecektir. Güvenlik politikaları çerçevesinde terörle mücadeleye büyük önem

verilmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi, güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmak için güvenlik güçlerinin kapasitesini artırmayı ve sınır güvenliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir (MHP, 2011: 174). Toplumsal barışın korunması için çeşitli stratejik önlemlerin alınacağı ifade edilmiştir. Terör örgütlerinin faaliyetlerinin önlenmesi ve kamu güvenliğinin sağlanması temel öncelikler arasındadır (MHP, 2011: 176). Eğitim politikaları ulusal değerleri korumayı ve bilimsel gelişmelere uyum sağlamayı gaye edinmektedir. Eğitimde dilin Türkçe olması gerektiği vurgulanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak herkesin eşit koşullarda eğitim alması gerektiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda bilgi toplumuna dönüşümü sağlamak için bilim ve teknolojiye yapılan yatırımların artırılması ve yüksek teknolojiye dayalı üretimin teşvik edilmesi öngörülmektedir. Araştırma Geliştirme faaliyetlerinin artırılması ve inovasyonun desteklenmesi bu alandaki stratejik öncelikler arasında bulunmaktadır (MHP, 2011: 93). Bölgesel kalkınma ve çevre politikaları kapsamında bölgeler arası kalkınma farklılıkları ortadan kaldırılacak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır. MHP, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak ve çevre dostu kalkınma projelerini teşvik etmek amacıyla yatırımları dezavantajlı bölgelere yönlendirmeyi taahhüt etmektedir (MHP, 2011: 118). Doğal çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması bu politikaların temel bileşenleridir. Dış politika alanında Türkiye'nin stratejik önemini güçlendirecek bir yaklaşım benimsenmiştir. Parti, çok yönlü dış politika izleyerek bölgesel ve uluslararası işbirliğini artırmayı hedeflemektedir (MHP, 2011: 184). Ekonomik ve siyasi verimliliğin artırılması ve Türkiye'nin bölgesel lider konumuna yükseltilmesi temel stratejik hedeflerden birisidir. Türkiye'nin uluslararası alanda söz sahibi olması ve dış politika hedeflerinin ulusal çıkarlar doğrultusunda şekillenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özetle Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2023 vizyonu ve seçim beyannamesinde ortaya konan hedefler milliyetçi anlayış doğrultusunda şekillenmektedir. Parti, Türk milletinin tarihi ve kültürel değerlerine odaklanmaktadır. Milli birlik ve dayanışmayı pekiştirmeyi, manevi değerleri korumayı ve milli kimliği güçlendirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, Türkiye'nin iç ve dış politikadaki çıkarlarını koruyan, ülkenin üniter yapısını koruyan ve milli iradenin üstünlüğüne dayanan bir politikaya dayanmaktadır. Ekonomi, eğitim, sosyal ve güvenlik politikalarının yanı sıra dış politikada da Türk milletini merkeze alan strateji benimsenmektedir. Böylece milliyetçilik, toplumsal birliği sağlama ve uluslararası arenada güçlü Türkiye inşa etme hedefinin itici gücü haline gelmektedir.

MHP, yeni medeniyet ve yeni bir dünya yaklaşımıyla, milli ve manevi değerlere sadık kalmayı, geçmişin bilgisini geleceğe aktarırken çağdaş gelişmeleri bütünleştirmeyi savunmaktadır. Bu yaklaşım, milliyetçiliği, sadece bir kimlik veya aidiyet meselesi olmaktan ziyade, Türkiye'nin tüm ekonomik, siyasi, sosyal ve küresel hamlelerinde yol gösterici bir ilke olarak konumlandırmaktadır.

Seçim beyannameleri konusundaki bölümü bitirmeden önce yapılacak en son değerlendir Milliyetçi Hareket Partisi'nin Cumhur İttifakı kurulmadan önceki 2015 ve 2011 yıllarında yapılan üç genel seçim beyannamesi ile Cumhur İttifakı kurulduktan sonra katılmış olduğu 2018 ile 2023 Genel Seçim beyannamelerini karşılaştırmalı analizi olacaktır. Burada amaç partinin görüşlerinde bir değişim meydana gelip gelmediği değerlendirmektir.

Tablo 7.6. Cumhur İttifakı Öncesi ve Sonrası MHP

Başlıklar	**Cumhur İttifakı Öncesi (2011-2015)**	**Cumhur İttifakı Sonrası (2018-2023)**
Genel Milliyetçilik	Birleştirici, yapıcı, sevgi ve adalete dayalı Türk-İslam kültürü merkezli	Demokratik değerlerle bütünleşen, manevi ve milli değerlerin korunmasına odaklanan
İdeolojik Temel	Türk-İslam kültür mirası, üniter devlet yapısı ve parlamenter sistem	Türk-İslam kültür mirası korunarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin benimsenmesi
Siyasal Durum	Parlamenter sisteme bağlı, başkanlık sistemi karşıtı, ulusal egemenlik vurgusu	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi altında milliyetçilik anlayışının devlet ve millet bekasına odaklanması
Sosyal ve Kültürel Vizyon	Sevgi, adalet, huzur ve toplumun birlikteliği üzerine kurulu	Birlik, beraberlik ve istikrarın sağlanması,

		kültürel ve manevi mirasın genç nesillere aktarımı
Dış Politika	Komşularla iyi ilişkiler ve milli çıkarlar üzerinden tanımlanan bağımsız dış politika	"Türk Kuşağı" stratejisi ile genişletilmiş, milli çıkarların korunmasına odaklı aktif dış politika
Ekonomik Milliyetçilik	Kayıt dışılıkla mücadele, ekonomik adalet, sürdürülebilir ve istihdam odaklı büyüme	Milli üretim, ekonomik bağımsızlık ve dışa bağımlılığın azaltılmasını hedefleyen politikalar
Savunma Anlayışı	Terörle topyekûn mücadele, savunma sanayinde yerli üretimin artırılması	Yüksek teknolojiye dayalı caydırıcı ve modern savunma politikaları
Eğitimde Milliyetçilik	Eğitim dilinin Türkçe olması, milli değerlerin korunması ve aktarılması	Bilgi toplumunun gerekleri doğrultusunda, milli değerlerin korunarak nitelikli eğitimin vurgulanması
Uzun Vadeli Vizyon	2023 yılında lider ülke, 2053'te küresel güç olma hedefleri	2033'te ekonomik ilk 10, 2053'te süper güç statüsüne erişme hedefleriyle şekillenen milliyetçi vizyon

Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhur İttifakı'nı kurmadan önce parlamenter demokrasiye vurgu yapmaktadır. İttifak kurulduktan sonra Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni başarı olarak görmektedir ve seçim beyannamelerinde Cumhur İttifakı'na vurgu yapmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi, 2011 ve 2015 seçim beyannamelerinde parlamenter sistemi Türk milleti için en uygun hükümet biçimi olarak öne çıkarmaktadır. Başkanlık veya yarı başkanlık gibi iktidarı kişiselleştirme riski taşıyan sistemleri eleştirmektedir. Yine bu

dönemlerde tek başına iktidar olmayı amaçlamaktadır. Beyannamelerde partinin milli vicdanın sesi olduğu ifade edilmiştir. İttifak kurulmadan önceki dönem olan 2015 seçim beyannamesinde PKK ve benzeri yapılarla yürütülen çözüm girişimlerine "ihanet süreci" ifadesiyle sert muhalefet dikkat çekmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi, bu sürecin Türkiye'nin üniter yapısını tehdit ettiğini ve ulusal birliğe zarar verdiğini savunmaktadır. Yine 2018 Genel Seçimi öncesi dönemde parti, parlamenter demokraside hukukun üstünlüğüne, yargının bağımsızlığına, temel hak ve özgürlüklere ve yolsuzlukla mücadeleye sürekli vurgu yapmıştır. "Geciken adalet, adalet değildir" ilkesi ön plana çıkarken, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının sınırlandırılması, siyasetçi ve bürokratların mal varlığının ilan edilmesi gibi şeffaflık adımlarına değinilmektedir. 2011 seçim metninde "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi" başlığıyla uzun vadeli bir vizyon ortaya konmuştur. 2015 beyannamelerinde de 2023 ve 2053 hedefleri yer almıştır. Ancak bu hedefler, Milliyetçi Hareket Partisi'nin tek başına iktidar olması ve parlamenter sistem içinde reformlar yapması temeline dayanmaktadır. Ekonomi konusunda yoksullukla mücadele, vergi adaleti, kayıt dışı ekonominin azaltılması, tarım ve sanayide katma değerli üretim teşvikleri, "bölgesel kalkınma" projeleri ve sosyal koruma mekanizmaları üzerinde durulmaktadır. Yolsuzlukla mücadele, "kul hakkı yememe" anlayışı ve "yetim hakkını koruma" gibi ahlaki ilkeler, bu dönem beyannamelerinin de önemli unsurları arasındadır. Milliyetçi Hareket Partisi, ülkemizin bölgesel anlamda lider ve dünyada söz sahibi olmasını savunmaktadır. Bu süreçte Türk devletleriyle birliği ve Kıbrıs'ın milli dava oluşunu önemsemektedir. Terör örgütleriyle mücadele, milli güvenliğin kuvvetlendirilmesi, savunma sanayisinin millileştirilmesi, dış ülkelere bağlılığın en aza düşürülmesini vurgulamaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi, FETÖ tarafından yapılmaya çalışılan 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne güçlü destek vermeye başlamıştır. Darbe girişiminin ardından gerçekleştirilen ilk genel seçim beyannamesinde; Cumhur İttifakı milli diriliş, kutlu yükseliş söylemleri ön planda tutulmaktadır. 15 Temmuz gecesi gösterilen "milli irade ruhu" siyasi bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Parti, bu ruhun Cumhur İttifakı çatısı altında kurumsallaştığına vurgu yapmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi kendi çıkarlarından ziyade "önce ülkem, sonra milletim'' ilkesi ile hareket etmektedir. 2018 ve 2023 metinlerinde yeni hükümet sisteminin tarihsel bir değişim olduğu belirtilmiştir. Çift başlılığın sona ermesi, kuvvetler ayrılığının güçlenmesi, hızlı

ve kararlı icraat, istikrar ve terörle etkili mücadele gibi avantajları sıralanmaktadır. Yine 2023 metninde "Gelecek Türk Yüzyılı, Geleceğin Gücü, Türkiye" vurgusuyla Türk dünyasının birlikteliği daha kuvvetli bir biçimde yansıtılmıştır. Türk Kuşağı politikasında, "Türk Dünyası Bakanlığı" projesinden, Türk Devletleri Teşkilatı'nın güçlendirilmesinden söz edilmektedir. Cumhur İttifakı'nın kısa vadeli bir seçim stratejisi değil, milli bağımsızlığın onuru, milli savunma ruhunun elçisi ve dünyaya Türk damgası vuracak bir anlaşmanın ürünü olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Cumhur İttifakı kurulmadan önceki beyannamelerde de yer alan terörle mücadeleye vurgu, 2018 ve 2023 metinlerinde 15 Temmuz sonrası dönemin getirdiği bilinçle çok daha sert ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Parti, FETÖ ve PKK gibi örgütler de dahil olmak üzere terörle mücadelenin sürdürülmesinde bu ittifakın kilit rol oynadığını öne sürmektedir. Ele alınan bütün beyannamelerde yerli ve milli üretim, Türkiye'nin satın alma gücü açısından dünyanın ilk on ekonomisine girmesi, 2053 yılında "lider Türkiye ve süper güç" statüsüne ulaşması gibi hedefler vurgulanmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçilik anlayışı her seçim döneminde de birleştirici ve uzlaştırıcı olarak belirtilmektedir. Yine incelenen bütün beyannamelerde NATO, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi aktörlerle ilişkilerde ülkemizin milli menfaatleri ve tam bağımsızlığının zarar görmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. FETÖ tarafından yapılmaya çalışılan 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Milliyetçi Hareket Partisi'nin söylemini de dönüştürmüştür. Darbe girişimi bir milli uyanış ve siyasi dönüm noktası olarak görülürken, partinin önceki metinlerinde de var olan "devletin bekası" kavramı 2018 ve sonrasında Cumhur İttifakı ile somutlaştırılmıştır. Cumhur İttifakı öncesi dönemdeki beyannamelerde Türk Dünyasıyla işbirliğine ağırlık verilmesine rağmen, 2018 ve 2023 metinlerinde "Türk Devletleri Teşkilatı" ve "Türk Kuşağı" gibi daha kurumsal stratejiler geliştirilmiş olup "Türk Yüzyılı" kavramı sıkça kullanılmıştır. Bütün beyannamelerde 2053 gibi uzun vadeli hedefler, "iktisadi büyüme, adil paylaşım, kuvvetli savunma sanayi ve birlik politikaları değişmemiştir. Sonuç olarak Milliyetçi Hareket Partisi, Darbe girişimi öncesi dönemde parlamenter sisteme, tek başına iktidar hedefine odaklanmıştır. Çözüm sürecine karşı milliyetçilik odaklı bir siyasi söylem benimsemiştir. Ayrıca yolsuzlukla mücadele, ulusal birlik ve iktisadi kalkınma temaları ön plana çıkmıştır. Parti, 2018 ve sonrasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni Cumhur İttifakı'nın kurucu ortağı olarak savunmaktadır 15 Temmuz'un oluşturduğu milli uyanışı, milli beka ve milli

mutabakat çerçevesinde değerlendirmektedir. Partinin her iki dönemde de milliyetçilik ilkesinde, üniter devlet yapısını ve Türk milletinin tarihi ve kültürel değerlerinin korunmasını merkeze aldığı görülmektedir. 2018'den bu yana yönetim sistemi tercihleri ve ittifak siyaseti açısından net bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, parti söylemine Cumhur İttifakı ekseninde milli birlik ve devletin bekası vurgusunu çok daha belirgin şekilde yerleştirmiştir.

7.4.Seçim Sonuçları Bağlamında Mukayesesi

Seçimler temsilin sağlanması, siyasal katılımın teşvik edilmesi, halk iradesinin ortaya konması, yönetim ile vatandaşlar arasında iletişimin kurulması ve iktidarın meşruiyetinin temin edilmesi gibi birçok işleve sahiptir. Aynı zamanda demokrasinin inşası ve devamlılığı açısından da önem taşımaktadır (Arslan, 2012: 116). Temsili demokrasiye geçilmeden, eski Yunan topluluklarında, kararlar nüfusun kalabalık olmamasından ötürü temsil hakkı verilecek kişilere gereksinim olmadan yapılmıştır. Ancak nüfusun artması ve vatandaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılım gösterememesi, temsili demokrasi anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Seçimlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için ise özgür ve adil bir ortamın varlığı gereklidir. Bu ortamın sağlanması için de bazı kaideler yerine getirilmelidir. İlk olarak, ülkede geçerli seçim yasasını analiz edecek yargı organının bağımsız olması gerekmektedir, ikinci olarak seçim sürecinde görevde olan yönetimin objektif şekilde süreci yürütmesi önemlidir son olarak da seçimle ilgili kurallara ve alınacak kararlara uyulmadığı takdirde ülkedeki sistemin dezenformasyonuna sebep olabileceğinin halk tarafından bilinmesi ve kabul edilmesi gerekmektedir (Akgün, 2002: 14).

Türkiye de seçimlerin tarihsel sürecine bakıldığında, ilk yerel seçimler Tanzimat Fermanı'nın ilanını takiben 1840'lı yılların başında gerçekleşmişken, ilk genel seçimler ise 1877 yılında yapılmıştır. Yapılmış olan ilk yerel seçimin amacı meclis üyelerinin seçimidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1908 yılında gerçekleştirilen İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Ahrar Fırkası arasında yapılan seçim ise birden fazla adayın katıldığı ilk seçimdir. Seçimlerin yapılmasındaki temel amaç temsilde adalet ve yönetimde istikrarın sağlanmasıdır. Tezin bu kısmında MHP ile İyi Parti'nin katılmış olduğu seçimler arasında mukayeseli değerlendirme yapılacaktır. İlk olarak Milliyetçi Hareket Partisi'nin 1969 ile 2023 yılları arasında katıldığı on iki genel seçim analiz edilecektir.

Daha sonrasında İyi Parti ile MHP'nin birlikte katıldığı 2018 ve 2023 genel seçimlerinin mukayesesi yapılacaktır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin kuruluşunun ardından katıldığı ilk genel seçim 12 Ekim 1969 tarihinde yapılmıştır. Bu seçime sekiz siyasi parti katılmış olup katılım %64,3 gibi düşük bir orandadır. MHP bu seçime ‘’Memleket ve Dünya Hadiseleri’’ isimli seçim beyannamesi hazırlayarak katılmıştır. Seçim beyannamesinde dönemin iktidarı Adalet Partisi tenkit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milletinin refahının her şeyin üstünde olacağı belirtilmiş ve milliyetçilik ön plana çıkarılmıştır. Bu seçim sonuçlarına göre MHP, Türkiye genelinde en fazla oyu Adana'dan almıştır. Aldığı oy sayısı 21.641'dir. En düşük sayıda oy aldığı il de 68 oyla Hakkari olmuştur (YSK, 1969). Türkiye genelinde aldığı oy oranı ise %3,02'dir. Bu seçim sonucuna göre Türkiye genelinde en az milletvekili kazanan parti MHP'dir, bir milletvekiliyle TBMM'de temsil hakkı yakalamıştır. Bu kişi MHP lideri Alparslan Türkeş'tir. Adana milletvekili olarak parlamentoya girmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi on beşinci dönem milletvekili seçimleri 14 Ekim 1973 tarihinde yapılmıştır. Bu seçime katılım oranı önceki seçime kıyasla artmış ve %66,82 oranında olmuştur. Türkiye, 12 Mart Muhtıra sürecinin ardından seçime gitmiştir. MHP'nin seçim sloganı ‘’ Kızıl Eşkıyayı Milliyetçi Hareket Partisi Ezer’’ dir. Sovyetlerin desteklemiş olduğu sol siyasi oluşumlar kızıl eşkıya olarak görülmektedir (Yenişafak, 2024). İlk defa bu seçimlerde tercihli oy kullanılmıştır. Partinin bu seçimdeki oy oranı %3,38'dir. En fazla oy aldığı il Ankara olmuştur onun ardından da Adana gelmektedir (YSK, 1973). Adana Milletvekili olarak Alparslan Türkeş, Ankara Milletvekili olarak Mustafa Kemal Erkovan, Yozgat Milletvekili olarak da Ali Fuat Eyüboğlu seçilmiştir. Seçimin ardından Süleyman Demirel öncülüğünde koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu koalisyonun içinde MHP'de bulunmaktadır. Hükümetin ismi Milliyetçi Cephe'dir. Bu hükümette MHP iki bakanlık almıştır. Bakanlar Alparslan Türkeş ve Mustafa Kemal Erkovan'dır. Seçim sonuçlarına göre yalnızca üç milletvekili ile temsil hakkı kazanan MHP'ne iki bakanlık verilmesi Süleyman Demirel'in hükümet kurmak için verdiği taviz olarak görülmüştür (Dursun, 2018:430).

1977 yılı genel seçimi 5 Haziranda yapılmıştır. Bu seçim erken seçim özelliğine sahiptir. 1 Mayıs 1977 tarihinde gerçekleşen olaylar Türkiye'de erken seçim kararı

alınmasına sebep olmuştur. Ülkenin içerisinde bulunduğu bu kaotik ortamın sebebi olarak Cumhuriyet Halk Partisi görülmüştür. Türkeş'e göre Cumhuriyet Halk Partisi halka kıymet vermemekte ve sadece kendi menfaatlerini düşünmektedir (Türkeş, 1977: 33). MHP seçmenini, fedakar, imanlı ve idealist varoluş mücadelesine davet etmiştir (MHP, 1977: 3). MHP'nin söylemleri arasında, sosyal yardımlaşma, refah, huzur, eğitimde devlet desteği gibi konular vardır. Parti 951.544 oy sayısı ile %6,42 oranında desteklenmiştir. Bu oylar ile on altı milletvekili kazanmıştır. Seçimlere katılım oranı %72,4 olmuştur (YSK, 2024). Bu seçim dönemindeki slogan ''komşusu açken tok yatan bizden değildir'' olmuştur. Ayrıca ''kanunsuz devlet, dinsiz millet, Milliyetçi Hareket Partisi olmadan hükümet olamaz'' sloganıyla, ''komünizmi Cumhuriyet Halk Partisi besler, Milliyetçi Hareket Partisi ezer'' sloganı kullanılmıştır. Bu sloganlar ile milliyetçilik vurgusu ön plana çıkarılmış ve İslam dinine de vurgu yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi seçimlerin ardından azınlık hükümeti kurmuş lakin güvenoyu alamadığı için Süleyman Demirel yeniden cephe hükümeti kurulması görüşünü vurgulamıştır. MHP'nin de yer aldığı İkinci Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'ne göre, yaşanan anarşi olaylarından Türkiye'nin kurtulabilmesi için "kuvvetli devlet, güçlü adalet" anlayışı benimsenmelidir. (Güner, 1977: 29).

Türk siyasi hayatında erken seçim olma özelliği taşıyan 20. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri 24 Aralık 1995'de yapılmıştır. Erken seçim kararı alınmasındaki sebep ise dönemin koalisyon hükümetinin dağılmış olması ve sonrasında Tansu Çiller'in kurduğu hükümetin güvenoyu alamamasıdır. 1995 genel seçimleri öncesinde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler arasında seçme yaşının on sekize çekilmesi ve ülke genelindeki toplam milletvekili sayısının dört yüz elliden, beş yüz elliye çıkarılması vardır. Türkiye genelinde on iki siyasi partinin katılımıyla seçim gerçekleşmiştir. Seçime katılım oranı ülke genelinde %85.2 oranındadır. 1995 genel seçimleri öncesinde Alparslan Türkeş, partisinin herhangi bir ittifak yapmadan seçimlere gireceğini vurgulamış ve parti üyelerinden, halkın arasına karışarak ülkücülüğü anlatmalarını ve milli beka için halkın desteklerini kazanmalarını istemiştir (Turhan, 2009). Partinin aldığı oy oranı %8,2'dir. Bütün seçim çevrelerinde aday gösteren partinin en fazla oy sayısı aldığı il Adana olurken en az sayıda oy aldığı il 1120 oy ile Hakkari olmuştur (YSK, 2024). Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu seçim döneminde yayınlanan

seçim beyannamesinin girişinde ‘’Milliyetçi Hareket Partisi Büyük Hedeflerin Partisi ve Türkiye'yi Harekete Geçirecek Parti'dir. Biz Milliyetçiyiz Sözümüzün Eriyiz ve Türkiye Sevdalısıyız’’ ibaresi yer almaktadır (MHP, 1995). Bu seçim de ki vaatler arasında; yeni anayasa çalışması yapılacağı, adil hukuk sistemi kurulacağı, yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırılacağı, milli ekonomi anlayışı benimseneceği ve uluslararası ilişkilerde Milletlere istiklal, insanlara hürriyet" anlayışı üzerinden hareket edileceği vardır.

MHP’nin ‘’Lider Türkiye’ye Doğru’’ isimli seçim beyannamesiyle katılmış olduğu 21. Dönem seçimleri 18 Nisan 1999 tarihinde yapılmıştır. MHP Alparslan Türkeş’in 1997 yılında vefat etmesinin ardından bu seçime Devlet Bahçeli liderliğinde katılmıştır. Seçimlere katılım oranı Türkiye genelinde %87’dir. Bu seçimde MHP 5.606.583 oy sayısı ile %17,98 oranında oy almıştır (YSK, 1999). Seçim sonucunda TBMM’de 129 milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır. En fazla oyu İstanbul’dan alan parti en az oyu Hakkari’den almıştır. Seçim sonuçlarının ardından, Bülent Ecevit'in liderliğinde Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi'nden oluşan bir üçlü koalisyon hükümeti oluşturmuştur Bu seçim sürecinde milliyetçilik düşüncesi baskın hale gelmiştir. Bu süreçte yaşanan PKK terör örgütünün başı Abdullah Öcalan’ın, Kenya’da yakalanıp Türkiye’ye getirilmesi önemlidir. Gelişmenin seçimlerden yaklaşık iki ay öncesinde olması yapılan seçim anketlerinde de değişime sebep olmuştur. MHP’nin önceki seçimlere göre başarısı, Türk medyası ve diğer otoriteler tarafından üç temel nedene dayandırılmıştır. Bunlardan ilki ve en fazla dikkat çekeni, MHP’nin değişim geçirerek merkez siyasete daha yakın konum almasıdır. İkinci neden ise halkın, on beş yıldır devam eden PKK’ya tepki olarak milliyetçi partilere yönelmesidir. Serbest piyasa ekonomisi ile yargının bağımsızlığı temel prensipler arasında yer almıştır. Seçim beyannamesinde, ülke içerisindeki geleneksel farklılıklar, milli yaşantının zenginliği olarak görmüştür. Milli birlikteliğin sağlamlaştırılması için, Türkçe’nin her yerde yaygın ve doğru şekilde kullanılması gerekliliği ve mahalli idarelerin etkinliğinin arttırılması yöntemiyle vatandaşların yöresel olarak gelişme alanındaki gayretlerinin desteklenmesi gerekmektedir.

2002 yılında yapılan seçimler, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’nin talebi neticesinde olması gereken tarihten bir buçuk yıl evvel yapılmıştır. Talebin sebepleri arasında ekonomik krizin devam etmesi, Başbakan Bülent Ecevit’in sağlık sorunları ve Anavatan Partisi’nin koalisyondan çekilme düşüncesi belirleyici faktörler olmuştur. TBMM 22.

Dönem Milletvekilliği seçimi 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir ve seçime on sekiz siyasi parti katılmıştır. 2002 Genel Seçimine katılım oranı %79'dur. MHP ülke geneli %10 barajını aşamamış ve %8.34 oranında oy almıştır (YSK, 2002). En az sayıda oy aldığı il diğer seçimlerde olduğu gibi yine Hakkari olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'nin bu seçim dönemi için hazırlamış olduğu beyanname tanıtım toplantısında konuşma yapan Genel Başkan Bahçeli, ekonomi, demokrasi, Avrupa Birliği, Balkan ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiler ve toplumsal ahlak konuları üzerinde durmuştur (Bahçeli, 2002). Partinin 2002 seçim beyannamesi ''Türkiye'nin Onurlu Geleceği'' başlığıyla kamuoyuna sunulmuştur. Temasını ise ''Önce Türkiye'' anlayışı oluşturmaktadır. MHP, iktidara gelmeleri halinde Türkiye'yi önce bölgesel bir güç haline getirmeyi, 2023 yılı itibarıyla ise küresel ölçekte lider ülke konumuna taşımayı hedeflemektedir. Parti beyannamesinde ekonomi ve sosyal politikalara ilişkin vaatler önemli bir yer tutmaktadır. 2002 yılı seçim kampanyasında kullanılan slogan ise "Türkiye'm, başka kimim var?" şeklindedir. Partinin aldığı oy oranıyla ilgili 5 Aralık 2002 tarihinde yapmış olduğu açıklamada Devlet Bahçeli şunları dile getirmiştir; kendilerinin seçimden önceki üç buçuk senede doğal afetlerin ve iktisadi bunalımların etkisiyle meşgul olduklarından ötürü halka beklenilen seviyede hizmet ve refah sağlanamadığını vurgulamıştır. Bu durumun politik mahiyetinin de sandık sonuçlarında ortaya çıktığını belirtmiştir. Alınan sonucun tahlil edilip değerlendirileceğini ve daha güçlü şekilde Türkiye'nin menfaatleri için gayret gösterileceğini de ifade etmiştir (MHP, 2002).

Türkiye Büyük Millet Meclisi 23. Dönem seçimlerinin normal zamanında yapılması düşünülürken o süreçte yaşanan 367 krizi ve e-muhtıra seçimin öngörülenden daha erken tarihte yapılmasına sebep olmuştur. On dört siyasi partinin katıldığı seçim 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılmıştır. Seçime katılım oranı Türkiye genelinde %84,2 seviyesindedir (YSK, 2007). Seçim sonuçlarına göre yalnızca üç siyasi parti seçim barajını aşarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil hakkı kazanmıştır. Seçim barajını geçen partilerden birisi de MHP olmuştur ve 2002 seçimlerine nazaran oy oranında ciddi artış söz konusudur. 2002 genel seçimlerinde %8,34 oy oranına sahip olan MHP, bu seçimde %14,3 oy almıştır ve yetmiş bir milletvekili ile parlamentoda söz sahibi olmuştur. Partinin 2007 yılı seçim beyannamesinin başlığı ''Milli Duruş ve Kararlılık Beyannamesi'' şeklindedir ve ''Tek Başına MHP'' sloganı ön plandadır (MHP, 2007: 4). Seçmen tarafından, Türkiye'yi yönetme hakkı Milliyetçi Hareket Partisi'ne verilirse,

siyasi meşruiyetin kaynağı yalnızca ‘’milli irade’’ olacaktır. Türkiye’nin merkez de olacağı yeni medeniyet projesinin yapılacağı belirtilmiştir. Partinin ‘’ yaşa ve yaşat’’ prensibi milliyetçiliğinin manevi kaynağı olarak görülmektedir. MHP seçimi kazandığı takdirde beş projeyi hızlı şekilde hayata geçireceğini beyan etmiştir. Bunlar; üreten ekonomi programı, işsizlikle mücadele programı, yolsuzlukla mücadele projesi, toplumsal onarın ve dönüşüm sürecinde yönetim reformu ile toplumsal ahlakla kalitenin tesis edilmesidir. Bu seçim döneminde de diğer seçimlerde olduğu gibi MHP’nin temel anlayışı önce ülkemdir (MHP, 2007: 15).

Türk siyasi hayatında otuz dört yıl aranın ardından zamanında yapılan seçim özelliğine sahip 2011 genel seçimleri 12 Haziran tarihinde yapılmıştır. 2007'deki anayasa değişikliği referandumuyla genel seçimlerin beş yıl yerine dört yılda yapılması kararlaştırılmış, bu doğrultuda 2011 genel seçimleri zamanında gerçekleştirilen seçim olmuştur. Seçime on beş siyasi parti katılmış olup ülke geneli katılım oranı %83,16’dır (YSK, 2011). MHP bu seçimi üçüncü sırada tamamlayarak %13 oranında oy almış ve elli üç milletvekili kazanmıştır. 2023’e Doğru Yükselen Türkiye başlıklı beyanname ile MHP seçime hazırlanmıştır. Seçim sloganı ‘’Ses Ver Türkiye’’ olmuştur (MHP, 2011: 1). Seçim beyannamesinin sunuş kısmında partinin temel hedefinin tek başına iktidar olmak olduğu belirtilmiştir. Bu beyannamede ekonomi öncelikli konu olarak öne çıkmıştır (Öz Tamur, 2012: 52). Beyannamenin sonuç kısmında ise eğer Milliyetçi Hareket Partisi 2011 yılından 2023 yılına kadar on iki sene iktidarda kaldığı takdirde 2023 yılında Türkiye’nin lider ülke olacağı beyan edilmiştir (MHP, 2011: 195). Özetle bu beyannamede toplum temelli politika görüşüne yer verilirken bir yandan da milli ve manevi unsurlar ön planda tutulmuştur.

Türkiye’de 2015 yılında yüz kırk yedi gün aralıkla iki defa genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerden birisi 7 Haziran tarihinde diğeri de 1 Kasım tarihinde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerden birisi olağan bir seçim olma özelliğine sahipken ikincisi hükümet kurulamamasından ötürü olağanüstü bir seçimdir. 2015 yılında yapılan ilk seçimde on üç yıldır iktidarda bulunan parti ilk defa tek başına hükümet kuramayacak kadar oy almıştır. Bu seçime gidilen süreçte ülke gündemindeki gelişmeler arasında; 17-25 Aralık süreci, çözüm süreci, gezi parkı olayları, cumhurbaşkanlığı seçimi ve seçimden iki gün evvel Diyarbakır’da gerçekleştirilen Halkların Demokratik Partisi mitinginde meydana gelen patlama vardır. Seçime Türkiye geneli katılım oranı %83,92’dir. Seçime

toplamda yirmi siyasi parti katılmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi almış olduğu %16,29 oy oranıyla Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ardından üçüncü sırada olmuştur. Bu oy oranına karşılık olarak seksen milletvekili ile temsil hakkı kazanmıştır (YSK, 2015). MHP'nin 2002-2024 yılları arasında yapılan seçimlerde en fazla oy oranına ulaştığı seçim 2015 Haziran seçimleridir. MHP'nin 2015 Haziran seçim beyannamesinin başlığı '' Toplumsal Onarım ve Huzurlu Gelecek'' olarak belirlenmiştir. Seçimde kullanılacak ana slogan ise ''Bizimle Yürü Türkiye'' olmuştur. Bu sloganı seçim sürecinde çözülme ve ihanete karşı bizimle yürü Türkiye, üreten ekonomi için bizimle yürü Türkiye ve hak ve adalete bizimle yürü Türkiye şeklinde kullanılmıştır. Partinin diğer sloganı da ''Hatırla'' olmuştur. Bu sloganı da dönemin iktidar partisin yapmış olduğu politikalar çerçevesinde derleyerek, kadına şiddeti durduracağız dediler, kadın cinayetleri arttı. Hatırla, yandaşlarını işe aldılar on iki yılda 6,3 milyon işsiz. Hatırla, Zonguldak, Soma, Ermenek fıtratında yok, ihmal var. Hatırla ve geleceğini çaldılar, sınava skandalları bitmedi. Hatırla şeklinde tasarlanmıştır. MHP'nin amacı Tek vatan, tek bayrak, tek millet, tek devlet ve tek dil düşüncesini egemen duruma getirmek ve sonsuza dek müdafaa etmektir (MHP, 2015: 6). Yolu Ahmet Yesevi'nin, Mevlana'nın, Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolu olanları, birlikte yürümeye davet ederek Milliyetçi Hareket Partisi'nin birleştirici kültürel anlayışı vurgulanmıştır. Ayrıca yolsuzlukla mücadele, ekonomi, dış politika ve savunma politikalarına değinilmiştir. Özetle bu seçime girerken MHP milli birlik ve beraberlik temasını ön planda tutmuştur.

Seçimin ardından koalisyon hükümeti kurulması için çalışmalar başlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, hükümet kurmak için Milliyetçi Hareket Partisi'ne teklif götürdüğünde Genel Başkan Devlet Bahçeli koalisyonun kurulabilmesi için üç formül sunmuştur. Bu formüllerden ilki Adalet ve Kalkınma Partisi ile Halkların Demokratik Partisi arasında kurulacak bir hükümet, ikincisi Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokratik Partisi koalisyonu son olarak da bu şekilde hükümet kurulamadığı tarihte yeniden seçime gidilmesidir. Sonuç olarak Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ile kurulacak koalisyona olumlu bir yanıt vermemiştir. Diğer partiler arasında da bir koalisyon hükümeti kurulamayınca bu süreç 15 Temmuz 2015 tarihinde sonlanmıştır. Bu tutum Milliyetçi Hareket Partisi içindeki bazı yöneticiler ve seçmen tarafından doğru bulunmamıştır lakin Milliyetçi Hareket Partisi hükümet kurmak için parti ilkelerinden taviz verilmeyeceğini açık şekilde belirtmiştir. Türkiye 1

Kasım seçimlerine hazırlanırken terör saldırıları artış göstermiştir. 20 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleştirilen IŞİD'İN üstlendiği otuz üç kişinin öldüğü Suruç olayı ardından 10 Ekim 2015 Ankara Garı olaylarında yüz üç kişi hayatını kaybetmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi 1 Kasım seçimlerine 7 Haziranda hazırlamış olduğu milletvekili listesiyle girmemiş, milletvekili adaylarında değişiklik yapmıştır. Seçime katılım oranı 7 Haziran'a nazaran artış göstermiş ve %85,23 olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi bu seçimde toplam 5.694.136 oy sayısı ile %11,90 oranında oy almıştır. Bu oy sayısıyla kırk milletvekili kazanmıştır yaklaşık beş ay önce gerçekleştirilen seçimden bugüne hem oy oranında hem de milletvekili sayısında büyük düşüş yaşanmıştır. Türkiye'de tekrardan Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olmuştur. Bu seçim sonucunda Milliyetçi Hareket Partisi içinde muhalif bir kanat ortaya çıkmış ve bu durum, ilerleyen süreçte İyi Parti'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

24 Haziran 2018 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimi ile milletvekilliği seçimleri aynı gün yapılmıştır. Bu seçime gidilmesinde Devlet Bahçeli'nin erken seçim çağrısı etkili olmuştur. Terör örgütü FETÖ tarafından 15 Temmuz 2016 tarihinde kalkışılan darbe teşebbüsünün ardından, Türk siyasi hayatında beka vurgusu ön plana çıkmıştır ve 2016 yılının ağustos ayında Yeni Kapı Meydanı'nda ''Demokrasi ve Şehitler Mitingi'' düzenlenmiştir. Bu mitinge iktidar partisinin yanı sıra muhalefet parti liderleri de katılmıştır. Seçim sürecine girildiğinde Türkiye'de Millet ve Cumhur İttifak'ı olmak üzere iki ittifak oluşmuştur. Millet İttifakı içerisinde; İyi Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Saadet Partisi bulunurken, Cumhur İttifakı'nda Milliyetçi Hareket Partisi, Büyük Birlik Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ile Anavatan Partisi vardır. Cumhur İttifakı, seçimlerde milliyetçi ve muhafazakâr bir çizgi izleyerek klasik bir sağ ittifak görünümünde seçmenin karşısına çıkmıştır. Millet İttifakı ise iktidar hedefiyle daha çeşitli ideolojik bir yapıyla seçmene hitap etmiştir. Türkiye geneli seçime katılım oranı %86,2 olmuştur. Bu seçimde Milliyetçi Hareket Partisi'nin aldığı oy sayısı, yurt içinde 5.444.728, yurt dışı ve gümrük kapılarında 120.603 olmak üzere toplamda 5.565.331'dir. Bu oy sayısı ile %11,10 oranını yakalamıştır. Bu seçim İyi Parti'nin katılmış olduğu ilk seçim olma özelliğine sahiptir. İyi Parti'nin almış olduğu oy sayısı, yurt içinde 4.932.510, yurt dışı ve gümrük kapılarında 60.969 olmak kaydıyla toplamda 4.993.479'dir. Bu oy sayısı İyi Parti'nin Türkiye geneli seçim barajı olan %10'u geçmesine yetmemiştir. İyi Parti %9,96 oranında oy almıştır (YSK, 2018). İyi Parti bu

seçime Millet İttifakı çatısı altında girdiğinden ötürü oy oranı yeterli olmasa da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil hakkı kazanmıştır. Bu seçim sonuçlarına göre Milliyetçi Hareket Partisi kırk dokuz milletvekili çıkarmıştır, İyi Parti ise kırk üç milletvekili çıkarmıştır. Bu seçimde Milliyetçi Hareket Partisi'nin aday göstermiş olduğu 600 milletvekili adayının 521 kişisi erkek, 79 kişisi ise kadın olmuştur. İyi Parti'de ise 158 kadın milletvekili adayı sayısı vardır. Kadın aday sayısı İyi Parti'de daha fazla olmasına rağmen seçimin ardından parlamentoda İyi Parti'nin üç, Milliyetçi Hareket Partisi'nin ise dört kadın milletvekili olmuştur. Bu iki partinin erkek milletvekili sayısı ise İyi Parti'de kırk, Milliyetçi Hareket Partisi'nde kırk beştir. Seçimlere gidilirken hazırlanan seçim beyannameleri özelinde kıyaslama yapacak olursak, Milliyetçi Hareket Partisi ''Milli Diriliş Kutlu Yükseliş'' isimli beyanname hazırlamıştır. Beyannamenin ilk kısmında dahil oldukları ittifaka vurgu yapılmış ve ''Cumhur İttifakı Millet Aklı'' denilmiştir. Devlet Bahçeli'ni söylemiş olduğu ''Benim Aklım Türkiye'dir'' sözü yine seçim beyannamesinde ön plana çıkmaktadır (MHP, 2018). İyi Parti'nin beyannamesinin başlığı ise ''Milletimizle Sözleşme'' olarak yayınlanmıştır. İyi Parti'nin bu seçim sloganı ''Yüzünü Güneşe Dön Türkiye'' olmuştur. Ayrıca bir diğer slogan da ''Türkiye İyi Olacak, Benim Evim Türkiye'dir.'' Şeklindedir aslında bu sloganda milliyetçilik vurgusu ön plandadır. Bu beyannamede toplumda birlik, ekonomi alanında güven ve yönetim alanında liyakat kavramları ön plana çıkmıştır. İyi Parti Türkiye'de yaşayan bütün bireyleri ayrım gözetmeksizin içine alan birleştirici bir yönetim anlayışını savunmuştur. Terörün üzerine gideceklerini beyan etmişlerdir (İyi Parti, 2018). İyi Parti, 2018 genel seçimlerinde geniş toplumsal tabana hitap ederek Türkiye'nin demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve sosyal adalet hedeflerini ileri taşımayı amaçlayan vizyon ortaya koymuştur. Parti, bu politikalarla merkez sağ ve liberal seçmenleri kendine çekmeyi hedeflemiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin problemlere karşı duruşu ve çözüm arayışındaki bakış açısının temeli Türk milliyetçiliğine göre şekillenmektedir (MHP, 2018: 5). Işid, PKK, Fetö farketmeksizin teröre karşı mücadelenin esas olacağı belirtilmiştir ve sınır ötesi operasyonlarda iktidarı desteklemiştir. Terörden ötürü belediyelere kayyum atanması konusunda da iktidar partisiyle aynı görüştedir. Cumhur İttifakı; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün koyduğu "muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma" gayesine erişme iradesi, Türk devletini ve Türk milletini ilelebet yaşatma ülküsüdür. Dış politika görüşünde, diğer devletlerin ülke bütünlüğü,

özgürlüğü ve iç işlerine müdahale etmeme temel gayedir (MHP, 2018: 105). Uluslararası iş birliği odaklı bir anlayış yürütülmelidir ve bu anlayış çok yönlü, çok boyutlu olmalıdır. Kıbrıs konusuna İyi Parti gibi Milliyetçi Hareket Partisi de önem atfetmekte ve Türkiye'nin en önemli milli davası olarak görmektedir. Parti, devletin üniter yapısını ve milletin birliğini koruma ilkesini ön planda tutmuş, bölgesel ayrışmaların önüne geçmek için milli bir duruş sergilemiştir. Parti, Türk milletini bir arada tutan ortak değerlerin güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi, 2018 genel seçimlerinde, milli ve manevi değerleri önceleyen, güvenlik ve istikrarı esas alan politikalarıyla seçmenlerden destek istemiştir. Cumhur İttifakı içindeki rolüyle, Türkiye'nin yönetim sisteminde yapılan değişikliklerin yerleşmesi ve uygulanmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir. Diğer konularda ise milli birliğin ön planda olacağı adil anlayış benimsenmelidir (MHP, 2018). Türkiye'de milli değerlerin ön plana çıkarıldığı temel alanlardan biri milli eğitimdir. Bu alana ilişkin yaklaşımlara bakıldığında, MHP'nin milli ilkeleri merkeze alan, gelişmelere kapalı olmayan ve Türk milletine bağlılığı esas alan bir eğitim sistemi hedeflediği görülmektedir. Buna karşılık İyi Parti, eğitim politikalarında katılımcılığı esas alan, paydaşların sürece dahil olduğu yönetişim temelli model öngörmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 28. Dönem seçimleri 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Muhalefet partilerinin seçimlerin bu tarihten daha erken yapılması yönündeki taleplerine Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli karşı çıkmıştır. Seçime gidilen süreçte yeni siyasi partiler kurulmuştur. Neticede yirmi dört siyasi parti ve bağımsız adaylar seçime katılmıştır. Seçime gidilirken Türkiye geneli seçim barajında değişiklik yapılarak %10'dan, %7'ye düşürülmüştür. Yapılan yasal düzenlemeyle birlikte, 2018 seçimlerinden farklı olarak, ittifak içindeki partilerin milletvekili sayısı artık ittifakın toplam oyuna göre değil; partilerin kendi oyları üzerinden, oransal bir hesaplamayla belirlenmektedir. Türkiye geneli seçime katılım oranı %87,05 olmuştur. Bu seçimde MHP'nin aldığı oy sayısı, yurt içinde 5.283.345, yurt dışı ve gümrük kapılarında 201.475 olmak üzere toplamda 5.484.820'dir. Bu oy sayısı ile %10,07 oranını yakalamıştır. Bu seçim İyi Parti'nin katılmış olduğu ikinci genel seçimdir. İyi Parti'nin almış olduğu oy sayısı, yurt içinde 5.211.632, yurt dışı ve gümrük kapılarında 64.349 olmak kaydıyla toplamda 5.275.981'dir. Bu oy sayısı ile İyi Parti kırk üç, Milliyetçi Hareket Partisi de elli milletvekili ile parlamentoda temsil hakkı

kazanmıştır (YSK, 2023). Partilerin göstermiş olduğu milletvekili adaylarından İyi Parti'de yüz otuz beş kadın aday varken Milliyetçi Hareket Partisi'nde doksan iki kadın aday vardır. İyi Parti'nin kırk üç milletvekilinin altı kişisi kadın, otuz yedi kişisi erkektir. İyi Parti, 2018 seçimlerinde yirmi altı şehirde milletvekili kazanmışken, bu seçimde de yirmi sekiz şehirde milletvekili kazanmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi'nde ise elli milletvekilinden dördü kadın, kırk dört kişisi erkektir. İyi Parti bu seçim özelinde en az oy sayısını Bartın ilinden almıştır burada aldığı oy sayısı yüz altmış birdir. En fazla oy oranını ise Muğla ilinden almıştır, burada aldığı oy oranı %22,73'dür. 2018 Genel seçimlerine göre İyi Parti'nin oy oranını en fazla yükselttiği iller arasında Yozgat, Aksaray, Bayburt ve Bitlis bulunmaktadır, oy oranını düşürdüğü iller arasında da Burdur, Çorum ve Düzce yer almaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi ise en az oyu bin sekiz yüz on iki oy ile Ardahan'dan almıştır. En fazla oy oranına sahip olduğu il %30,9 ile Çankırı olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'nin bir önceki genel seçime göre oy oranını en fazla arttırdığı illerin başında Muş, Çankırı ve Bolu gelmektedir, oy oranını düşürdüğü iller arasında da Iğdır, Bayburt ve Kütahya vardır. Diğer seçimlerde olduğu gibi milliyetçilik vurgusunu ön plana çıkaran slogan olarak ''Devlet ve Milletiyle Her Şeyden Önce Türkiye'' ifadesi kullanılmıştır (MHP, 2023). Terörle mücadele kapsamında iktidara verilen destek tekrarlanmıştır. Parti milli ve manevi değerlerin genç nesillere aktarılmasını önemli öncelik olarak belirlemiştir. Eğitim sisteminde kalitenin artırılması, teknik ve mesleki eğitimin güçlendirilmesi ve gençlere yönelik sosyal projelerin desteklenmesi hedeflenmiştir. ''Cumhuriyet'in 100. Yılında Milliyetçi Hareket Partisi'nin 100 Sözü'' ile vaatleri açıklamıştır. Bu yüz söz arasında beka, hükümet sistemi, kamu yönetimi, liyakat, sosyal medya, adalet, kadın hakları, savunma sanayi ve terörle mücadele başlıkları ön plana çıkmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi uygulayacağı ''Türk Kuşağı Stratejisi'' ile Türk Devletleri arasındaki ilişkiyi güçlendirerek Türk Devletleri Teşkilatı'nın duyurduğu Türk Dünyası 2040 Vizyonu doğrultusunda siyasi ve iktisadi ortaklıklar oluşturarak Türkiye'nin egemen güç olmasını sağlayacaktır. Genel olarak Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2023 genel seçim politikaları, Türkiye'nin milli değerlerini koruma, ekonomik refahı artırma ve bölgesel gücünü pekiştirme anlayışına dayanan perspektifle şekillendirilmiştir. Bu yaklaşımlar, parti tabanının yanı sıra Cumhur İttifakı ile ortak hedeflerini de yansıtmaktadır.

İyi Parti, göç ve sığınmacı politikalarını milli güvenlik ve egemenlik bağlamında değerlendirmiştir. Milli Göç Doktrini kapsamında Türkiye'nin sınır ötesi göç hareketlerini kontrol altına alması, sığınmacıların ülke sınırlarına ulaşmadan önce engellenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, vatandaşlık verilmesinin sınırlandırılması ve geri gönderme merkezleri aracılığıyla etkin iade süreçlerinin işletilmesi partinin temel ilkeleri arasında yer almıştır. Bu yaklaşım, ulusal kimliğin ve toplumsal bütünlüğün korunmasına yönelik milliyetçi tutumu yansıtmaktadır. Ayrıca, merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliğiyle hayata geçirilecek kentsel dönüşüm yasası önerilmiştir. Bu düzenleme, devletin vatandaşın malına ve hakkına gösterdiği saygı kadar, şehirleşme sürecinde milli ve sosyal bütünlüğün gözetilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Yasama ve yürütme erkleri bağlamında ise cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıl ile sınırlandırılması ve yalnızca istisnai durumlarda yetki kullanabileceği yapının Anayasa'da açıkça tanımlanması öngörülmüştür. Bu öneri, kişisel otorite yerine kurumsal devlet yapısını esas alan anlayışı yansıtmaktadır. Seçim barajının yüzde üçe düşürülmesiyle siyasal katılımın artırılması ve milli iradenin Meclis'e daha dengeli yansıması hedeflenmiştir. Aile kurumunun güçlendirilmesi amacıyla ise nöbetli çalışma sistemine uygun, tüm gün hizmet verecek kreş, yuva ve kurs merkezlerinin açılması planlanmıştır. Bu politika, hem kadının toplum içindeki rolünü desteklemeyi hem de aile bütünlüğünü korumayı amaçlayan milliyetçi ve toplumcu yaklaşımı içermektedir (İyi Parti, 2023: 19). Sonuç olarak, her iki parti Türkiye'nin geleceğine dair farklı vizyonlar ortaya koymuştur. İyi Parti, milli kimliğin korunması, güçlü devlet yapısının inşası ve toplumsal bütünlüğün sağlanması yönünde milliyetçi temelleri önceleyen demokratikleşme anlayışı sunmuştur. MHP, iktidar ortağı olarak daha belirgin ve köklü milliyetçi çizgiyle mevcut hükümet politikalarını desteklemiştir.

8. İÇERİK ANALİZİ DEĞERLENDİRMESİ

Bu kısımda Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milliyetçilikleriyle 1969–2023 yılları arasında yaşanan dönüşüm, nitel araştırma yöntemiyle elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiş, analiz sürecinde hem dedüktif hem de indüktif kodlama yaklaşımı benimsenmiştir. Kodlama süreci MAXQDA 24 programı aracılığıyla yürütülmüş; elde edilen kodlar, ana temalar, alt temalar ve bunlara bağlı daha küçük alt kodlar altında düzenlenmiştir. Kod defteri Tablo 8.7.'de gösterilmiş, bulgular aşağıda tematik başlıklar altında sunulmuştur.

Tablo 8.7. *Kod Defteri (Kodların renklerine göre renklendirilmiştir)*

Ana Tema	Alt Tema	Kod	*f*
1. Sosyolojik Değişim ve Toplumsal Taban	1.1. Toplumsal Gerilim ve Güvenlik	Güvenlik hassasiyeti (PKK, terör) & göç	17
		Kutuplaşma	5
	1.2. Ekonomi ve Gündelik Hayat	Çıkar–beklenti odaklı katılım	9
		Ekonomik baskılar & sosyal adalet	4
		Ekonomik krizler & işsizlik	2
		Gelecek kaygısı	2
	1.3. Toplumsal Yapı ve Demografi	Tabanda farklılaşma	29
		Çeşitlilik (farklı milliyetçilik algıları)	18
		Kitleselleşme	7
		Kentleşme & eğitim etkisi	6
		Göç ve demografik değişim	6
		Küreselleşme & dış dinamikler	2
	1.4. Kuşaklar ve Katılım Biçimleri	Kuşak dönüşümü	9
		Gençlerin siyasete ilgisi	4
		Sosyal medya / dijital siyaset	1
2. İdeolojik Yönelim ve Kavramsal Ayrımlar	2.1. Söylem ve Dönüşüm Dinamikleri	Söylem dalgalanmaları (Türk-İslam ↔ seküler ↔ ulusalcı)	34
		Milliyetçiliğin araçsallaşması	25
		Konjonktürel/stratejik milliyetçilik (stratejik kullanım)	10
		Güvenlik odaklı milliyetçilik	8
		MHP'nin devletçi çizgisinin pekişmesi	8
		İYİ Parti'nin merkezileşmesi	5
	2.2. Milliyetçilik Türleri ve Yorumları	İlkesel/kapsayıcı–değer temelli milliyetçilik	41
		Atatürkçü / laik / seküler milliyetçilik	39
		Muhafazakâr söylem	20

		Yurttaşlık temelli milliyetçilik	10
		Milliyetçiliğin modernliği (ulusalcılık)	6
		Merkez sağ milliyetçilik	3
	2.3. Karşıt / Alternatif Çerçeveler	Etnik kimlik siyaseti	12
		Kimlik siyasetinin gerilemesi	7
3. Parti İçi Süreçler ve Liderlik	3.1. Ayrışma ve İttifaklar	Parti içi ayrışmalar & parti içi geçişler/teşkilat transferi	18
		İttifak/dış faktör etkisi (AKP ilişkisi, FETÖ, çözüm süreci vb.)	14
		Yeni parti doğuşu (İYİ Parti'nin çıkışı) & alternatif arayışları	11
		Radikalleşme & illegalite	5
		İttifak potansiyeli (milliyetçiler ittifakı)	2
	3.2. Kuruluş, Miras ve Liderlik	Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras	23
		Liderlik kaygısı / kişisel etki	11
		Liderlik krizi & güven kaybı	9
		Liderlik değişimi (Akşener → Dervişoğlu vb.)	4
	3.3. Yönetim ve Kurumsallık	Kurumsallaşamama & pragmatizm	13
		Parti içi demokrasi krizi / muhalefetin tasfiyesi	12
		Yönetim zafiyeti & şeffaflık sorunları	7
		Kadro yapılanması/Liyakat	6
		Aday tercihleri & elitizm	4
4. Parti Tabanı ve Seçmen Davranışı	4.1. Seçim ve Strateji	Seçim stratejisi & performansı (geniş küme)	11
	4.2. Profil ve Hareketlilik	Seçmen kırılmaları & yeniden yapılanma	14
		Çift taraflı etkileşim (MHP ↔ İYİ Parti)	3
		Şehirli / laik / merkez sağ seçmen profili	2

	4.3. Tutum ve Motivasyon	Sadakat & süreklilik	15
		Bilinçli seçmen desteği	3
		Pragmatik seçmen davranışı	3
5. Sonuçlar ve Etkiler	5.1. Sistem ve Siyaset Düzeyi	Siyasal yapısal dönüşüm	8
		Beka vurgusu	5
		Siyasetin dil ve tarzının değişmesi	3
		Partilerin uyum süreci	1
	5.2. Partiler Düzeyi	MHP'nin güç kaybı	3
		İYİ Parti'nin yükselişi	2
		Karşılıklı zarar / çift yönlü etki	1

Tablo 8.7 de görüldüğü üzere bulgularda 5 ana tema ortaya çıkmıştır. Ana temalar, bunlara ait alt temalar ve kodlar frekanslarıyla birlikte ayrı ayrı sunulmuştur. Ana temalar ve bunlara bağlı alt temalarda ortaya çıkan bulguların net şekilde sunulabilmesi adına her ana tema ayrı şekilde değerlendirilecektir.

8.1. Sosyolojik Değişim ve Toplumsal Taban

Araştırmanın en güçlü bulgularından biri, milliyetçi partilerin toplumsal tabanlarının zaman içinde ciddi dönüşüm yaşadığıdır. Toplumsal yapının, kuşaklar arası farklılıkların, ekonomik koşulların ve güvenlik kaygılarının milliyetçilik üzerinde belirleyici etkiler oluşturduğu görülmektedir. Şekil 8.1'de temaya ait alt tema ve kodlar hiyerarşik kod-alt kod modeline göre verilmiştir.

Şekil 8.1. Sosyolojik değişim ve toplumsal taban temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

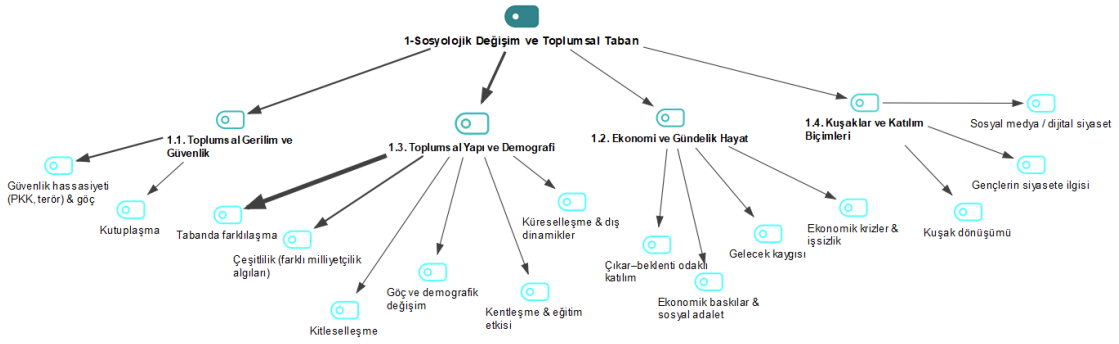

8.1.1. Toplumsal Gerilim ve Güvenlik

Katılımcılar, milliyetçiliğin şekillenmesinde terörle mücadele, PKK tehdidi ve göç olgularının kritik rol oynadığını özellikle vurgulamaktadır (*f*=17). Bu durum, milliyetçi tabanda güvenlik hassasiyetinin hâlâ güçlü belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim PKK, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından Türk milletini bölme amacı güden terör örgütü olarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda beka sorunu olarak tanımlanmıştır. Bu yaklaşım, MHP'nin tarihsel süreçte Türk-İslam ülküsü çizgisine yönelmesini ve günümüzde de Dem Parti grubunda terörist elebaşına söz verilmesine karşı çıkışını açıklamaktadır.

Kutuplaşma (*f*=5), milliyetçiliğin siyasi rekabet alanında keskin sınırlarla tanımlanmasına yol açan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Ancak verilere göre kutuplaştırıcı milliyetçilik yanlış, tehlikeli ve bölücü bir eğilim olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, 1997 sonrası dönemde Alparslan Türkeş'in de reddettiği ayrıştırıcı anlayışın henüz daha geçerliliğini koruduğu eleştirilmiştir. Özellikle toplumu etnik kimlikler üzerinden tanımlamanın ayrışmayı artırdığı ve milliyetçiliğin kapsayıcı yönüne aykırı olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin toplumsal yapısında 1990'lardan itibaren önemli dönüşümler yaşandığı ifade edilmektedir. PKK'nın artan saldırıları, siyasal İslam'ın yükselişi ve göç konusu dönüşümün temel dinamikleri arasında görülmektedir. Ayrıca, yirmi üç yıldır iktidarda olan siyasi yapının kendi ideolojisini ve yaşam tarzını topluma dayattığını, bunun da toplumsal tabanı dönüştürdüğünü ileri sürmektedir. Siyaset sahnesinde konvansiyonel siyasetçilerin değişime direnci, yeni aktörlerin ortaya çıkmasını zorlaştıran etken olarak dile getirilmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle sınırların aşılması, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına sahip çıkma gerekliliğini gündeme getirmiştir. Özellikle SSCB'nin yıkılması sonrası Türklerin varlığının görünür hale gelmesi ve Bulgaristan'dan göç eden Türklerin yaşadığı asimilasyon deneyimleri, bu bağlamda sıklıkla vurgulanmıştır. Devletin güçlü olması, yalnızca ülke içindeki değil yurt dışındaki Türklerin haklarını koruma açısından da kritik görülmektedir.

Son dönemde ise göç karşıtı söylemlerin yükselişi dikkat çekmektedir. Katılımcılar, Zafer Partisi'nin bu politikaları üzerinden siyaset ürettiğini, ancak bu yaklaşımın partiyi "faşist" çizgiye yerleştirmediğini, aksine göç olgusu üzerinden taban

kazandığını ifade etmiştir. Göçle birlikte yaşanan toplumsal gerilimler, darbe girişimleri, sol terör gruplarının etkisi ve sosyal medyada gençlerin şiddet içerikli eğilimleri, toplumsal tabanın dönüşümünü hızlandıran faktörler arasında gösterilmektedir.

8.1.2. Ekonomi ve Gündelik Hayat

Milliyetçiliğin şekillenmesinde yalnızca güvenlik ve kimlik unsurları değil, ekonomik koşullar ve çıkar odaklı dinamikler de belirleyici rol oynamaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, çıkar–beklenti odaklı katılım (*f*=9) ve ekonomik baskılar ile sosyal adalet talepleri (*f*=4), milliyetçi partilerin toplumsal tabanını şekillendirmektedir. İşsizlik ve ekonomik kriz (*f*=2) ile artan gelecek kaygısı (*f*=2), seçmenlerin milliyetçi partilere yöneliminde önemli etkenler arasındadır. Bu durum, ekonomik kırılganlıkların milliyetçilik söylemini güçlendiren unsur haline geldiğini göstermektedir.

Katılımcılar, gençlerin vize kuyruklarında beklemesi, işsizlik, uyuşturucu yaygınlığı ve adalet eksikliği gibi sorunların, milliyetçilik söylemini zayıflatan faktörler olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki iktisadi anlayışın milliyetçilik algısında doğrudan rol oynadığı belirtilmektedir. Buna karşılık, Türk gencinin ve emeklisinin sorunlarıyla ilgilenen politika anlayışının milliyetçi tabanda karşılık bulduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan, siyasi partilerin iç dinamikleri de ekonomik çıkarlarla ilişkilendirilmiştir. Bir partinin kuruluşundan itibaren sermayedarlar tarafından desteklenmesi ve bu sayede maddi sıkıntı yaşamaması, ekonomik gücün siyasal yapılanmadaki önemine işaret etmektedir. İyi Parti'den ayrılıkların nedenleri arasında ise yanlış isim tercihleri, kişisel beklentilerin karşılanmaması, süreçlerin şeffaf yönetilmemesi ve çıkar iddiaları öne çıkmaktadır. Ayrıca partinin kısa sürede sağladığı imkânlar, kişisel menfaatlerin ön plana çıkmasına yol açarak ayrılıkları hızlandırmıştır.

8.1.3. Toplumsal Yapı ve Demografi

Katılımcıların ifadeleri, milliyetçi tabanın zaman içinde çeşitlendiğini ve farklılaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle tabanda farklılaşma (*f*=29) ve milliyetçilik algılarının çeşitlenmesi (*f*=18) bulguları, bu dönüşümün temel göstergeleridir. Bunun yanı sıra kentleşme ve eğitim etkisi (*f*=7) ile göç ve demografik değişim (*f*=6) süreçleri, milliyetçiliğin toplumsal tabanda yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Ayrıca küreselleşme ve dış dinamikler (*f*=2), Türk milliyetçiliğinin yalnızca iç

dinamiklerle değil, uluslararası gelişmelerle de etkileşim halinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye sosyolojisindeki dönüşüm, taşradan şehirlere göç eden ve eğitim seviyeleri artan kesimlerin milliyetçilik algısını değiştirmiştir. Başlangıçta elit hareket olarak görülen Türk milliyetçiliği, kentlilerin kendilerini tanımlarken kullandığı ifade haline gelmiştir. Üniversite eğitimi almış gençler ve orta sınıf aileler bu sürecin öncü gruplarını oluşturmuştur. 1990 sonrası dönemde İyi Parti'nin kentli, Akdenizli ve laik yapıyı benimsemesi, MHP'den farklılaşmanın göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, toplumsal tabanın kentleşmeyle birlikte tersten modernleşme ve sekülerleşme sürecine girdiğini ortaya koymaktadır.

Milliyetçiliğin toplumsal temsili, yalnızca etnik ya da dini aidiyetlerle sınırlı kalmamış; adalet, demokrasi, kamu hizmetleri, çevre ve hayvan hakları gibi geniş toplumsal gündemi içine alacak şekilde çeşitlenmiştir. Aydınların fikirlerini edebi eserler ve gazeteler yoluyla topluma aktarmasıyla başlayan süreç, zamanla devlet politikası haline gelmiş, milliyetçilik kitleselleşmiştir. Nitekim günümüzde milliyetçi partilere oy veren seçmen oranı %24 seviyelerine ulaşmıştır.

Katılımcılar, Türk milliyetçiliğinin kapsayıcı anlayışa dayandığını, etnik farklılıkları ayrıştırıcı unsur olarak görmediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Türk milletinin asimile edici karakter taşımadığı vurgulanmakta, çiftçiden sanayiciye, gençten emekliye toplumun tüm kesimlerini kapsayan milliyetçilik öne çıkmaktadır. Milliyetçilik farklı partilerde farklı biçimlerde temsil edilmekle birlikte, toplumsal tabanda ortak referans noktası olmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, milliyetçiler ve ulusalcılar arasında özellikle millet tanımı üzerinden farklılıklar mevcuttur. Ulusalcıların seküler, anti-emperyalist bir çizgiye yaslandığı, milliyetçilerin ise zaman zaman dini vurguları da içeren millet tanımı yaptığı belirtilmiştir. Ancak bu farklılıklara rağmen belirli toplumsal meselelerde iki kesimin yan yana gelebildiği de ifade edilmektedir.

Toplumsal tabandaki bu değişim, yeni jenerasyonun sekülerleşme eğilimi, göç ve küreselleşme ile birleştiğinde milliyetçiliğin daha da çeşitlenmesine yol açmaktadır. Katılımcıların aktardığı örneklerde, küpeli ya da dövmeli gençlerin ülkü ocaklarına gidebilmesi, milliyetçilik algısındaki esneklik ve değişimi yansıtmaktadır. MHP'nin Cumhur İttifakı ile 1980 öncesi sosyolojik yapısına döndüğü, özellikle "Selçuklu Hilali"

olarak adlandırılan bölgelerde güçlendiği, batı illerinde ise zayıfladığı gözlemlenmektedir. Buna karşılık, İyi Parti'nin daha kentli ve seküler kesimlerde karşılık bulduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, toplumsal yapı ve demografideki dönüşüm, milliyetçiliğin yalnızca ideolojik bir çerçeveden değil, çeşitlenen toplumsal talepler, farklı yaşam biçimleri ve küresel dinamikler üzerinden yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu farklılaşma, milliyetçi tabanın genişlemesini ve heterojenleşmesini beraberinde getirmiştir.

Bu alt tema, bağlı olduğu ana temada en öne çıkan kodu barındırdığı için temada yer alan kodların trendi incelenmiştir. Şekil 8.2'da temaya ait kod trendi verilmiştir.

Şekil 8.2. Sosyolojik değişim ve toplumsal taban temasına ait kod trendi

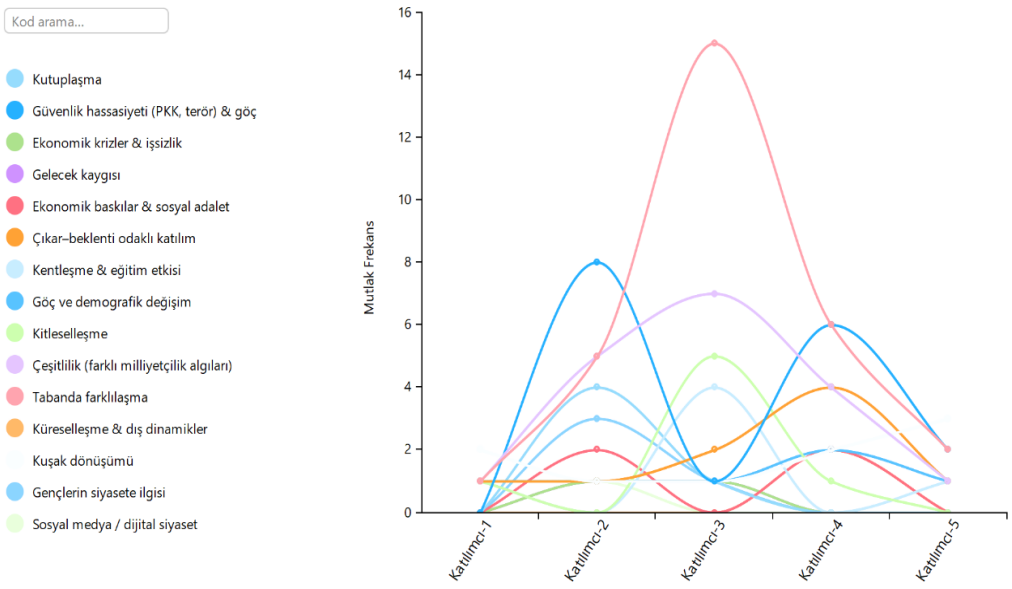

Şekil 8.2'da verilen bilgiler incelendiğinde en sık kullanılan kodun "Tabanda farklılaşma" kodu olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 8.10'da bu kodu temsil eden veriler içinde yoğun olarak kullanılan kelimeleri gösteren kelime bulutu verilmiştir.

Şekil 8.3. Tabanda farklılaşma koduna ait kelime bulutu

8.1.4. Kuşaklar ve Katılım Biçimleri

Yeni kuşakların siyasetle kurduğu ilişki, milliyetçi partilerin geleceği açısından kritik dönüşüm alanı olarak görülmektedir. Katılımcı ifadelerine göre kuşak dönüşümü (f=9) ve gençlerin siyasete ilgisi (*f*=4), milliyetçi tabanın dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. Ayrıca dijitalleşme ve sosyal medya (*f*=1), genç seçmenlerin siyasal kimlik edinme biçimlerini farklılaştıran yeni bir kanal olarak öne çıkmaktadır.

Türk siyasetinde konvansiyonel siyasetçilerin sahayı terk etmemesi, yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkışını zorlaştırmakta ve genç kuşakların siyasal sisteme entegrasyonunu geciktirmektedir. Oysa günümüz gençliği dış dünyaya daha açık olup, ülke koşullarını küresel ölçekte mukayese etme imkânına sahiptir. Bu nedenle gençleri siyasete entegre eden, onları ikna eden ve katılım süreçlerine dahil eden siyasi yapılar daha avantajlı konumda görülmektedir.

Toplumsal değişimle birlikte genç kuşakların sekülerleşmeye yöneldiği, özellikle AK Parti'nin "dindar nesil" söyleminin gençlerde dine yönelik soğumaya yol açtığı ifade edilmektedir. Bu durum, gençlerin din olgusuna mesafe almasına neden olurken, siyasal tercihlerin yeniden şekillenmesinde de rol oynamaktadır. Ayrıca mevcut gençlik "apolitik" olmaktan ziyade, siyasetin kendi sorunlarına çözüm bulamamasından kaynaklı bir "anti-politik" duruş sergilemektedir.

Katılımcılar, milliyetçiliğin geçmişte kadın seçmen ve genç kızlarda karşılık bulmadığını, ancak günümüzde bu durumun değiştiğini vurgulamaktadır. Küpe takan,

dövme yaptıran gençlerin dahi Ülkü Ocakları'nda yer alabilmesi, milliyetçiliğin toplumsal kapsayıcılığındaki genişlemeyi göstermektedir. Bu bulgu, milliyetçi hareketin genç kuşakların yaşam tarzlarıyla daha esnek bir uyum geliştirdiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Milliyetçi Hareket Partisi tarihsel olarak milli duyguları yüksek gençlerin yetiştirilmesine önem vermiştir. Ancak günümüz gençliğinin karşı karşıya olduğu vize kuyrukları, işsizlik, uyuşturucu yaygınlığı ve adalet eksikliği gibi sorunlar, milliyetçilik söyleminin tek başına etkili olmasını zorlaştırmaktadır. Buna rağmen, milliyetçi partiler Türk gençlerinin ve emeklilerinin sorunlarıyla ilgilenen politika anlayışını öne çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, gençliğin siyasete katılımı ve kuşaklar arası farklılaşma, milliyetçi partiler için hem meydan okuma hem de fırsat alanı sunmaktadır. Gençlerin sekülerleşen değer dünyaları, dijitalleşme ile şekillenen siyasal pratikleri ve anti-politik eğilimleri, milliyetçiliğin gelecekteki yönelimlerini doğrudan belirleyecek temel faktörler arasında görülmektedir.

8.2. İdeolojik Yönelim ve Kavramsal Ayrımlar

Araştırmanın ikinci ana teması, milliyetçi partilerin ideolojik yönelimlerindeki farklılıklar ve bu yönelimlerin zaman içerisinde geçirdiği dönüşümlere odaklanmaktadır. Veriler, milliyetçiliğin söylemde, kavramsal tanımlarda ve ideolojik pozisyonlarda çeşitlendiğini ve bu çeşitliliğin parti ayrışmalarını beslediğini göstermektedir. Şekil 8.4'de bu temaya ait alt tema ve kodlar hiyerarşik kod-alt kod modeline göre verilmiştir.

Şekil 8.4. İdeolojik yönelim ve kavramsal ayrımlar temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

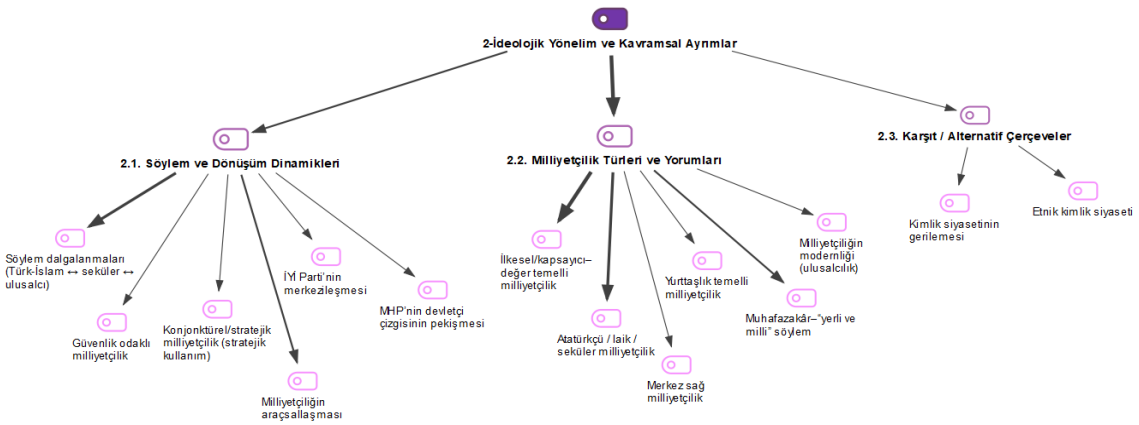

8.2.1. Söylem ve Dönüşüm Dinamikleri

Katılımcıların ifadeleri, milliyetçi partilerde söylem dalgalanmalarının (*f*=34) belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dalgalanmalar, farklı dönemlerde Türk-İslam sentezinden seküler-ulusalcı vurgulara ve güvenlik odaklı söylemlere doğru çeşitlenmiştir. Ayrıca milliyetçiliğin araçsallaştırılması (*f*=25), dikkat çeken diğer bulgu olarak öne çıkmaktadır. Milliyetçilik yalnızca ideolojik duruş değil, aynı zamanda stratejik siyaset aracı olarak da değerlendirilmektedir. Bu noktada konjonktürel milliyetçilik (*f*=10) ve güvenlik odaklı milliyetçilik (*f*=8), milliyetçi söylemin dönemsel olarak farklı amaçlara hizmet ettiğini göstermektedir. Partilerin ittifak süreçlerinde veya kriz dönemlerinde milliyetçi retoriği yoğun biçimde kullanmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Milliyetçilik, modern olgu olarak Türk tarihinde kısa sürede ortaya çıkmış ve dönüştürücü niteliğe sahip olmuştur. Soğuk Savaş döneminde katı ve doktriner karakter taşıyan milliyetçilik, son süreçte daha esnek, pragmatik ve farklı ideolojik unsurlarla eklemlenebilir çerçeveye evrilmiştir. Bununla birlikte, milliyetçiliğin kimi dönemlerde kutuplaştırıcı biçimde kullanılması, katılımcılar tarafından yanlış, tehlikeli ve bölücü anlayış olarak nitelendirilmiştir.

Partiler düzeyinde bakıldığında, MHP, Alparslan Türkeş sonrası dönemde söyleminde değişimler yaşamış; 2000'li yıllarda PKK terörü ve çözüm süreci nedeniyle ulusalcı çizgiye yaklaşırken, 15 Temmuz sonrasında yeniden 1970'li yılların Türk-İslam ülküsü anlayışına dönmüştür. MHP, Türk milliyetçiliğini hem Atatürk milliyetçiliği hem de Türkçülük çizgisiyle sentezleyen bir "laboratuvar" olarak görülmektedir. Bununla birlikte, milliyetçilikle ilgili her şeyin yalnızca parti içinde yapılacağı yönündeki yaklaşımı, Türk milliyetçiliğini daraltan unsur olarak değerlendirilmektedir.

İyi Parti ise kuruluşundan itibaren siyasetin merkezine konumlanma arayışında olmuş, Meral Akşener'in ülkücü kimliğini vurgulamasına rağmen programında milliyetçiliğe dair net ideolojik çerçeve sunmamıştır. Parti, seküler milliyetçi ve Atatürk milliyetçisi kimliğiyle öne çıkarken, bu kimlik zaman zaman muğlak geçişlerle ifade edilmektedir. İyi Parti'nin kalkınmacı ve demokrat vurguları, onu MHP'den ayıran yönler arasında değerlendirilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Deniz Baykal sonrası dönemde sol-liberal çizgiye kaymış, böylece Kemalist milliyetçiliğin partideki ağırlığı zayıflamıştır.

Katılımcıların bir kısmı, CHP'nin ulusalcı geleneği yeterince temsil edemediğini, partide milliyetçilik sembolünün giderek geri plana itildiğini belirtmektedir.

AK Parti ise milliyetçiliği çoğunlukla araçsal retorik olarak kullanmıştır. Özellikle 2016 sonrasında Cumhur İttifakı çerçevesinde milliyetçi söylemleri artırmış, bu durum partiyi muhafazakâr-milliyetçi eksene yaklaştırmıştır.

Öte yandan, Zafer Partisi göç karşıtı bir siyaset üzerinden milliyetçiliği güncel zemine taşımış, bu yönüyle toplumsal karşılık bulmuştur. Parti faşist olarak değil, göç olgusunu merkezine alan seküler bir milliyetçi yapı olarak değerlendirilmiştir. Büyük Birlik Partisi ise kurulduğu günden bu yana İslami vurguları öne çıkaran milliyetçi çizgisini korumaktadır.

Sonuç olarak, milliyetçiliğin anlamı ve söylemi Türkiye'de dönemsel olarak farklılaşmakta; partiler, toplumsal dinamikler, güvenlik sorunları, küreselleşme ve konjonktürel gelişmeler doğrultusunda milliyetçiliğe farklı işlevler yüklemektedir. Bu bulgular, milliyetçiliğin hem ideolojik hem de pragmatik bir siyasal alan olarak Türkiye siyasetinde merkezi konumunu koruduğunu göstermektedir.

8.2.2. Milliyetçilik Türleri ve Yorumları

Araştırma bulguları, milliyetçiliğin Türkiye siyasetinde farklı biçimlerde tanımlandığını ve yorumlandığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde en sık dile getirilen kodlar arasında ilkesel/kapsayıcı–değer temelli milliyetçilik (*f*=41) ile Atatürkçü/laik/seküler milliyetçilik (*f*=39) öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra muhafazakâr (yerli ve milli) söylem (*f*=20), milliyetçiliğin dini referanslarla bütünleştiğini; yurttaşlık temelli milliyetçilik (*f*=10) ve merkez sağ milliyetçilik (*f*=3) ise milliyetçiliğin yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda toplumsal temsil aracı olarak da yeniden yorumlandığını ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, milliyetçiliği ırka dayalı kimlikten ziyade, kültür temelli ve kapsayıcı anlayış olarak tanımlama eğilimindedir. Bu yaklaşımda milliyetçilik, Türk milletinin menfaatlerini, gelişmesini ve özellikle gençlerin bilim üretmesini hedefleyen "program" ve "akıl meselesi" olarak görülmektedir. Bu bağlamda "Türk Milleti" kavramıyla sorunu olan partilerin milliyetçi kabul edilemeyeceği vurgulanmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi, tarihsel süreçte milliyetçiliği farklı dönemsel söylemlerle bütünleştirmiştir. 1960'ların sonlarından itibaren Türk-İslam ülküsü

çizgisinde gelişen parti, 1990'larda PKK eylemlerinin artışı ve siyasal İslam'ın yükselişi ile bu çizgiyi pekiştirmiş; 2000'lerde ise ulusalcı retoriğe yaklaşmıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında ise MHP'nin söylemlerinde yeniden Türk-İslam ülküsünün belirginleştiği gözlemlenmiştir. Katılımcılar, MHP'nin Atatürk milliyetçiliğinden ve resmî ideolojiden tamamen kopmadığını, aksine bunları kendi ideolojik laboratuvarında sentezlediğini belirtmektedir.

İyi Parti ise kuruluş sürecinde merkez sağda konumlanmayı hedeflemiş, ancak kurucularının MHP kökenli olması nedeniyle milliyetçi kimliğini muhafaza etmiştir. Parti, demokrasi, özgürlük ve kalkınma söylemleriyle seküler milliyetçilik anlayışı geliştirmeye çalışmış, bu yönüyle MHP'den farklılaşmıştır. İyi Parti'nin Atatürk ve Türkeş milliyetçiliğini bir arada anması, partinin seküler ve kapsayıcı bir milliyetçilik çizgisine yöneldiğini göstermektedir. Ancak katılımcılar, İyi Parti'nin milliyetçilik tanımının program ve beyannamelerde muğlak biçimde yer aldığını da vurgulamaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi, kuruluşundan itibaren Atatürkçü milliyetçiliğin taşıyıcısı olmasına rağmen, Deniz Baykal sonrası dönemde sol-liberal bir çizgiye yönelmiş ve Kemalist milliyetçilik partide geri planda kalmıştır. Buna karşın, özellikle 15 Temmuz sonrası dönemde Atatürk figürünün yeniden güçlenmesi, CHP'nin Atatürkçü milliyetçilik vurgusunu belirli ölçüde canlandırmıştır.

Büyük Birlik Partisi'nin milliyetçiliğinde İslami vurguya ağırlık veren çizgiyi sürdürürken; Adalet ve Kalkınma Partisi muhafazakâr-milliyetçi temaları çoğunlukla araçsal bir retorik olarak kullanmaktadır. Zafer Partisi ise seküler bir milliyetçilik anlayışıyla öne çıkmakta, özellikle göç karşıtı söylemleri üzerinden tabanını genişletmektedir.

Milliyetçiliğin farklı türleri arasında özellikle seküler ve muhafazakâr milliyetçilik ayrımı, katılımcıların sıklıkla dile getirdiği fay hattı olarak belirmiştir. Hüseyin Nihal Atsız'ın bile millet tanımında dini vurgular bulunması ve "millet" kavramının İslami terminolojiden beslenmesi, milliyetçiliğin tarihsel olarak dinle ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın, yeni kuşaklarla birlikte seküler milliyetçilik eğiliminin güçlendiği, hatta bu eğilimin gelecekte daha da belirginleşeceği öngörülmektedir.

Sonuç olarak, bulgular milliyetçiliğin kapsayıcı–ilkesel, seküler–Atatürkçü, muhafazakâr–dini referanslı ve yurttaşlık temelli farklı yorumlarla şekillendiğini ortaya

koymaktadır. Bu çeşitlilik, parti tabanlarını ayrıştırmakla birlikte, milliyetçiliğin tüm siyasi partiler için vazgeçilmez bir siyasal meşruiyet kaynağı olmayı sürdürdüğünü göstermektedir.

Bu alt tema, bağlı olduğu ana temada en öne çıkan kodu barındırdığı için temada yer alan kodların trendi incelenmiştir. Şekil 8.5'de temaya ait kod trendi verilmiştir.

Şekil 8.5. İdeolojik yönelim ve kavramsal ayrımlar temasına ait kod trendi

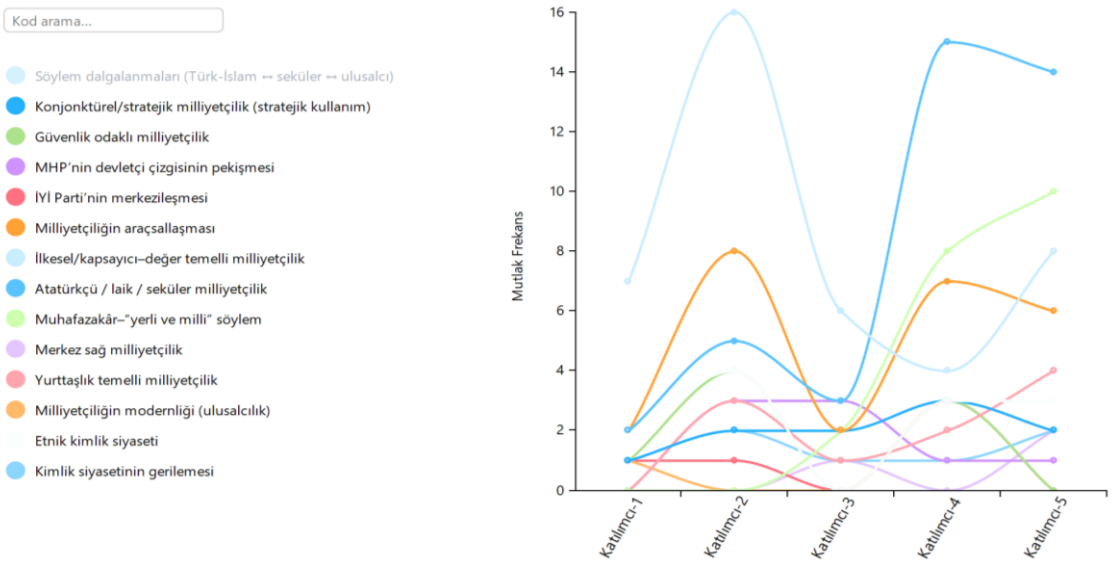

Yukarıdaki tabloda verilen bilgiler incelendiğinde en sık kullanılan kodun "İlkesel/kapsayıcı–değer temelli milliyetçilik" kodu olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 8.6'da bu kodu temsil eden veriler içinde yoğun olarak kullanılan kelimeleri gösteren kelime bulutu verilmiştir.

Şekil 8.6. İlkesel/kapsayıcı–değer temelli milliyetçilik koduna ait kelime bulutu

8.2.3. Karşıt / Alternatif Çerçeveler

Milliyetçilik yalnızca kendi içinde farklı yorumlarla şekillenmemekte, aynı zamanda karşısında konumlanan ya da ona alternatif çerçeveler sunan söylemlerle de etkileşim halindedir. Bu bağlamda özellikle etnik kimlik siyaseti (*f*=12), milliyetçiliğin karşısına çıkan önemli unsur olarak görülmektedir. Bununla birlikte, kimlik siyasetinin gerilemesi (*f*=7), milliyetçi söylemin siyasal alanı daha geniş biçimde domine etmeye başladığını ortaya koymaktadır.

Milliyetçilik, özellikle "Türk Milleti" tanımı üzerinden ele alınmakta ve bu tanımla sorun yaşayan partilerin milliyetçi olarak kabul edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Katılımcılar, Osmanlı tarihinin emperyalist, ırkçı veya asimilasyoncu olmadığına, 1915 Soykırımı gibi iddiaların "iftira" olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Alparslan Türkeş'in Misak-ı Milli sınırları dışındaki Türklerle ilgili söylemlerinin, bazı çevrelerce ırkçı ve faşist olarak nitelendirilmesinin yanıltıcı olduğu, milliyetçiliğin cemaatler ve mikro milliyetçilikler üzerinden yıpratılmak istendiği belirtilmektedir.

Ulusalcılık, katılımcıların değerlendirmelerinde milliyetçiliğe kıyasla daha dar bir coğrafi vizyona sahip akım olarak tanımlanmaktadır. Bazı katılımcılar ulusalcılığı "saçma" bulurken, ulusalcı kesimlerin milliyetçiliği ırkçılıkla eşdeğer görmeleri eleştirilmektedir. Bunun yanında, ulusalcıların kendilerini "rasyonel milliyetçilik" çerçevesinde konumlandırarak milliyetçiliği ikiye ayırdıkları, kendi yorumlarını anti-emperyalist ve ulus-devletçi bir anlayışla tanımladıkları bulgulanmıştır. Ancak bu yaklaşım, milliyetçiliği dini kimlik ve ırk ile ilişkilendirdiği gerekçesiyle kavramı dışarıda bırakmaktadır.

Türkiye'de özellikle sol kesim için milliyetçilik, tarihsel olarak olumsuz çağrışım taşımış ve milliyetçi olmak bir "zül" olarak görülmüştür. Bu nedenle sol çevreler kendilerini doğrudan milliyetçi olarak değil, ulusalcı olarak tanımlamayı tercih etmiştir. Katılımcılara göre bu tercih, hem sol siyasetin kendi ideolojik sınırlarını koruma isteğinden hem de ümmet anlayışının seküler toplulukları bir araya getirmekte yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihsel olarak Atatürkçü milliyetçilik mirasına sahip olmasına rağmen, özellikle Deniz Baykal sonrası dönemde bu çizgiden uzaklaştığı ifade edilmiştir. Katılımcılar, CHP'nin resmi söylemlerinde milliyetçiliğe atıfta bulunmasına

rağmen, Kemalist milliyetçiliği savunanların partiden dışlandığını ve parti içinde milliyetçilik ilkesinin giderek geri plana itildiğini vurgulamaktadır.

Uluslararası düzeyde ise, Avrupa'da yükselen göç ve etnik milliyetçilik olgusu, Türkiye'deki milliyetçilik tartışmalarını etkileyen önemli faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Zafer Partisi'nin sığınmacı karşıtı politikaları ile öne çıkması, milliyetçiliğin alternatif çerçeveler üzerinden yeniden tanımlandığını göstermektedir. Benzer şekilde, Milliyetçi Hareket Partisi'nin İyi Parti'yi Dem Parti ile iş birliği üzerinden eleştirmesi de, milliyetçiliğin rakip siyasi aktörler arasında bir meşruiyet aracı ve aynı zamanda çatışma alanı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, milliyetçilik farklı biçimlerde tanımlanırken, karşısına çıkan alternatif söylemler, özellikle etnik kimlik siyaseti, ulusalcılık ve sol-liberal milliyetçilik, onu yeniden konumlandırmakta, ancak milliyetçi retoriğin Türkiye siyasetinde merkezî konumunu zayıflatmak yerine daha da pekiştirdiği görülmektedir.

8.3. Parti İçi Süreçler ve Liderlik

Üçüncü ana tema, milliyetçi partilerdeki içsel dinamikleri, liderlik süreçlerini ve kurumsallaşma düzeylerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadeleri, parti içi ayrışmaların, liderlik figürlerinin ve kurumsal yapı sorunlarının milliyetçi partilerin dönüşümünde belirleyici olduğunu göstermektedir. Şekil 8.7.'da bu temaya ait alt tema ve kodlar hiyerarşik kod-alt kod modeline göre verilmiştir.

Şekil 8.7. Parti içi süreçler ve liderlik temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

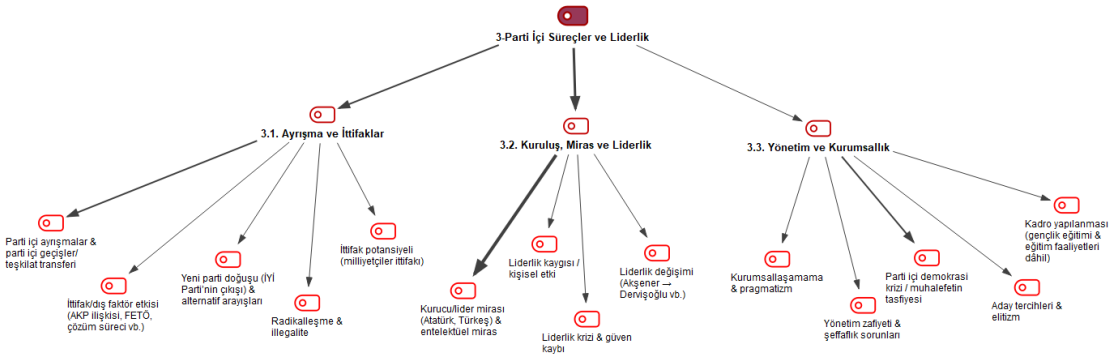

8.3.1. Ayrışma ve İttifaklar

Milliyetçi partilerin en dikkat çekici özelliklerinden biri, parti içi ayrışmalar ve teşkilat transferleri (*f*=18) olmuştur. Özellikle Milliyetçi Hareket Partisi'nden İyi Parti'ye yönelimler, partiler arasındaki geçişkenliği açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcılar, yeni parti doğuşu (*f*=11) sürecinde İYİ Parti'nin çıkışını, doğrudan MHP'nin Adalet ve Kalkınma Partisi ile ittifak kurmasına yönelik bir tepki olarak değerlendirmektedir.

Bu süreçte ittifaklar ve dış faktörler (*f*=14) FETÖ, çözüm süreci ve 15 Temmuz darbe girişimi gibi kritik olaylar milliyetçi partilerin yönelimlerinde belirleyici rol oynamıştır. İttifaklar, bir yandan milliyetçi tabanda kırılmalara yol açarken, diğer yandan yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca ittifak potansiyeli (*f*=2) ile radikalleşme ve illegalite (*f*=5), milliyetçi partilerin gelecekteki yönelimlerini şekillendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılar, bir partiye katılmanın veya ayrılmanın siyasetin doğasında yer aldığını, ancak her ayrılığın gelecekte benzer hataların önlenmesi açısından incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. MHP'deki ayrılıklar çoğunlukla parti çizgisinden sapma veya ideolojik farklılıklara bağlanırken, İyi Parti'deki ayrılıkların kısa vadeli kişisel menfaatler, yanlış aday tercihleri, şeffaf olmayan süreçler veya cumhurbaşkanı adayı belirsizliği gibi nedenlerle ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Hatta bazı istifaların çıkardan kaynaklandığı dile getirilmiştir.

MHP'den ayrılan birçok kişinin hâlâ "bizim parti" söylemini kullanması, iki parti arasındaki ayrışmanın yalnızca kurumsal düzeyde değil, tabanda da karmaşık yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İyi Parti'den ayrılanlar arasında Ümit Özdağ ve Yavuz Ağıralioğlu gibi isimler sosyolojik gerekçelerle öne çıkarken, taşra teşkilatlarında İyi Partililerin önemli kısmının geçmişte MHP kökenli olması, iki parti arasındaki geçişkenliği daha görünür hale getirmektedir.

İyi Parti'nin kuruluşu, milliyetçi ve cumhuriyetçi değerleri benimsemiş, demokrasiye inanan kesimlerin iktidar alternatifi oluşturma arayışından doğmuştur. Bu bağlamda, MHP'nin 15 Temmuz sonrası AK Parti ile ittifak kurması ve yönetim değişimine dair iç tartışmalar, İyi Parti'nin ortaya çıkışının temel gerekçeleri arasında gösterilmektedir. Parti, liderlik mücadelesinde başarı kazanamayan MHP kökenli aktörlerce kurulmuş, kuruluşundan itibaren milliyetçi kimlik taşısa da merkez sağ iddiasıyla şekillenmiştir.

MHP'nin 1980 öncesi sosyolojik yapısına Cumhur İttifakı ile yeniden yöneldiği, partinin AKP ile ilişkilerinin ise tabanda eleştirilere neden olduğu bulgulanmıştır. Katılımcılar, özellikle 15 Temmuz sonrası dönemde MHP'nin Türklük ve İslam'ı harmanlayan klasik "Türk-İslam Ülküsü" anlayışına geri döndüğünü vurgulamaktadır. Bu süreçte radikal toplumsal kesimlerin de Cumhur İttifakı sayesinde MHP'ye yaklaştığı ifade edilmiştir.

Buna karşılık, MHP'nin İYİ Parti'yi Altılı Masa'da yer alması ve DEM Parti'nin desteği ile ilişkilendirmesi, milliyetçi söylemin siyasi aktörler arasındaki çatışma unsurlarından biri haline gelmiştir. Ayrıca, katılımcılar MHP'nin milliyetçilik söylemlerini kimi zaman hamaset, güç gösterisi ve illegalitenin kılıfı olarak nitelendirmekte; bu söylemlerin tabanda güven üretmekten ziyade retorik bir araç haline geldiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, milliyetçi partilerdeki ayrışmalar ve ittifaklar, yalnızca ideolojik nedenlerden değil, kişisel beklentiler, liderlik mücadeleleri ve konjonktürel gelişmelerden de beslenmektedir. Bu durum, milliyetçiliğin Türkiye siyasetindeki merkezî rolünü güçlendirirken, farklı milliyetçi damarların yeni aktörler üretmesine zemin hazırlamaktadır.

8.3.2. Kuruluş, Miras ve Liderlik

Milliyetçi partilerde parti içi süreçlerin en belirleyici unsurlarından biri, liderlik olgusudur. Bulgular, kurucu/lider mirası ve entelektüel miras (*f*=23) kodunun öne çıktığını göstermektedir. Katılımcılar, Türk milliyetçiliği düşüncesinde Atatürk ve Alparslan Türkeş gibi figürlerin yalnızca tarihsel birer sembol değil, aynı zamanda ideolojik sürekliliğin vazgeçilmez referansları olduğunu vurgulamaktadır. Ziya Gökalp, Erol Güngör ve Sadri Maksudi Arsal gibi isimler de entelektüel miras açısından öne çıkmakta; Türk milliyetçiliğinin düşünsel altyapısının bilimsel, kültürel ve felsefi bir temel üzerine inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

Alparslan Türkeş'in liderliği, Türk milliyetçiliğini yalnızca fikirden çıkarıp aksiyona dönüştüren dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar, Türkeş'in Misak-ı Milli sınırlarının ötesinde de Türklerin yaşadığına yönelik söylemlerinin günümüzde hâlâ geçerliliğini koruduğunu ifade etmektedir. MHP'nin kuruluşu, Türkeş'in 1965'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılmasıyla başlamış; bu süreç, partiyi Türk milliyetçiliğinin ve ülkücülüğün sembolü haline getirmiştir. Soğuk Savaş

döneminde şekillenen Türkeş'in retoriği, günümüzde MHP söylemleriyle büyük ölçüde paralellik göstermektedir.

Bununla birlikte, liderlik kaygısı ve kişisel etkinin belirleyiciliği (*f*=11), liderlik krizi ve güven kaybı (*f*=9) ve liderlik değişimi (*f*=4) kodları, milliyetçi partilerde lider merkezli siyaset tarzının güçlü fakat aynı zamanda kırılgan bir yapı yarattığını ortaya koymaktadır. Özellikle İyi Parti'de Meral Akşener'in liderliği, partinin kuruluşunda belirleyici olmuş; sonrasında Müsavat Dervişoğlu'nun genel başkanlığı, partinin gelecekteki kimliğinin şekillenmesinde yeni bir sınav olarak görülmüştür.

MHP özelinde ise köklü siyasi geçmişine rağmen partinin kimliğinin giderek Devlet Bahçeli etrafında toplanan üst yönetim anlayışına evrildiği dikkat çekmektedir. Bu durum, "Genel Başkan ve ekibi ne isterse o olur" anlayışını doğurmuş, alternatiflerin önünü kapatmıştır. Lider merkezli bu yapı, partiyi kurumsal kimlikten ziyade bireysel karizmaya bağımlı hale getirmiştir.

Türk toplumu genelinde lider odaklı siyasal kültürün varlığı, milliyetçi partilerde de yansımasını bulmaktadır. Katılımcılar, MHP'de "başarısız olan gider" ilkesinin işletilememesini partinin ve ülkenin krizler yaşamasının temel nedeni olarak görmektedir. Ayrıca Devlet Bahçeli'nin iktidar olma hedefinden ziyade mevcut konumunu sürdürmeye odaklanması, milliyetçi seçmende güven kaybına yol açmıştır.

İyi Parti'nin doğuşu da bu bağlamda ele alınmaktadır. Parti, MHP içinde liderliği elde edemeyen aktörlerin öncülüğünde kurulmuş; kuruluş süreci, yalnızca MHP'nin AK Parti ile ittifakına tepki değil, aynı zamanda liderlik rekabetinin yarattığı kırılmaların sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, milliyetçi partilerde kurucu figürlerin mirası kadar, mevcut liderlerin kişisel yönelimleri ve stratejileri de partilerin ideolojik duruşunu ve tabandaki meşruiyetini belirleyici rol oynamaktadır.

Bu alt tema, bağlı olduğu ana temada en öne çıkan kodu barındırdığı için temada yer alan kodların trendi incelenmiştir. Şekil 8.8'de temaya ait kod trendi verilmiştir.

Şekil 8.8. Parti içi süreçler ve liderlik temasına ait kod trendi

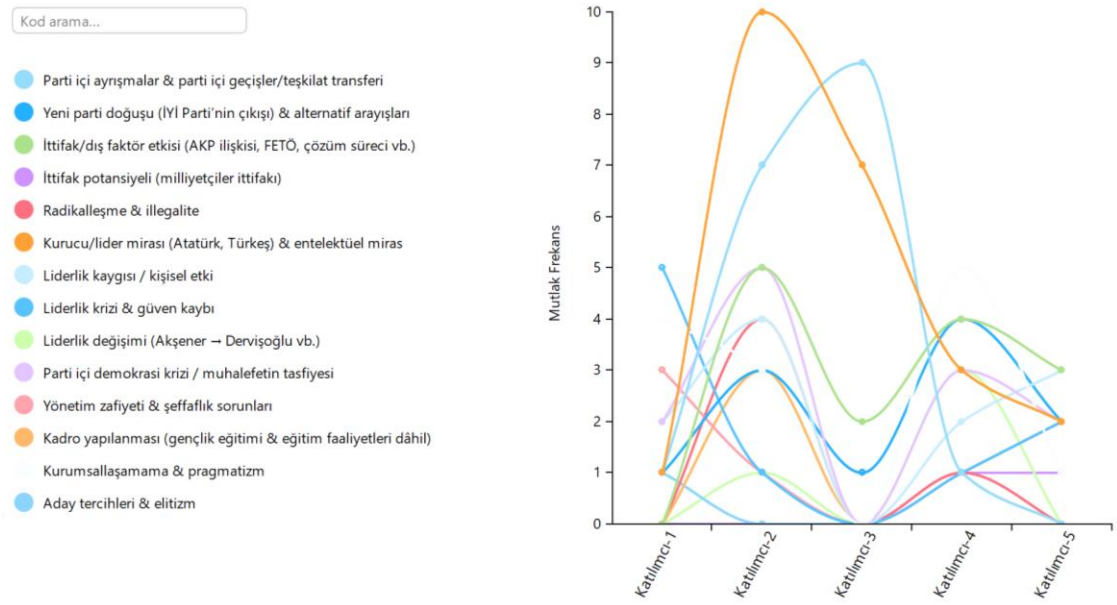

Yukarıda verilen bilgiler incelendiğinde en sık kullanılan kodun "Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras" kodu olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 8.9da bu kodu temsil eden veriler içinde yoğun olarak kullanılan kelimeleri gösteren kelime bulutu verilmiştir.

Şekil 8.9. Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras koduna ait

8.3.3. Yönetim ve Kurumsallık

Katılımcıların ifadeleri, milliyetçi partilerde kurumsallaşma sorunlarının belirgin olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgulara göre, parti içi demokrasi krizi ve muhalefetin tasfiyesi (*f*=12), yönetim zafiyeti & şeffaflık sorunları (*f*=7) ve liyakat eksikliği & kadro yapılanması (*f*=6) milliyetçi partilerin kurumsal kapasitesini sınırlayan başlıca engellerdir. Ayrıca kurumsallaşamama ve pragmatizm (*f*=13) ile aday tercihleri ve elitizm

(*f*=4), partilerin güçlü lider merkezli yapıları karşısında kurumsal meşruiyet ve sürdürülebilirlik açısından zayıf kaldığını göstermektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi, köklü siyasi geçmişine rağmen günümüzde Devlet Bahçeli etrafında toplanmış bir üst yönetim ile anılmaktadır. Partide "başarısız olan gider" ilkesinin işletilememesi, otoriter ve tek merkezli bir yönetim anlayışına işaret etmektedir. Genel Başkan ve ekibinin iradesi dışında farklı düşüncelerin dile getirilememesi, parti içi istişare ve tartışma kültürünün zayıflamasına yol açmıştır. Bu durum, Alparslan Türkeş dönemindeki daha istişareye dayalı yapının aksine, katı hiyerarşi ve otoriterlik temelinde şekillenen bir kurumsal yapı yaratmıştır. Parti içindeki farklı görüşleri ifade edenlerin dışlanması veya ayrılması, MHP'de parti içi demokrasinin işlerliğine yönelik eleştirileri artırmıştır.

İyi Parti'nin kuruluşu da büyük ölçüde kurumsallaşma eksikliklerine tepki olarak doğmuştur. Katılımcılar, MHP'deki yönetim değişim sürecinin illegal yollarla engellenmesi ve parti içi muhalefetin tasfiye edilmesinin, İyi Parti'nin ortaya çıkışındaki temel motivasyonlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, İyi Parti'nin kendisinin de kurumsal kimliğini tam anlamıyla oturtamadığı, ideolojik olarak kurumsallaşamadığı ve pragmatik parti görünümü verdiği ifade edilmektedir. Özellikle parti içindeki ayrılıklar, yanlış aday tercihleri, kişisel beklentilerin karşılanamaması ve süreçlerin şeffaf yönetilmemesi gibi nedenlere dayandırılmaktadır. Katılımcıların önemli kısmı, milletvekili adaylıklarının zengin ve varlıklı kişilere öncelikli olarak verildiğini, hatta bazı adayların "gayri ahlaki" nitelikler taşımasına rağmen tercih edildiğini belirtmiştir. Ayrılanların bir kısmı, partinin aday sıralamalarını adeta "satan" yapıya dönüştüğünü iddia etmiştir.

Öte yandan, MHP'deki ayrılmalar daha çok parti içi kurallara uyulmaması nedeniyle merkez tarafından yapılan görevden almalarla ilişkilendirilirken; İyi Parti'deki ayrılmalar genellikle kişisel menfaatler, çıkar odaklı siyaset ve aday belirleme süreçlerindeki adaletsizlikler ile açıklanmaktadır. Bu farklılık, milliyetçi partilerde ayrışmaların çoğu zaman ideolojik olmaktan ziyade yönetim zafiyetleri ve kurumsal sorunlardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, milliyetçi partilerin her iki örneğinde de kurumsallaşmanın sınırlı kaldığı, lider merkezli siyaset tarzının kurumsal demokrasinin önüne geçtiği görülmektedir. Bu durum, hem parti içi ayrılıkları tetikleyen bir unsur olmakta hem de

milliyetçi hareketlerin uzun vadede sürdürülebilir kurumsal kimlik oluşturmasını zorlaştırmaktadır.

8.4. Parti Tabanı ve Seçmen Davranışı

Dördüncü ana tema, milliyetçi partilerin taban yapısını, seçmen profillerini ve oy verme davranışlarını incelemektedir. Katılımcıların ifadeleri, Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti seçmenlerinin benzer kökenlerden gelmesine rağmen farklı motivasyonlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda bu temaya ait alt tema ve kodlar hiyerarşik kod-alt kod modeline göre verilmiştir.

Şekil 8.10. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

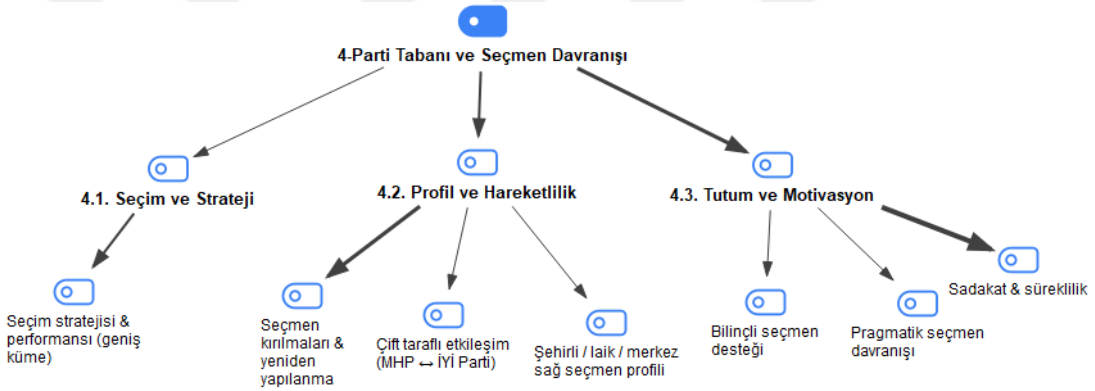

8.4.1. Seçim ve Strateji

Milliyetçi partilerde seçim stratejisi ve performansı (*f*=11) önemli bir tartışma alanı olarak öneçıkmaktadır. Katılımcıların değerlendirmelerine göre, İyi Parti özellikle büyükşehirlerde iktidar partisine karşı ittifaklarla dikkat çekici başarı elde etmiş; Milliyetçi Hareket Partisi ise varlığını büyük ölçüde Cumhur İttifakı'nın sağladığı siyasal zeminde sürdürmüştür. Bu durum, seçmen davranışının yalnızca ideolojik eğilimlerle değil, aynı zamanda stratejik faktörlerle de belirlendiğini göstermektedir.

İyi Parti'nin seçim stratejisinde genç seçmenleri siyasete entegre etme potansiyeli kritik unsur olarak görülmektedir. İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerde iktidar partisine karşı seçim başarısı elde eden İyi Parti, bu yönüyle stratejik hamle kabiliyeti sergilemiştir. Ancak, Yozgat gibi geleneksel milliyetçi tabana sahip illerde partinin oy oranlarının düşük kalması, İyi Parti'nin milliyetçi seçmenle ilişkisini sorgulatmaktadır.

Katılımcıların aktarımlarına göre, partinin milliyetçi kimliği, parti içinde milliyetçi olmayan aktörlerin siyaset yapma şansının düşük olduğu düşüncesiyle pekişmektedir.

İyi Parti, kuruluş sürecinde merkez sağı temsil etmeyi hedeflemiş olsa da zamanla milliyetçiliği benimseyen çizgiye kaymış ve bu süreçte soldan da oy alma çabası göstermiştir. Ancak, bu stratejik yönelimler her zaman arzu edilen başarıyı getirmemiştir. Partide yaşanan ayrılıklar hem seçim stratejilerinin hem de ittifak politikalarının yarattığı beklenti-gerçeklik uyumsuzluğu ile ilişkilendirilmiştir. Katılımcılar, İyi Parti'nin sonraki seçimlerde oy oranını koruyabilmesi ve daha geniş bir toplumsal kesime ulaşabilmesi için stratejik kimliğini netleştirmesi ve seçmen karşısında daha güçlü performans sergilemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Öte yandan MHP'nin seçim stratejisinde ittifak politikaları belirleyici olmuştur. Cumhur İttifakı çerçevesinde AK Parti ile kurulan yakın ilişki, partinin iktidarın yanında konumlanarak siyasi gücünü pekiştirmesine imkân tanımıştır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar MHP'nin bu ittifaklar nedeniyle bağımsız hareket alanının daraldığını ve partinin milliyetçi söylemini ikincil konuma düşürdüğünü ifade etmektedir.

Sonuç olarak, milliyetçi partilerin seçim stratejileri, ittifaklar, genç seçmenlerin rolü, coğrafi farklılıklar ve milliyetçi kimliğin yorumlanışı üzerinden şekillenmektedir. Stratejik tercihlerin kısa vadeli başarı getirdiği, ancak uzun vadeli kurumsal güçlenme için net siyasal yönelim ve tutarlılık gerektiği bulgulanmıştır.

8.4.2. Profil ve Hareketlilik

Katılımcıların ifadelerine göre, milliyetçi tabanın sosyolojik profili ve seçmen hareketliliği, Türk siyasetindeki dönüşümün en belirgin göstergelerinden biridir. Bulgular, milliyetçi seçmen profilinin özellikle şehirli/laik/merkez sağ seçmenler (*f*=2) ile taşra ve muhafazakâr gruplar arasında farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu noktada, İyi Parti'ye yönelen seçmenlerin çoğunlukla kentli, eğitimli ve seküler kesimlerden geldiği vurgulanırken; MHP'nin geleneksel olarak taşra ve muhafazakâr tabanla bağlarını sürdürdüğü belirtilmiştir.

Özellikle çift taraflı etkileşim (MHP ↔ İyi Parti) (*f*=3) kodu, iki parti arasında güçlü bir seçmen geçişkenliği olduğunu göstermektedir. Birçok İyi Partili seçmenin geçmişte MHP kökenli olduğu, aynı şekilde bazı MHP'lilerin de İyi Parti'ye yöneldiği ifade edilmiştir. Bu durum, iki partinin sosyal tabanının büyük ölçüde ülkücü kimlik üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Nitekim, 2018 öncesinde MHP il başkanlığı

veya Ülkü Ocakları başkanlığı yapmış kişilerin, 2018 sonrası İyi Parti il teşkilatlarında görev alması bu geçişkenliği doğrulamaktadır.

Türkiye seçmeninin önemli bir kısmının kendisini Atatürkçü veya Türk milliyetçisi olarak tanımladığı belirtilmiş, bu durum milliyetçiliğin siyasal temsilini üstlenen partilere duyulan ihtiyacın devam ettiğini göstermektedir. İyi Parti, kuruluş sürecinde merkez sağ iddiasıyla yola çıkmış olsa da milliyetçi kimliğini koruyan bir parti olarak konumlanmıştır. Katılımcılar, İyi Parti yöneticilerinin söylemlerinin bu ideolojik çizgiyi desteklediğini, ancak partinin zamanla eski toplumsal tabanına döndüğünü dile getirmiştir. Bu bağlamda, MHP'nin özellikle Selçuklu hilali olarak adlandırılan bölgelerde güçlendiği, batı illerinde ise görece zayıfladığı aktarılmıştır.

Seçmen profiline ilişkin diğer bulgu, milliyetçiliğin tarihsel olarak kadın seçmenlerde ve genç kızlarda sınırlı karşılık bulduğu, ancak son yıllarda bu durumun değişmeye başladığı yönündedir. Katılımcılar, örneğin küpe takan veya dövme yaptıran gençlerin Ülkü Ocakları'nda yer alabilmesinin, milliyetçi tabanda esneklik ve çeşitlenmenin göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, Meral Akşener'in Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan "masadan kalkma" krizi, milliyetçi seçmenlerin bir kısmında hayal kırıklığı yaratmıştır.

İyi Parti'nin kuruluşunun ardından MHP'den kitlesel kopmalar yaşanmadığı, ancak MHP'ye tepkili seçmenlerin farklı tercihlere yöneldiği ifade edilmiştir. Bu süreçte Zafer Partisi'nin özellikle sığınmacı karşıtı politikalar üzerinden bir çekim merkezi haline geldiği, ayrıca bazı seçmenlerin Büyük Birlik Partisi'ne yöneldiği gözlemlenmiştir. Katılımcılar, milliyetçiliğin yalnızca MHP ve İyi Parti'de değil, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve diğer partilerde de farklı biçimlerde yer aldığını, bu durumun milliyetçiliği Türkiye siyasetinde ayrıştırıcı bir faktör haline getirdiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, milliyetçi seçmen tabanı kent–taşra, seküler–muhafazakâr ve Atatürkçü–ülkücü çizgiler arasında farklılaşmakta, bu çeşitlilik partiler arasında seçmen geçişkenliğini artırmaktadır. Milliyetçilik, geniş toplumsal kesimlerde karşılık bulmaya devam eden bir ideolojik damar olmakla birlikte, partilerin seçmenle kurduğu ilişkinin esnekliği, tabanın şekillenmesinde kritik rol oynamaktadır.

8.4.3. Tutum ve Motivasyon

Milliyetçi seçmen davranışları, sadakat, pragmatizm ve bilinçli tercih eksenlerinde şekillenmektedir. Katılımcıların vurguladığı sadakat & süreklilik (*f*=15) kodu, özellikle MHP tabanının lidere bağlılık üzerinden süreklilik arz ettiğini ortaya koymaktadır. MHP seçmeninin partiye ve liderine bağlılığı, ideolojik motivasyon kadar duygusal ve geleneksel unsurlarla da desteklenmektedir. Katılımcılar, MHP'nin 2016 sonrası dönemde Türkiye'deki en istikrarlı milliyetçi parti konumuna yerleştiğini ve milliyetçiliğin ana akım temsilcisi olarak varlığını sürdüreceğini dile getirmiştir. Bu durum, partinin Türk milliyetçiliğini tarihsel süreklilik içerisinde taşıyan yapı olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Buna karşılık, pragmatik seçmen davranışı (*f*=3) özellikle İyi Parti seçmeni açısından öne çıkmaktadır. İyi Parti'nin kuruluş süreci ve sonraki yıllarda yaşadığı dalgalanmalar, seçmen kitlesinin kısa vadeli beklentiler, kişisel menfaatler ve çıkar odaklı yönelimlerle şekillendiğini göstermektedir. Katılımcılar, İyi Parti'nin bazı istifalarının "kişisel beklentilerin karşılanamaması" gerekçesine dayandığını belirterek, partide seçmen davranışının MHP'ye kıyasla daha hareketli ve pragmatik zeminde geliştiğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte, bilinçli seçmen desteği (*f*=3) bulgusu, özellikle İyi Parti'nin Atatürkçü ve seküler milliyetçilik vurgusu üzerinden tabanında daha rasyonel ve bilinçli destek kazandığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, İyi Parti seçmeninin Türkiye'nin en yüksek politik şuura sahip kitlelerinden biri olduğunu, bu seçmen kitlesi partiye sırt dönmediği sürece İyi Parti'nin yoluna devam edebileceğini vurgulamıştır.

Milliyetçi seçmenin motivasyonları, yalnızca ideolojik bağlılıkla sınırlı kalmamaktadır. Katılımcıların ifadeleri, milliyetçiliğin Türk milleti için bir "mefkure" olarak algılandığını ve yaşanan olaylar ile coğrafi koşullar nedeniyle milliyetçiliğin her daim gündemde kalacağını göstermektedir. Milliyetçilik, yalnızca bir kimlik söylemi değil; aynı zamanda milletin menfaati, gelişimi, gençlerin bilim üretmesi ve devletin bekasının korunmasıyla doğrudan ilişkilendirilen bir değer olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, milliyetçi seçmen davranışları MHP'de sadakat ve süreklilik, İyi Parti'de pragmatik tercihler, ancak aynı zamanda seküler ve bilinçli destek dinamikleri üzerinden şekillenmektedir. Bu farklılıklar, milliyetçi partilerin toplumsal tabanlarında hem ideolojik hem de pragmatik motivasyonların iç içe geçtiğini göstermektedir.

Bu alt tema, bağlı olduğu ana temada en öne çıkan kodu barındırdığı için temada yer alan kodların trendi incelenmiştir. Şekil 8.11'de temaya ait kod trendi verilmiştir.

Şekil 8.11. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait kod trendi

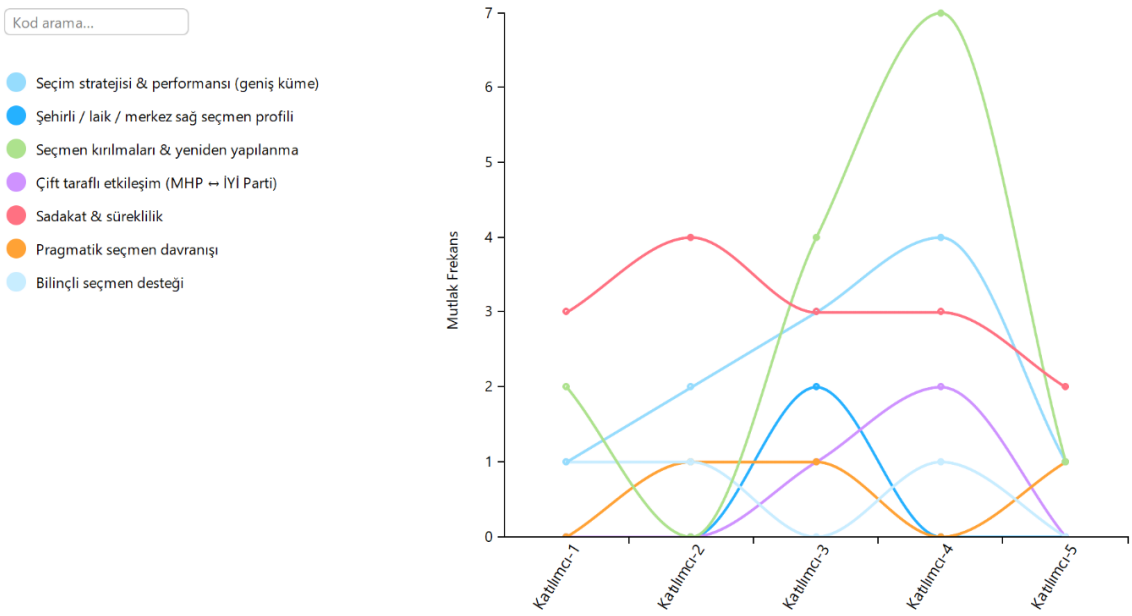

Yukarıda verilen bilgiler incelendiğinde en sık kullanılan kodun "Sadakat & süreklilik" kodu olduğu anlaşılmaktadır. Tabloda bu kodu temsil eden veriler içinde yoğun olarak kullanılan kelimeleri gösteren kelime bulutu verilmiştir.

Şekil 8.12. Kurucu/lider mirası (Atatürk, Türkeş) & entelektüel miras koduna ait kelime bulutu

8.5. Sonuçlar ve Etkiler

Beşinci ana tema, milliyetçi partilerde yaşanan dönüşümlerin Türk siyasetinde ve parti yapılarında yarattığı sonuçları incelemektedir. Katılımcılar, MHP ve İyi Parti'nin gelişiminin yalnızca kendi partileriyle sınırlı kalmayıp Türkiye'deki siyasal kültürü,

ittifakları ve siyasal sistemin işleyişini etkilediğini vurgulamaktadır. Aşağıda bu temaya ait alt tema ve kodlar hiyerarşik kod-alt kod modeline göre verilmiştir.

Şekil 8.13. Parti tabanı ve seçmen davranışı temasına ait hiyerarşik kod-alt kod modeli

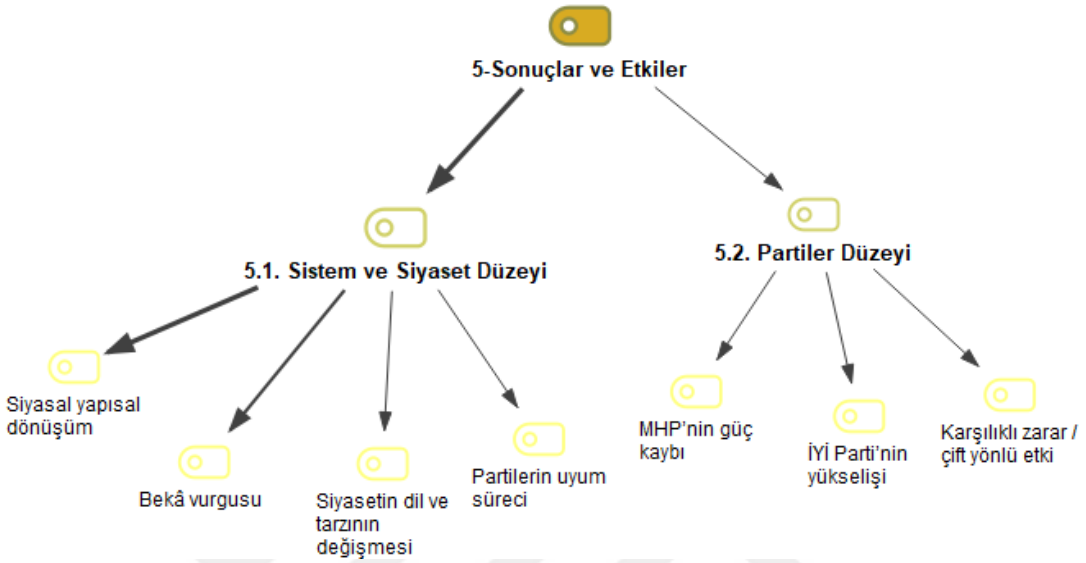

8.5.1. Sistem ve Siyaset Düzeyi

Katılımcılar, milliyetçi partilerin Türk siyasetinde yalnızca bir ideolojik akım değil, aynı zamanda sistemin işleyişine yön veren önemli bir aktör olduğunu vurgulamaktadır. Bulgular, siyasetin dil ve tarzının değişmesi (*f*=3) kodu üzerinden, milliyetçi söylemin giderek daha sert ve kutuplaştırıcı bir nitelik kazandığını ortaya koymaktadır. Bu sertleşme, gündelik siyasete de yansımış ve milliyetçiliğin siyasal rekabetin merkezinde konumlanmasına yol açmıştır.

Özellikle 15 Temmuz sonrası gelişen Cumhur İttifakı bağlamında, partilerin uyum süreci (*f*=1) kodu ön plana çıkmıştır. MHP'nin ittifak üzerinden sistem içindeki konumunu güçlendirmesi, Türk siyasetinde milliyetçiliğin devletin bekasıyla daha sıkı bağ kurmasına neden olmuştur. Bu durum, İyi Parti'nin kendisini farklı bir siyasal alanda konumlandırma ihtiyacını doğurmuş, merkez sağ ve seküler milliyetçilik çizgisine yakın bir söylem geliştirmesine zemin hazırlamıştır.

Bununla birlikte, katılımcılar siyasal yapısal dönüşüm (*f*=8) bulgusuna dikkat çekerek, başkanlık sistemine geçişin milliyetçi partilerin etkilerini doğrudan artırdığını ifade etmiştir. Partiler arası ittifakların zorunlu hale gelmesi ve lider odaklı siyasetin

kurumsallaşması, milliyetçi partilerin pazarlık gücünü artırmış, aynı zamanda siyasal sistemdeki rolünü güçlendirmiştir.

En sık dile getirilen bulgulardan biri bekâ vurgusu (*f*=5) olmuştur. Hem MHP hem de İyi Parti söylemlerinde bekâ meselesi merkezi unsur olarak yer almakla birlikte, özellikle MHP'nin politikalarında bu söylemin daha belirgin olduğu görülmektedir. PKK tehdidi, Türkiye'nin bir beka problemi olarak ele alınmakta; örgütün Türk milletini bölme ve devleti zayıflatma girişimlerine karşı milliyetçi partiler söylemlerini bu tehdit üzerinden temellendirmektedir. Katılımcılar, Öcalan'ın söylemlerinin seçmende ciddi bir rahatsızlık yarattığını ve bunun da Türkiye'nin bekası ile doğrudan ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, milliyetçi partilerin siyaset üzerindeki etkisi, yalnızca ideolojik çerçevede değil, aynı zamanda sistem düzeyinde de belirginleşmiştir. Başkanlık sistemi, ittifaklar ve bekâ söylemi, milliyetçiliğin Türk siyasetinde hem meşruiyet kaynağı hem de sistemin yönlendirici gücü haline geldiğini göstermektedir. Katılımcıların da belirttiği üzere, milliyetçiliğin başarıya ulaşabilmesi için kutuplaştırıcı eğilimlerden ziyade toparlayıcı ve kapsayıcı bir perspektife ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu alt tema, bağlı olduğu ana temada en öne çıkan kodu barındırdığı için temada yer alan kodların trendi incelenmiştir. Şekil 8.14'de temaya ait kod trendi verilmiştir.

Şekil 8.14. Sonuçlar ve etkiler temasına ait kod trendi

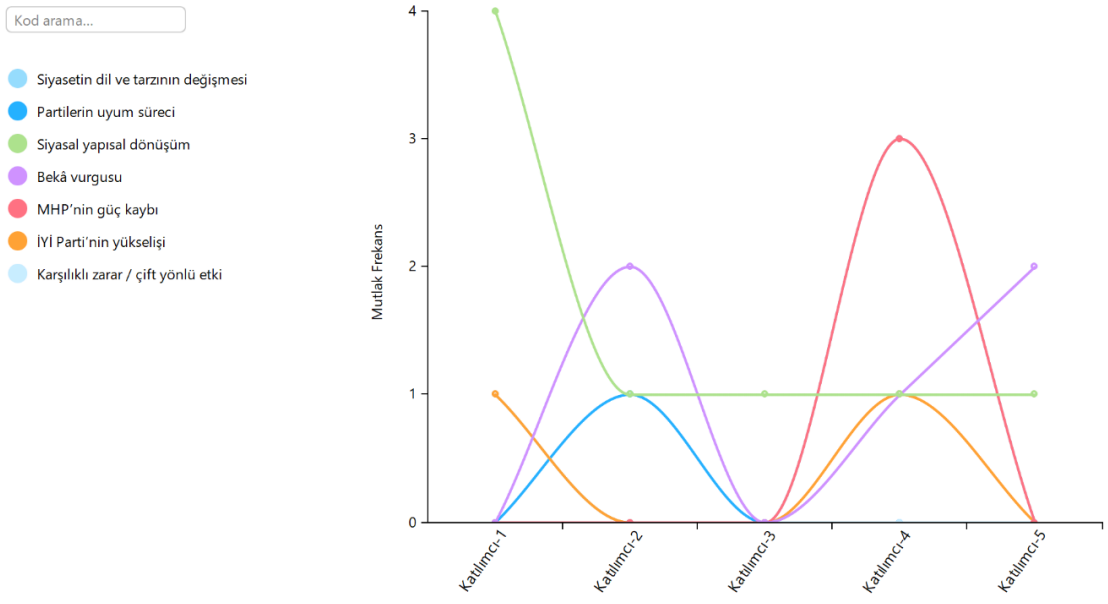

Yukarıdaki tabloda verilen bilgiler incelendiğinde en sık kullanılan kodun "Siyasal yapısal dönüşüm" kodu olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 8.15'de bu kodu temsil eden veriler içinde yoğun olarak kullanılan kelimeleri gösteren kelime bulutu verilmiştir.

Şekil 8.15. Siyasal yapısal dönüşüm koduna ait kelime bulutu

8.5.2. Partiler Düzeyi

Katılımcılar, milliyetçi hareketin iç ayrışmalarının ve yeni partilerin ortaya çıkışının, Türk siyasetinde milliyetçiliğin temsil biçimlerini yeniden şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Bulgular, bu sürecin özellikle MHP'nin güç kaybı (*f*=3) ve İyi Parti'nin yükselişi (*f*=2) ekseninde ikili bir tablo ortaya koyduğunu göstermektedir.

İyi Parti'nin kuruluşu, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından MHP'nin otoriter yapısına ve lider merkezli siyaset tarzına tepki olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İyi Parti, yalnızca yeni bir siyasi aktör değil, aynı zamanda MHP'ye yönelik bir "meydan okuma" niteliği taşımaktadır. Parti, MHP'nin geleneksel çizgisinden farklılaşarak seküler, merkez sağa yakın ve laik bir milliyetçilik anlayışı geliştirmeyi hedeflemiştir.

Bununla birlikte, bulgular karşılıklı zarar / çift yönlü etki (*f*=12) koduna işaret etmektedir. İki parti arasındaki rekabetin milliyetçi seçmen tabanını bölmesi, uzun vadede her iki partinin de güçlenmesini sınırlamaktadır. Bu parçalanma, milliyetçiliğin siyasetteki temsil gücünü daraltmakta ve seçmenlerin farklı milliyetçilik tanımları etrafında dağılmasına yol açmaktadır.

Katılımcıların değerlendirmelerine göre, milliyetçi siyasetin yükselen toplumsal taleplere rağmen parçalı yapısı, temsil gücünü zayıflatmakta ve siyasal etkisini sınırlamaktadır. Beşinci ana tema kapsamında elde edilen bu bulgular, milliyetçi partilerin dönüşümünün yalnızca ideolojik düzeyde değil, aynı zamanda siyasal sistemin işleyişi ve partiler arası dengeler üzerinde de belirleyici sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır.

Nihayetinde, milliyetçilik Türkiye siyasetinde tüm partilerin göz ardı edemeyeceği merkezi bir unsur haline gelmiştir. Ancak katılımcılar, mevcut parçalı yapının uzun vadede milliyetçi siyasetin gücünü sınırlandırabileceğini ve bu nedenle milliyetçi hareketin toparlayıcı bir perspektife ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır.

SONUÇ

Milliyetçilik, Türkiye'de siyasi partilerin ideolojik yönelimleri ve teşkilatlanma biçimleri açısından temel bir referans noktasıdır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte resmi ideolojide belirli bir tanım ve kurumsal çerçeve kazanmıştır. Ancak Türk siyasi tarihinde, farklı dönemlerde bu çerçevenin değişen toplumsal ve siyasal koşullar doğrultusunda yeniden yorumlandığı görülmektedir. Bu tez, milliyetçiliğin Türkiye'de 1969–2023 yılları arasında geçirdiği dönüşümü Milliyetçi Hareket Partisi ile İyi Parti örnekleri üzerinden mukayeseli şekilde ele alarak bütüncül değerlendirme ortaya koymaktadır. Bulgular, milliyetçiliğin sadece geleneksel mirası koruyan sabit ideolojik yapıda olmadığını, aynı zamanda toplumsal dönüşüm, ekonomik dalgalanmalar, siyasal kurumlardaki değişimler ve parti içi dinamiklerle birlikte dönüşüm geçiren esnek söylem ve pratikler bütünü olduğunu göstermektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş, ittifak siyasetinin kurumsallaşması, terör, savaş ve göç gündemi ile dijitalleşme gibi etkenler, milliyetçiliğin retoriğini, kapsayıcılığını ve vatandaşla kurduğu ilişkiyi yeniden belirlemiştir. MHP'nin devletçi, güvenlikçi çizgiyi kurumsal süreklilikle taşıması ve İyi Parti'nin seküler, çoğulcu ve merkez sağa yakın milliyetçilik oluşturması, milliyetçiliğin birbirini tamamlayıcı farklı yorumlara açıldığını göstermektedir. İki partide de lider merkezli teşkilatlanmanın oluşu, kurumsallaşmanın sınırlılıkları ve parti içi demokrasi yapısının zayıflığı ortak zemin oluşturmaktadır.

Tezden elde edilen veriler, ilk olarak milliyetçiliğin toplumsal talep ve siyasi arz arasındaki arayüz işlevine odaklanmaktadır. Güvenlik kaygıları, terörle mücadele, göç dalgası ve beka vurgusu, milliyetçi söylemi uzun süreli besleyen ve seçim dönemlerinde yoğunluğu artan çerçeve sunmaktadır. Bununla beraber, kentleşme, eğitim seviyesinde yükselme, kuşak farklılaşması ve dijital medyanın arttırdığı bilgi akışları, geleneksel milliyetçi referansların yanına adalet, özgürlük, fırsat eşitliği, çevre ve teknoloji gibi gündemleri ekleyerek söylemin kapsamını genişletmiştir. Z kuşağı ve genç yetişkin seçmenlerde milliyetçiliğin anlam dünyası, yalnızca güvenlik odaklı savunuculuktan, "hakkaniyetli devlet, etkin kamu hizmeti ve katılımcı yurttaşlık" eksenine kayan daha çoğulcu beklentiye doğru dönüşmektedir. Bu bağlamda MHP'nin muhafazakâr tabandan aldığı oyları koruması, İyi Parti'nin ise kentli, eğitimli ve kadın seçmenler nezdinde alternatif "seküler-yurttaşlık" milliyetçiliği önermesi, milliyetçi söylemin iki farklı gruba dokunarak etkisini artırdığını göstermektedir. MHP, Türk-İslam sentezi, tarihsel

süreklilik ve devletin bekası vurgusunu merkezde tutmaktadır. Kriz dönemlerinde güvenlikçi söylemi ön plana çıkarıp, normak dönemlerde merkez sağa yakın açılımlarla koalisyon ve ittifak siyasetinde stratejik bir yapıda olabilmektedir. İyi Parti ise milliyetçiliği seküler ve demokratik değerlerle harmanlayarak, kurumların güçlendirilmesi, hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve hesap verebilirlik vurgularını daha görünür hale getirmiştir. Dış politika ve güvenlik konularında iki partinin ortak bakış açıları bulunmakla birlikte (PKK terörüyle mücadele, Türk dünyası hassasiyeti, Azerbaycan'a destek), kullanılan dilin sertlik derecesi bakımından ton farklılığı vardır. Partilerin teşkilat yapısı ve liderlik tipolojileri milliyetçi siyasetle kurulan ilişkinin seyrini belirlemiştir. MHP'de Türkeş'ten Bahçeli'ye uzanan çizgi, merkeziyetçi, disiplinli ve lider odaklı kurumsal kültür üretmiştir. Bu durum istikrar, söylem birliği ve seçmen mobilizasyonunda avantaj sağlamaktadır. Parti içi demokrasi ve kadro yenilenmesi açısından da kırılganlıklar oluşturmuştur. İyi Parti'de Akşener'in kurucu liderliği, farklı siyasal geleneklerden gelen aktörlerin bir arada tutulduğu daha heterojen bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bütünleştiriciliği artıran bu yaklaşım kimi zaman iç ayrışma ve kurumsallaşma problemlerini de ortaya çıkarmıştır.

İttifak siyaseti milliyetçi söylemin kamusal algısını yeniden çerçeveleyen bir değişken haline gelmiştir. 2018 sonrasında kurumsallaşan ittifak yapıları, milliyetçiliğin farklı tonlarını iki ayrı siyasal blok içinde konumlandırmıştır. MHP'nin ittifak içerisindeki rolü devletçi-güvenlikçi çerçevenin görünürlüğünü artırırken, İyi Parti'nin muhalefetteki konumu seküler-demokratik vurguları öne çıkarmıştır. İttifakların getirdiği zorunluluklar, iki partide de söylemin sınırlarını yeniden çizmiştir.

Tezde parti programları, tüzükler, seçim beyannameleri, seçim sonuçları ve söylem analizi bir arada değerlendirilerek, söylem-politika uyumu, seçmen tabanı heterojenliği ve kurumsal kapasite arasındaki eş-yönlü ilişkiler görünür kılınmıştır. Bu çerçevede milliyetçilik, yalnızca tarihsel semboller ve kültürel hafıza üzerinden değil; aynı zamanda yönetim kalitesi, temsil adaleti ve ekonomik performans boyutlarıyla da ele alınmıştır. Bulgular, milliyetçi söylemin sürdürülebilir siyasi etki oluşturabilmesi için güvenlik ekseninin demokratik usuller, kurumsal şeffaflık ve kapsayıcı kamu politikalarıyla birlikte tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Milliyetçi partilerde kurumsallaşmanın düzeyi söylem istikrarını arttırmaktadır. Lider merkezli yapı karar alma hızını artırsa da, kadro değişimleri ve uzmanlaşmış politika yapımı açısından

sınırlayıcıdır. İttifak yapısı, söylemde dalgalanma ve seçmen algısında tutarlılık sorunları doğurabilmektedir.

Milliyetçilik Türkiye'de hem sürekliliğini koruyan hem de bağlamsal koşullara göre içeriği değişebilen dinamik ideolojik çerçeve olarak varlığını sürdürmektedir. MHP, devletçi ve güvenlikçi vurguları temsil eden kurumsal süreklilik üretmektedir. İyi Parti, seküler, çoğulcu ve merkez-sağ duyarlılıklarla harmanlanan milliyetçilik yorumu geliştirmiştir. Bu iki yorum arasındaki rekabet ve etkileşim, milliyetçi söylemin toplam etkisini artırabilecek imkân sunmaktadır. Milliyetçilik yalnızca semboller dünyasında değil kamu politikalarının belirlenmesinde, hizmet sunumunda ve kurumsal yönetişimde de etkin referans çerçevesi haline geldiğinde kalıcı toplumsal karşılık bulacaktır. Milliyetçi hareketin geleceği, söylem gücünü kurumsal kapasiteye tercüme edebilme kabiliyetine; güvenlik, özgürlük ve refah üçgeninde dengeli toplumsal sözleşme üretebilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, ittifak yapısının dalgalanmalarına rağmen, ilkeli programlı çerçeveler, milliyetçiliğin uzun vadeli siyasal etkisini güçlendirmekte önemli yere sahiptir. Buna ek olarak, milliyetçi söylemin bölgesel dağılımı ve sosyo-ekonomik bağlamla etkileşimi daha yakından değerlendirildiğinde, yerel farklılaşmaların ulusal düzeydeki ortalama eğilimleri örttüğü görülmektedir. Orta Anadolu ve Karadeniz hattında tarihsel olarak güçlü olan muhafazakâr-milliyetçi kesim, tarımsal dönüşümün hızlandığı; hizmet sektörü ve küçük sanayinin öne çıktığı il ve ilçelerde istihdam güvenliği, sosyal yardımlar ve kamu hizmetlerine erişim gibi göstergelere duyarlıdır. Bu alanlarda milliyetçilik, yalnızca kültürel aidiyet ve güvenlik hassasiyeti değil; aynı zamanda "devletin yakınlığı" ve "hizmetin görünürlüğü" ile anlam kazanır. Büyükşehirlerde ve çevre ilçelerinde ise milliyetçilik, toplumsal güven duygusu, kamusal adalet algısı ve kurumsal performansla daha yakından ilişkilidir. Bu nedenle, milliyetçi söylemin kentsel sahadaki karşılığı, sosyal adalet, liyakat ve yolsuzlukla mücadele gibi temalarla birlikte yükselmektedir. Seçmen davranışı literatürü açısından bu durum, ekonomik oy verme ile kimlik temelli oy verme arasında keskin bir karşıtlıktan ziyade, bağlama özgü bir yapıya işaret etmektedir. Kimlik ve güvenlik sembolleri, ekonomik ve yönetişim çıktılarıyla etkileşerek tercih fonksiyonunu oluşturmaktadır. Kriz anlarında medyada milliyetçilik hızla gündem halini almaktadır. Bu dönemlerde "güvenlik-birlik" söylemi kısa vadede yüksek etkileşim sağlamaktadır. Ancak normalleşme sürecinde, aynı sert tonun sürdürülmesi gündem çeşitliliğini azaltabilir ve politika tasarımının

derinleşmesini engelleyebilir. Bu nedenle, kurumsal iletişimde esnek ritim yönetimi, kriz ve normal zaman söylemlerinin ton ayarı, milliyetçi partiler için kritik bir profesyonel kapasite alanıdır. Veri-temelli iletişim, hangi seçmen kesimlerinde hangi çerçevelerin olumlu/olumsuz yankılandığını ölçerek söylem-politika hizalanmasını güçlendirmektedir.

Seçim sisteminin parametreleri (seçim barajı, ittifak kuralları, dar/nispi temsil tartışmaları) milliyetçi partilerin stratejilerini etkilemektedir. Barajın varlığı, ittifak içi koordinasyonu teşvik etmektedir. Daraltılmış bölge veya iki turlu seçim sistemi gibi yapılar, yerel aday kalitesinin ve kampanya yerelleşmesinin önemini arttırmaktadır. Milliyetçi partilerin "genel söylem" ile "yerel aday profili" arasındaki geçişkenliği yönetebilmesi, toplam oy performansını yükseltmektedir. Yerel düzeyde, kamusal hizmet yapısı, kent güvenliği algısı, kültürel koruma ve kentsel dönüşüm gibi konular, milliyetçilikle uyumlu "yerel refah-aidiyet" anlatısına bağlanabilir. Bu bağ, milliyetçiliğin "yüksek siyaset" seviyesindeki sembolik ağırlığını "gündelik siyaset" pratiklerine tercüme etmektedir. Parti finansmanı, üyelik yapıları ve aday belirleme usulleri gibi kurumsal tasarım ayrıntıları da milliyetçiliğin sürdürülebilir kapasitesini belirleyen faktörlerdir. Kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirlik, özellikle kentli ve eğitimli seçmen kesimlerinde güven tesisinin ön şartıdır. Üyelik süreçlerinin dijitalleşmesi, gönüllülük ağlarının veri tabanlarıyla entegrasyonu ve yerel teşkilatların performanslarının düzenli takibi, teşkilatlanmayı hızlandırmaktadır. Gençlik kolları ve kadın kollarının karar alma süreçlerine katılımı, milliyetçi söylemin kapsayıcılığını güçlendirmektedir. Aday belirlemede önseçim, temayül yoklaması ve liyakat temelli değerlendirme ilkelerinin şeffaf biçimde uygulanması, parti-içi meşruiyeti arttırmaktadır ve liderliğin bütünleştirici kapasitesini yükseltmektedir.

Siyasal temsil ve politika çıktılarına yansıyan farklılaşmalara bakıldığında, milliyetçi partilerin adalet, güvenlik, eğitim ve kültür politikalarında paylaştıkları bir omurga ile ayrıştıkları yaklaşım setleri eş zamanlı mevcuttur. Adalet politikalarında, yolsuzlukla mücadele, liyakat ve yargı bağımsızlığı vurgusu partiler arası ortak talep düzeyinde olmakla birlikte; MHP söyleminde "devletin bekasıyla uyumlu" bir denge arayışı öne çıkarken, İyi Parti söyleminde "kurumsal reform ve kuvvetler ayrılığı" daha görünür durumdadır. Eğitim ve kültür politikalarında, milli kimlik inşasının ortak önemi kabul edilmekle beraber; müfredat tasarımında değerler eğitimi/eleştirel düşünme

dengesi, üniversite özerkliği ve bilim-teknoloji ekosisteminin desteklenmesi gibi başlıklarda ton farklılıkları söz konusudur. Bu bağlamda, milliyetçi söylemin 21. yüzyıl eğitim gündemiyle buluşması, teknoloji okuryazarlığı, yapay zekâ etiği ve dijital vatandaşlık gibi bileşenlerle güçlendirildiğinde, genç kuşaklar nezdinde kalıcı bir karşılık bulabilir. Ekonomik alanında milliyetçilik, stratejik sektörlerin desteklenmesi, dışa bağımlılığın azaltılması ve tedarik zinciri dayanıklılığı gibi başlıklarda "ulusal kapasite" vurgusuyla uyumludur. Savunma sanayiinde millileşme, enerji arz güvenliği, gıda güvenliği ve kritik madenler gibi konular, milliyetçi kesimde destek üretmektedir. Ancak bu başlıkların etkinlik kazanabilmesi, kamu yatırımlarının rasyonel önceliklendirilmesine, şeffaf tedarik süreçlerine ve sonuç odaklı performans izlemine bağlıdır. Aksi halde, sembolik düzeyde güçlü olan "ekonomik milliyetçilik" anlatısı, kaynak tahsisi etkinliği ve fırsat maliyetleri açısından sorgulanabilir hale gelmektedir. Bu sebeple, milliyetçi ekonomi politikalarının başarı ölçütleri; üretkenlik artışı, ihracatın teknoloji yoğunluğu, nitelikli istihdam yaratımı ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması gibi göstergeler üzerinden somutlaştırılmalıdır.

Göç ve entegrasyon, milliyetçilik için en tartışmalı ve belirleyici politika alanlarındandır. Sınır güvenliği, düzensiz göçle mücadele ve geri dönüş stratejileri, güvenlik eksenli yaklaşımın zorunlu unsurlarıdır. Bununla beraber, orta-uzun vadede entegrasyon ve sosyal uyum politikalarının yapısı toplumsal gerilimlerin azaltılmasında kritik öneme sahiptir. Milliyetçi söylem, "yasal çerçeveye bağlı, düzenli ve nitelikli göç" ile "düzensiz akımların önlenmesi" arasında net ayrımlar kurabildiğinde, hem güvenlik hem de sosyal uyum hedeflerini eş zamanlı gözeten dengeli bir politika bileşimi mümkün hale gelmekteidr. Yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması, merkezi-yerel koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi ve uluslararası yük paylaşımı anlaşmalarının etkin takibi, bu dengenin kurumsal zeminini oluşturmaktadır. Dış politikada milliyetçilik, yakın çevrede istikrar, Türk dünyasıyla çok katmanlı işbirliği ve savunma-diplomasi entegrasyonu başlıklarında geniş meşruiyet alanına sahiptir. Bunun pratik karşılığı, savunma sanayii ürünlerinin ortak üretim-ihracat ağları; enerji-ulaştırma koridorlarının güvenliği; eğitim-bilim-teknoloji burs ağları ve ortak araştırma merkezleri; afet yönetimi ve insani yardım kapasitesinin bölgesel ölçekte kurumsallaştırılmasıdır. Milliyetçi söylem, "sert güç" kapasitesi kadar "yumuşak güç" mimarisini de güçlendirdiğinde, dış politika alanında sürdürülebilir bir etki profili üretir. Bu iki gücün

dengelenmesi, kriz anlarında stratejik esneklik, normalleşme dönemlerinde ise itibar ve güven inşası sağlayacaktır. Sivil toplum, sendikalar ve meslek örgütleriyle kurulan ilişkiler, milliyetçi partilerin toplumsal köklenmesi açısından önem arz etmektedir. Geleneksel olarak sivil toplumun bir kısmı "apolitik" alanlar olarak görülse de, çağdaş yönetişimde meslek örgütleri ve gönüllü kuruluşlar politika döngüsünün önemli aktörleridir. MHP ve İyi Parti'nin politika yapımında, paydaş katılımı ve istişare mekanizmalarını kurallaştırması, hem meşruiyet hem de politika kalitesi açısından pozitiflik üretmektedir. Bu çerçevede, düzenli politika çalıştayları, etki analizi raporları ve ortak izleme göstergeleri gibi araçlar, milliyetçi söylemin kurumsal derinliğini arttıracaktır.

Demokrasi ve temel haklar bağlamında, milliyetçiliğin "çoğulcu yurttaşlık" ile kurduğu ilişki, uzun vadeli siyasal etki için belirleyicidir. Milliyetçilik, toplumsal barışı güçlendiren birleştirici çatı olarak kurgulandığında; farklı kültürel kimliklerin anayasal yurttaşlıkta buluşmasını kolaylaştırır. Milliyetçi partilerin dilinde "milli birlik" vurgusu, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü ve eşit vatandaşlık standartlarıyla birlikte yer aldığında, hem uluslararası meşruiyet hem de iç istikrar açısından güçlendirici rol oynamaktadır.

Geleceğe dönük olarak, milliyetçiliğin uzun vadeli etkisini artıracak üç stratejik eksen öne çıkmaktadır. Birincisi, kurumsal derinleşme: lider ağırlığını azaltmadan, karar alma süreçlerine uzman birimlerin kalıcı dâhil edilmesi ve yerel örgütlerin performans yönetimidir. İkincisi, gençlik odaklı dönüşüm, istihdam, eğitim ve kültür politikalarında gençlere özel programlar, girişimcilik ve dijital vatandaşlıktır. Üçüncüsü, bölgesel kalkınma ve adil geçiş, yeşil dönüşüm, enerji verimliliği ve iklim uyum yatırımlarının bölgesel eşitsizlikleri azaltacak şekilde tasarlanması, tarım-sanayi entegrasyonunda yerel tedarik zincirleri ve kırsal alanlarda nitelikli kamu hizmetleridir.

Kuşaklararası ortak hafıza, milliyetçi söylemin uzun ömürlülüğünde dikkate değer rol oynamaktadır. Eğitim müfredatı, ulusal anma günleri, müzeler, belgeseller ve dijital arşivler, milliyetçi anlatının sürekli yeniden üretildiği alanlardır. Bu alanlarda çoğulcu ve eleştirel tarih okuması ile milli birlik vurgusu arasında denge kurulması, hem toplumsal barış hem de demokratik olgunluk açısından gereklidir. Milliyetçi partilerin kültür politikalarında, kültürel mirasın korunması kadar yaratıcı endüstrilerin teşviki, kültürel diplomasi ve uluslararası kültür ağlarına katılım gibi başlıklara stratejik yatırım

yapılması, "yumuşak güç" kapasitesini artıracaktır. Siyasal etik ve kamu ahlakı, milliyetçi hareketin güvenilirliğinin dayandığı bir diğer sütundur. Kamu kaynaklarının yönetiminde şeffaflık, etik hareket edilmesi, milliyetçi söylemin "temiz siyaset" iddiasını somutlaştırır. Yolsuzlukla mücadelede kurumsal bağımsızlığı güçlenen denetim organları, açık veri ve sivil toplumun denetleyici kapasitesinin desteklenmesi, uzun vadeli güven inşası sağlamaktadır. Bu noktada, milliyetçi partilerin "güçlü devlet" vurgusunu "öz denetim gücü yüksek devlet" ilkesine bağlaması, hem içeride hem dışarıda itibar kazandıracaktır.

Seçmen davranışındaki geçişkenlik, milliyetçi partiler arası oy transferlerinin yalnızca ideolojik farklılıklardan değil, stratejik değerlendirmelerden de etkilendiğini göstermektedir. Kriz dönemlerinde sert güvenlik söylemi, normalleşme dönemlerinde ise yönetişim ve refah vurgusu oy tercihlerinde belirleyici olmaktadır. Milliyetçilik, Türkiye'de yalnızca bir ideoloji değil, aynı zamanda siyasal sistemin işleyişini etkileyen ve ondan etkilenen bir yapıdadır. Bu yapı, farklı dönemlerde farklı kurum düzenekleriyle eklemlenerek politik sonuçlar üretmektedir. MHP ve İyi Parti'nin ayrışan ve kesişen hatları, milliyetçiliğin hem birleştirici gücünü hem de kurumsal kapasiteyle sınanma zorunluluğunu görünür kılmaktadır. Milliyetçiliğin geleceği, güvenlik-özgürlük-refah dengesinin nasıl kurulacağına bağlıdır. İttifak siyasetinde ilkelerden taviz vermeden esneklik geliştirmek de önemlidir. Ayrıca genç kuşakların beklentilerini kapsayan yurttaşlık anlayışı oluşturulmalıdır. Bu koşullar sağlanırsa milliyetçilik, seçim dönemlerinde yükselen söylem olmaktan çıkacak ve yönetişim ile toplumsal dayanıklılığı güçlendiren bir kamu politikası çerçevesine dönüşecektir.

Milliyetçi söylem ile politika çıktıları arasındaki ilişkiyi görünür kılmak için ölçülebilir göstergelerden yararlanmak mümkündür. İlk olarak, söylem endeksi önerilebilir. Liderlerin konuşmaları, parti beyannameleri ve sosyal medya paylaşımlarında güvenlik, demokrasi, ekonomi ve sosyal politika temalarının düzenli aralıklarla kodlanarak incelenmesi, söylemdeki ton değişimlerini ölçmeye olanak tanır. İkinci olarak, kurumsal kapasite endeksi oluşturulabilir. Parti içi kurulların toplantı sıklığı, politika notu üretimi, uzman kadroların sürekliliği ve yerel örgütlerin eğitim ile saha etkinlikleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Üçüncü olarak, seçmen deneyimi endeksi kullanılabilir. Vatandaşların kampanya ve yönetişim süreçlerinde erişilebilirlik, hız, şeffaflık ve geri bildirim mekanizmaları üzerinden yaşadıkları deneyim anketlerle ölçülebilir. Son olarak, dijital katılım endeksi gündeme getirilebilir. Genç seçmenlerin

dijital forumlara, ortak politika yazım oturumlarına veya fikir maratonlarına katılım düzeyleri bu endeks aracılığıyla izlenebilir. Bu göstergeler, milliyetçi hareketin yüksek tondaki retorikle gündelik yönetişim arasındaki boşluğu sistematik biçimde daraltmasına katkı sağlar. Stratejik iletişim boyutunda, farklı seçmen kesimleri için "ayrıştırılmış ama çelişmeyen" mesaj yapısı önem taşımaktadır. Kırsal ve küçük şehirlerde güvenlik-aidiyet ve kamu hizmeti görünürlüğü; büyükşehirlerde adalet, liyakat ve sosyal mobilite vurgusu öne çıkabilir. Ancak bu farklı tonlar, aynı ilkesel çerçevenin alt modülleri olarak tasarlanmalıdır ve parti kimliği üzerinde rol çatışması oluşturmamalıdır. Bütünlüğünü sağlamak için, yurttaşlık, adalet, liyakat ve milli birlik her alt mesajda yer almalıdır. Temalarda yalnızca vurgunun dozu ayarlanmalıdır. Uygulama yol haritası açısından kısa ve orta vadede hayata geçirilebilecek adımlar belirlenebilir. İlk olarak, parti içi reform paketi öne çıkmaktadır. Aday belirleme süreçlerinde şeffaf kriterlerin benimsenmesi, uzman politika birimlerinin kalıcı hale getirilmesi ve iç denetim ile etik kuralların kurumsallaştırılması bu kapsamda değerlendirilebilir. İkinci olarak, gençlik ve kadın katılım programı önem taşır. Kota uygulamaları yerine kapasite geliştirici eğitimler, mentorluk çalışmaları, yerel düzeyde proje bazlı bütçeler ve mikro hibeler bu programa dahil edilebilir. Üçüncü olarak, veri temelli siyaset altyapısı geliştirilebilir. Gönüllülerin ve katılım platformlarının bütünleştirilmesi bu sürecin parçası olabilir. Dördüncü olarak, yerel yönetim ortaklıkları gündeme gelebilir. Belediye ve merkez arasındaki eşgüdüm, kent güvenliği, sosyal uyum ve istihdam projelerinde ortak yapının oluşturulması bu bağlamda değerlidir. Son olarak, dış politika ile ekonomi arasındaki entegrasyon güçlendirilebilir. Türk dünyası ve yakın çevreyle bilim ve teknoloji, yeşil dönüşüm ve tedarik güvenliği alanlarında somut yol haritalarının geliştirilmesi bu çerçevede öne çıkmaktadır. Bu adımlar, milliyetçi söylemin somut politika çıktılarıyla buluşmasına ve seçmen nezdinde sürdürülebilir meşruiyet üretmesine katkı sağlar.

Tezde elde edilen veriler bütüncül olarak değerlendirildiğinde, milliyetçiliğin Türkiye'deki seyrini belirleyen temel unsurun siyasal sistemin kurumsal yapısı ile toplumsal dönüşümün ritmi arasındaki etkileşim olduğunu ortaya koymaktadır. Hükümet sistemi, ittifak kuralları ve seçim mühendisliği gibi kurumsal unsurlar ile kentleşme, artan eğitim düzeyi, küresel bilgi akışı ve kuşaklararası değerler gibi toplumsal dinamikler senkronize olduğunda, milliyetçi söylem daha kapsayıcı ve etkili bir zemine kavuşmaktadır. Senkronizasyonun bozulduğu dönemlerde ise söylemin tonu yükselse

dahi, politika üretimi ve kurumsal derinlik açısından boşluklar büyüyebilmektedir. Bu bağlamda, milliyetçiliğin stratejik aklının yalnızca seçim kazanmayı değil, elde edilen meşruiyeti kurumsal kapasiteye dönüştürmeyi hedeflemesi gerektiği açıktır. MHP'nin kurumsal sürekliliğe dayalı gücü ile İyi Parti'nin kapsayıcı yenileme potansiyeli doğru yapı ve işbirliğiyle birleştiğinde, Türkiye demokrasisine tamamlayıcı katkılar sunma imkânı doğmaktadır. Dış politika gelişmeleri, etnik ve mezhepsel gerilimler, ekonomik dalgalanmalar, göç akımları ve teknolojik değişim gibi faktörler milliyetçiliğin seyrini şekillendirmeye devam etse de, milliyetçilik Türkiye'de her daim canlı, değişken ve seçimler üzerinde etkisi yüksek ideoloji olarak varlığını sürdürecektir. Nihai olarak, güvenlik, özgürlük ve refahı aynı eksende bütünleştiren yurttaşlık merkezli bir milliyetçilik, hem mevcut sorunların çözümünde hem de gelecekteki fırsatların değerlendirilmesinde yeni bir siyasal-toplumsal sözleşmenin omurgasını oluşturma potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

Abadan Y. (2012). "Tanzimat Fermanı'nın Tahlili". In H. İnalcık & M. Seyitdanlıoğlu (Eds.), *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu* (3. basım). Türkiye İş Bankası Yay.

Adorno, T. W. (2012). Sahicilik jargonu: Alman ideolojisi üzerine 1962-1964. (Ş. Öztürk, Çev.). Metis Yayınları.

Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Akca, Ü. (2003). *Küreselleşme sürecinde Türk milliyetçiliği: Dünü, bugünü, yarını* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçura, Y. (1998). *Türkçülüğün tarihi* (1. basım). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akçura, Y. (2011). *Üç tarz-ı siyaset* (O. Bensoy, Yay. Haz.). Ankara: Kilit Yayınları.

Akıncı, M. (2008). Türk muhafazakar düşüncesinde Cumhuriyet dönemi hâkim modernleşme anlayışı eleştirisinin bir boyutu olarak anti-pozitivist tutum ve bu tutumun kaynağı. *Muhafazakar Düşünce Dergisi, 5*(18), 125–146.

Akşam. (2015, 20 Eylül). Meral Akşener ilk kez konuştu: Bahçeli'ye 12 dakika dayanabildim. https://www.aksam.com.tr/siyaset/meral-aksener-ilk-kez-konustu-bahceliye-12-dakika-dayanabildim/haber-444962

Akgün, B. (2002). *Türkiye'de seçmen davranışı, partiler sistemi ve siyasal güven*. Ankara: Nobel.

Aliefendioğlu, Y. (2010). Siyasal partiler ve sivil toplum örgütleri. www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa-yargısı/anyarg16/aliefendioglu.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023)

Alpkaya, F. (2017). Rıza Nur. In T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: C. 4 Milliyetçilik* (ss. 374–387; 5. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.

Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Alver, K. (2001). Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken. *Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 133–138.

Anderson, B. (2011). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.

Anadol, C. (1978). *Türkçülük mücadelelerinden milliyetçi harekete*. İstanbul: Milliyetçi Anadolu Yayınları.

Arık, R. O. (1948). Milliyetçiliğimizin merhaleleri III. *Bizim Türkiye, 11*, 35.

Arık, T. (2020). *Bir parti nasıl kuruldu*. (KDY) Kitap yurdu Doğrudan Yayıncılık.

Arslan, D. A. (2012). *Sosyoloji ve yöntem yazıları*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.

Arslan, T. (2001). *Alparslan Türkeş'in liderlik sırları* (2. baskı). İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.

Artvinli, F. (2007). *Osman Bölükbaşı: Seraba harcanmış bir ömür*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Arvasi S. A. (1988). *Türk-İslam ülküsü* (Cilt 2; 3. baskı). İstanbul: Burak Yayınevi.

Ateş, C. (2022, 17 Haziran). MHP'de gözler 19 Haziran'da. *AA*.

Atabay, M. (2015). *Türk demokrasi tarihi*. Edirne: Paradigma Yayınları.

Atabay, M. (2017). Anadoluculuk. In T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce–cilt 4: Milliyetçilik* (ss. 515–532). İstanbul: İletişim Yayınları.

Atatürk, M. K. (1970). *Nutuk*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Atsız, H. N. (1997). 23 Mayıs 1040 ve 3 Mayıs 1944. *Makaleler I* (2. baskı, ss. 131–134). İstanbul: İrfan Yayınevi.

Atsız, H. N. (2022). *Türk ülküsü* (22. baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ayni, M. A. (1997). *Ulusçuluk*. İstanbul: Peva Yayınları.

Aziz T. (1948). "Komünizmle Mücadele Esasları". *Bizim Türkiye*, 18, 11.

Babanzâde İsmail Hakkı. (2014). *Hukuk-ı esasiye* (F. Balcıoğlu & A. B. Balcıoğlu, Haz.). Ankara: Erguvani Yayınevi.

Bahçeli, D. (2010). Gizli gündemler "Demokrasi, özgürlük, anayasa"–III. Ankara: Milliyetçi Hareket Partisi.

Balibar, E. (2000). *Irk ulus sınıf* (N. Ökten, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Baradat, P. L. (2012). *Siyasal ideolojiler: Kökenleri ve etkileri* (A. Aydın, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Bardakçı, M. (2019). *Enver*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bauman, Z. (1996). *Yasa koyucular ile yorumcular: Modernite, postmodernite ve entelektüeller üzerine* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayraktar, Ö. (2015). Lider, teşkilat, doktrin'in iflası: Ülkücü harekette 1980 sonrası dönüşüm, bölünme ve iç çatışma. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17*(28), 35–40.

BBC. (2018). Devlet Bahçeli'nin Türkiye'de son 16 yılda siyasete yön veren kararları. https://www.bbc.com/turkce/43799117

BBC. (2023, 29 Mart). Ağıralioğlu, İYİ Parti'den istifa etti. https://www.bbc.com/turkce/articles/c1vqxvqkeqpo.amp

Berghe, P. L. (1994). *The ethnic phenomenon*. New York: Elsevier.

Beriş, H. M. (2014). 29 Mart'a doğru Milliyetçi Hareket Partisi. *SETA Analiz, 84*, 20.

Bilgin V. (1977). "Çok uluslu Şirketler, Az Gelişmişlik ve Türkiye". *Genç Arkadaş*, Yıl 1, Sayı 8, s. 2.

Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik* (C. Şişkolar, Çev.). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Binokay, E. (1948). Türkiye'de komünizm ve Komünizmle Mücadele Cemiyeti. *Kalem, 1*(3), 6.

Bozatalay, Ş. A. (2011). 12 Eylül 2010 referandumu ve referandum sürecinin üniversite öğrencileri tarafından algılanmasına ilişkin bir araştırma: Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 9*(2).

Bölükbaşı, D. (2005). *Türk siyasetinde Anadolu fırtınası Osman Bölükbaşı*. İstanbul: Doğan Kitap.

Bora, T. (2017). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık* (10. bs). İstanbul: Birikim Kitapları.

Bora, T., & Can, K. (1999). *Devlet, ocak, dergâh: 12 Eylül'den 1990'lara ülkücü hareket* (Genişletilmiş baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T., & Can, K. (2016). *Devlet ve Kuzgun: 1990'lardan 2000'lere MHP* (Genişletilmiş baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T., & Canefe, N. (2009). Türkiye'de popülist milliyetçilik. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce* (Cilt 4, ss. 635–662). İstanbul: İletişim Yayınları.

Breuilly, J. (1993). *Nationalism and the state*. Manchester: Manchester University Press.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism reframed: Nationhood and national question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bulut, Y. (2014). Geçmişten bugüne MHP ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri. *Ortadoğu Gazetesi*.

Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik* (B. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Can, K. (1999, 20 Nisan). Devlet'in sakin gücü. *Milliyet Gazetesi*.

Can, K. (2008). Ülkücü hareketin ideolojisi. In T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik 3* (Cilt 4, ss. 663–695). İstanbul: İletişim Yayınları.

Canovan, M. (1996). *Nationhood and political theory*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Cengiz, O. (2015). *Alparslan Türkeş*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Çalen, M. K. (2017). "Ali Suavi'de Türk Tasavvuru", *Türk Yurdu*, C.106, No: 354.

Çaylak, Â. (2010). *Osman Bölükbaşı ve siyasal hareketi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Çınar, M. (2013). *Anadoluculuk ve tek parti CHP'de sağ kanat*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiçek, Y. (2015, 10 Kasım). Ülkücü irade bunlara dikkat etmelidir! http://yildiraycicek.com/makale/5541/ulkucu_irade_bunlara_dikkat_etmelidir.html#.Y-jT68fP1PY

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi. (1965). *1965 CKMP seçim bildirisi*.

Cumhuriyetçi Millet Partisi. (1954). *Programı*. Ankara: Yeni Matbaa.

Dabağyan, L. P. (2009). *Başbuğ Türkeş ve milliyetçilik*. İstanbul: Yedirenk Yayınları.

Değirmenci, F. (2003). *18 Nisan 1999 genel seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasal iletişim stratejileri* (Yüksek lisans tezi). Ankara.

Delannoi, G. (1998). Milliyetçilik ve ideolojik kataliz. In J. Leca (Ed.), *Uluslar ve milliyetçilikler* (S. İdemen, Çev., ss. 31–39). İstanbul: Metis Yayınları.

Duverger, M. (1993). *Siyasi partiler* (4. baskı; E. Özbudun, Çev.). Ankara: Bilgi.

Duran, H. (2017). Meral Akşener'in siyasi anlamı ve İYİ Parti. *SETA Analiz, 223*, 1–26.

Dursun, Ç. (2001). *TV haberlerinde ideoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.

Dursun, S. (2018). Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977). 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, 7(20), 425–440.

Ercilasun, A. B. (2020, 9 Ağustos). Türk milliyetçileri neyi ihmal etti. *Yeniçağ Gazetesi*.

Erdem, G. (1975). *Sosyalizm ve milliyetçilik üzerine mektuplar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Erdem, G. (2017). *Suçlamalar–2: Irkçılık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Erdoğan, M. (2019). *Anayasa hukukuna giriş: Genel esaslar* (2. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ergün, G. (2010). *İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk milliyetçiliği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergüç, V. (2013). *Türkiye'de muhafazakâr milliyetçilik: Erol Güngör örneği* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erözden, O. (1997). *Ulus-devlet*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Ersanlı, B. (2013, Mart–Nisan). *İktidar ve tarih* (ss. 67–140). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ete, H., Taşdelen, H., & Ersay, S. O. (2014). *Ülkücülükten tepkisel milliyetçiliğe: MHP'nin ideolojisi ve seçmen eğilimleri*. İstanbul: SETA.

Feyizoğlu, T. (1987). *Atatürk ve milliyetçilik*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Feyizoğlu, T. (2005). *Fırtınalı yıllarda ülkücü hareket*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Frost, C. (2006). *Morality and nationalism*. London & New York: Routledge.

Gat, A., & Yakobson, A. (2019). *Uluslar: Siyasi etnisite ve milliyetçiliğin uzun tarihi ve derin kökleri*. İstanbul: Bilge.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.

Gellner, E. (1992). *Ulus ve ulusçuluk* (B. Ersanlı Behar & G. G. Özdoğan, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Gellner, E. (2013). *Milliyetçiliğe bakmak* (S. Coşar & S. Özertürk, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gramsci, A. (1997), *Hapishane Defterleri*. Belge, İstanbul.

Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik kuramsal bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(1), 279–298.

Gökalp, Z. (2023). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler: 20. yüzyılda ulusal devlet ve milliyetçilikler* (N. N. Domaniç, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.

Güler, A. (2007). *Atatürk ve cumhuriyet*. (Yayınevi bilgisi eksik), Ankara.

Güler, K. K. (2017). *Alparslan Türkeş, Türk milliyetçiliği fikri ve CKMP*. Sivas: Deli Dumrul Kitap.

Gülbay, A. (2017). *12 Mart'tan 12 Eylül'e Türkiye'de seçimler ve sonuçları* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Gunther, R., & Diamond, L. (2003). Species of political parties. *Party Politics, 9*(2), 167–199. https://doi.org/10.1177/13540688030092003

Güngör, C. (1992). *27 Mayıs ve partileşme sorunu*. Ankara: Nurol Matbaası.

Hall, S. (1994). Kültür, medya ve ideolojik etki. In M. Küçük (Der.), *Medya iktidar ideoloji* (ss. 196–198). Ankara: Ark Yayınevi.

Hayes, C. J. H. (1977). *Nationalism: A religion*. New York: Macmillan.

Heywood, A. (2012). *Political ideologies: An introduction* (5th ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Heywood, A. (2018). *Siyaset* (F. Bakırcı, Çev.; 19. baskı). Ankara: BB101.

Heywood, A. (2021). *Siyasi ideolojiler* (L. Köker, Çev.). İstanbul: Felix Kitap.

Hobsbawm, E. J. (2017). *Milletler ve milliyetçilik: Program, mit, gerçeklik* (O. Akınhay, Çev.; 6. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hüdavendigar, O. (2004). *Türk sağı sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Huntington, S. P., & Özbudun, E. (1966). Siyasal gelişme ve siyasal bozulma. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22*(1). https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001381

İYİ Parti. (2018a). *İyİ Parti Parti Programı*. https://iyiparti.org.tr/storage/img/doc/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf

İYİ Parti. (2018b). *Seçim beyannamesi*. https://im.haberturk.com/images/others/2018/05/30/YParti_SeimBeyannamesi.pdf

İYİ Parti. (2018c). *Tüzük*. https://iyiparti.org.tr/kurumsal/tüzük

İYİ Parti. (2023a). *Ortak politikalar mutabakat metni*. https://iyiparti.org.tr/storage/img/content/gLXG/ortak-politikalar-mutakabat-metni.pdf

İYİ Parti (2023b). https://iyiparti.org.tr/iyi-parti

Jaffrelot, C. (1998). Bazı ulus teorileri. In J. Leca (Ed.), *Uluslar ve milliyetçilikler* (S. İdemen, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Kabasakal, M. (1991). *Türkiye'de siyasal parti örgütlenmesi 1908–1960*. Ankara: Tekin Yay.

Kahraman, H. B. (2008). *Türk siyasetinin yapısal analizi I* (1. baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kalaycıoğlu, E. (1999). Türkiye'de siyasal kültür ve demokrasi. In E. Özbudun, E. Kalaycıoğlu, & L. Köker (Eds.), *Türkiye'de demokratik siyasal kültür* (ss. 45–66). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Kantar, G. (2018). 15 Temmuz sonrası Türk siyasetinde MHP'nin tutumu. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 3*(1), 232–255.

Kapani, M. (2019). *Politika bilimine giriş* (58. baskı). Serbest Kitaplar.

Kaplan, M. (1987). Remzi Oğuz Arık ve milliyetçilik anlayışı. In *Remzi Oğuz Armağanı*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.

Karabulut, T. (2014). Yurttaşlığın krizini yeniden düşünmek: Liberal milliyetçilik ve anayasal yurttaşlık kuramları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69*(4), 871–890.

Karakurt, G. (2016). Siyasi partilerin doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kuramsallaşmaları bağlamında Milliyetçi Hareket Partisi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2*(1), 41–50.

Karpat, K. H. (1996). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: Afa Yayınları.

Karpat, K. (2012). *Balkanlar'da Osmanlı mirası ve milliyetçilik* (2. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik* (M. H. Tımurtaş, Çev.). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Kedourie, E. (1994). *Nationalism* (1st pr.). Oxford: Blackwell Publishing.

Kennedy, E. (1979). Ideology from Tracy to Marx. *Journal of the History of Ideas, 40*(3), 353–368.

Keskin, M. (1999). *Atatürk'ün millet ve milliyetçilik anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kışlalı, A. T. (2016). *Siyaset bilimi* (17. baskı). Ankara: İmge.

Kızılarslan, S. (2021). Feminist kadınlar Meral Akşener'i anlatıyor. *Medyascope*. https://medyascope.tv/2021/04/08/feminist

Kocatürk, U. (1984). *Atatürk'ün fikir ve düşünceleri* (3. baskı). Ankara: Turhan Kitapevi.

Kohn, H. (2012). Milliyetçilik fikri. In M. Türköne (Ed.), *Milletler ve milliyetçilikler* (pp. 130–146). İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Korkmaz, T. (2016). *Milliyetçilik ve Anadoluculuk* (1. baskı). İstanbul: Kitap Yayıncılık.

Küçük, C. (1985). "Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Tanzimat Dönemi". *Mustafa Reşit Paşa Dönemi Semineri Bildirileri* (1985). Ankara.

Kymlicka, W. (1998). *Çok kültürlü yurttaşlık: Azınlık haklarının liberal teorisi* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kymlicka, W. (2006). Liberal nationalism and cosmopolitan justice. In S. Benhabib (Ed.), *Another cosmopolitanism* (pp. 128–144). Oxford: Oxford University Press.

Landau, J. M. (1999). *Pantürkizm* (M. Akın, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.

MacCormick, N. (2002). *Questioning sovereignty: Law, state, and nation in the European commonwealth*. New York: Oxford University Press.

Mannheim, K (2016). *İdeoloji ve Ütopya.* Nika Yayınevi.

Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mardin, Ş. (2006). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu* (7. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

McLellan, D. (2012). *İdeoloji* (3. baskı; B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Milliyetçi Hareket Partisi. Başbuğumuzun hayatı. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/basbug/hayati/mhp/basbugumuzun_hayati.html

Milliyetçi Hareket Partisi. (1974). *Dokuz Işık: Milliyetçilik yolu*. Ankara: MHP Genel Merkez Yayınları.

Milliyetçi Hareket Partisi. (1977). *1977 Seçim beyannamesi*.

Milliyetçi Hareket Partisi. (1995). *Seçim beyannamesi 1995*. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/055964a0-92ea-4370-8522-c97beeab3b2c

Milliyetçi Hareket Partisi. (2002a). Genel Başkan konuşması (29 Eylül 2002). https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/255/index.html

Milliyetçi Hareket Partisi. (2002b). *MHP 2002 Seçim beyannamesi*. https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/2fcf26af-d96d-4f62-9d24-16820b3900eb

Milliyetçi Hareket Partisi. (2002c). Seçim sonrası konuşma. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/258/index.html

Milliyetçi Hareket Partisi. (2009). *Parti tüzüğü*. Ankara: MHP.

Milliyetçi Hareket Partisi. (2011). *2011 Seçim beyannamesi*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi. (2015a). *MHP Seçim beyannamesi 2015*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/secimbeyannamesi2015/MHP_Secim_Beyannamesi_2015_tam.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi. (2015b). *1 Kasım 2015 Seçim beyannamesi broşürü*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/mhpweb/1kasimsecimleri/beyanname_brosur.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi. (2018). *24 Haziran 2018 Seçim beyannamesi*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyannamesi_tam_web.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi. (2023). *14 Mayıs 2023 Seçim beyannamesi*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/beyanname_14_mayis_2023_opt.pdf

Milliyetçi Hareket Partisi. (2024). *MHP Tüzük 2024*. https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_tuzuk_2024.pdf

Obuz, Ö. (2011). Anadoluculuk akımının doğuşu. *Türk Yurdu Dergisi, 289*, 316–322.

Oğan, S. (2015, 23 Kasım). MHP halka kendisini anlatamadı. G. Şenay (Röportaj Yapan). *Al Jazeera Türk.*

Oran, B. (1977). *Az gelişmiş ülke milliyetçiliği: Kara Afrika modeli*. Ankara: A.Ü. Yayınları.

Oran, B. (1998). *Atatürk milliyetçiliği: Resmî ideoloji dışı bir inceleme*. Ankara: Dost Kitabevi.

Öğün, S. S. (1995). Türk-İslam sentezi: İdeolojik bir süreklilik mi, kesinti mi? *Birikim, 44,* 187–196.

Önen, N. (2017). Reha Oğuz Türkkan. In T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: C. 4 Milliyetçilik* (ss. 362–373; 5. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbudun, E. (1995). Siyasi partiler ve demokrasi. In *TESAV Sempozyumu*. Ankara: TESAV Yayınları.

Özdağ, Ü. (1997). *Menderes döneminde ordu-siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs ihtilali*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Özdemir, Z. (2007). *1965–1969 yılları arasında Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi* (Master tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özdoğan, G. G. (2001). *Turan'dan Bozkurt'a: Tek parti döneminde Türkçülük (1931–1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdoğan, G. G. (2008). "Dünyada ve Türkiye'de Turancılık". T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cilt 4 – Milliyetçilik* (s. 38). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri* (1. baskı). İstanbul: TESEV Yayınları.

Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar: Eleştirel bir müdahale*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özkırımlı, U. (2015). *Milliyetçilik kuramları* (5. baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Öztamur, D. (2012). *2011 genel seçimleri sürecinde yazılı basının siyasal iletişim yönünden incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pakiş, A. (2013). *Kimlik ve siyaset bağlamında Anadoluculuk hareketi* (Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Payne, S. G. (1980). *Fascism: Comparison and definition*. Madison, WI: The University of Wisconsin Press.

Pflanze, O. (1966). Nationalism in Europe, 1848–1871. *The Review of Politics, 28*(2), 129–143. https://doi.org/10.1017/S0034670500006197

Pınar, M. (2020). *Anadoluculuk ve köycülük bağlamında Türkiye Köylü Partisi (1952–1958)*. İstanbul: Libra Yayınları.

PolitikYol. (2021). Meral Akşener Politik Yol'a konuştu. https://www.politikyol.com/meral-aksener-politikyola-konustu-turkiye-bu-sistemi-birakin-2023u-bu-hafta-sonuna-kadar-bile-tasiyamaz

Ransome, P. (2011). *Antonio Gramsci: Yeni bir bakış* (A. İ. B., Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.

Roskin, M., Cord, R., Medeiros, J., & Jones, W. (2013). *Siyaset bilimi* (A. Yayla, Çev.). Ankara: Adres.

Rowley, D. G. (2012). Giuseppe Mazzini and democratic logic of nationalism. *Nations and Nationalism, 18*(1), 39–56. https://doi.org/10.1111/j.1469-8129.2011.00501.x

Sarinay, Y. (1990). Atatürk'ün millet ve milliyetçilik anlayışı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Sarınay, Y. (1994). *Türk milliyetçiliğinin tarihi gelişimi ve Türk ocakları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Saygı, H., & Aslan, C. (2020). Türkiye'de partilerin milliyetçilik ve din anlayışları. *Liberal Düşünce Dergisi, 25*(99), 79–104. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1225677

Selçuk, S. S. (2011). Milliyetçilik üzerine: Bir literatür taraması. *Journal of Yaşar University, 6*(23), 3855–3865.

Şevkli, S. (2009). *Resmi söylemden kültürel kimliğe: Türkiye'de seküler milliyetçilik* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Shils, E. A. (1957). Primordial, personal, sacred and civil ties: Some particular observations on the relationships of sociological research and theory. *The British Journal of Sociology, 8*(2), 130–145.

Smith, A. D. (1971). *Theories of nationalism*. New York: Harper & Row Press.

Smith, A. D. (2004). *Milli kimlik* (B. S. Şener, Çev.; 3. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik: Kuram, ideoloji, tarih* (Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Atıf Yayınları.

Sözcü. (2018, 23 Mayıs). Meral Akşener'den flaş ekonomi açıklaması. https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/meral-aksenerden-flas-ekonomi-aciklamasi-2425778/?ysclid=lomx6u6rkb306372542

Tamir, Y. (1993). *Liberal nationalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Tanör, B. (1997). *Kurtuluş (Türkiye 1918–1923)*. İstanbul: Cumhuriyet Kitap.

Taylak, M. (1994). *27 Mayıs ve Türkeş*. İstanbul: Hamle Yayınları.

Toplumsal Etki Araştırmaları Merkezi (TEAM). (2019). Seçmen blokları: İYİ Parti seçmen analizi. http://www.teamarastirma.com

Teziç, E. (2017). *Anayasa hukuku: Genel esaslar* (21. baskı). Beta Basım Yayın.

Tikveş, Ö. (1970). Siyasi partiler ve anayasa yargısı konusunda mukayeseli bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası, 36*(1–4), 145–166.

Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı yılları: DP'nin altın yılları 1950–1954* (1. a). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tonguç, K. (2015). *Ülkücü manifesto*. Ordu: Kitap & Cafe Serüven.

Topçu, N. (1997). *Ahlak nizamı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tökin, F. H. (1965). *Türkiye'de siyasi partiler ve siyasi düşüncenin gelişmesi*. İstanbul: Elif Yayınları.

Tuncer, E. (2007). 22 Temmuz seçimleri: Genel bir değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi, 1*(1), 135–146.

Tunç, H., & Bilir, F. (1998). Cumhuriyet dönemi anayasalarımızda milliyetçilik anlayışı ve Atatürk milliyetçiliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2*(2).

Tunaya, T. Z. (1969). *Siyasi müesseseler ve anayasa hukuku* (2. baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Turan, E. (2000). *Türk siyasal toplum ve yaşamında MHP'nin yeri ve kimliği* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Turan, E. (2011). Milliyetçilik teorisinin gelişimi ve Türk milliyetçiliği. *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil MYO Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 1*, 135–147.

Turhan, M. (2009). *Bilinmeyen yönleri ile Alparslan Türkeş*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.

Turhan, M. (2016). *Alparslan Türkeş*. Ankara: Panama Yayınevi.

Turgut, H. (1995). *Türkeş'in anıları – Şahinlerin dansı*. İstanbul: ABC Basın Ajansı Yayınları.

Türkeş, A. (1976). *Türkiye'nin meseleleri*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.

Türkeş, A. (1979). *Yeni ufuklara doğru*. İstanbul: Orkun Yayınevi.

Türkeş, A. (1997). *Dokuz Işık*. İstanbul: Kamer Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018). 1924 Anayasası. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm

Türkiye Köylü Partisi. (1952). *Gaye, prensipler, tüzük, program, beyanname*. Ankara: Türkiye Basımevi.

Tüfekçioğlu, H. (2006). Remzi Oğuz Arık. In T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: C. 5 Muhafazakârlık* (ss. 448–459). İstanbul: İletişim Yayınları.

Türköne, Mümtaz'er. (2012). "İttihad-ı İslam, İttihad-ı Osmani ve Milliyetçilik". *Milletler ve milliyetçilikler* (Ed. Mümtaz'er Türköne). İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.

Umur, Ö. (2017). *Türk siyasi tarihinde Büyük Birlik Partisi siyasi gelişimi: Fikri kaynakları*. Ankara. (Yayınevi eksik.)

Uzun, T. (2006). *Türk milliyetçiliği ve MHP*. Ankara: Ebabil Yayıncılık.

Viroli, M. (1997). *Vatan aşkı: Yurtseverlik ve milliyetçilik üzerine bir deneme* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Woons, M. (2014). Social justice beyond the nation-state: Liberal nationalism in multinational contexts. *St Antony's International Review, 10*(1), 82–109.

Yalçın, D. (2007). *Etnik/teritoryal ulusçuluk bağlamında Türk ulusal kimliğinin inşa süreci* (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Yalçın, S. (2001). *Alparslan Türkeş*. Ankara: Sivas Ülkü Ocakları Yayınları.

Yalçın, S. (2008, 24 Şubat). MHP'nin 40 yıldır bitmeyen derdi. *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/mhp-nin-40-yildir-bitmeyen-derdi-8299240

Yankı. (1977, 31 Ocak–6 Şubat). Röportaj: Alparslan Türkeş: "Anarşiye karşı ciddi bir şey yapılamadı". *Yankı, 307*, 6–7.

Yankı. (1978, 2–8 Ocak). Röportaj, Alparslan Türkeş. *Yankı, 355*, 11.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2024). https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1338

Yayla, A. (2005). *Siyasi düşünce sözlüğü* (4. baskı). Ankara: Adres Yayınları.

Yazıcıoğlu M. (1977). "Sistem Tartışmaları-3". *Genç Arkadaş*, Yıl 1, Sayı 3, 10.

Yenişafak. (2018). Koalisyonlar yıllar başlıyor: 1973 genel seçimleri. https://www.yenisafak.com/secim-1973

Yıldız, A. (2009). Kemalist milliyetçilik. In T. Bora & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce cilt 2: Kemalizm* (6. baskı, ss. 210–234). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, A. (2010). *Ne mutlu Türküm diyebilene* (ss. 67–179). İstanbul: İletişim Yayınları., İstanbul.

YouTube. (2023). Yusuf Kayaalp, "Muhalefetin ortağı Meral Akşener". https://www.youtube.com/watch?v=IV1OgBble70

Yumlu, O. (2017). David Miller'in liberal milliyetçilik savunusuna eleştirel bir bakış. *Amme İdaresi Dergisi, 50*(2), 25–50.

Yurdusev, A. N. (2006). "Siyasi Tarih ve İdeoloji". *Türkiye'de Siyasi Tarihin Gelişimi ve Sorunları Sempozyumu* (G. Erdem, Haz.). Ankara: AÜSBF Yayınları.

YSK. (1973). *1973 Milletvekili Seçimi sonuçları*. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1973MilletvekiliSecimi/1973_Secim_Sonuclari.pdf

YSK. (1977). *1950–1977 yılları arası milletvekili genel seçimleri*. https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007

YSK. (1999). *1999 Milletvekili Seçimi sonuçları*. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1999MilletvekiliSecimi/1999_secim_sonuclari.pdf

YSK. (2007). *1983–2007 Milletvekili Seçimleri sonuçları*. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1983-2007/Turkiye.pdf

YSK. (2015). *1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimi kesin sonuçları*. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-D.pdf